

T.C
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK - ABD İLİŞKİLERİNDE WASHINGTON BÜYÜKELÇİLERİ (1927-1960)

BURCU KAYA

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

**T.C YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

TÜRK- ABD İLİŞKİLERİNDE WASHINGTON BÜYÜKELÇİLERİ (1927-1960)

BURCU KAYA

Danışman : Prof.Dr.Süleyman Beyoğlu

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

İSTANBUL , 2023

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum , bu çalışmayı ,bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı , yaralandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir , bunu onurumla doğrularım .

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın , tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda , ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

02/06/2023

Burcu Kaya

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar

Önsöz

Abstract

Özet

GİRİŞ1

I. BÖLÜM : CHP DÖNEMİ WASHINGTON BÜYÜKELÇİLERİ

1.1 Ahmet Muhtar Mollaoğlu.....	39
1.2 Amerika’da Türkiye Aleyhine Kampanyalar.....	49
1.2.1 Amerika’daki Türk Lobilerinin Karşı Faaliyetleri.....	59
1.3 Karşılıklı Büyükelçilerin Gönderilmesi.....	62
1.4 Mollaoğlu Washington’da.....	65
1.5 Muhtar Bey’in Destekçileri : Amerikalı Kadınlar.....	73
1.6 Hungtinton’ın Amerika’daki Faaliyetleri.....	74
1.7 Türk Öğrenciler İçin Finansal Destek Arama Çabaları.....	75
1.8 Mustafa Kemal Paşa’nın Amerikalılara Dostluk Mesajları.....	77
1.9 Meksika Orta Elçiliği.....	78
1.10 İki Amerikalı Pilotun İstanbul’a Uçuşu.....	78
1.10.1 Pilotların Türkiye’deki Temasları.....	79
1.10.2 Amerikan Basınında Yansımalar.....	81
1.11 Uluslararası Telsiz-Telgraf Antlaşması.....	82
1.12 İkamet Antlaşması.....	83
1.13 Muhtar Bey’in Sherill Hakkındaki Düşünceleri.....	84
1.14 Hoover Moratoryumu.....	85
1.15 New York’ta Radyo Yayını.....	88
1.16 Muhtar Bey’in Emeklilik Meselesi.....	89
1.17 H.Morgenthau Jr.’ın Ankara Büyükelçiliği İhtimali.....	89
1.18 Washington Büyükelçiliğinde 29 Ekim Kutlaması.....	90
1.19 Washington Müzakereleri.....	92
1.20 Muhtar Bey’in Vefatı.....	93
1.21 Mehmet Münir Ertegün.....	96
1.22 Münir Bey’in Washington Büyükelçiliği.....	99
1.23 Meksika Orta Elçiliği.....	102
1.24 Sherill’in Verdiği Ziyaret.....	104

1.25 Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikalılara Mektubu.....	105
1.26 Key Pittman'ın Radyo Konuşması.....	106
1.27 Uluslararası Parlamentolar Konferansı.....	107
1.28 American Liberty League Cemiyeti.....	110
1.29 Büyükelçilikte Türk Filmleri.....	112
1.30 Londra Deniz Antlaşması.....	113
1.31 New York Dünya Sergisi.....	115
1.31.1 Türkiye'nin Fuar İçin Yaptığı Masraflar.....	116
1.31.2 Fuar İçin Yapılan Radyo Yayınları.....	117
1.31.3 Fuarda Ertegün'ün Barışçı Söylemleri.....	118
1.32 Ertegün'ün ABD'de Katıldığı Davetler.....	120
1.33 Ertegün'ün Vefatı.....	122
1.34 Orhan Halit Erol.....	125
1.34.1 Erol'un B.M Bildirisini İmzalaması.....	126
1.35 Hüseyin Ragıp Baydur.....	128
1.36 Washington Büyükelçiliği ve Amerikan Kredileri.....	139
1.37 San Fransisco Konferansı ve B.M Antlaşması.....	143
1.38 Baydur'un Amerikalılara Radyodan Hitabı.....	145
1.39 Churchill Onuruna Verilen Ziyafet.....	146
1.40 New York Türk Öğrencileri Birliği.....	146
1.41 Bretton Woods Antlaşması.....	147
1.42 Filistin Meselesinde Türk Görüşü.....	148
1.43 Dünya Meteoroloji Sözleşmesi.....	150
1.44 Baydur'un 11 Amerikan Gemisini Teslim Alması.....	150
1.45 Ragıp Bey'in Vefatı.....	151
1.46 İşine Aşık Diplomat	152

II.BÖLÜM : DP DÖNEMİ WASHINGTON BÜYÜKELÇİLERİ

2.1 Feridun Cemal Erkin.....	154
2.2 Washington'da İlk Temaslar.....	156
2.3 Büyükelçilikte 29 Ekim Kutlaması.....	157
2.4 Filipin Cumhuriyeti İle Dostluk Antlaşması.....	158
2.5 Kore Savaşı ve Türkiye.....	158
2.6 Kore'ye Asker Gönderilmesinde Erkin'in Rolü.....	160

2.7 Dominik Cumhuriyeti İle Antlaşma.....	161
2.8 Kolombiya İle Antlaşma.....	162
2.9 Export-İmport Bank'tan Kredi Talebi.....	163
2.10 Atom Barışı Antlaşması.....	163
2.11 Ali Haydar G�rk	164
2.12 G�rk'�n Washington B�y�kel�li�i	165
2.13 Suat Hayri �rg�pl�.....	166
2.14 �rg�pl�'n�n Washington B�y�kel�li�i	168
2.15 Melih Esenbel	169
2.16 Washington B�y�kel�li�i.....	171
SONU�	173
EKLER.....	176
KAYNAKLAR.....	193
�ZGE�M��	202

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AAFT : Association Of American Friends Of Turkey

DBA : Dışışleri Bakanlığı Arşivi

CCA : Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

ALL : American Liberte League

BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

ÖNSÖZ

Devletler için diplomasi vazgeçilmez bir unsurdur.Devletler ,bir başka ülke olan ilişkilerini çoğu zaman diplomatik temsilcileri aracılığı ile yürütürler.Diplomaside Büyükelçilere oldukça önemli görevler düşmektedir. Çünkü bir Büyükelçi bulunduğu yerde kendi ülkesinin Cumhurbaşkanını temsil eder.Esasında Cumhurbaşkanından da önce kendi ülkesini temsil etmektedir.1920’de kurulan Türkiye Cumhuriyetinin en yoğun ilişki içinde olduğu ülkelerden biri olan ABD ile olan ilişkilerinde gerek Türk Büyükelçileri gereksede Amerikan Büyükelçilerin oldukça önemli rolleri olmuştur.

Bu tezde 1927-1960 yılları arasında Washington’da görev yapan Türk Büyükelçilerin Türkiye’nin ABD ile olan ilişkilerindeki rolleri ele alınmıştır.1927-1960 arasında Washington’a gönderilen Türk Büyükelçileri içinden sadece Feridun Cemal Erkin Washington Büyükelçiliğine dair anılarını kaleme almıştır.Diğer Büyükelçilerin Washington’da görev yaptığı yıllara dair anıları bulunmamaktadır.Anıları olmayan Büyükelçilerin Washington’da görev yaptığı yıllara dair belgeler için ilk olarak Türk Dışişlerinin Arşivine bakılmıştır.Daha sonra Cumhuriyet Arşivi ,Başbakanlık Osmanlı Arşivi detaylı bir şekilde taranmıştır.Bunun dışında dönemin olaylarını yansıtan Türk gazeteleri, Amerikan gazeteleri , bu dönemi doğrudan ve dolaylı bir şekilde konu edinen dergiler , yerli-yabancı yazarlı kitaplar , tezler ve makaleler kullanılmıştır.

Çalışmamızda bu zamana kadar üzerinde pek çalışılmamış konferanslara adı pek duyulmamış isimlere, antlaşmalara erişim sağlayıp konuyu incelemeye ve anlatmaya çalıştık.Örneğin Ahmet Muhtar Bey’in Washington Büyükelçiliğine atandıktan sonra Amerikan kamuoyunda kendisine ciddi anlamda saldırılar olmuş fakat ona arka çıkanlarda olmuştur.Bunlardan biri Amerikalı kadın Grace Tytus McLennan’dır.Lennan sadece Ahmet Muhtar Bey’i savunmamış aynı zamanda Türkiye’nin lehine çalışmalarda bulunmuştur.Yaptığımız araştırmalar sonucunda Mc Lennan hakkında bu zamana kadar herhangi bir çalışma bulunmamıştır.Bizler tezimizde McLennan’ı erişim sağlayabildiğimiz belgeler ışığında anlatmaya çalıştık.Bilimsel ve akademik çalışmalarda tezimizin yararlı olmasını umut ediyoruz.

Bu tezin ortaya çıkmasında birçok kişinin katkısı olmuştur.Tez sürecimde büyük bir alaka gösteren kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof.Dr.Süleyman Beyoğlu’na , en güçlü destekçim annem Peruz Kaya’ya ,ağabeyim Uğur Kaya’ya ,kızkardeşim Leyla Cebeci’ye , her

gittiğimde desteğini ve yardımını gördüğüm Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde görevli Nalan Hanım'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ABSTRACT

This thesis deals with the roles of the Turkish Ambassadors, who were sent to Washington between 1927 and 1960, in Turkey-US relations. A total of eight Turkish diplomats, one of whom was a charge d'affaires, served in Washington during this period. The USA sent a total of ten Ambassadors. The visit of Ahmet Muhtar Bey, the first Ambassador of Turkey to Washington, to Washington was very eventful, and even Muhtar Bey had to go to Washington after Joseph Grew, the first American Ambassador. Those who did not want Muhtar Bey in Washington directly targeted Turkey and especially Mustafa Kemal Atatürk with their black propaganda through newspapers, magazines and other means. As a result of the efforts of both the Washington administration and the Turkish government, Muhtar Bey was able to go to Washington and started his duty as Ambassador, which would last seven years.

Mehmet Münir Erteğün, who became the Ambassador after Muhtar Bey, was the longest-serving Ambassador in Washington between 1927-1960. World War II took place in his embassy. Erteğün became the representative in Washington of the policies of Turkey, which remained neutral in the Second World War. Erteğün managed to become the favorite Turkish Ambassador of the Americans during his time in Washington. After he passed away in 1944, his grave was brought to Turkey by the Missouri battleship in 1946. After Erteğün's death, Orhan Halit Erol took his place as charge d'affaires. With the authorization given to him, Erol signed the United Nations Declaration on behalf of Turkey in February 1945. This declaration is considered a kind of foundation of the United Nations Organization. After Erol, Hüseyin Ragıp Baydur was brought to the Washington Embassy in March 1945. One of the most competent names of Turkish diplomacy, Baydur played a very important role in matters related to Turkey's foreign affairs during his Washington Embassy. One of the names who signed the United Nations Treaty on behalf of Turkey is Hüseyin Ragıp Bey. After Baydur, Feridun Cemal Erkin was appointed as the Washington Embassy in 1948. One of the most important events during Erkin's embassy period is the Korean War. Erkin has masterfully handled the parts of Turkey's decisions regarding the Korean War.

After Erkin, Ali Haydar Görk was appointed to the Washington Embassy in 1955. During his reign, some agreements were signed with the United States and some of these agreements were signed by Ambassador Görk on behalf of Turkey. After Görk, Suat Hayri Ürgüplü was appointed to the Washington Embassy in 1957. Just like Ali Haydar Bey, he signed some agreements between Turkey and the USA in Ürgüplü on behalf of Turkey. Ürgüplü's Embassy

ended in 1960 and Melih Esenbel was appointed instead. Melih Bey's Embassy ended in the same year due to the Revolution that took place in Turkey on May 27, 1960, and he was summoned to Turkey.

Key Words : Turkey , USA , Ankara, Washington , Washington Turkish Ambassadors, Ahmet Muhtar Mollaoğlu, Mehmet Münir Ertegün, Orhan Halit Erol, Hüseyin Ragıp Baydur, Feridun Cemal Erkin, Ali Haydar Görk, Suat Hayri Ürgüplü, Melih Rauf Esenbel

ÖZET

Bu tez ,1927 -1960 yılları arasında Washington'a gönderilmiş olan Türk Büyükelçilerinin Türkiye-ABD ilişkilerinde üstlendiği rollerini konu edinmektedir.Washington'da bu tarihler aralığında biri maslahatgüzar olmak üzere toplam sekiz Türk diplomatı görev yapmıştır. Washington yönetimi ise Türkiye'ye toplam on Büyükelçi göndermiştir.Türkiye'nin ilk Washington Büyükelçisi olan Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a gidişi çok olaylı olmuş hatta Muhtar Bey ilk Amerikan Büyükelçisi olan Joseph Grew'den daha sonra Washington'a gitmek zorunda kalmıştır.Muhtar Bey'i Washington'a istemeyenler gazete ,dergi ve diğer yollarla yaptıkları kara propagandalarla Türkiye'yi ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ü doğrudan hedef almışlardır. Gerek Washington yönetiminin gereksede Türk hükümetinin çabaları sonucu Muhtar Bey Washington'a gidebilmiş ve yedi yıl sürecek olan Büyükelçilik görevine başlamıştır.

Muhtar Bey'den sonra Büyükelçi olan Mehmet Münir Ertegün ,1927-1960 yılları arasında Washington'da en uzun süre görev yapan Büyükelçi olmuştur.Onun Büyükelçiliğinde İkinci Dünya Savaşı yaşanmıştır.Ertegün,İkinci Dünya Harbinde tarafsız kalan Türkiye'nin politikalarının Washington'daki temsilcisi olmuştur.Ertegün,Washington'da görev yaptığı süre içinde Amerikalıların en sevdiği Türk Büyükelçisi olmayı başarmıştır.1944'de vefat ettikten sonra mezarı 1946'da Missouri zırlısı ile Türkiye'ye getirilmiştir.Ertegün'ün vefatından sonra yerine maslahatgüzar olarak Orhan Halit Erol bakmıştır.Erol,kendisine verilen yetki ile 1945'in Şubatında Birleşmiş Milletler Bildirisini Türkiye adına imzalamıştır. Bu bildiri ,Birleşmiş Milletler Teşkilatının bir nevi temeli sayılmaktadır.Erol'dan sonra Washington Büyükelçiliğine Mart 1945'de Hüseyin Ragıp Baydur getirilmiştir.Türk diplomasinin en yetkin isimlerinden olan Baydur Washington Büyükelçiliği sırasında Türkiye'nin dış meseleleriyle ilgili konularda oldukça önemli roller oynamıştır.Birleşmiş Milletler Antlaşmasını Türkiye adına imzalayan isimlerden biri Hüseyin Ragıp Bey'dir. Baydur'dan sonra Washington Büyükelçiliğine 1948'de Feridun Cemal Erkin atanmıştır. Erkin'in Büyükelçiliği dönemindeki en önemli olaylardan biri de Kore Savaşıdır.Erkin, Türkiye'nin Kore Savaşı ile ilgili kararlarının kendisine düşen kısımlarını ustalıkla halletmiştir.

Erkin'den sonra Washington Büyükelçiliğine 1955'de Ali Haydar Görk atanmıştır.Onun döneminde ABD ile bazı antlaşmalar imzalanmış ve bu antlaşmalardan bazılarına Türkiye

adına Büyükelçi Görk imzalamıştır.Görk'ten sonra Washington Büyükelçiliğine 1957'de Suat Hayri Ürgüplü atanmıştır.Ürgüplü'de tıpkı Ali Haydar Bey gibi Türkiye ile ABD arasındaki bazı antlaşmaları Türkiye adına imzalamıştır.Ürgüplü'nün Büyükelçiliği 1960'da sona ermiş yerine Melih Esenbel atanmıştır.Melih Bey'in Büyükelçiliği 27 Mayıs 1960'da Türkiye'de meydana gelen İhtilal sebebiyle aynı yıl içinde sona ermiş ve kendisi Türkiye'ye çağırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Türkiye , ABD , Ankara, Washington , Washington Türk Büyükelçileri, Ahmet Muhtar Mollaoğlu, Mehmet Münir Ertegün, Orhan Halit Erol, Hüseyin Ragıp Baydur, Feridun Cemal Erkin, Ali Haydar Görk, Suat Hayri Ürgüplü, Melih Rauf Esenbel

GİRİŞ

15.yüzyılda küçük gemilerini Atlantik Okyanusuna çıkaran cesur denizciler aslında Hindistan'ı aramaktaydılar.Hindistan'dan kastedilen yer sadece Hindistan'ı değil Uzak Doğu'yu, Çin'i ve Japonya'yı da kapsamaktaydı. Batılılar ,yüzyıllar boyunca ihtiyaç duyduğu her şeyi bahsettiğimiz bu ülkelerden almaktaydı. Haçlı Seferlerinin başarısızlığı ,İtalyan şehir devletlerinin Akdeniz üzerindeki hakimiyetlerini kaybetmesine neden olmuş ve bütün bunlar Avrupalı denizcilerde yeni ticari yollar ve keşfedilmemiş yerleri bulma arzusu uyandırmıştır.¹Elimizde olan bilgiler dahilinde 15.yüzyılın başlarına değin İnka ,Aztek ve Maya medeniyetlerinin yaşadığı bilinen Amerika kıtasına diğer milletler tarafından siyasi veya askeri bir seferin gerçekleştirilmediği bilinmektedir. Amerika kıtası bu zamana kadar Batılı toplumlar nezdinde henüz el değmemiş topraklar olarak görünüyordu.Denizci Kolomb'un 1492'de gerçekleştirdiği keşif seferi sonucunda Amerika kıtasının zenginlikleri Avrupalıların dikkatlerinin bu bölgeye çevirmesine neden olmuştur.²Bu süreçte Avrupa milletlerinin zihninde zenginliğin göstergesi altın ve gümüştü.Avrupalı lkeler bu fikirlerini gerçekleştirebilmek için yıllarca birbirleriyle savaşımlardır.Fakat bu işten karlı çıktıklarını elbette söyleyemeyiz.çünkü insan kaynaklarını resmen telef etmişlerdir.Ayrıca ekonomileri de ciddi anlamda bozulmuştur. Amerika'da yaşayan yerliler buradaki altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olmak isteyenler tarafından ortadan kaldırılmıştır.³

İngiltere'nin egemenliği altındaki on üç koloninin ilki Virginia'ya yerleştirilmiştir.Göçmenler buraya 1607'de gelmeye başlamışlardır.ABD'yi göçmenler ülkesine çeviren ve bu zamana kadar çok fazla değişikliğe uğramayan refah ve özgürlüğün temelinde Amerikan rüyası adı verilen kavram vardır.Bu kavram çerçevesinde kıtaya gelen ilk yerleşimcilerin yaşadığı problemler ve onların kıtada tutunma mücadeleleri Amerikan karakterini belirleyen önemli unsur olarak görölmektedir. ⁴İngiliz güdümündeki kolonilerin

¹İlhan Lütem , *Amerika'yı Tanıyalım* , Milli Eğitim Basımevi , İstanbul , 1966, s.3-4.

²Hakan Demirtürk , *Tarihsel Süreçte Türk –Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye'nin Latin Amerika Açılımı Politikası* , T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,2020, s.8.

³Alexis De Tocqueville , *Amerika'da Demokrasi* ,Çev.Taner Timur ,Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasi İlimler Serisi : 4 ,İstanbul ,1962,s.17.

⁴Mehmet Lütfi Arslan , *Amerika Birleşik Devletlerinin İktisadi Büyümesinde Devletin Rolü(1790-1860)*,T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul ,2011,s.36.

bir özelliği de demokratik ilkeleri benimsemiş olmalarıdır.Bu ilkelerin en başında verginin sadece halk veya onun temsilcileri aracılığı ile konulabileceği gelmekteydi.⁵İngiltere'nin himayesindeki on üç koloninin her birinin başında bir İngiliz Vali, Senato ve Temsilciler Meclisi bulunmaktaydı. Bahsi geçen koloniler ile İngiltere arasındaki ilişkiler 1760'da bozulmaya başlamıştır.Bu sürece “İngiliz Kolonileri Dönemi”adı verilmektedir.Bazı tarihçiler,Fransız İhtilali ile Amerikan Bağımsızlık Hareketi arasında benzerlikler olduğunu dile getirmişlerdir.Peki hangi konularda benzerlikleri vardı?Her iki isyan hareketinin temelinde siyasi bir gaye yoktur.İtici bir güç ve vergi meselesi vardır.Amerika'daki harekette vergi olayı söz konusu iken, Fransa'daki isyan hareketinin temelinde Kral'ın halka yeni vergiler koyma isteği vardır.

Kolonilerin kıtaya gelmesi oldukça dikkatli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kolonilerin Amerika'ya göçü önemli ciddi masraflara ve önemli sorunlara neden olmuştu.Bu insanların okyanus ötesindeki Amerika'ya yerleştirilmesi gerekmektedir.Bu insanları buraya yerleştirmekle elbette sorun bitmiyordu.Amerika'ya götürülen kolonilere hayatlarını idame ettirecek alet-edevat kap – kakak , canlı hayvan, cephane ve silahlarında verilmesi gerekli bir durumdu.İngiltere'den Amerika'ya yapılan bu göçlere İngiliz Hükümeti destek vermemiştir. Bu konudaki gayri-resmi adımlar bizzat kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶

İlk Amerikan Kongresi 1774'de Philadelphia'da toplanmış ve siyasi bağımsızlığa giden yolda ilk adım atılmıştır. II.Amerikan Kongresi ise 1776'da toplanmıştır.Kongre , 10 Mayıs 1776'da bağımsızlığını ilan etmiştir.4 Temmuz 1776'da Jefferson'ın hazırlamış olduğu Bağımsızlık Bildirgesinin kabulü ile ABD kurulmuştur.İngiltere ,ABD'nin bağımsızlığını tanımamış 1783'e kadar Amerika ile savaşmıştır.Amerika,1783'de imzaladığı Paris Antlaşması ile uluslararası sahaya bir devlet olarak çıkıp kurdukları devleti teşkilatlandırma yoluna gitmiştir.17 Eylül 1787'de Koloniler Birleşik Devlet haline getirilmiştir.Devlet Başkanlığına ise G.Washington getirilmiştir.Kuruluş tamamlandıktan sonra Avrupa'nın içişlerine karışmamaya özen gösterilmiştir.Çünkü büyük güç olabilmek için ihtilaflardan uzak durulması gerekmektedir.⁷Amerikan Anayasası ise 4 Temmuz 1789'da resmen kabul edilmiştir.Bu anayasa ,dünyada yürürlükte olan en eski yazılı anayasadır.Pek çok ülkenin anayasasına model olmuştur. Bu anayasanın en önemli özelliği ise esnekliği ve kalıcılığıdır.⁸

⁵Fahir Armaoğlu , *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*,Kronik Kitap,İstanbul,2020,s.58.

⁶ABD Dışişleri Bakanlığı, *Amerika Tarihinin Ana Hatları* ,Erkmen Matbaası , İstanbul ,1951 , s.7.

⁷Hasan Tahsin Fendoğlu , *Modernleşme Bağlamında Osmanlı - Amerika İlişkileri*,Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.165-166-167.

⁸Rosalie Targonski , *Ana Hatları İle ABD Devlet Yapısı* , ABD Dışişleri Bakanlığı , Washington ,2000, s.7.

19.yüzyıldaki Osmanlı – Amerika ilişkilerinin her iki ülke açısından çok fazla bir önemi yoktu. Amerikalıların Osmanlı ulaşım ve haberleşme ağını geliştirmeye yönelik çabaları iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmışsa da kültürel, politik ve ekonomik anlamda istenilen düzeye tam anlamıyla gelinememiştir.⁹Amerikan Hükümeti diğer taraftan 1823’de kabul etmiş olduğu Monroe Doktrini ile 20.yüzyılın başına kadar Avrupa’nın siyasi işlerine karışmama kararı almıştı.Fakat bu dönem içerisinde devleti ekonomik olarak güçlendirmek için bazı hamlelerde bulunmuştur.¹⁰ABD ,7 Mayıs 1784’de aldığı karar gereğince ticaret ve dostluk antlaşmaları yapmak amacıyla Benjamin Franklin, John Adams ve Thomas Jefferson’ı bazı ülkelere gönderilme kararı almıştı ve bu ülkeler arasında Osmanlı Devleti de bulunuyordu .Fakat daha sonra Osmanlı ile antlaşma yapma fikrinden vazgeçilmiştir. Osmanlı ve Amerika arasındaki ticari faaliyetler özellikle Amerika’nın takip etmiş olduğu izolasyonist politikanın gereği olarak ilk zamanlardaki yakınlaşmalar pek iyi değildi.¹¹Fakat Amerika için Osmanlı ile ilişki kurmak oldukça önemliydi.Çünkü Amerika ,Akdeniz ticaretini ele geçirmek istiyordu.Bunun dışında Amerikan gemilerinin Karadeniz ticaretine çıkabilmeleri de Amerika’nın Osmanlı’ya yaklaşma amaçlarından birisiydi.

Amerika ,ilk olarak 1795 yılında Cezayir ile bir antlaşma imzalamış bu antlaşmadan bir yıl sonra Trablus ve Tunus’la da antlaşmalar imzalamıştır.Amerika ,bu antlaşma ile Cezayir Beyine yıllık 12.000 altın, askeri malzeme ,vergi ,ve gemi malzemesi vermeyi kabul etmiştir. ABD, Cezayir’e 1795-1815 yılları boyunca vergi ödemiştir.Amerika’nın Cezayir’le ilişki kurması dolaylı olarak Osmanlı-Amerikan ilişkilerini başlatan bir olay olmuştur.¹²ABD, Osmanlı ile olan ilişkilerini yukarıda da bahsettiğimiz üzere Garp Ocakları aracılığı ile kurmuştur.Amerikalı tüccarlar Akdeniz limanlarıyla ticari ilişkiler kurarak buralarla olan sıcak temaslarını hiç soğutmamıştır.Bu dönemlerde Akdeniz’de ticaret yapan bütün devletler Garp Ocakları adı verilen beyliklerle antlaşmalar yapıp gemilerinin güvenliğini sağlamak zorundaydılar.İstedikleri harçları alamayan Garp Ocakları korsanlık yapıp ,ilgili ülkenin ticari çıkarlarına zararlar vermiştir.Uluslararası siyasi sahneye daha yeni çıkmış olan ABD’ye ait gemiler bir süre Garp Ocaklarına bağlı korsanlar tarafından talan edilmiştir.Bu durum

⁹Ahmet Özgiray ,Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938),”*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* ,Cilt:15 ,1999,Sayı :43,s.53.

¹⁰Nurdan Şafak , *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*,Osmanlı Araştırmaları Vakfı ,İstanbul ,2003,s.33.

¹¹Akdes Nimet Kurat ,“Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları” ,*Tarih Araştırmaları Dergisi* ,Cilt : 5, 1967, Sayı : 8, s.283.

¹²N. Şafak ,a.g.e ,s.34-35.

dönemin en güçlü devletlerinden olan İngiltere ve Fransa'yı doğal olarak memnun etmiştir. Çünkü onlar uluslararası ticarete yeni bir ortak istemiyorlardı.¹³

Tarihsel süreçte devletler birbirlerine gönderdikleri temsilcileri aracılığı ile ikili ilişki kurmuşlardır. Hatta Antikçağ medeniyetleri arasında bile bir dereceye kadar diplomatik ilişkiler vardı.¹⁴ Amerikalılar da diplomasinin önemini çok iyi biliyorlardı. Diplomatik ilişki tesisi etmenin en iyi yolunun o ülkeye temsilci göndermekle sağlanacağını bilen Amerikan yönetiminin Osmanlı Devleti ile ikili ilişki kurma yönündeki ikinci girişimi ise Rufus King'den gelmiştir. King'in tavsiyesini oldukça önemseyen John Adams, bunun için William L. Smith'i görevlendirmiştir. Bu karara Thomas Jefferson ve grubu itiraz etmişse de bu karar 11 Şubat 1799'da onaylanmıştır. Karara Dışişleri Bakanı Timothy Pickering itiraz etmiştir. İtiraz etmesinin gerekçeleri ise Osmanlı'nın Balkanlarda Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın isyanı ile uğraşması ve Fransa ile savaş halinde bulunmasıydı.¹⁵ John Adams, Osmanlı ile antlaşma yapma yönündeki fikrini değiştirmemiştir ama William L. Smith'e de İstanbul'a bir an önce gitmesi hususunda herhangi bir emir de vermemiştir.

John Adams yönetimi İstanbul'a göndereceği elçi konusunda daha bir karar verememişken Albay William Bainbridge yönetimindeki George Washington adlı gemi Akdeniz'e girmeyi başaran ilk Amerikan savaş gemisi olma özelliğini kazanmıştır. Trablus Valisi'nin önerisiyle rotasını İstanbul'a çevirmiştir. Bainbridge, Türk-Amerikan antlaşması konusunu Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile 23 Aralık 1800'de görüşmüştür. Küçük Hüseyin Paşa, Osmanlı'nın Amerika ile antlaşma yapmaya hazır olduğunu bildirmiş ayrıca William L. Smith'in antlaşma yapmak için Osmanlı ülkesine gelmesi halinde onun en iyi şekilde ağırlanacağını ve imparatorluğun bir vatandaşı olarak kabul göreceğini içeren ifadelerin yazıldığı mektubu Smith'e sunması için Bainbridge'ye teslim etmiştir. Bainbridge, Küçük Hüseyin Paşa'ya şu an ki durumun iki ülke arasında antlaşma yapılmaya müsait olduğunu fakat bunu gerçekleştirmek için Amerika'nın kendisine bir resmi bir yetki vermediğini ifade etmiştir. Bainbridge, İstanbul'da yedi hafta kalmış 30 Aralık 1800'de İstanbul'dan ayrılmıştır. Amerikalı tüccarların herhangi bir ticaret antlaşması yapılmamasına karşın Amerikan bayraklı gemileriyle Osmanlı karasularında faaliyetlerde

¹³Sırrı Emrah Üçer, *Mütareke Döneminde Osmanlı Kamuoyunda Amerikan İmgesi ve Tesiri (Eylül 1918-Mayıs 1919)*, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.34.

¹⁴Seha L. Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt : 11, 1956, Sayı :03, s.79.

¹⁵3.Selim Döneminde Vidin şehrinde Pazvantoğlu Osman'ın çıkardığı isyandır. Neslihan Fulin, *Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman İsyanı (1795-1802)*, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, 2020, Sayı:1, s.159.

bulundukları kayıtlara geçmiştir. Kayıtlarından öğrendiğimize göre, Amerikan gemileri 1810'lu yıllarda Korsanlık tehlikesinin sona ermesiyle birlikte daha rahat bir şekilde başta Beyrut, İskenderiye ve İzmir (Smyrna) olmak üzere Akdeniz'deki limanlardan geçebilmiştir.¹⁶

ABD Başkanı Thomas Jefferson, 19.yüzyıla giden süreçte Osmanlı ile herhangi bir antlaşmanın yapılmamasına rağmen William Stewart'ı 1802'de İzmir'e konsolos olarak atamıştır.Bu atama kararı 4 Mayıs 1802'de ABD Senatosunda onaylanmıştır.William Stewart ,Nisan 1803'de İzmir'e gelmiştir.Amerika'nın ilk İzmir Konsolos'u olan William Stewart ,25 Nisan 1803'de ABD'ye bir rapor gönderip Osmanlı Devleti ile mutlaka bir ticaret antlaşmasının yapılmasını tavsiye etmiş ve kendisinin İzmir'de göreve başlamasından iki yıl kadar önce İzmir Limanına üç Amerikan gemisinin geldiğini de bildirmiştir .Diğer taraftan başka bir durum vardı .Osmanlı Devleti bu Konsolos'un tayinini tanımamıştı ve bundan dolayı Stewart , Kasım 1803'de Osmanlı ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Yerine ise İsveç ve Danimarka Başkonsolosu olan bir İngiliz'i vekaleten bırakmıştır. Vekaleten bırakılan İngiliz bu görevi ömrünün sonuna kadar yerine getirmiştir.

Kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla Osmanlı ülkesinden ABD'yi ziyarete giden ilk kişiler Giritli Mustafa Dayı ve Kayserili Mehmet Dayı'dır .Bu kişiler 1808'de Osmanlı ülkesinden ayrılmışlar ve ABD'ye varmaları yaklaşık olarak bir yıl sürmüştü.Giritli Mustafa Dayı ve Kayserili Mehmet Dayı Amerika'dan Türkiye'ye döndükten sonra Osmanlı hükümetine ABD ile diplomatik ilişkilerin kurulması amacıyla Babıali'ye bir rapor sunmuşlardır .Fakat Osmanlı bu teklife sıcak bakmamıştır .Bunun en önemli sebepleri ise , coğrafi uzaklıktan dolayı Amerika'yı yeterince bilmiyor olmaları , Amerika ile kurulacak ilişkilerden bir kazanç elde edemeyeceği düşüncesi ,Osmanlı tüccarlarının Okyanus ötesindeki Amerika'ya mal götürüp satma isteğinin olmaması ve Amerika'nın Yunan İsyanına taraftar bir politika izlemesiydi.¹⁷ABD ile Osmanlı arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması sürecinde bütün adımlar neredeyse Washington tarafından atılmıştır.Washington yönetimi Osmanlı ile resmi ilişki kurma konusunda çok hevesli iken Osmanlı ise daha pasif kalmıştır.ABD'nin Osmanlı ile ilişki kurmaya iten sebepleri üçe ayırmamız mümkündür.İlk sebep ,tamamen ticari çıkarlarla ilgilidir.Washington yönetimi bir an evvel ,bir ticaret antlaşması gerçekleştirerek Osmanlı limanları ile ticaret yapan Amerikalı

¹⁶Çağrı Erhan, "The American Perception of The Turks ; An Historical Record", *The Turkish Yearbook Of International Relations* , Cilt : 31, 2000, Sayı :31, s.79.

¹⁷İsmail Köse , "Amerikan Arşiv Belgelerinde Türk –Amerikan İlişkilerinin Başlaması , 1830 Tarihli Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşması " , *Türk Dünyası Araştırmaları* , Cilt: 97, 2011 , Sayı: 193 , s.149.

tüccarların diğerk Avrupalı meslektaşlarının sahip olduğu haklardan yararlanmasını istemesiydi.İkinci sebep ,bazı Amerikalıların Osmanlı'ya ait bölgelerde yoğunlaşan faaliyetleri ile ilgiliydi.Bu faaliyetlerin başında ise misyonerlik gelmekteydi.Üçüncü sebep ise ABD'nin Karadeniz ,Yakındoğu ve Balkanları içine alan önemli stratejik konumu sebebiyle Osmanlı ile sıcak ve yakın ilişkiler kurma amacıdır.¹⁸

Tarihler Aralık 1804'ü gösterdiğinde Osmanlı –ABD ilişkilerinde belirgin bir yakınlaşmanın olduğunu söylememiz mümkündür.Amerika ,1808'de Baltimorelu Sloane'ı İzmir'e ikinci Konsolos olarak göndermiş fakat Osmanlı ilk Amerikan Konsolos'unu tanımadığı gibi ikincisini de tanımamıştır.Amerika ,bundan dolayı Osmanlı ile olan ticari ilişkilerini daha önceden olduğu gibi bir İngiliz Konsolos vasıtasıyla sürdürmüştür.Amerika, İzmir'deki İngiliz Konsolos'u 1799-1811 yılları arasında görevini yerine getirmiştir. David Offley ,Ağustos 1811'de İzmir'e gelmiş ve Amerikan ticaretindeki gümrük resminin yükselmesinden sorumlu olanların İngiliz tüccarlar olduğunu dile getirmişse de olumlu bir sonuç alamamış daha sonra İstanbul'a gidip padişahla görüşmüştür.Görüşmenin sonunda Amerikalı tüccarlar lehine sonuçlanan hakkı alabilmiştir.Fakat şurayı belirmemiz de fayda vardır .Bu anlaşma şahsi bir anlaşmadır.Offley ,İzmir'de 1816'da yeni Kaptan-ı Derya olan Hüsrev Paşa ile yakınlık kurmuş ayrıca Amerika'dan herhangi bir resmi isteği olmadığı halde Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'dan Amerikan Konsolosu olarak tanınma ayrıcalığını elde etmiştir.

Amerika ve Osmanlı arasındaki resmi görüşmeler 1820'de başlamıştır.¹⁹ABD Dışışleri Bakanı John Quincy Adams ,1823'de bir adamını Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa ile görüşmesi için Osmanlı ülkesine göndermiştir .Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa , bu kişiye Aralık 1824'de Akdeniz'de konuşlu Amerikan Filosu Kumandanının kendisiyle irtibat sağlamasını ve kumandanın yapılması istenilen antlaşma için Amerika'nın sunacağı tekliflerin bizzat kendisi tarafından Padişaha sunulacağını dile getirmiş ayrıca Amerikan Büyükelçisinin İstanbul'a gelip Osmanlı yetkilileriyle görüşmesinin bu konuda yarar sağlayıp sağlamayacağına dair bir karar vereceğini Amerikan temsilcisine açıklamıştır. Offley ,Amerika'ya 27 Şubat 1824 tarihli göndermiş olduğu bir mektubunda Osmanlı ile yapılacak bir antlaşmanın Amerika'ya sayısız faydalar sağlayabileceğini yazmış ayrıca Osmanlı ile yapılacak görüşmelerin gizli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini de eklemiştir.

¹⁸Çağrı Erhan , *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri* , İmge Kitabevi , Ankara ,2015, s.98,100,102.

¹⁹Orhan F. Köprülü ,”Tarihte Türk –Amerikan Münasebetleri “, *Belleten Dergisi* ,Cilt:51, 1987 ,Sayı: 200 , s.931.

ABD Dışışleri Bakanı John Quincy Adams ,1825’de John Rodgers’e Osmanlı Devleti ile yapılması tasarlanan ticaret antlaşması için gereken emri vermiş ve Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa’nın kabul ettiği hususlara ek olarak Amerikan bandıralı ticaret gemilerinin Karadeniz’de serbestçe faaliyetlerde bulunması talebinde bulunmuştur.Eylül 1825’de John Quincy Adams, ABD Dışışleri Bakanlığı görevinden alınmış ve yerine Henry Clay getirilmiştir .Henry Clay de John Rodgers’e söylenen talimatları tekrarlamış bunun dışında bazı limanlara Konsolos tayin edilmesi konusunu düzenlenecek antlaşmaya dahil edilmesi talebinde bulunmuştur. John Rodgers’in Osmanlı ülkesine gidişı biraz rötarlı olmuş ve ancak Temmuz 1826’da Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa ile irtibata geçebilmiş ve kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirebilmiştir.Görevi yerine getirmişti ama yine engel yaratabilecek bir durum vardı. Hüsrev Paşa ,John Rodgers’e İstanbul’da bazı olayların olduğunu bunun için kendisinin biraz beklemesi gerektiğini ifade etmiş ve Rodgers bir zaman kadar beklemiş fakat daha sonra olumlu bir sonuç alamadan Mayıs 1827’de Amerika’ya dönmüştür .Bu konu için ise David Offley’i görevlendirmiştir.

Navarin’de bulunan Osmanlı donanması 20 Ekim 1827’de İngiltere , Rusya ve Fransa’nın gemilerinden meydana gelmiş bir müttefik donanması tarafından yakıldıktan sonra Osmanlı kendine yeni bir müttefik aramaya girişmiştir.Osmanlı ,Amerika ile yapacağı antlaşmanın kendini savunup güç kazanabileceği bir antlaşma olması yönündeki talebini dile getirmiştir.Hüsrev Paşa ,Kasım 1827’de David Offley’e antlaşma yapmak için artık zamanın gelmiş olduğunu bildirmiştir.Offley ise ,bu konuda kendisinin yetkisinin olmadığını ifade etmiştir .Osmanlı hükümeti bu cevaptan sonra Offley’e Şubat 1828’de bir yazı göndererek yapılacak antlaşma için Amerika’dan müzakerecinin gelmesini istemiştir.ABD Başkanı ,21 Temmuz 1828’de bir talimat vererek Offley ve Amerikan Akdeniz Filosu Kumandanı olan William Crane’i Osmanlı ile antlaşma yapmaları üzerine görevlendirmiştir. Offley ,Aralık 1828’de antlaşma yapmak amacıyla İstanbul’a gitmiştir.Offley , Reisülküttab ile görüşmüş ve bu görüşmeler aylarca sürmüştür. Osmanlı Hükümeti yöneticileri en imtiyazlı milletlere tanıdığı yüzde birlik farkın antlaşmaya konulması teklifini Offley’e sunmuş ,o ise bu teklifi Washington’un kabul etme ihtimali olsa bile kendisine bu konudan yana herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir.Reisülküttab, Offley’e Navarin’de İngiltere ,Fransa ve Rusya tarafından yakılan donanmasının Amerika tarafından tekrar oluşturulması talebini ise geri çevirmiş ve kulak ardı etmiştir.Offley ,İzmir’e döndükten sonra William Crane ile birlikte ABD Başkanına yazmış oldukları 17 Mart 1829 tarihli bir mektupta Osmanlı ve Amerika arasında bir ticaret antlaşması yapmasının şu an ki

şartlarda mümkün olmadığını belirtmişlerdir.12 Eylül 1829'da ABD Başkanlığına seçilen Andrew Jackson ,New York'lu bir tüccar olan Charles Rind , Albay James Biddle ve Offley'i Osmanlı ile antlaşma yapmak amacıyla görevlendirmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Martin Van Buren ,Offley ,Charles Rind ve James Biddle' a verdiği emirle Osmanlı ile antlaşma yapması için görevlendirmiştir.Bu konu için ayrılan toplam ücret 20.000 dolar civarındaydı.²⁰Martin Van Buren ,Osmanlı'nın sunduğu yüzde birlik farkı,Amerikan gemilerinin Karadeniz'e çıkabilmeleri şartıyla antlaşmanın gerçekleşebileceğini temsilcilerin Osmanlı yöneticilerine bildirmelerini istemiştir.Martin Van Buren ,temsilcilere ayrıca Osmanlı yöneticileriyle müzakerelerde bulunurken tercümelerin doğru bir şekilde yapılmasını diğer türlü yanlış anlaşılmalara sebep olabileceğini de önemle vurgulamıştır.Offley ,Charles Rind ve James Biddle Amerika'dan gizli bir şekilde yola çıkmışsa da İzmir'e geldiklerinde bu durumun daha önceden öğrenildiğinin haberini almışlardır.Offley ve James Biddle İzmir'de kalmış Charles Rind ise İstanbul'a gidip Reisülküttab ile görüşmüş ve bu görüşmeler aylarca sürmüştür.Aylarca süren görüşmeler olumlu sonuç vermiş ve 8 Şubat 1830'da Amerika'nın da tam istediği gibi bir antlaşma taslağı hazırlandı. Bu antlaşmanın giriş kısmından öğrendiklerimize göre diplomatik ilişki kurmaya en istekli tarafın ABD olduğunu görmekteyiz.²¹

7 Mayıs 1830'da Ticaret ve Seyr-i Sefain antlaşması imzalanmıştır.²²Amerikan senatosu gizli maddeden haberi olmayarak bu antlaşmayı onaylamıştır.Bu antlaşmayı Osmanlı adına Reisülküttap Muhammed Hamit Efendi imzalamıştır.²³Bu antlaşma dokuz maddeden oluşmaktaydı ve bir tane de gizli madde vardı .Antlaşmanın açık maddelerine göre her iki devlet ülkelerinde Konsolosluklar açmayı kabul ediyor ,ABD ve Osmanlı Devleti'ne ticarete en fazla ayrıcalık tanınan ülke statüsü veriliyor ,Amerikan Konsolos ve Elçilerin Osmanlı tebaasında yaşayanları kendi himayesine alamayacakları dile getiriliyor,Osmanlı veya Amerikan bayraklı bir geminin kazaya uğraması halinde birbirlerine yardım edecekleri öngörülüyor ,Amerika'ya ait ticaret gemilerinin Osmanlı karasuları ve limanlarında serbestçe dolaşıp yararlanması hakkı veriliyor ve Osmanlı tebaası altında yaşayan Amerikalı

²⁰Selda Kayapınar ,“1830 Osmanlı –ABD Ticaret Antlaşması Öncesi Amerika'nın Diplomasi Girişimleri” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,2017 ,Sayı : 51 , s.48.

²¹Antlaşmanın giriş kısmı“...Devlet-i aliyye-i daimi'l –kararımla Memalik-i Müctemia-i Amerika Devleti beyinde şimdiye kadar bir güne muahede-i resmiyye cereyan etmemek hasebiyle bu defa devlet-i müşarun ileyha (ABD) tarafından Devlet-i aliyye-i sermediyyi'l –kıyam ile ticaret ve muamelat mevaddını mutazammın muahede akdine kemal-i hahiş ve arzu zuhuruyla ...” ile başlamaktadır. Nurdan Şafak ,a.g.e , s.41.

²² Fahir Armaoğlu , *Türk- Amerikan İlişkileri (1919-1997)* , Kronik Kitap ,İstanbul ,2019 ,s.25.

²³Hasan Tahsin Fendoğlu ,a.g.e , s.196.

vatandaşların yargılamalarında düzenlemeye gidilmesi kabul edilmekteydi.²⁴Bu antlaşma ile her iki ülke birbirlerine eşit haklar tanımışsa da bu antlaşmadan en karlı çıkan taraf ABD olmuştur.Çünkü o dönemdeki Osmanlı gemileri okyanuslarda yolculuk yapabilecek dayanıklılığa sahip değildi .Amerikan gemileri ise daha güçlüydü.Dolayısıyla bu antlaşmanın en çok ABD'nin çıkarlarına hizmet etmesi sebebiyle bu antlaşmanın adeta bir kapitülasyon olarak değerlendirilmesine sebep olabilmektedir.²⁵

ABD ,böylelikle diğer devletlerin herhangi bir devletten sağlamış olduğu ayrıcalık ve haklardan da yararlanma olanağı kazanmıştır.²⁶Charles Rind ,ABD Başkanına gönderdiği 10 Mayıs 1830 tarihli bir mektubunda bu durumdan bahsetmiş fakat ona antlaşmaya konulan gizli bir maddeden bahsetmemiştir.Bu gizli maddeye göre Osmanlı Devleti ,Amerika'da savaş gemileri yapabilecekti.David Offley ve James Biddle da bu maddeden daha sonra haberdar olmuşlar ve istemeyerek de olsa bu antlaşmaya imzalarını atmışlardır.ABD Senatosu antlaşmada ki bu gizli maddeden habersizce imzalamıştır.Bu antlaşmada Amerika'ya tanınan kapitülasyonlarla ilgili 4.madde Osmanlı Devletinde daha sonraki yıllarda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Her şeye rağmen 1830'da imzalanan bu antlaşma ile Osmanlı ve ABD arasındaki ticaretin hem hacmi hem de bileşimi artmıştır.1830'da 32 Amerikan gemisi İzmir Limanına 28.080 torba kahve ,1288 kasa ve 2150 torba şeker , 2260 torba biber ,rom ve un getirilmiştir. Dış kargolardan gelenlerde ise 782 kasa afyon ,121.460 varil incir ,11.706 kasa ve 2355 varil kuru üzüm,31.400 parça tuzlu deri ,bakır ve birazda yün vardı.²⁷

D.Porter Osmanlı Devleti ile yapılacak antlaşma üzerinde fikir alışverişinde bulunması amacıyla, ABD tarafından Maslahatgüzar olarak tayin edilip İstanbul'a gönderilmiştir.Porter, Osmanlı Hükümeti tarafından adeta bir ek belge olarak kabul edilen ve ilerleyen zamanlarda ortaya çıkabilecek bazı anlaşmazlık durumlarında başvurulacak ilk ve esas belgenin Türkçe belge olduğu konusunu ve bunun dışında bu konunun ek belge olarak adlandırılan belgede belirtmekle görevlendirilmiştir.Bu antlaşma,5 Ekim 1831'de imzalanmıştır.Porter,Osmanlı ve Amerika'nın imzaladığı bu antlaşmaları 1835'de iki cilt

²⁴Çağrı Erhan ,“1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşmasının Gizli Maddesi ve Sonuçları” ,*Belleten Dergisi* , Cilt : 62, 1998, Sayı :234 , s.458-459.

²⁵Nurdan Şafak ,a.g.e ,s.42-43.

²⁶Yavuz Güler , “Osmanlı Devleti Dönemi Türk - Amerikan İlişkileri (1795-1914)” ,*Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* , Cilt : 6, 2005 , Sayı :1 , s. 233.

²⁷A.Üner Turgay, ”Ottoman-American Trade During The 19.Century”, *Osmanlı Araştırmaları* ,Cilt : 3, 1982, Sayı: 3, s.214.

halinde basılan kitabında detaylı bir şekilde yazmıştır .Porter, kitabında imza törenini detaylı bir şekilde anlatmıştır.²⁸

1820'lerin sonlarına kadar Amerika ve Osmanlı Devleti arasındaki ticaret hacmi bir milyon doları bulmuştu.David Offley'in şahsi çabalarını görmezden gelmemiz mümkün değildir. 1816'dan 1830'a kadar İzmir'e gelmiş olan 78 Amerikan Ticaret Gemisinin 54'ü Offley'in Amerika'da bulunan bir firmasına mal götüren gemilerdi.Firmanın adı,Woodmas and Offley'di.Offley,Osmanlı ve Amerika arasındaki ticari ilişkilerin gelişiminde önemli rol oynamıştır .Offley ,1830'da imzalanan ticaret antlaşmasından önce 1828'de Delos adında bir Amerikan Ticaret gemisinin serbestçe İstanbul'a girebilmesi için Babıali'den gereken izni almıştır .Bunun dışında 1830'da ticaret antlaşması imzalanmadan önce de Amerika bandıralı gemilerin Karadeniz'e çıkmaları için büyük çaba sarf etmiş ve bu çabası olumlu neticelenmiştir. Amerika'nın 1830'da Osmanlı Devleti'ne olan ihracatı toplam 74.263 dolardı. Osmanlı'ya sattığı başlıca ürünler ise mum , yünlü eşya , işlenmemiş tütün , rom , barut , zahireydi.Bu yıl içinde Amerika'nın Osmanlı'dan ithalatı toplam 414.392 dolardı. Osmanlı'dan aldığı ürünler arasında işlenmemiş yün , meyve , afyon ,fındık ,deri ,eski bakır, şarap ve gümüşü.

1830'da imzalanan antlaşmanın 1832'de onaylanmasının ardından bazı anlaşmazlıklar yaşanmışsa da Porter ,Ekim 1832'de ABD Dışişleri Bakanına bir rapor göndererek çevresindeki kişileri gayet iyi bildiğini bundan dolayı yaşanan anlaşmazlıkları çok rahat bir şekilde çözebileceğini dile getirmiştir.Porter, 1831'de İstanbul Maslahatgüzarlığına getirilmiş ve bu görevi ölüm tarihi olan 1843 yılına kadar sürdürmüştür.Bu maslahatgüzarlık 1839'da daimi Elçiliğe yükseltilmiş ve protokol bakımından diğer devletlerin temsilcileri ile eşit düzeye getirilmiştir.²⁹ABD'nin İstanbul'da bulunan Konsolos Vekili John Porter Brown, 1834 ve 1838'de Amerika'ya göndermiş olduğu bazı raporlarından öğrendiğimize göre Amerika'nın işlenmemiş yünden gereğinden fazla gümrük vergisi almasından dolayı İstanbul'a gelmiş olan Amerikan gemilerinin stoklayabileceği yün bulamadığını ve Türkiye'deki yünün İngiltere pazarlarına gönderildiğini yazmıştır.

²⁸David Porter , *Constantinople and Its Environs In A Series of Letters* ,Harvard College Library , New York, 1835, s.51.

²⁹Nurdan Şafak ,a.g.e ,s.46.

1862 yılında Amerika ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir ticaret antlaşması imzalanmıştır.³⁰Bu antlaşma ile 1830'da imzalanan antlaşmanın birinci maddesi olduğu gibi bırakılmıştır.Birinci maddeye göre Amerika “en imtiyazlı millet” hakkını kazanmıştı.³¹Bu antlaşma ile 1839'dan itibaren % 8 olarak belirlenen ve geçerliliği olan ihracat gümrüğü resminin azar azar %1'e indirileceği ve ithal gümrüğü resminin %1 olarak belirleneceği öngörülmekteydi.Bu antlaşma ile Osmanlı'nın cephane ve silahlar için koymuş olduğu yasak da kabul edilmiştir.1870'li yıllarda Amerika'nın Osmanlı'ya yapmış olduğu ihracatın yüksek olmasının sebebi ise imzalanan ticaret antlaşması ile Amerika'nın Osmanlı'ya cephane ve ateşli silahların satışını reddeden maddenin kaldırılmasından kaynaklıdır. Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Rus Savaşlarından sonraki dönemlerde Amerika'dan herhangi bir şekilde cephane ve silah ithal etmediğini bunun dışında yine Amerika'dan satın almış olduğu maden yağların alımında da azalma olduğu tespit edilmiştir .Azalma olmasının sebebini şu gerekçesi olarak Romanya'da bulunan petrol kuyuları ve Batum'dan ucuza ve kolaylıkla alınabilmiş olan gazyağını gösterebiliriz.İmzalanan bu antlaşmalar sayesinde iki ülke arasındaki yakınlaşma daha da artmış özellikle 2.Abdülhamit döneminde Osmanlı-Amerika ilişkileri canlılık kazanmıştır.

19.yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı - Amerika ilişkilerine baktığımızda çeşitli alanlardaki ilişkiler oldukça gelişim göstermiştir.Bu kısmı incelemeden önce Amerika'nın Osmanlı ülkesindeki bazı misyonerlik faaliyetlerinden bahsetmemizde fayda vardır. Amerika'nın Türkiye'ye iki koldan girdiğini söylememiz oldukça isabetlidir.İlk koldan Amerikalı tüccarlarını ,ikinci koldan da misyonerlerini göndermiştir.Tüccarlar ve misyonerler ilk olarak Boston'dan İzmir'e gelmiştir.Boston şehri o günden bugüne Amerika'daki Türk Düşmanlarının merkezidir.Amerika'daki Ermeni propagandasının yayın organı olan American Review dergisinin yayın merkezi Boston'dır.Amerika'da yuvalanan Ermeni propagandasının yürütücüleri ve beyin takımı Boston'ı kendilerine merkez seçmişlerdir. Bütün bunlar tesadüf değildir.Boston ,19.yüzyılın başından beri Amerikan misyonerlerinin adeta karargahıdır.³²

Protestanlığı yayma niyetinde olan Amerikalı misyonerler bunu Ortodoks Rumları ve Müslümanlar arasında gerçekleştiremeyeceklerini erken kavramışlardı.Bundan dolayı rotayı

³⁰Recep Murat Geçikli , *Menderes Hükümetleri Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1950-1960)*, İleri Yayınları, İstanbul , 2016, s.26.

³¹O. F. Köprülü ,a.g. m , s.934.

³²B.N.Şimşir,“Ermeni Propagandasının Amerikan Boyutu Üzerine” Türk-Ermeni Külliyyatı,Cilt-X,,s.60.

Ermeni Gregorgenyenleri üzerine çevirmişlerdir.³³Bunun için William Goodel ,9 Haziran 1831’de Ermeniler arasında faaliyetlerde bulunmak üzere İstanbul’a gelmiştir.Goodel ,bir misyonerdi.Goodel ,İstanbul’a gelişinden sonra 1860’lı yıllara kadar Amerika’nın göndermiş olduğu diğer misyonerlerle birlikte Ermeni ,Yahudi ve Rumların arasında faaliyetlerini sürdürüp çok fazla sayıda okul kurmuşlardır.Faaliyetleri başarılıydı öyle ki 1833’ün başlarında İslam’ı kabul etmiş bir grup Ermeni vatandaşı onların safına geçmişti.Bunun sonucu olarak Protestanlık Birliği kurulmuş ve Malta’da kurmuş oldukları matbaa’da 1833’de İzmir’e sevk edilmiştir.Amerika’nın Osmanlı ülkesine göndermiş olduğu misyonerler 1835’den itibaren Anadolu’da da faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır.Bir başka Amerikalı misyoner olan Cyrus Hamlin, İstanbul’da yaşayan Ermeniler arasında faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır.Hamlin ,uzun yıllar İstanbul’da kalmış kendisi Robert Kolejinin ilk müdürü olmuştur.

Osmanlı ülkesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten Amerikan İlkokullarının eğitim dili İngilizceydi ve ilerleyen yıllarda Beyrut, Gaziantep ve Harput’ta daha yüksek kademelerdeki diğer Amerikan eğitim kurumları faaliyete geçmiştir. İstanbul’da bulunan Robert Kolejinin kuruluş tarihi 1863 olup kızlar için kurulan kolejin kuruluş tarihi 1871’dir.Amerika, Osmanlı’da misyonerlik faaliyetlerine geç başlamıştır ama diğer misyonerlik faaliyetleri yürüten devletlerden geri kalmamıştır.Amerika’nın ,Osmanlı Devletinde oldukça aktif olduğunu söylememiz mümkündür.³⁴American Board ,bir misyoner yapılanması olmakla birlikte oldukça önemli bir kurumdur.Bu kurum 1868’de ABD’de de bulunan on altı misyoner örgütten bir olup tüm örgütlerin gerçekleştirdiği harcamanın yaklaşık olarak yüzde otuz’unu kendisi ödemiştir.American Board ,Amerikalıların yardımlarıyla varlığını sürdürmektedir.³⁵

1830’da Osmanlı ve Amerika’nın imzalamış olduğu Ticaret Antlaşması ,ilerleyen yıllarda bazı siyasi sorunlara yol açmıştır.Bahsettiğimiz antlaşmanın İngilizce metninin dördüncü maddesine göre, Osmanlı tebaası altında yaşayan suça karışmış herhangi bir Amerikalı, Osmanlı asayiş kuvvetleri tarafından gözaltına alınamaz ve hapis cezası verilemez.Suç işleyen Amerikalıyı sorgulayıp gereken cezayı verecek olan otorite Amerikan Elçisi veya Konsolosudur.Kayıtlardan öğrendiğimize göre 1868 yılında Osmanlı tebaası altında yaşayan.

³³İlber Ortaylı,”Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler“,*Amme İdaresi Dergisi*, Cilt : 14, 1981, Sayı :3 , s.88.

³⁴Ayşe Yanardağ,”Birinci Dünya Savaşı’nın Başlangıcında Türk-Amerikan İlişkilerinin Basına Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* ,Cilt : 15, 2016, Sayı : 59 ,s.241.

³⁵Nurdan Şafak ,a.g.e ,s.61.

iki Amerikalı suça karıştıkları gerekçesiyle gözaltına alınıp hapse atılmıştır.Amerika'nın Osmanlı Elçisi, yukarıda bahsettiğimiz antlaşmanın dördüncü maddesini hatırlatarak onlara bunu yapmaya haklarının olmadığını ileri sürmüştür.Osmanlı Hariciye Nazırı ise,bu antlaşmanın Türkçe metninde “Tevkif edilemezler” gibi bir açıklamanın olmadığını ileri sürmüştür.³⁶Dayanak olarak da Porter'ın kabul edip imzaladığı ek belgeyi ve tereddüt de kalınması halinde Türkçe metnin esas kabul edildiği kısmı da kendisine göstermiştir.

ABD Dışişleri Bakanı ,bu konuyu Amerikalı uzmanlara incelettirmiş ve sonuç itibariyle hatanın antlaşmanın İngilizce metninde olduğu tespit edilmiştir.ABD Başkanı ,bu konuyu Senatoya gönderip oradan bir yanıt talep etmişse de beklediği sonucu alamamıştır .Bu konu Osmanlı ve Amerika arasında uzun yıllar bir tartışma konusu olarak kalmıştır.Amerika, 4.maddede hata olduğunu kabul etmiştir ama bu maddenin anlamının dolaylı biçimde de olsa Osmanlı otoritelerinin bir Amerikan vatandaşını tutuklamaya yetkisinin olmadığı görüşünde ısrarcı olmuşlardır .Bu konu uzun bir zaman rafta kalmıştır .Dördüncü maddedeki tercüme hatası Amerika'nın en büyük hatalardan birisi olmuştur ve bu hata Amerikan diplomasisindeki bir başarısızlık örneğidir.³⁷

Amerikan ekonomisi 1865 -1900 yılları arasında olağanüstü gelişim göstermiştir.Hatta denilebilir ki dünya üzerindeki hiçbir ülkenin ekonomisi bu yıllar arasında bu denli gelişim göstermemiştir.Amerikan İç Savaşının 1861-1865 yıllarından sonra imalat endüstrisi ekonominin adeta vazgeçilmezi olmuştur.Amerikan ekonomisi bu tarihten sonra tarım ekonomisi olmaktan çıkmış ve sanayi ekonomisi olmuştur.Amerikan ekonomisini güçlendiren nedenler arasında hayvan sayısı ,pamuk ,kömür ,petrol ,demir gibi madenlerinin yanında sürekli göç alan ülke olmasından dolayı gerekli iş gücünü sağlaması ,iç savaş sırasında konulan yüksek gümrüklerin zengin sanayi kollarına kar sağlaması ayrıca zayıf sanayi kollarını koruması ,bölgeler arası ulaşım kolaylıkları ,teknolojik gelişmeler sayılabilir.³⁸

1860'dan itibaren Osmanlı çatısı altında yaşayan bazı Ermeniler'in özellikle Amerika'ya göç ettiklerini kayıtlardan öğrenmekteyiz.Amerika'ya giden bazı Ermeniler orada Amerikan vatandaşlığı hakkını kazandıktan sonra Osmanlı Devleti'ne dönüp Amerikan

³⁶Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Amerikan Nişan Defteri 1/1 numaralı defterde yer alan antlaşma metninin ilgili maddesinde “... töhmetleri vuku'nda dahi hükkam ve zabitan taraflarından habs olunmayarak...” ifadesi geçmektedir . Bu ifadeye rağmen Babıali'nin aksini iddia etmesi bu olayın bir siyasi manevra olduğunu göstermektedir. Nurdan Şafak , a.g.e ,s.43.

³⁷Sinan Kunalp , “Ottoman Diplomacy and the Controversy over the Interpretation of Article 4 of The Turco-American Treaty of 1830”, *The Turkish Yearbook Of International Relations* ,2000, S-31, C-31 ,s.8.

³⁸Türkkaya Ataöv , *Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu* ,Doğan Yayınları , Ankara, 1968, s.15-16.

vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanma çabası içine girmişlerdir.Bu konu Amerika ile Osmanlı arasında yeni bir sorun yaratmıştır.Osmanlı'nın 1869'da kabul ettiği bir kanuna göre İmparatorluk sınırları içinde yaşayan bir kimse eğer padişahın izni yoksa Osmanlı vatandaşlığından çıkamazdı.Bu uygulamaya göre bir Osmanlı vatandaşı Amerikan vatandaşlığına geçmiş olsa bile Osmanlı vatandaşlığından çıkmış olmazdı .Osmanlı Devleti , Amerikan vatandaşlığına geçen bazı Ermenilerin Türkiye'ye dönüş yapmalarına engel olmak için bazı önlemler almıştır.Osmanlı'nın Washington Büyükelçisi A.Mavroyeni Bey,³⁹New York Başkonsolosu Baltazzi Efendi'ye göndermiş olduğu 26 Eylül 1893 ve 6659/24 sayılı bir yazısında Amerikan vatandaşı olmuş bazı Ermenilerin pasaportlarının doğru düzgün incelenmeden vize edilmesini ağır bir şekilde eleştirmiş bu Ermenilerin Osmanlı vatandaşlığı kanuna göre Osmanlı tebaasından olduğu ve bundan dolayı o Ermenilerin ellerinde bulunan pasaportların herhangi bir hükmünün olmadığını dile getirmiştir.

19.yüzyılın son on beş yılında Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesinde büyük pay sahibi olan kişi hiç şüphesiz Samuel Cox'dur.Cox , İstanbul'a ilk defa 1851'de gelmiştir .1881'de de İstanbul'a tekrar gelmiştir .ABD'nin Osmanlı Büyükelçiliğine atandıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve otuz gün sonra güven mektubunu 2.Abdülhamit'e sunmuştur.Cox ,2.Abdülhamit'le güzel ilişkiler kurmuştur.Padişah 2.Abdülhamit ,bir gün Cox'a Amerika'nın gelişim göstermesinin sebebini sormuş Cox da ona güvenilir nüfus sayımını istatistikleri ile ilgili olduğu cevabını vermiştir.Cox ,padişah 2.Abdülhamit'e 1880'de Amerika'da gerçekleştirilen 10. nüfus sayımı raporlarının incelemesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştur.Cox, Abdülhamit'in isteği üzerine 1880'de gerçekleştirilen nüfus sayım raporlarını ABD'den getirtip padişaha 16 Mayıs 1886'da sunmuştur. 2.Abdülhamit Cox'un Amerika'dan getirttiği nüfus sayım raporlarını incelemiş ve bu istatistiksel bilgilerin Türkiye'nin gelişiminde önemli rol oynayacağı kanaatine varmıştır.Sadrazam Kamil Paşa'ya bunun için bir komisyon kurdurmuş ve bir an evvel çalışmalara başlanılması doğrultusunda talimat vermiştir.

2.Abdülhamit dönemindeki Türk-Amerikan ilişkileri,oldukça iyi bir gelişim göstermiş bu ilişkiler sadece ticari ve siyasi düzlemde kalmamış ,kültürel ve sosyal anlamda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.Bu dönemlerde meydana gelen doğal afetler nedeniyle iki ülkenin birbirlerine zor anlarında dost elini uzatması yakınlığı daha da arttırmıştır.⁴⁰Amerika'nın 19.yüzyılda yaşadığı ve o dönem “ yüzyılın en büyük felaketi” olarak adlandırılan Johnstown sel felaketinin ardından Sultan Abdülhamit tarafından yardım gönderilmiştir.Bu büyük

³⁹Aralık 1886 –Mayıs 1896 yılları arasında Osmanlı'nın Washington Büyükelçiliğini yapmıştır .Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922)* ,İsis ,İstanbul , 2003 ,s.90.

⁴⁰Fatma Ürekli ,”Felaketlerin Gölgesinde Osmanlı-Amerika Yardımlaşmaları”,*Yedi kıta Dergisi* ,2011,s.52-53.

afetin dışında küçük çaplı afetlerde de Osmanlı'dan Amerika'ya yardım gönderilmiştir.Bu yardımlar Amerikan halkı üzerinde elbette olumlu izler bırakmıştır.1894'de İstanbul'da yaşanan deprem sonrası Amerikalılar kendilerine zor anlarında dost elini uzatmış olan Osmanlılara yardımda bulunmuştur.Meydana gelen depremde kısa bir süre önce Atina'da da bir deprem olmuş Yunan elçisi bir yardım kampanyası başlatmıştır.Amerikalıların bu yardım kampanyasına ilgi göstermemişler fakat Osmanlı'nın yaşadığı deprem felaketine karşı yardımda adeta birbiriyle fark atmışlardır.⁴¹

2.Abdülhamit döneminde Türk-Amerikan ilişkileri zirveye ulaşmıştır.Bu dönemde Osmanlı ülkesinde Amerikan okullarının açılmasına izin verilmiş ,ABD'den silah satın alınmıştır.Abdülhamit'in 31 Mart Olayı sonrası tahttan indirilmesi ABD nezdinde olumlu karşılanmıştır.Bunun altında ise Abdülhamit döneminin baskıcı rejiminin sona ermesinden duyulan memnuniyet vardır.⁴²2.Abdülhamit döneminde ABD'nin Osmanlı'daki diplomatik temsilciliği Ortaelçilik seviyesine yükseltilmiştir.Bu karardan sonra Mukim Elçi olarak görev yapan Lew Wallace Ortaelçi olarak atanmıştır.Lew Wallace ,Amerika'ya gitmeden önce II.Abdülhamit'e “Ülkem için hizmetlerde bulunacağım” sözü vermiş ve bu sözünü tutmuştur. Nitekim Amerika'ya gittikten sonra Türkler ve Osmanlı hakkında çeşitli konferanslar vermiştir.⁴³1882-1906 yılları arasında İstanbul'da dokuz Amerikan Ortaelçisi görev yapmıştır. Bahsi geçen Ortaelçiler Washington'a raporlar yollayarak kendilerinin Büyükelçi düzeyine yükseltilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.1906'da Amerika'nın Osmanlı Ortaelçisi John Leishman ,ilk Büyükelçi olarak atanmıştır.1917'ye kadar beş Amerikan Büyükelçisi görev yapmıştır.⁴⁴

İstanbul'daki Amerikan diplomatik temsilciliklerinin artmasına paralel olarak ABD'de deki Osmanlı diplomatik temsilcilikleri de artmıştır.1830'da imzalanan resmi antlaşma ile ilk olarak İzmir Konsoloslugu ,1831'de İstanbul Konsoloslugu,1832'de Çanakkale, Selanik, İskenderiye,Bozcaada,Kudüs,Bursa,İstanköy,Beyrut konsoloslukları izlemiştir.ABD, Osmanlı ülkesinde büyük bir hızla diplomatik temsilcilikler kurmuşsa da Osmanlı'nın ABD'de diplomatik temsilcilikler kurması oldukça yavaş gerçekleşmiştir.Osmanlı bu iş için ilk olarak 1845'de Tibgeoğlu Abraham'ı Osmanlı gemilerinin Boston'daki limanla düzenlemesi ve de ABD'de yaşayan Osmanlı vatandaşlarının haklarını koruması için görevlendirmiştir.ABD'de

⁴¹Fatma Ürekli , *Belgelerle 1889/1894 Afetlerinde Osmanlı - Amerikan Yardımlaşmaları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2007, s.17-18 .

⁴²Nurdan Şafak ,a.g.e ,s.45.

⁴³Selcen Özyurt Ulutaş- Gaye Yavuzcan ,”Amerika’da Gönüllü Bir Osmanlı Elçisi General Lew Wallace”, *Bilig*,2022,S-100,C-100 ,s.220.

⁴⁴Ozan Örmeci , *Türk-Amerikan İlişkileri* ,Urzeni Yayınevi ,İstanbul , 2021, s.36.

ilk Osmanlı Elçiliği 2 Nisan 1867’de açılmıştır.Bu elçiliğin Ortaelçilik olduğunu hatırlatmamız yerinde olacaktır. ⁴⁵

Samuel Cox ,kitabında İstanbul’a Amerika ve Rusya’dan getirilen petrol ve gaz hakkında önemli bilgiler vermektedir.Kitabından öğrendiğimiz kadarıyla Bakülü petrolcüler Hazar Denizinden Karadeniz’e uzanan boru hattını tamamladıktan sonra diğer ülkelerin Bakü’den yaptıkları petrol ihracatında büyük artışlar yaşanmıştır.1885’de yüz altmış milyon galon’dan 1886’da üç yüz yetmiş yedi milyon galona çıkarmıştır.1883’den itibaren beş kat arttırmıştır.Cox’un kitabında verdiği bir başka bilgiye göre 1 Ocak -30 Eylül 1885 tarihleri arasında İstanbul’a gelen İtalyan gemilerinde 6.334 ton ,Yunan gemilerinde 3.173 ton, Avusturya gemilerinde 3.747 ton olmak üzere toplamda 13.254 ton petrol getirilmiştir.⁴⁶ Kayıtlarından öğrendiğimize göre Osmanlı’nın 1885’de ABD’den ithal ettiği petrol ise 256.870 gaz tenekesidir.

Ahmet Rüstem Bey,22 Nisan 1914’de Osmanlı’nın ilk Washington Büyükelçisi olarak atanmıştır.Rüstem Bey’in Büyükelçiliği oldukça kısa sürmüş görevi süresince iki önemli sorunla uğraşmak zorunda kalmıştır.Bu sorunlar ”Zırhlılar ve Ermeni Sorunudur.”Osmanlı Devleti ,Yunanistan’ın tehdit unsuru haline gelmesine karşılık Ege Denizi’nin güvenliğini sağlamak için Birinci Dünya Savaşı öncesinde imparatorluğun farklı bölgelerinden gelen bağışlarla İngiltere’de bir tersanede iki zırhlı yaptırmıştır.Bu zırhlıların 1914’de tamamlanmış olmasına karşılık türlü bahaneler ileri sürülerek Osmanlı’ya teslimatı geciktirilmiştir.İngiltere ,3 Ağustos 1914’ü gösterdiğinde bu gemilere el koyduğunu bildirmiştir.Diğer taraftan Amerika’nın satmak için adeta can attığı “Idaho ve Mississippi” adlarında iki adet savaş gemisi vardı .Bu savaş gemilerinin kime satılacağı çok gizli tutulmuş olsa da Yunanistan’a satılacağına dair bilgiler bulunmaktadır.Bütün bu gelişmelerin yaşandığı sırada Büyükelçi Rüstem Bey ,ülkesinin çıkarlarını koruma hassasiyetiyle Başkan Wilson ile görüşmüştür.

Rüstem Bey ,Wilson’a bu satışın iki ülke arasındaki donanmalar arasında güç dengesizliği yaratacağını ve barış ortamına büyük zarar vereceğini dile getirmiştir.Fakat Osmanlı’nın lehine başarı sağlayamamıştır.Bu olayın hemen ardından Ermeni sorunu gündeme getirilmiştir.Rüstem Bey ,Fransa ve İngiltere’nin Osmanlı’da yaşayan Ermeniler üzerinden “Acımasız ,zalim Türkler” şeklinde Avrupa ve Amerikan kamuoyunu etkilemeye

⁴⁵Hasan Tahsin Fendoğlu ,a.g.e,s.203.

⁴⁶Samuel Cox , *Diversions Of a Diplomat in Turkey* ,The Library of The University of Toronto, New York, 1887, s.165.

çalışmalarına şiddetle tepki göstermiştir.Buradan Rüstem Bey'in karakter itibariyle haksızlıklara karşı dik duruş sergileyen biri olduğunu söylememiz mümkündür.⁴⁷ Rüstem Bey , 8 Eylül 1914'de bir gazeteye verdiği röportajda Amerikan hükümetini çok sert eleştirmiş ve Amerikalıların Osmanlı'yı kötülemeye haklarının olmadığını dile getirmiştir. Ahmet Rüstem Bey ,20.yüzyıl başında Filipinleri fethetme çıkan Amerikalı birliklerin buradaki yerli Filipinli insanları öldürdüğünü ve Amerika'daki siyahilere kötü muamelelerde bulunduğunu da ifade etmiştir.⁴⁸ Amerikalıların Filipinleri işgal ettikten sonra buradaki yerli halka su işkencesi yaptıklarını ifade etmiş ayrıca Fransa ve İngiltere'nin Amerika'yı savaşa dahil etmek için tahrik ettiklerini de sözlerine eklemiştir.Başkan Wilson ,bu açıklamalardan sonra Rüstem Bey'i Amerika'da istenmeyen adam ilan etmiştir.ABD Dışişleri Bakanı 11 Eylül 1914'de Rüstem Bey'le bir görüşme gerçekleştirerek özür dilemesi halinde Amerika'da görevinde kalabileceğini kendisine ifade etmiştir.Rüstem Bey ,sözlerinin arkasında durarak geri adım atmamış kendisinin bir Büyükelçi olarak temel vazifesinin Türk milletinin ve Osmanlı Devletinin haklarının savunmak olduğunu kendisine iletmış özür dilemeyi reddetmiştir.⁴⁹

Rüstem Bey ,bir başka yayınlanan haberde şunları demektedir:“Birleşik Devletler, Türkiye'deki Ermenilerin hayali olarak katledildiklerini söyleyip İngiltere ve Fransa'nın yolunu takip etmiştir.Katledildiğini söyledikleri Ermeniler İngiltere ,Fransa ve Rusya'nın desteğini alarak Osmanlı'yı zayıflatmak için tek vücut olmuşlardır.Cezayirli insanları mağaralara doldurup onları öldüren Fransa'dır.Hint isyanı sırasında asileri kurşunlayan İngiltere Osmanlı Devletinin karşılaştığı siyasi tahriklerle karşılaşaydı acaba ne yapardı?”⁵⁰ Rüstem Bey ,Sadrazam Sait Halim Paşa'ya bir telgraf çekerek 25 Ekim 1914'de İstanbul'da olacağını kendisi gelmeden herhangi bir diplomatik girişimde bulunulmamasını rica etmiş ayrıca 25 Ekim'e kadar İstanbul'a gelememesi durumunda akıbetinin araştırılması talebinde bulunmuştur.Rüstem Bey ,İtalya üzerinden İstanbul'a gelmeyi başarmıştır.20 Nisan 1917'de Osmanlı–Amerika ilişkileri kesildikten sonra son Büyükelçi Abdülhak Hüseyin Bey'de İstanbul'a çağrılmış böylece Washington'daki Türk Büyükelçiliği 1927'ye kadar kapalı

⁴⁷Ebru Emine Oğuz,“Osmanlı'dan Cumhuriyete Bilinmeyen Bir Kişilik Ahmet Rüstem Bey (1862-1935)”, *Oğuz- Türkmen Araştırmaları Dergisi* ,2020,S-2,C-4 ,s.138,139,140,141.

⁴⁸John M.Van Der Lippe ,“The Other Lausanne Treaty of Lausanne : The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations “,*The Turkish Yearbook Of International Relations*,1993,S-23,s.37.

⁴⁹Süleyman Beyoğlu,“Milli Mücadelenin Az Bilinen Bir Siması :Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935), *Tarih Dergisi* ,2007,S.45,C-0,s.321.

⁵⁰New York Times , 8 September 1914

kalmıştır.⁵¹Rüstem Bey,Washington Büyükelçisi unvanını bir süre daha kullanmıştır. Washington Sefareti İmamı Mehmet Ali Efendi'ye sefirliğin korunması görevi verilmiştir. Sonuç itibariyle toplam on bir Osmanlı diplomatı misyon şefi olarak görevde bulundu.Fakat Osmanlı ve Amerikan sefirlikleri fazla önemli temsilciliklere dönüşemedi.⁵²Osmanlı'nın Amerika'daki Elçilik işlerini İspanya ,ABD'nin de Osmanlı'daki Elçilik faaliyetlerini de İsveç Elçiliği üstlenmiştir.⁵³

Başkan Wilson,Ocak 1918'de 14 noktayı açıklamıştır.12.maddesi Osmanlı Devleti ile ilgiliydi. 12.maddeye göre ,İmparatorluğa ait Türk olan kısımların egemenliği tanınacak, azınlıklara özerklik verilecek ve Çanakkale Boğazı tüm devletlerin gemilerine açık olacaktır. Bahsi geçen 12.madde şöyle yorumlanabilir ;“Anadolu ,Türklerle ait olmalıdır. Anadolu'da Rumların yoğun yaşadığı bölgeler Yunanistan'a verilmelidir.Ermenistan kurulmalıdır. Ermenistan ,İngiliz mandasına altına verilmelidir.“Amerika ,12.maddenin bu yorumu ile Osmanlı'yı ortadan kaldırma düşüncesini kabul ettiğini açıkça göstermiştir.10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasının 89. maddesine göre Doğu Anadolu'dan dört il Ermenistan'a verilecek ayrıca Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın çiziminde hakemin Wilson olacağı öngörülmekteydi.

Amerika ,30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından Ocak 1919'da Lewis Heck'i ilk komiser olarak atamıştır.Onun bu görevine 12 Ağustos 1919'da Amiral Bristol getirilmiştir.Amiral Bristol ,1927'ye kadar bu görevi sürdürmüştür.Amiral Bristol, 17 Ağustos 1919'da Başkan Woodrow Wilson'a yazmış olduğu bir raporunda şu an ki Türkiye'nin toprak bütünlüğünün sağlanmasının Amerika'nın çıkarları açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır.ABD ,Tümgeneral James G.Harbord'u Osmanlı ülkesine gönderme kararı almış ve Harbord ,2 Eylül 1919'da İstanbul'a gelmiştir .Harbord burada yaklaşık bir ay kadar Türkiye'de incelemelerde bulunmuş bir rapor hazırlayarak Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşacağını ve Mustafa Kemal'in de bir hayalperest değil de gerçekçi bir lider olduğunu vurgulamıştır.

TBMM,30 Nisan 1920'de Avrupa Devletlerinin Dışişlerine göndermiş olduğu yeni Türk Devletinin kurulmuş olduğunu bildirdi.Böylelikle Türk Devletinin diğer ülkelerle olan resmi ilişkileri başlamıştır.Türk Hükümetinin diğer ülkelerle olan ilişkilerindeki temel prensibi ;

⁵¹Şenol Kantarcı ,”Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadelenin Önemli Siması : Ahmet Rüstem Bey “*Atatürk Yolu Dergisi* ,2008,S-42,C-11, s.260.

⁵²Aydın Çakmak , *Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi : Hariciye Nezareti* , Ötüken Neşriyat ,İstanbul, 2020, s.308.

⁵³Kadir Kasalak ,“Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı-ABD İlişkileri”,*Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* ,2014 ,S-55 ,C-14, s.121.

topraklarında gözü olanlara karşı sonuna kadar mücadele etmek ,Türkiye'nin bağımsızlığına saygı duyan devletlerle siyasi ilişkiler kurmak ,anlaşmalar yapıp barış ve esenlik içinde yaşamaktı.Bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalan Türk Hükümeti ,milli mücadelenin siyasal cephesine de gereken önemi fazlasıyla vermiştir.⁵⁴

Türkiye'nin Amerika'yla olan siyasi ilişkileri 1.Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde yoğunlaşmıştır.Bu dönemlerde kimi Türk aydınları ,emperyalist devletlerin işgali altındaki devletin tek kurtuluş yolunun olarak Amerikan mandasını kabul etmek olduğunu ileri sürmüşlerdir.O dönemlerde kullanılan manda kelimesi ,sömürgecilikten farklı olarak, kendini yönetebilecek gücünü kaybetmiş toplumların ,kendileri durumlarını yönetebilecek duruma gelmelerine olanak sağlayacak kutsal bir vazife şeklinde addedilmiştir.Kimi Türk aydınlarına göre ABD demokrasi ve insan haklarında Avrupa medeniyetine nazaran daha üst seviyelerdeydi.⁵⁵Bunun dışında Amerikan mandasını savunanların başka sebepleri de bulunmaktaydı.Bunların birincisi ,ABD Başkanı Woodrow Wilson'un savaş sonrası için ileri sürdüğü adilane barış önerileridir.İkincisi ,Rumların ve Ermenilerin bizlere katliam yapıyor gibi asılsız iddialarını bastırmanın tek yolu Amerikan mandasıydı.Üçüncüsü ise ,Mondros'tan sonra terhis edilmiş Osmanlı orduları ülkeyi savunacak halde değildir .O halde tek çıkar yol Amerikan mandasını kabul etmektir.⁵⁶Amerikan mandasını savunanların en önemli gerekçeleri ise şunlardır ; Devletin sırtındaki ağır borç yükünü azaltmak ,ülkenin bölünmesini engellemek ,azınlıklar meselesinde dış devletlerin müdahalelerine engel olmaktı.Amerikan mandasını savunanların bir başka düşüncesine göre ABD ,diğer Avrupalı devletler gibi sömürgeci değildi.ABD ,tüm ülkelerin özgür bir şekilde yaşamasını vaat ediyordu.⁵⁷H.Morgenthau,Cleveland H.Dodge,James Barton gibi yöneticiler King Crane ve Harbord raporlarında ABD'nin Türkiye üzerinde mandater rejim kurulması için olumlu görüş sunmuşlardır.⁵⁸

1921'in başlarında Moskova'da Ankara Hükümeti ile SSCB yetkilileri arasında gerçekleştirilen görüşmeler olumlu neticeler vermeye başlayınca Türkiye'nin Batılı ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurması daha kolay olmuştur.⁵⁹TBMM ,Ocak 1921'de ABD ile resmi ilişkileri kurmak için adım atmış fakat Washington yönetimi bu girişimi cevapsız bırakmıştır.

⁵⁴Mükerrem K.Su –Kamil Su , *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* ,Kanaat Yayınları ,İstanbul ,1979,s.76.

⁵⁵Burcu Bostanoğlu , *Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası* , İmge Kitabevi , Ankara ,1999 , s.326.

⁵⁶Kadir Kasalak , *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi* , Doktora Tezi , Ankara ,1991, s.98.

⁵⁷Şebnem Oğuz Uzuner ,*Amerikan Basının Gözünden Milli Mücadele*, Yeditepe Akademi ,İstanbul ,2022,s.145.

⁵⁸Metin Ayışığı , *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.55.

⁵⁹Mehmet Gönübol – Cem Sar , *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Milli Eğitim Basımevi , İstanbul , 1973 , s.23.

Washington yönetimi ,Türk hükümeti ile temaslarda bulunması için İstanbul'daki Amerikan Ticaret Temsilciliğinde görevli Julian Gillespie'yi Ankara'ya göndermiştir.Gillespie ,Aralık 1921'de Ankara'ya gelmiş ve Şubat 1922'de Ankara'dan ayrılmıştır.Washington ,Haziran 1922'de Robert W.Imbrie adındaki bir diplomatını Ankara'ya göndermiştir.⁶⁰ Milli Mücadele yıllarında Birleşik Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.Osmanlı'nın son dönemlerinde Chester Projesi gündeme gelmiş hatta BMM'de kabul edilmiş fakat firma sahiplerinin verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle bu proje uygulanamamıştır.Bu tarihten sonra Türk –ABD İlişkileri imzalanan çeşitli antlaşmalar iyice yoğunlaşmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığında ABD Başkanlık koltuğuna dört başkan oturmuştur.Bunlar sırasıyla Warren G.Harding (1921-1923) ,Calvin Coolidge (1923-1929), Herbert C.Hoover (1929-1933) ,Franklin D.Roosevelt (1933-1945)'dir.İlk üç Başkan döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde pek bir hareketlilik yaşanmamıştır.Harding ve Coolidge yalnızlık politikasını benimsemiş olduklarından dolayı Amerika'nın dış politikasıyla çok fazla ilgilenmemişler ve bu konudaki neredeyse bütün sorumlulukları Dışişleri Bakanlarına yüklemişlerdir.ABD Başkanı Herbert Hoover ise 1929 'da tüm Amerika kaynaklı ortaya çıkan Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle bütün enerjisini Amerikan iç politikasına vermişti.⁶¹

Hoover ,kriz sebebiyle bozulan sanayinin toparlanması için Amerika'ya başka ülkelerden gelen malların yarattığı rekabet ortamının etkilerini en aza indirmek için hazırlanmış olan bir yasayı onaylamıştır.Hoover'ın bu hamlesini ekonomik krizin etkilerini tüm dünyaya yayıyor şeklinde yorumlayanlar olmuştur.Çünkü gümrük vergileri Amerika tarihinde görülmemiş bir şekilde yükseltilmiş ve dış ticaret durmanın eşiğine getirilmiştir.Mallarını ABD'ye satamayan diğer ülkeler bu sefer gümrük duvarlarını yükseltmişlerdir.Hoover ,iskan ve bayındırlık işlerine çok büyük paralar harcayarak işsizliği azaltmaya çalışmıştır.Kendi adıyla anılan moratoryumu ilan etmiştir.Aldığı bütün önlemlere karşın 1932 seçimlerini kaybederek koltuğunu Roosevelt'e vermiştir.Roosevelt ,başa geçtikten sonra “New Deal” adı verilen ekonomi programı ile bozulan Amerikan ekonomisini biraz olsun toparlamışsa da alınan bütün önlemlere rağmen işsiz sayısı istenilen rakama düşürülemedi.⁶²

Kasım 1932'de Başkanlığa seçilen Roosevelt döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde bir gözle görülür yakınlaşma olmuştur .Bu dönemlerde iki ülke arasında önemli gün ve haftalar

⁶⁰Hüner Tuncer , *Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası* ,Sia Kitap, İstanbul ,2021, s.113.

⁶¹Oral Sander , *Siyasi Tarih 1918-1994* ,İmge Kitabevi ,Ankara , 2020, s.66.

⁶²Sina Akşin , *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi* ,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ,İstanbul ,2018 ,s.149-150.

da gönderilen mektuplar Roosevelt'in Atatürk Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği inkılaplara duyduğu yakın ilgi ve birbirlerine gönderdiği samimi mesajlar sayesinde Türk-Amerikan ilişkilerinde sıcak bir yakınlaşmanın yaşandığını söylememiz mümkündür. Fakat buna rağmen Atatürk dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin pek fazla gelişim gösterememesi ABD'nin Avrupa siyasetinden kendini izole etme politikasından tam anlamıyla kurtulamamış olması ve Yakın Doğu ve Ortadoğu'daki çıkarlarının sınırlı olmasından kaynaklı bir durumdu.⁶³ Fakat 1923 ile 1939 arasındaki Türkiye'nin genel görünümü ABD nezdinde oldukça olumluydu.⁶⁴ Atatürk ,Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerine özel bir önem vermiş bu ilişkilerin ilerleyen yıllarda daha da iyi olacağını çok kez dile getirmiştir.⁶⁵

İki savaş arasındaki dönemde hatta İkinci Dünya Savaşının ortalarına kadar bile Türkiye'nin dış politikada takip ettiği ilkeler tam bağımsızlık ,barış ve kendine güvenmektir. Türkiye bu süreç içerisinde komşularıyla her zaman iyi ilişkiler içinde olmuş büyük devletlerle bağlayıcı askeri ittifaklardan kaçınmıştır. Türkiye komşu ülkelerine kendisine yönelik herhangi bir saldırı olmadığı müddetçe Türkiye'den zarar gelmeyeceği imajını yaratmayı başarmıştır.⁶⁶ Türk Dış Politikasının ilk dikkati çeken niteliği Batılı ülkelerle özellikle ABD ile olan ilişkileridir. Türkiye'nin Batı'yla ilişki kurmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Birinci sebep olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı Sovyet Rusya tehdidiydi. SSCB'nin Boğazlardan üs talebini çeşitli uluslararası platformlarda dile getirmesi Türkiye'nin güvenlik endişelerinin yersiz olmadığını da göstermiştir. Türkiye ,bu sebeplerden dolayı Batı Bloğu'nun desteğini aramıştır.⁶⁷ İkinci sebep Türkiye'nin ekonomik kalkınması için gerekli olan dış finansal yardımdır. Üçüncü sebep ise Atatürk dönemi ile birlikte Batılılaşma çabalarıydı. Atatürk'ten sonra devletin başına geçenler Batılılaşmayı Batı ile sıkı ilişkiler kurmaktan yana olduğunu düşünmekteydiler.⁶⁸ Şurayı açıkça belirtmek gerekirse gerçek anlamda Tanzimat'la başlayan modernleşme sürecinde toplumsal güçler farklı yönlere savrulmuş devlet erkini elinde askeri ve sivil yöneticiler Türkiye'nin

⁶³Mustafa Tüter ,”Türk-Amerikan İlişkilerinin Kökenleri “,*Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 2015, S-2 ,C-34 ,s.161.

⁶⁴İsmail Soysal ,”Türk –Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”,*Belleten Dergisi* ,1977 ,S-162 ,C-XLI, s.259.

⁶⁵Cemal Enginsoy ,”Amerika Birleşik Devletleri Kaynaklarına Göre Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1989, S-16,C-6,s.76.

⁶⁶Ahmet Aras, *Amerikan Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,2007,Ankara,s.6.

⁶⁷Bahadır Esen-Özlem Demirkıran-Eda Çiçek ,”II.Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı : Batı Bloğuna Geçiş”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 2011,S-14 , s.27.

⁶⁸Mehmet Gönlübol –Haluk Ülman , “Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965” , *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* ,1966 ,S-01 ,C-21 ,s.147.

modernleşme hızını, yönünü tespit etme meselesinde birbirinden bağımsız iki farklı sürecin meydana gelmesine neden olmuşlardır.⁶⁹

Türk Dış Politikasının bir başka özelliği de rotasının her zaman Batı'ya yönelik olmasıdır. Bu yönelimin altındaki en önemli sebepler ise toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere karşı kendisine demirden bir kalkan aramasıdır. Türkiye, o dönemlerde büyük devletlere karşı yansız bir politika izlemiştir. Yeni kurulmuş her devletin yürüttüğü rasyonel bir politikadır.⁷⁰ Yeni Türk Devletinin karşılaştığı ve uğraşmak zorunda olduğu problemler oldukça zor ve karışıktı. Çünkü Müslüman Türkler, Asya kökenli bir toplum olarak ilk kez Batılı anlamda siyasi modernleşme yoluna gitmekteydiler. Kolay değil elbette çok zordu. O dönemdeki Türkiye Cumhuriyetinin kaynaklarının ve taşıdığı resmi sıfatlarının ne olacağı konusu o günün tartışma konusu olduğu kadar bugünüde tartışma konusu olmuştur.⁷¹

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı öncesinde dış politikadaki esas amacı 1923 Lozan Barış Antlaşmasıyla sağladığı mevcut statükoyu sürekli hale getirmektir. Bundan dolayı komşularla antlaşmalar imzalanıp yakın ilişkiler kurulmuş ve esas hedef mevcut durumun sürekliliğini sağlamak olmuştur. 1930'a kadar Lozandan kalan sorunların çözümü için uğraşılmıştır.⁷² İkinci Dünya Savaşı öncesi Türk-Amerikan ilişkilerinde pek bir hareketlilik olmamıştır. Çünkü bu dönemlerde Türkiye, ekonomik problemleriyle uğraşmak mecburiyetindeydi ve bunun dışında birtakım bölgesel sorunlarda ülke gündemini meşgul eden konulardan olmuştur. Atatürk dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinde zaman zaman ciddi anlamda yakınlaşmalar olmuştur. 1929'da Ankara'da meydana gelen sebebiyle Amerika'nın Türkiye Büyükelçiliği para yardımında bulunmuş ve bu hareket Türk tarafında çok olumlu karşılanmıştır. Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey, İsmet İnönü'ye bir telgraf göndererek Amerikan Büyükelçiliğinin yapmış olduğu bu yardımın haberini vermiştir.⁷³

1927-1939 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkileri ağırlıklı olarak ticari ağırlıklı ilişkilerdi. Bu ticari ilişkilerde avantajlı olan taraf Türkiye'yi şöyle ki Türkiye'nin Amerika'ya yaptığı ihracat, ülkeden yapmış olduğu ithalata oranla daha yüksekti.⁷⁴ Türkiye ile Amerika arasında 1939'un Nisan'ında bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma

⁶⁹Reşat Kasaba, *Türkiye Tarihi 1839-2010*, Kitap Yayınevi, C-4, İstanbul, s. 26.

⁷⁰Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2020, s.71.

⁷¹Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.107.

⁷²Mehmet Gönübol-Ömer Kürçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1985, S-2, C-1, s.458.

⁷³CCA, T.C Başvekalet Muameleat Müdürlüğü, Şube-2, 24/07/1929. Bu telgraf el yazısı ile yazılmış olduğundan bazı yerleri okunamamıştır.

⁷⁴Nuri Karakaş, *Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)*, Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.32.

Türk-Amerikan ilişkilerinin genel hatlarını çizen antlaşmadır.⁷⁵1940 yılından sonra Türk-Amerikan diplomatik ilişkileri oldukça yoğunlaşmıştır.Ayrıca 1940'lı yıllarda Amerika ile Türkiye arasında sadece diplomatik alandaki ilişkiler değil hemen hemen bütün alanlardaki ilişkiler kurumsal bir evreye geçiş yapmıştır.⁷⁶

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması zor ve uzun bir süreçte olmuştu ve bunun sebebi ise Monroe Doktriniydi.⁷⁷Türkiye ise İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra tarafsızlığını ilan edip savaşa katılmamışsa da savaş ortamının yarattığı olumsuz atmosferden etkilenmiş ve sanayi ve kalkınma girişimlerine bir süreliğine de olsa ara vermiştir .Hedef Türkiye'nin güvenliğini sağlamaktır. Türkiye, ağır bir külfetin altına girerek elindeki tüm ekonomisini savunma için kullanmıştır.Bu dönemde olası tehditlere karşı dokuz yüz bin Türk vatandaşı silah altına alınmıştır.Oluşturulan bu devasa ordunun ihtiyaçları bütçeden sağlanamayınca Türk mallarına yaklaşık olarak % 400 gibi çok büyük oranlarda zamlar yapılmıştır.Türkiye savaşa katılmamış olsa da ,savaşın ağırlığını ve yorgunluğunu ziyadesiyle hissetmiştir.İsmet İnönü ,29 Ekim 1942'de Cumhuriyet Bayramı nedeniyle Ankara Hipodromunda halka şöyle bir hitapta bulunmuştur:“Dünyadaki ateş kasırgasının bu sene dördüncü senesi ve bizler büyük Türk milleti olarak yaşadığımız birçok zorluğa karşın gayet dinç bir şekilde ayaktaız ve bizim bu dik duruşumuz diğer devletlerin de dikkatini çekmektedir.Millet olarak yaratılışımızda olan güç sayesinde yenemeyeceğimiz problem yoktur.Milletimizin varını yoğunu tereddüt etmeden Türk ordusuna vermesi bizlerin bu büyük buhrandan yara almadan çıkmasını sağlayacaktır.Hiç şüphesiz bu bizim için en büyük destektir.”⁷⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın olanca şiddetiyle sürdüğü sırada Yugoslavya ve Yunanistan Almanya tarafından işgal edilince savaş Türkiye'nin kapılarına da dayanmıştı.Fakat Türkiye daha İkinci Dünya Savaşı başlamadan 1934'den itibaren savaş tehlikesinin baş göstermesi üzerine Trakya tarafından gelebilecek olası Alman saldırısına karşı Doğu Trakya'daki askeri birlikleri dönemin en modern silahlarla donatmıştır.Hatta buraya bir hat bile kurulmuştu. “Çakmak Hattı” olarak adlandırılan bu hat Fevzi Paşa tarafından kurulmuştu.⁷⁹ Adolf Hitler, Ortadoğu petrollerini ele geçirmeyi planlamış ve Alman Ordusu'nun Türkiye'ye yönelik bir

⁷⁵R. M. Geçikli , a.g.e , s.28.

⁷⁶Köksal Alver ,“Türk Sosyolojisinde Amerikan Sosyolojisi Etkileri (Başlangıç Dönemi)” ,*Sosyoloji Dergisi*, 2004 , S : 12-13 , s.215.

⁷⁷Henry Kissinger , *Diplomasi* ,Çev . İbrahim H.Kurt , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları , 2000 , s.404.

⁷⁸Milli Şef'in Söylev,Demeç ve Mesajları ,Der.Kadri Kemal Kop ,Cumhuriyet Matbaası ,1945,s.131.

⁷⁹William Hale ,*Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev .Petek Demir , Arkeoloji ve Sanat Yayınları , İstanbul, 2003,s.76.

saldırı tehdidi belirmişti. Bundan dolayı 22 Haziran 1941’de Almanya ile Türkiye arasında Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmadan dört gün sonra yani 26 Haziran 1941’de Almanya, SSCB’ye saldırmıştır. Almanya, 1941-1942 yılları arasında Rusya’nın büyük bir kısmını işgal etmiştir.

Sovyet Rusya’nın bu süreç içerisinde en büyük finansal yardımı aldığı ülkeler ABD ve İngiltere’dir. İkinci Dünya Savaşı’nın son yıllarına doğru Almanya’nın gücü iyice zayıflamaya başlayınca 1943’ün Ocak ayında Müttefik devletler Kuzey Afrika’yı hakimiyetleri altına alıp İtalya’ya asker çıkardılar. Hemen hemen bütün müttefik devletler Türkiye’ye savaşa girmesi için yoğun bir şekilde baskı yapmışlardır. Bu baskı yapan devletlerin başında İngiltere bulunuyordu. Winston Churchill, Ocak 1943’de Adana’ya gelip Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme, gizli görüşme şeklinde gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, daha sonra Kahire görüşmelerine katılmıştır. İsmet İnönü, burada Franklin D. Roosevelt ve Winston Churchill ile görüşmüştür. Balkanlarda açılacak yeni cephe için Türkiye’nin savaşa katılması gerekmekteydi ve bunun için İsmet İnönü’ye burada yoğun baskı yapmışlardır. Cumhurbaşkanı İnönü, Türkiye’nin asker, malzeme ve silah noksanlığı yaşadıklarını bu yüzden savaşa katılmalarının mümkün görünmediğini ifade etmiştir. Balkanlarda açılması düşünülen yeni cephe, 6 Haziran 1944’de Avrupa’nın batısında Normandiya’ya asker çıkarılması ile açılmıştır. Türkiye, Almanya ile olan diplomatik ilişkilerini 2 Ağustos 1944’de kesmiştir ve 23 Şubat 1945’de de B.M’ye girebilmek için Almanya ve Japonya’ya sembolik olarak savaş ilan etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın galipleri olan müttefik devletler dünya barışını sağlamak adına Birleşmiş Milletler adlı bir örgüt kurma yolunda bir karar almışlardır. Bu örgütün alt yapısını hazırlamak maksadıyla San Francisco’da (ABD) beynelmilel bir konferansın düzenlenmesi kararı alınmış ve bu konferansa “Japonya ve Almanya’ya savaş ilan etme” katılım şartı konulmuştur. 23 Şubat 1945’de Türkiye, San Francisco Konferansına katılabilmek için Almanya’ya savaş ilan etmiştir. Fakat de facto bir savaş gerçekleşmemiştir. Almanya, 7 Mayıs 1945’de teslim olduğunu bildirmiştir. Adolf Hitler, bu tarihe kadar Avrupalı devletlerden aldığı destek ve yaptığı işbirliği sayesinde Sovyet Rusya’ya karşı sonuna kadar savaşabileceğinin ümidini taşımaktaydı.

Kimi çevreler Türkiye’yi 2. Dünya Savaşı’na katılmadığı gerekçesiyle yoğun bir şekilde eleştirmiştir. Türkiye’nin savaşa katılmamasının birçok sebebi olmakla birlikte en önemli sebep, Türk ordusunun yeterli düzeyde taarruz gücüne sahip olmayışydı. Cumhurbaşkanı

İsmet İnönü'nün Türkiye'yi savaş dışında tutmak için harcadığı çabanın Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için ne kadar önemli olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.Eğer Türkiye, olası Alman muzafferiyeti karşısında yenilmiş olsaydı Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı büyük oranda tehlikeye girecekti.İşte bunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve dönemin devlet erkanının muhteşem diplomatik zekası ve öngörüsü vardır.Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmış olsaydı birçok tehlike ile karşı karşıya kalabilecekti.Trakya'nın bir bölümünün Alman orduları tarafından işgale uğrama ihtimali vardı.Bunun dışında Almanya ile tutuştuğu savaşı sürdüren SSCB'nin bu maksatla Türkiye'ye asker gönderme ihtimali de söz konusuydu.Bütün bu ihtimaller Türkiye için sonun başlangıcı olabilecek durumlardı.Diplomaside büyük tecrübe sahibi olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'yi bu ateş çemberinin içinden geçirtmemek adına büyük çaba göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye ekonomisi oldukça olumsuz etkilenmiştir.Savaşın son günlerine kadar erkek nüfus silah altına alınmış bu da Türk ekonomisinin iki yakasının bir araya getirtmekte zorlanmasına neden olmuştur.Kıtlık ve enflasyon ekonomide ciddi hasarlara yol açmıştır.⁸⁰Türk hükümeti ,birtakım önlemler alarak ekonomideki olumsuzlukları azaltmaya çalışmıştır.Hükümetin ekonomideki olumsuzlukları toparlamaya çalışması topluma ağır vergiler olarak dönmüştür.Halk , ağır vergileri ödemekte çoğu zaman zorlanmıştır bazen de ödeyememiştir.Örneğin ,toplam altı lira olan yol vergisini ödemekte zorluk yaşayan vatandaşlar ya madenlerde ya da yol yapımında çalışarak bu vergiyi ödemişlerdir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında ekonomiyi düzeltmek adına yapmış olduğu düzenlemelerden birisi de Refik Saydam'ın Başbakanlığındaki hükümetin 18 Ocak 1940'da çıkarmış olduğu "Milli Korunma Kanunu"'dur.Refik Saydam Dünyada meydana gelmiş olan ekonomik krizin ülkemizdeki ticari ve iktisadi olumsuz etkilerini kırmak bizler için oldukça önemlidir .Bu krizden yarar sağlamaya çalışacak kişi ve kurumlara karşı mücadele etmek de bir o kadar önemli bir konudur şeklinde açıklama yaparak bu krizle başa çıkabileceklerinin mesajını vermiştir.Bu kanun 26 Ocak 1940'da Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.⁸¹Milli Koruma Kanunu, piyasaları ve ekonomiyi düzeltip kontrol altına almak amacıyla çıkarılmış bir kanun olup bu kanunun muhteviyatı ,savaş ekonomisi ve buna yönelik olarak uygulanan düzenlemelerdir.Bu kanunun çıkarılmasının ardından ekonomi ve

⁸⁰Norman Stone , *Türkiye Kısa Bir Tarih* ,Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011,s.169.

⁸¹Mehmed Korkud Aydın ,”Milli Korunma Kanunun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,2019 ,S-1 ,C-29 ,s.416.

piyasalar denetim altına alınmışsa da ithalat yapılamamış ve üretim gerçekleştirilemediğinden mütevellit ülkede mal kıtlığı vuku bulmuş bunun neticesinde karaborsa yaşanmıştır.

Refik Saydam'ın 1942'de vefat etmesinden sonra ondan boşalan koltuğa Şükrü Saraçoğlu oturmuştur. Başbakan Saraçoğlu ,Saydam Hükümeti'nin uyguladığı bu uygulamanın tam aksini yaparak fiyatlara serbestlik getirip kendinden bir önceki dönemde faaliyet gösteren İaşe Müsteşarlığı gibi kimi kurumlar lağvedilmiştir. Saraçoğlu hükümetinin uyguladığı bu yöntem fiyatların çok yükselmesine neden olmuştur. Sanayicilerin , çiftçilerin ve tüccarların genel durumlarında gözle görülür düzelmeler yaşanmışsa da ortalama gelirin çok altında gelire sahip kentlerde yaşayan vatandaşları olumsuz etkilemiştir. O zamana kadar yüksek enflasyona alışık olmayan Türk halkının büyük bir kesimi bu yaşam pahalılığına büyük reaksiyonlar göstermiştir.

Hükümet, bu duruma çözüm bulmak amacıyla nadir bulunan ürünlerden ya da İkinci Dünya Savaşı sırasında herhangi bir maddi kayıp yaşamamış bilakis zenginleşmiş vatandaşlardan alınan vergilerin oranlarını yükseltmiştir. Bunun için kanun dahi çıkarılmıştı. Bu kanun, 1942'nin Kasım ayında çıkarılmış olan “Varlık Vergisi Kanunu”dur. Şükrü Saraçoğlu hükümetinin çıkardığı bu kanun ile burjuvazinin varlığı, sadece bir kereliğine ağır bir şekilde vergilendirilmiştir. Fakat gelirine dokunulmamıştır. Bu kanunu uygulamak amacıyla oluşturulan komisyonların belirlemiş olduğu vergiyi tanıyan bir aylık süre içinde ödemeyenler kişiler ,evvela toplama merkezlerine götürülmüş olup ardından da oradan Erzurum/Aşkale'ye çalıştırılmak üzere götürülmüşlerdir. İlk katile 23 Ocak 1943'de Erzurum Aşkale'ye gönderilmiştir.⁸² Gayrimüslimlerden Müslümanlara oranla kat kat fazla vergi alınmıştı. Varlık Vergisi Kanunu ,zor durumdaki Türk ekonomisini kurtarmaya yönelik bir kanun olsa da bu kanunu uygulamada zaman zaman eşitlik prensibine aykırı davranılmıştır. Türkiye, büyük bir diplomasi performansı gösterip savaşa girmeyerek toprak bütünlüğünü korumuşsa da savaşın olumsuz atmosferinden oldukça etkilenmiştir.

İnönü ,17 Mart 1942'de gerçekleştirdiği İzmir ziyaretinde yaptığı bir konuşmasında savaşın yarattığı ağır tahribatın ekonomiye olan olumsuz etkilerinden bahsetmiş daha sonra Türkiye'nin tarımda diğer ülkelere nazaran istikrarlı bir şekilde ilerlediğini ifade etmiştir. Türk hükümeti ,bütün bunların dışında tarım ürünlerinin fiyatlarını yükselterek savaşın ağır faturasını sadece Anadolu köylülerine ödettirme taraftarı değildi. Tüm bunlara karşın ülkede yaşanan fiyat yükselişleri Türk ekonomisine çok sıkıntılı zamanlar yaşatmıştır. Bütün bu

⁸²Son Posta , 28 Ocak 1943

problemleri çözüme kavuşturacak tek yetkili kurum ise TBMM olarak görülmektedir.Devlet yetkilileri de Hükümete destek verilmesi gerektiğini her zaman dile getirmekteydiler.Çünkü Türk toplumu son iki yıl boyunca bu meselede sarf edilen çabalara yeterli düzeyde desteğini vermemiştir.

CHP İstanbul İl Kongresi'nin 23 Aralık 1942'de düzenlediği kongrede bir konuşma yapmış olan İnönü ,ürünlere konulmuş olan %25'lik fiyat artışının savaş ortamından kaynaklı olduğunu ve bunun ulusal bir özveri örneği olduğunu sözlerine eklemiştir.Türk hükümeti ekonomik problemlerin faturasını sadece Anadolu köylüsüne kesmemek için çok uğraşmışsa da bu çabalar bir netice vermemiştir.Şükrü Saraçoğlu hükümeti ,Anadolu çiftçisi vergilendirmek maksadıyla 4 Haziran 1943'de Toprak Mahsulleri Vergisi Kanununu çıkarmıştır.Bu yasa olağanüstü mahiyette bir kanun şeklinde tasarlanmıştır .Bu kanuna göre, Türk çiftçisi ürettiği ürünlerin yaklaşık olarak %10'unu aynı veya nakdi bir şekilde ödemekle mükellefti.Bu kanun, bu yönüyle Aşar Vergisine benzemektedir.Aradaki fark ise, mültezimin olmaması ve bu vergiyi bizzat devletin toplamasıdır.Türk ekonomisi İkinci Dünya Savaşı yıllarında oldukça zor zamanlar geçirmiş bunun için çeşitli yollar deneyerek ülkedeki dar boğazı düzeltmek ve uluslararası alanda yalnızlıktan kurtulmak için çeşitli ittifaklara katılma yolları aramıştır.Türkiye İkinci Dünya Savaşından sonra Batı'nın yanında yer almıştır.Bunun en önemli sebepleri ise Tanzimat'tan itibaren gelen Batılılaşma arzusu ve Batı'nın siyasi, ekonomik desteğini kazanmaktır.Türkiye'nin savaş sonrası SSCB'nin yanında yer alma ihtimali çok zayıftı.Çünkü ,SSCB'nin Türkiye'den toprak talepleri vardı aynı zamanda Komünizm tehdidi de büyük bir tehlikeydi.Türkiye, bütün bu durum karşısında rotasını Batı'ya çevirmiştir.

Amerika ,İkinci Dünya Savaşından başarıyla çıkan devletlerden biri olmayı başarmış ayrıca nükleer silaha sahip olması hasebiyle SSCB tehdidine karşı güçleri dengeleyebilecek bir ülke olarak görülmektedir.Amerika'nın Türkiye'ye yardım etme ve destekleme ihtimali vardı. Türkiye bundan dolayı Amerika'ya yaklaşmıştır.Amerika ,Türkiye ile ittifak kurma fikrine olumlu yaklaşmıştır.Çünkü Türkiye ,ABD'nin SSCB'ye karşı kurmaya çalıştığı çevreleme politikasında oldukça önemli bir yere sahipti.Batı'nın Türkiye'yi yanına dahil etmesinde birçok sebep vardı.Bunların en önemlisi,Türkiye'nin bulunduğu konumu itibarıyla Ortadoğu'daki petrolü Batı'daki pazarlarına aktarabilmede gayet uygun olmasıdır .Bütün bunlara ek olarak ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir süper güç olarak uluslararası sahada yerini almış ve dünya ekonomisi üretiminin yaklaşık olarak %35'ine sahip olmuştur.

Türkiye'nin savaş sonrası Batı ile ittifak kurmasının en temel sebebi -daha doğrusu zorlayan sebebi- bozuk ve kötü durumdaki ekonomisiydi. Batı'nın güdümünde yer almasının bir başka sebebi ise Türkiye'nin savaş sonrası duyduğu acil finansal yardımdı.Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarında olağanüstü seferberlik sebebiyle sanayi ve tarımda büyük gerilemeler yaşanmış ve devlet bütçedeki gelirin büyük bir kısmını savunmaya harcamıştır. Yine bu yıllarda ithalatın yapılamaması sebebiyle noksanlığı yaşanan birçok ürün ülkeye giriş yapamamış ve bunun bir sonucu olarak ticaret dengesinde bozulmalar yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra dünya Doğu ve Batı olmak üzere iki kutup'a bölünmüş Batı'nın kaptanlığında ABD yer almış Doğu Bloğu'nun başını ise SSCB çekmiştir.Bu tarihten itibaren iki ülke arasında Soğuk Savaş başlamış çıkar anlaşmazlıkları ve üstünlük sağlama çabası her alanda kendini göstermiştir.

Türkiye'nin SSCB ile 17 Aralık 1925'de imzaladığı ve geçerlilik süresi 20 yıl olan bu antlaşmanın yenilenmesi sırasında SSCB,Türkiye'den bazı taleplerde bulunmuştur.Bu talepleri Montrö Boğazlar Sözleşmesinin tekrar irdelenmesi Türkiye ile SSCB hudutlarında birtakım değişikliklerin yapılması ve Boğazlardan kendilerine üs verilmesiydi.Türkiye Rusya'nın bu isteklerini reddetmiştir.Türkiye bu konuda İngiltere'den yardım talep etmişse de İngiltere bu meselede ABD'den yardım istenilmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.Amerika'nın gücünü kullanarak savaşı sonlandırması gerektiğini dile getirenlerden biride Atatürk döneminin Dışişleri Bakanlarından olan Tefik Rüşti Bey'dir.Tefik Bey'e göre Amerika muazzam bir medeniyet düzeyine ulaşmış bir ülkedir.Sürekli savaşan bu insanlara karşı Amerika araya girip barışı ve huzuru sağlamalıdır.Amerika bu sorumluluktan kaçmamalıdır.⁸³

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra SSCB'nin gün geçtikçe artan yükselişi karşısında Türk-ABD ilişkilerinin seyri gayet iyi işlemiştir.Müttefik devletlerin Almanya ve Japonya'ya karşı zafer kazanmış olması Türkiye gibi savaşta tarafsız kalan devletlerin artık rahat günler geçireceği anlamına gelmiyordu.Türkiye'nin savaş sonrasındaki konumu ise hala belirsizdi. Savaştan galip çıkan devletler,hakimiyeti altına alacağı bölgeler konusunda uzun müzakerelerde bulunmuşlardır.

SSCB'nin Postdam Konferansının yapıldığı sırada Sovyet-Türk sınırı çizgisinde kendi lehine olacak şekilde değişiklik yapılması talebinde bulunması ve bu konunun sadece iki devleti ilgilendiren bir konu olduğunu söylemesi üzerine Birleşik Amerika ,bu konferanstan

⁸³Tefik Rüşti Aras , *Görüşlerim* ,Semih Lütfi Kitabevi ,İstanbul , 1968 , s.39.

sonra Türk Boğazları üzerindeki bakışını değiştirmesine neden olmuştur. Birleşik Amerika ,1946'nın başından itibaren Türkiye'nin toprak bütünlüğü ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bunun en iyi somut örneği ise Truman'ın Ocak 1946'da Dışişleri Bakanı Byrnes için hazırlamış olduğu muhtıra metnidir. Muhtırada yer alan ifadeler şunlardır: "Sovyetler Birliğinin Türkiye'yi istila ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık şüphem kalmadı. Eğer bu gidişe demirden bir yumruk uzatıp "Dur" demezsek yeni bir savaşın yaşanma ihtimali vardır. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor : "Kaç tümeniniz var?" Amerikan yönetiminin Sovyet tehdidini ciddiye almaya zorlayan iki önemli konu bulunmaktadır. İlki, SSCB'nin Aralık 1945'de iki Gürcü profesörün bazı iddialarına dayanarak Türkiye'nin Doğusunda yer alan bazı illerin kendisine bırakılması için açmış olduğu kampanyaya büyük destek vermesidir. Diğer sebep ise 1945-1946 boyunca dünya siyasetinin gündemini oldukça meşgul etmiş olan İran meselesidir. Fakat bu konu Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmemiştir.⁸⁴ ABD'nin rotasını 1946 yılından itibaren Türkiye ve Doğu Akdeniz'e çevirdiğini gösteren en önemli olay ise ,Amerika'da görevi başında vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Ertegün'ün cenazesinin Missouri zırhlısı Türkiye'ye getirilmesidir. Missouri zırhlısı ,ABD donanmasının en büyük gemisiydi. Bu geminin İstanbul'a gelişiyle SSCB'ye Türkiye'ye yönelik tehdit ve taleplerine karşılık olarak perde arkasından sopa gösterilmiştir.

Toprak Mahsulleri Ofisi 1946'da buğday taban fiyatını 27 kuruştan 22 kuruşa indirmiştir. Ürünlerdeki açığı kapatmak için Amerika'dan yapılan ithalata 30 kuruş ,Kanada'dan yapılanlara ise 25 kuruş ödenmiştir. Sanayi ürünlerinin fiyatları artarken yüksek devalüasyona karşın eski alım fiyatları uygulanmış ve bunların ithalat fiyatının altında tutulmuş olması köylü kesimine büyük zorluklar yaşatmıştır. Emeklilerin ve memurların aldıkları ücretler ise yüksek enflasyonun oldukça gerisinde kalmıştır. Bütün bu sebepler CHP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'yi iktidara taşıyan en önemli sebeplerden biri olmuştur.⁸⁵ 1920'lerin ortası ve 1930'ların sonunda GSYH yaklaşık olarak %45 oranında yükselmiş ,İkinci Dünya Savaşı yıllarında bütçe gelirlerinin büyük bir kısmının savunmaya harcanmasından dolayı GSYH ciddi oranda düşmüştür. 1940'ların ikinci yarısında ekonomik düzelmeler oldukça zayıf

⁸⁴Mehmet Gönübol- A.Halük Ülman –A.Suat Bilge – Duygu Sezer , *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları , Ankara , 1982,C-1 ,s.209.

⁸⁵Metin Toker , *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 – DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, Bilgi Yayınevi , Ankara, 1991, s.228.

kaldığından dolayı kişi başına düşen milli gelir 1950’de dahi 1939’daki oranı yakalayamamıştır.⁸⁶

ABD ,SSCB’nin Türkiye dışında Yunanistan ve İran’ı etki altına almasından dolayı bu dönemler içinde adeta tam anlamıyla teyakkuza geçmiştir .ABD ,bu süreç içerisinde daha önceden Türkiye’ye “Ödünç Verme ve Kiralama “ kapsamında vermiş olduğu bütün kredi borçlarını ve resmileşen ilişkileri Truman Doktrini’ni ilan etmiş ve bu doktrin ile 1947-1952 yılları arasında birtakım amaçlarını gerçekleştirmek için büyük çaba harcamıştır.⁸⁷Truman Doktrini’nin yasal zemini ise “Türkiye’ye yapılacak Yardım Hakkında Antlaşması”dır.Sekiz maddeden oluşan bu antlaşma 12 Temmuz 1947’de Ankara’da imzalanmıştır.Bu antlaşmanın amacı Truman Doktrini uygulamaktır.Bunu hayata geçirmek amacıyla 26-27 Mayıs 1947 tarihinde ABD Büyükelçisi Edwin C.Wilson ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka arasında mektup teatisi yoluyla görüşmeler başlamış 12 Temmuz’da resmîyet kazanmıştır.⁸⁸Bu antlaşmanın ikinci maddesinde ABD tarafından belirlenecek bir Türkiye Misyon Şefinden bahsedilmiştir. Bu Misyon şefi Türk Hükümetinin temsilcileri ile ABD Yardımı hakkında görüşüp bu yardımın kullanım amacı hakkında açıklamalarda bulunup bir rapor hazırlayacak ve kendisinin bu görevi yerine getirebilmesi için her türlü kolaylık sağlanacaktır.Bu antlaşmanın üçüncü maddesi ile Amerika ve Türkiye’nin güvenliğini bozmayacak şekilde Türk ve ABD kamuoyuna yapılan bilgilendirmeler işbirliği içinde gerçekleştirilecektir.⁸⁹Bu antlaşmanın geride kalan bütün maddeleri Türkiye’ye verilmesi planlanan ve ne olduğu tam olarak bilinmeyen savunmaya yönelik araç-gereçlerin kullanıldıktan sonra geri verilmesinden ve kullanım hakkından doğan bazı ödemelerin Amerikan Hükümetine nasıl yapılacağına dair bazı şartları içermektedir.⁹⁰

Truman Doktrini’nin bir başka özelliği ise ,ABD dış politikasını bütünüyle etkilemiş olmasıdır. Bu amaçlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür :“Avrupa’nın sahip olduğu gücün ABD’nin uydusu altına alınması ,yine Avrupa’nın sosyal, askeri ve ekonomik ilerlemesinin sağlanması ve de Avrupa kıtasının sahip olduğu gücü, ABD liderliğinde örgütlü bir hale getirmektir.”Truman Doktrini’nin ilanının gerçek sebebi ise ,SSCB tehlikesi altındaki Türkiye’yi korumak değildi.Avrupa’nın özellikle de Batı Avrupa’nın geleceğine

⁸⁶Yahya S.Tezel ,*Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*,Yurt Yayınları ,Ankara ,1982,s.100-101.

⁸⁷Zafer Akbaş –Ahmet Hüsrev Çelik –Melih Duman , “İkinci Yüzyılında İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk-Amerikan İlişkileri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* ,2019 ,S-19,C-13,s.234.

⁸⁸Oral Sander , *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1960*, İmge Kitabevi , Ankara , 2016 ,s.50.

⁸⁹İhsan Ömer Atagenç - Nuri Gökhan Toprak , ”Türk-Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri “, *Akademik Bakış* , 2019, C-12, S-24, s.97-98.

⁹⁰Haydar Tunçkanat , *İkili Anlaşmaların İçyüzü İktisadi, Askeri ,Siyasi*,Tekin Yayınevi, B.y.y (Basım Yeri Yok), 1975,s.24.

yönelik bütün tehlikeleri bertaraf etmekte.⁹¹ ABD'nin Türkiye'ye yönelik mevcut siyasetindeki değişikliğin bir başka sebebi de 1945-1946 yılları arasında gündemi oldukça meşgul etmiş olan İran Meselesidir. Washington yönetimi, İran meselesini Türkiye'nin güvenliği ve Sovyet Rusya tehdidinden dolayı oldukça önemli bir konu olarak görmüştür.⁹²

II. Dünya Savaşı sonrası hızlanan Türk-Amerikan ilişkilerinin ana ekseninde her iki ülkenin güvenliklerini sağlama konusunda birbirlerine duyduğu gereksinim bulunmaktadır. Türkiye'nin 1945'in başından itibaren en büyük endişesi Sovyet Rusyaydı. Sovyetler, 1940-1945 arasında Avrupa'da 450.000 km²'lik toprağı ayrıca 24 milyon nüfusu egemenliği altına almıştı.⁹³ Türkiye'nin dış politikadaki esas gayesi toprak bütünlüğünü SSCB tehdidine karşı korumaktı. Bu yüzden dış politikada ABD ile olan ilişkilerine özel bir önem vermiştir. SSCB, Soğuk Savaş döneminde gerek Türkiye'nin gerekse de ABD'nin ortak düşmanıydı. SSCB'ye karşı güvenlik arayışı iki ülkeyi birbirine yakınlığa önemli bir etmen olmuştur.⁹⁴ Aslına bakılırsa Batının SSCB'yi kendine düşman görme olayı Ekim 1917'ye kadar gitmektedir. Batı, SSCB'yi bertaraf edilmeliydi. Edilemese bile kontrol altına almalıydı.⁹⁵ İkinci Dünya Savaşından sonra Türk basınında çıkan haberlerde Sovyet tehdidi sürekli dile getirilmekteydi. 12 Kasım 1947'de Vakit gazetesinde çıkan bir haberde şöyle denilmekteydi: "Rusya, Türkiye'yi Yıkmağa Uğraşıyor...Amerikalılara göre bunun sebebi şudur : Türkiye, Ortadoğu istikrarının mühim bir desteğidir."⁹⁶

ABD, İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra doğu ve batı olmak üzere iki kutup'a ayrılan dünyada Batı bloğu'unun başı olmuştur. Amerika, o dönemlerde gelmiş olduğu bu seviye sayesinde gerek insan haklarının, gerek adaletin ve gerekse de demokrasinin baş mimarı ve bunu en iyi uygulayabilen devlet gözüyle bakılmaktaydı. Fakat ABD, Ortadoğu coğrafyası ve Türkiye'yi İngiltere'nin etki alanında görmüş olmasından dolayı bu bölgelerle çok fazla ilgilenmemiştir. Ancak ilerleyen yıllarda meydana gelen hadiseler hasebiyle bu bölgeler ABD'nin ziyadesiyle ilgisini çekmiştir. İngiltere'nin ABD Büyükelçisi Lord Inverchapel, 24 Şubat 1947'de ABD Dış İşleri Bakanı George Catlett Marshall'a iki adet rapor takdim etmiş olup bu raporlar, ABD'nin Ortadoğu ve Türkiye'ye yönelik fikirlerinin değişmesinde oldukça

⁹¹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1960*, s.31.

⁹² Gülay Sarıçoban, "Türkiye'de 1945-1950 Döneminde Dış Politika", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, S-26, C-0, s.810.

⁹³ Ensar Yılmaz, *DP'nin İktidara Geliş Süreci (1945-1950)*, T.C Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2008, s.55.

⁹⁴ Alptekin Molla, *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk -Amerikan İlişkilerinin Analizi*, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.14-15.

⁹⁵ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, 2013, Ankara, s.22.

⁹⁶ Vakit, 12 Kasım 1947

etkili olmuştur.Bu raporların Türkiye ve Yunanistan ile ilgili olan kısımlarında SSCB'ye karşı bahsi geçen ülkelerin koruma altına alınması gerektiğinden bahsedilmiştir.İngiltere'nin artık finansal yardım yapamayacağını bu durumda ABD'nin devreye girmesinin gerekliliğinden bahsedilmiştir.

ABD'nin İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra askeri , siyasi ve nükleer gücü elinde toplamasından dolayı ,istediği ülke veya ülkelerin politikalarına dilediği şekilde yön verebileceği inancı kuvvetlenmişti.Bunun en somut örneği ise ,12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman'ın Kongre'de yapmış olduğu konuşmasıdır .Başkan yaptığı konuşmasında Amerika'nın dış politikasının temel amacının komünizm yayılmacılığını durdurmak olduğunu ifade etmiş ayrıca Birleşik Amerika'nın silahlı azınlıklar veya dış baskılarla karşılaşan özgür milletlere destek verme politikasına sahip olması gerektiğine inandığını belirtmiştir.ABD ,Sovyet Rusya'nın uçsuz bucaksız gücüne ve hırslarına karşı Türkiye'nin kendisini savunması amacıyla ilk kez 1947'de askeri savunmasını güçlendirmesi amacıyla ilk kez mali ve teknik yardımda bulunmuştur.⁹⁷Bisbee'ye göre Amerikalıların tanımak istediği Türkler kendilerini modern dünyaya adapte etmeye çalışan kişilerdi ve Türk insanının tarihsel süreç içerisinde sıkça yaşadığı yıkılan bir Türk devletinin mirasına sahip olma durumu onlara hiç yabancı değildi.⁹⁸

ABD'nin yardım programına göre Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak finansal yardım toplamda 400 bin dolar olup bu yardıma ek olarak sivil ve askeri görevlilerin bahsi geçen ülkelere gitmeleri doğrultusunda karar alınmıştı.12 Temmuz 1947'de ABD ile Türkiye arasında bahsi geçen yardımın resmiyet kazanması maksadıyla Türkiye'ye Askeri Yardım Antlaşması imzalanmıştır.Türkiye'ye Askeri Yardım Antlaşmasına göre Amerika'nın Türkiye'ye göndermiş olduğu görevli ve uzmanlar burada limanların ,yolların ve askeri tesislerin yapımında finansal ve teknik olarak destek verecekti.Bunun dışında Amerika'dan Türkiye'ye gönderilmiş olan uzmanlar ,Türk ordusunun eğitiminde gerekli görülen yerde destekte bulunacaktır.Amerika'nın 1950 ve 1960'lı yıllarda yapmış olduğu askeri yardımlar transit hakkı ve üs temini kazanmada oldukça etkili olmuş fakat bu durum şartların değişmesi sebebiyle bu etkisini yitirmiştir.⁹⁹

⁹⁷Kamuran Gürün , *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları ,Ankara,1983,s.254.

⁹⁸Eleanor Bisbee , *The New Turks Pioneers Of The Republic 1920-1950* ,University Of Pennslyvania Press, Philadelphia ,1951 ,s.4.

⁹⁹Sezai Orkunt , *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, Milliyet Yayınları , B.y.y ,1978, s.49.

Antlaşmanın imzalanmasının ardından Türkiye üzerindeki SSCB tehdidi biraz olsun azalmıştır. Truman Doktrininin beyanından sonra Türkiye dış politikada Batı ile yakın temas kurmuştur. Türkiye'nin bu doğrultuda ki temel amacı ,Batı'nın liderliğinde meydana getirilecek bütün ekonomik ,siyasi ve askeri örgütlenmelerin bir parçası olabilmektir. Fakat ortada önemli bir problem vardı. Yukarıda bahsettiğimiz antlaşmanın bazı maddeleri – özellikle ikinci ve dördüncü maddeler –Türkiye için problem yaratabilecek maddelerdi. Bahsi geçen antlaşmanın ikinci maddesine göre ; ABD'nin Türkiye'ye yapmış olduğu yardımlar belirli konular için kullanılabilecekti. Antlaşmanın dördüncü maddesine göre ise yapılan yardımlar hakkında ABD'nin izni olmadan Türk hükümet görevlileri ,askerleri ve memurları haricinde bulunan kimselere malumat verilmeyecektir.

ABD ,İngiltere'nin Ortadoğu ve Türkiye üzerindeki nüfuzunun bitmesinin ardından Yunanistan ve Türkiye'ye finansal vb. desteğin verilmemesi durumunda bahsi geçen yerlerin komünizm tehdidi ile karşı karşıya kalabileceğini ve bu durumun bütün bölgeyi doğrudan etkileyebileceğini hesaba katarak plan yapmıştır. ABD'nin Türkiye'ye gönderdiği bir heyet , 3 Haziran 1947'de bazı bölgelerde tetkikler yapmıştır. Amerika'nın yaptığı yardımın seksen milyon doları askeri malzemeye ayrılmış yirmi milyon doları ise bazı önemli stratejik yollara ve Akdeniz limanlarında yapılması planlanan tesisler için ayrılmıştır.¹⁰⁰

George Marshall ,4 Haziran 1947'de gerçekleştirdiği bir konuşması , on altı Avrupa ülkesine yardım programı olan Marshall Planının başlangıcı olmuştur. Marshall Planı için Türkiye, Avusturya, Yunanistan, Danimarka ,Norveç ,İsviçre, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, İzlanda, Fransa, İngiltere, Belçika, Portekiz ülkelerinin temsilcileri G.Marshall'ın konuşmasında bahsettiği yardım konusunu görüşmek amacıyla 27 Haziran 1947'de Paris'te bir araya gelmişlerdir. 8 Temmuz 1948'de Türk hükümeti ile ABD bahsettiğimiz Ekonomik İşbirliği Antlaşmasını onaylamıştır. Bu yardım programı çerçevesinde Türkiye'ye ilk üç ay için 10 milyon dolar tahsis edilmiştir. Bu arada Türkiye, Washington'a ilk yıl için gerekli finansman ihtiyacının 85 milyon dolar olduğunu öngören bir rapor sunmuştur. 1948'in sonbaharında bir Amerikan heyeti Türkiye'ye gelerek kendilerine sunulan bu raporu daha detaylı bir şekilde incelemek amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Diğer taraftan 1949-1950 mali yılının sonunda Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardım 180 milyon doları bulmuştu.¹⁰¹ Türkiye ABD'nin arzu ettiği şekilde Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansına

¹⁰⁰Vakit , 2 Haziran 1947

¹⁰¹Richard D. Robinson , *The First Turkish Republic A Case Study in National Development* ,Harvard University Press , Cambridge –Massachusetts , 1963 , s.139.

katılmıştır.Gerçekleştirilen bu toplantının ardından Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEEC) kurulmuştur.

Yukarıda adı geçen on altı ülke ihtiyaç duydukları konular üzerinde müşterek bir rapor oluşturmuşlardır.Bu rapor Eylül 1947’de ABD’ye takdim edilmiş ve bu rapora göre Türkiye’nin ekonomik kalkınmasını sağlayabilmesi için gereken meblağın 615 milyon dolar olduğu ifade edilmiştir.Fakat ABD bu talebi reddetmiştir. Sebebi ise Marshall yardım programının esas amacının İkinci Dünya Savaşında hasara uğramış ülkelere finansal yardım yapmaktı .Bunun dışında ABD raporlarına göre Türkiye’nin o dönemde sahip olduğu döviz ve altın rezervleri ayrıca dış ticarete dengesi Marshall programına dahil diğer on beş ülkeye oranla iyi bir konumdaydı.Bundan dolayı Türkiye’ye diğer Avrupa ülkelerine hammadde satması için bazı zamanlarda görevler dahi verilmiştir.Türk ekonomisinin düzelebilmesi için kısa bir zamanlığına Türkiye’ye ürünlerin gönderilmesi mümkündü. Marshall yardım programının ilk on beş aylık süreci için kereste , madencilik ve tarımda kullanılacak olan araç- gereçler ,petrol –rafineri ürünleri ,elektronik araç –gereçler ve nakliye için kullanılması düşünülen kamyonları içine dahil eden ve toplamda 59 milyon doları bulan finansal desteğin verilmesi planlanmaktaydı.Türkiye, ABD’nin böyle bir tutum izlemesinden oldukça rahatsız olmuştur.Türkiye’nin 1948-1949 yılları arasında Marshall Planından aldığı yardım toplam 49,7 milyon dolardır.Bu yardımın 22.148.000 kısmı (%44.5) Bakanlığa ayrılmıştır.1949-1950 arasında yapılan yardımda toplam olarak 117 milyon dolardır.Bu yardımın 16.134.000 (%13.8) doları tarıma ayrılmıştır.¹⁰²

Türkiye- ABD ilişkileri ABD’nin peş peşe ilan ettiği Truman Doktrini ve Marshall Planına kadar genel olarak ekonomik mahiyetteydi.1949 yılının sonlarında dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak gazetecilere vermiş olduğu bir demeçte ABD’nin Akdeniz’de konuşlu olan filolarıyla alakalı almış oldukları kuvvetlendirme düşüncelerinin yerinde ve uygun bir karar olduğunu ayrıca bu konuda Yakındoğu ve Güney Asya İlişkilerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı George Crews McGhee ile hem fikir olduklarını dile getirmiştir. ABD’nin Türkiye’ye yapmış olmuş yardımlar sebebiyle teşekkür ve minnet dileklerini sunmuş,1939’da Fransa ve İngiltere ile yapılmış müttefikliklerinin önemine de özel bir vurgu yapmıştır. Sadak ayrıca, ”Zafer” gazetesine vermiş olduğu bir demeçte DP ve CHP’nin dış politika meselesinde aynı dili konuştuklarını ifade etmiştir.¹⁰³

¹⁰²CCA , Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü , No : 507 ,00/00/1950

¹⁰³R. M. Geçikli , a.g.e , s.36.

Türkiye'nin bölgesel bütünlüğü ABD için oldukça önemliydi. Başkan H.Truman bunu yapmış olduğu konuşmalarında sürekli dile getirmiştir. Bu konuşmalarında Türkiye'nin savunma meselesinde yalnız olmadığını da dillendirmiştir. Başkan H.Truman ,1950 yılı için yayınlamış olduğu tebrik mesajında Amerika'nın demokrasinin savunuculuğunu yapan ülkelerin başı olduğunu bilhassa Komünizm yayılmacılığına ve tehlikesine karşı yoğun mücadele edildiğini ifade etmiştir .Şurayı daha net bir şekilde belirtmemiz gerekmektedir. 2. Dünya Savaşının sona ermesinin ardından Amerikan dış politikasını şekillendiren kişiler Amerikan kamuoyunu ve Batı Bloğuna almış oldukları devletleri SSCB'yi adeta bir tehlike olarak görmeleri yönünde adeta şartlandırmıştı.¹⁰⁴

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ,16 Şubat 1950'de TBMM'de gerçekleştirilen Bütçe Görüşmelerinde bir konuşma yapmış bu konuşmasında Türkiye'nin dış politikada kilometre taşının Anglo-Fransız politikasıyla yakın olduğunu ve İngiltere'nin bu politikaya oldukça müşkül olduğu zamanlarda dahi bağlı kaldığını ifade etmiştir. Bunun dışında Türkiye'nin ABD ile yapmış olduğu müzakere ve işbirliklerinin dış politikada oldukça mühim olduğunu ve ABD ile gerçekleştirilmesi düşünülen askeri antlaşmaların Amerika'nın isteksiz davranması hasebiyle muvaffakiyet sağlanamadığını sözlerine eklemiştir. Ayrıca ABD'nin katılım sağlayacağı bölgesel düzeyde bir düzenlemenin genel durum göz önünde bulundurulduğunda pek mümkün görünmediğini fakat Türk Hükümeti'nin bu meselede ısrarcı olmaktan vazgeçmeyeceğini de dile getirmiştir. Mehmet Fuat Köprülü DP'nin de bu politikanın destekçisi olacaklarını ve onayladıklarını söylemiş Bakan Necmettin Sadak CHP'ye verilen bu destek için teşekkürlerini sunmuştur.

ABD'nin Türkiye'ye yaptığı finansal vb. yardımların 1952'den sonra da verilmesi adına yoğun diplomatik mücadeleler verilmiştir. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak , bu amaç için Paris'te 1950'nin başlarında Averell Harriman ve Paul Gray Hoffman ile görüşmüştür. Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardımlar önemliydi. Çünkü Türkiye aldığı bu yardımları ekonomiyi düzeltmek adına kullanmaktaydı. Fakat bu kalkınmanın dört yılda tamamlanması gerekmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin bu yardımı Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEECC) temelinde değil de 4 Temmuz 1948'de imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasının dördüncü maddesine göre alması gerekmektedir. Türkiye en son gerçekleştirilen OEEC toplantısında bazı istisnai durumlar sebebiyle diğer Avrupa ülkelerinin ticareti liberalleştirme adına atılmış girişimlere katılamayacağını dile getirmiştir. Bu dönemde

¹⁰⁴Gültekin Sümer ,”Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”,*Uluslararası İlişkiler Dergisi* ,2008 ,S-19,C-5, s.131.

Avrupa ülkeleri ekonomide tam manasıyla liberalleşmeye çalışmaktaydı fakat bu durum Türkiye için hayal ötesi bir durumdu.

Necmettin Sadak'ın gerçekleştirdiği bu görüşmeden sonra Paul Gray Hoffman ABD Kongresi'ne 21 Şubat 1950'de bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında 1950-1951 yılları için Türkiye'ye 44 milyon yüz bin dolarlık bir destekte bulunulmasını istemiştir. Ayrıca Türkiye'de gelişmelerin beklenilenden daha fazla iyi bir durumda olduğunu fakat buna rağmen 1949'da verilen 55 milyon üç yüz dolarlık desteğin arzu edilen yeni düzenlemelere olumlu yanıt verme konusunda zorluk yaşadığını dile getirmiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk aylarında Türk-Amerikan ilişkileri oldukça ilginç geçmiştir. Mr. Russell, 1 Ocak 1950'de yaptığı bir konuşmasında "Marshall yardımı ile Türkiye'nin nurlu ufuklara gittiğini" ifade etmiştir. Bu deyim daha sonra Türk siyasi literatürüne girmiştir. Russell'ın bu açıklamasından iki gün sonra Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi G. Wadsworth bir açıklamasında Türkiye'nin ekonomik ve askeri yardımlardan azami şekilde yararlandığını ifade etmiş ayrıca şu cümleleri de eklemiştir: "Türkiye dayandıkça Yakın Doğu güvencedir."¹⁰⁵ DP iktidarı döneminde ABD ile olan ilişkileri müttefiklik bağlamında incelediğimizde iki ülke gücünün eşit olmadığını açıkça görmekteyiz. ABD, hiç şüphesiz güçlü olan taraftır. Fakat şunu da açıkça belirtmemiz gerekir ki iki kutuplu dünya sisteminde Türk-ABD ilişkileri patron devlet-uydu devlet şeklinde olmamıştır. Buna en önemli nedeni olarak Türklere atfedilen Osmanlı'dan kalma yüksek onuru söyleyebiliriz. Türkiye, kuruluşun daha ilk yıllarından itibaren Washington yönetimine bazı konularda karşı çıkmış ve itiraz etme hakkına sahip olduğunu açıkça göstermiştir.¹⁰⁶

DP, Amerika'dan aldığı ekonomik ve askeri yardımlardan memnun kalmış ve Türk dış politikasında takip edeceği rotanın ABD'nin dış politikasıyla uyumlu olmasını ülke menfaatleri açısından uygun görmüştür. ABD'nin bu dönemlerde Orta Doğu coğrafyasında ki ülkelerle gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik işbirliği ortamı bazı ülkelerde ortaya çıkan milliyetçi ayaklanmalarla önüne set çekilmişse de Türkiye'de herhangi bir olay meydana gelmemiştir.¹⁰⁷ 1950'li yıllarda Türk-Amerikan ilişkileri muazzam bir uyum içindeydi. Türkiye ve Amerika ittifak kurmalarının meyvelerini almışlardı. Türkiye tarafından ABD, en başta Sovyet tehdidine karşı adeta demirden bir kalkandı. ABD için Türkiye ise, Batı'dan

¹⁰⁵ Namık Behramoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye –Amerikan İlişkileri*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, s.7.

¹⁰⁶ Ozan Örmeci, a.g.e, s. 54-55.

¹⁰⁷ İlhan Aksoy – Yavuz Güler, *Türk –Amerikan İlişkilerinin Politik ve Ekonomik Boyutu*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2010, s. 150.

sağlayabileceği çıkarlarını Orta ve Yakın Doğu’da büyük bir enerjiyle sağlayan gözde bir devletti.¹⁰⁸

1950’li yıllarda ABD açısından Türkiye , stratejik değeri oldukça fazla bir ülkeydi, Bundan dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler bu dönemde ivme kazanmıştır.ABD ,Türk ordusunun modernizasyonun sağlanması amacıyla gerekli finansal yardımda bulunmuştu.Peki Türkiye’den karşılığında ne istenmişti?Elbette karşılıksız kalmayacaktı.Türkiye ,NATO’ya 1952’de katıldıktan sonra Batı’nın isteklerine uygun olarak Ortadoğu’daki Batı yanlısı rejimlere destek verdi.¹⁰⁹Türkiye , NATO’ya katıldıktan sonra ABD’nin Türkiye’ye yapmış olduğu ekonomik ve askeri yardımların miktarında çok büyük artışlar olmuştur.Çünkü Türkiye ,zayıf bir ittifak üyesiydi ve SSCB’nin tehdidi altındaydı .Bu yüzden Türkiye’ye büyük yardımların yapılması gerekliydi. NATO’nun belirlediği askeri stratejiye göre Türkiye’nin Sovyetlerin olası bir fiili saldırısını silip süpürmesi gerekiyordu.ABD’nin Türkiye’yi NATO’ya dahil etmesindeki esas amaç Sovyet saldırılarına set çekmesi için Türk ordusunu güçlendirmek ve Türkiye’nin güvenliğini sağlamaktır.¹¹⁰

1950’li yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinin oldukça iyi bir gelişim göstermesi ABD’de Türkiye’ye karşı ilginin uyanmasını sağlamış Türk tarihi ile alakalı çok fazla sayıda yayınlar da yapılmıştı.¹¹¹DP dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin en yoğun geçtiği dönemlerden biri olmuştur. Amerikan Başkanları ve üst düzey yetkilileri sıkça Türkiye’yi ziyaret etmiş bun karşılık Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes de Amerika’yı çok kez ziyaret etmişlerdir.1956’da Türkiye’yi ziyarete gelen ABD Başkan Yardımcısı Richard Nixon Amerika’ya döndükten sonra Adnan Menderes’e 19 Temmuz 1956’da gönderdiği bir telgrafta Türkiye’de gördüğü ilgi ve alakadan dolayı hem kendine hem de Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a teşekkürlerini sunmuştur.¹¹²Adnan Menderes ,Amerikan Büyükelçisi Fletcher Warren için ABD Büyükelçiliğine incir göndermiş ve Warren Menderes’e 21 Ocak 1957 tarihli bir mektubunda teşekkürlerini sunmuştur.¹¹³Menderes ,Amerikan Tarihinde oldukça önemli yeri olan 4 Temmuz günü için bir resepsiyon düzenlemiş ve Fletcher Warren’a bir

¹⁰⁸Nasuh Uslu , “1947’den Günümüze Türk –Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi “ , *Avrasya Dosyası* , s.214.

¹⁰⁹M.Faruk Çakır , “Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk-Amerikan İlişkileri “ , *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 2004 , S-01 ,C-59, s.61.

¹¹⁰Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası Batının Güdümündeki Türkiye*,Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s.48-49.

¹¹¹Bu yayınlardan bazıları şunlardır : “Richard D.Robinson -The First Turkish Republic . A Case Study İn National Development , Eleanor Bisbee –The New Turks .Pioners of The Republic 1920-1950 , Frederick W.Frey –The Turkish Political Elite .Walter W.Feiker – The Turkish Revolution 1960-1961 . Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi* , Çev.Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları , İstanbul, 2000 ,s.472.

¹¹²CCA , Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü ,Dosya No : 381, 19/07/1956

¹¹³CCA , Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü , Dosya No : 812 ,21/01/1957

mesaj göndererek onların bu özel gününü kutlamış ve kendisini resepsiyona davet etmiştir. Fletcher ,Menderes'e gönderdiği cevapta İstanbul'da olduğu için katılamayacağını bildirmiş ve kutlama mesajı için kendisine teşekkürlerini sunmuştur.¹¹⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin özellikle ekonomik sebeplerle Batı'nın safında yer aldığını söylemek yetersizdir.Bu dönemde SSCB tehdidi Türkiye için büyük bir problemdi. Türkiye hem ekonomik ve hem de güvenlik sebepleriyle Batı bloğunda yer almış ve ülke menfaatleri doğrultusunda ABD'nin uluslararası düzeyde uyguladığı politikalara verdiği destek DP'nin iktidar sahibi olduğu 14 Mayıs 1950'den 27 Mayıs 1960'a Askeri Darbesi'ne kadar dalgalı bir seyir gösterse de sürmüştür.1945-1960 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkileri tam bir uyum içinde gelişim göstermiştir.Esasına bakılırsa bu dönemdeki Türk-Amerikan ilişkileri tam anlamıyla bir ittifak ilişkisidir.Türk dış politikasının en önemli dayanağı Amerika'ydı .Hatta NATO ,Türkiye'nin gözünde Amerika'ydı.¹¹⁵

¹¹⁴CCA , Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü , No : 813 , 04/07/1957

¹¹⁵Fahir Armaoğlu ,*20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)* , Kronik Kitap ,İstanbul , 2020, s.617.

I. BÖLÜM : CHP DÖNEMİ WASHINGTON BÜYÜKELÇİLERİ

1.1 Ahmet Muhtar Mollaoğlu

Ahmet Muhtar Bey,Cumhuriyetin ilanının henüz ilk yıllarında Türk elçileri içinde en kıdemlisi ve yaşça en büyüğü konumundaydı.Amerika'nın ilk Türkiye Büyükelçisi olan Joseph Grew ,Ahmet Muhtar Bey'i Türk Diplomatlarının Duayeni olarak tanımlamıştır. Ahmet Muhtar Bey'i Türk Elçileri içindeki konumu itibariyle “Elçilerin Başı” şeklinde tanımlamamız mümkündür.Ahmet Muhtar Bey ,1870’de Çanakkale’de dünyaya gelmiştir.Babası ,Defter-i Hakani Hukuk Müşaviri Hasan Tahsin Bey’dir.İlk ve Ortaöğrenimini Çanakkale Rüştüyesi’nde okumuş liseyi İstanbul Mekteb-i Sultanisi’nde tamamlamıştır.Mekteb-i Mülkiye’yi bitirmesinin ardından 1890’da bitirmiş ve 22 Haziran 1892’de Hariciye Nezareti’nde katip olarak göreve başlamış ve diğer taraftan da İstanbul Hukuk Fakültesi’nden mezun olmuştur.¹¹⁶

1912’de Peşte Başşehbenderliği’nden Atina Sefaretine atanmıştır .Ekim 1912’de Sırbistan , Bulgaristan ve Yunanistan’ın Osmanlı’ya verdiği nota sebebiyle ilk olarak Sofya sonra Belgrad ve son olarak Atina Sefirleri geri çağırılmıştır. I.Balkan Savaşının patlak vermesiyle diplomatik ilişkiler kesintiye uğramıştır.¹¹⁷1913 yılında ise vekaleten Lahey Elçiliği görevini yerine etmiştir .Ahmet Muhtar Bey ,1918’in Ağustos’unda Kiev Elçiliğine atanmıştır. Muhtar Bey’le Kiev’e gidecek kişiler şunlardı : Server Cemal Bey ve Ali Muhtar Bey .Her iki kişide Osmanlı diplomasisinde önemli isimlerdi.¹¹⁸Muhtar Bey’in Kiev Sefirliği ülkedeki karışıklıklar sebebiyle fazla uzun sürmemiştir.Bir sene önceki Bolşevik İhtilali sebebiyle Karadeniz’in kuzeyi karışmış bu durumdan Ukrayna ciddi anlamda etkilenmiştir. Muhtar Bey,26 Ekim 1918’de gönderdiği bir telgrafında geri gelebilme ihtimalinden bahsetmiştir.1918’in sonuna doğru alınan kararla Ali Muhtar Bey ve Ahmet Muhtar Bey’in Osmanlı ülkesine gelmesi kararlaştırılmıştır.Server Cemal Bey ,Kiev’de maslahatgüzar olarak bırakılmıştır.Nisan 1919’da Ahmet Muhtar Bey’in Kiev Sefirliği görevine son verilmiştir.¹¹⁹

Ahmet Muhtar Bey ,Kasım 1919’da İstanbul Milletvekilliğine seçilmişti.Misak-ı Milli kararlarının Son Osmanlı Meclis-i Mebusan’da kabul edilmesinin ardından İngilizler Meclisi bastıktan sonra Ahmet Muhtar Bey ,Mustafa Kemal Paşa’nın başlatmış olduğu Milli

¹¹⁶Mithat Atabay , *Çanakkale’nin Evlatları Çanakkale’ye Kimler Geldi Geçti ?*Çanakkale Belediyesi, Çanakkale, 2019, s.75.

¹¹⁷Aydın Çakmak , a.g.e ,s.313.

¹¹⁸Aydın Çakmak , a.g.e ,s.347.

¹¹⁹Aydın Çakmak ,a.g.e ,s.348-349.

Mücadeleye katılmak üzere Anadolu'ya geçmiştir.Muhtar Bey ,zaman içerisinde Milli Mücadele hareketine katılmış önemli Hariciyecilerdendir.¹²⁰

TBMM ,23 Nisan 1920'de açıldıktan sonra Ankara Hükümeti'nin ilk Hariciye Vekili Bekir Sami Bey olmuştur.TBMM 1920'nin Yaz ayında Bekir Sami Bey'i Moskova'ya göndermiştir .Bekir Sami Bey ,dokuz ay kadar Moskova'da kalmış olup onun yokluğunda Hariciye Vekilliği ile Ahmet Muhtar Bey ilgilenmiştir.Gerek Bekir Sami Bey gerekse de Ahmet Muhtar Bey Atatürk Cumhuriyetinin en yetkin isimleridir.¹²¹Bekir Sami Bey, Moskova'dan döndükten sonra TBMM tarafından Londra Konferansına Baş Temsilci olarak gönderilmiştir .Ahmet Muhtar Bey ,bu dönemlerde Dış İşleri'nin başında kalmıştır.Ahmet Muhtar Bey ,bu süreçler içerisinde TBMM'de dış gelişmeler ile alakalı olarak açıklamalarda bulunmuştur .Ahmet Muhtar Bey ,TBMM'nin 11 Ekim 1920'de gerçekleştirmiş olduğu Gizli Oturumda TBMM'nin varlığını tanıyan her ülke ile anlaşmaya varabileceğimizi, TBMM'nin her daim tam bağımsızlık ülküsünden yana olduğunu ve bundan asla taviz vermediğini ve milli bir politikanın takip edildiğini açıklamış olup ayrıca Moskova'da olan Bekir Sami Bey ve beraberindeki Türk heyetinin temasları hakkında malumat vermiştir.

Ahmet Muhtar Bey ,TBMM'nin 20 Aralık 1920'de gerçekleştirmiş olduğu Gizli Oturumda, Ermeni Yetkilileri ile yapılmış olan görüşmeler ile alakalı olarak açıklamada bulunmuştur. Açıklamasında TBMM'nin Ermenileri ortadan kaldırmak gibi bir amacının olmadığını ,Türk Hükümeti'nin amacının uzayıp giden Ermeni saldırılarını durdurmayı planladığını ve Doğu sınırının güvenliğinin sağlamak olduğunu ve bunun ancak ve ancak iki şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir.Bunlardan ilki ,sınırların bu amacın garantisini sağlayacak şekilde kabulünün sağlanmasıdır.İkincisi ise ,Ermenistan'ın elinde bulundan silahların ayrı bir yerde tutulmasıdır demiştir.

Muhtar Bey ,TBMM'de 3 Ocak 1921'de bir konuşma yapmış olup konuşmasında genel siyasi durumla alakalı teferruatlı açıklama yapmış ve bilhassa Doğu'daki sınırlarımızın son durumuna ve Rusya ,Ermenistan ve Gürcistan ile olan ilişkileri ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.Ahmet Muhtar Bey ,bu konuşmasında Batılı Devletlerle olan ilişkilere pek değinmemiştir.Batılı Devletlerle olan ilişkilerle alakalı olarak İtalya ve Fransa'nın Sevr Antlaşmasında düzeltilmesinden yana olduğunu İngiltere'de ise böyle bir durumun olmadığını ifade etmiştir.Ayrıca TBMM'nin Sevr Antlaşmasını tanımadığını da

¹²⁰Aydın Çakmak ,a.g.e , s.390.

¹²¹Yenal Ünal ,“A Study On Turkish Diplomats Officiated In The Early Republican Period”,*Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*,2020,S-41,C-20,s.654.

eklemiştir.Ahmet Muhtar Bey ,TBMM'nin 24 Ocak 1921'de gerçekleştirdiği Gizli Oturumda dış gelişmelerle alakalı olarak konuşma yapmış olup bu konuşmasında evvela Ermenistan ile akdedilmiş olan Gümrü Antlaşmasına değinmiştir.Gümrü Antlaşmasının tasvip edilmesi için evvela Ermeni Meclisi'nden geçmesi gerektiğini ardından TBMM'ye de sunulacağını ifade etmiştir.Gümrü Antlaşmasının ilk önce Ermeni Meclisi'nden geçmesi gerekiyordu çünkü bu antlaşma Ermeni Taşnak Hükümeti ile imzalanmıştı.Bu hükümetten sonra ki hükümet ise, Sovyet Ermeni Hükümetiydi.Dolayısıyla ilk yapılması gereken bu yeni hükümetin Antlaşmayı kabul edip onaylamasıdır.

Muhtar Bey ,gizli oturumda ayrıca Gürcistan'ın Türkiye'ye bir barış antlaşması önermiş olduğunu ama bu öneriye henüz net bir yanıt verilmemiş olduğunu her şeyden önce Gürcistan Hükümeti'nin Batum ve Ardahan meselelerindeki genel tutumunun netleştirilmesi gerektiğini de ifade etmiştir.Ahmet Muhtar Bey ,ayrıca Rusya ile olan ikili ilişkilerimizi geliştirirken hangi surette olursa olsun Batı'nın Emperyalist Devletleri ile anlaşma yoluna gidilmeyeceğini çünkü bu durumun Türk Hükümeti'nin Doğu Politikasına zarardan başka bir şey vermeyeceğini de eklemiştir.“...Türkiye'nin Doğu ile kurmak için çaba gösterdiği siyasi ilişkileri öldürücü bir kayaya vurdurmak doğru değildir ve kabul edilecek bir durum da değildir “¹²²şeklinde açıklama yapmıştır .Ahmet Muhtar Bey ,bu oturumda Türkiye'nin Rusya ile olan ikili ilişkilerinin İngiltere'yi içten içe telaşlandırdığını İngiltere'nin Rusya ile Türkiye arasında bir ittifak yapılmış olduğunu düşündüğünü ve dolayısıyla İngiltere'nin Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerini baltalamaya çalıştığını da açıklamıştır .Ahmet Muhtar Bey , yine bu gizli oturumda yaptığı konuşmasında başka önemli bir konuya da değinmiştir. Kafkaslar ve Orta Asya'yı Komünizm'in nüfuzu altına almaya çalışan Rusya'ya ,İslam memleketlerinde ihtilal gerçekleştirme meselesini Türkiye Türklerine bırakılması gerektiğinin söylendiğini böyle söylenmesinin sebebinin ise Türkiye Türklerinin Orta Asya ve Kafkaslarda hayatlarını idame ettiren soydaşlarını Rusya'dan kat kat daha iyi tanıdıklarını ve onlara baş olarak Türkiye Türklerini gördüklerini ifade etmişlerdir .

TBMM,23 Nisan 1920'de açıldıktan sonra ilk dış temsilciliklerini açmıştır.Ankara Hükümeti, ilk dış temsilciliklerini 1920'de biri Gürcistan'da olmak üzere diğerini de Azerbaycan'da açmıştır.Tiflis ,Ankara hükümetinin gözünde oldukça önemliydi.Bu temsilcilikler resmiyette “Mümessillik” olarak geçse de esasında bir nevi Elçilik görevi görmekteydi.Bu temsilciliklerin başında olan kişiye diğer devletlere karşı “*Mümessil*”

¹²²B. N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, s .107.

denilmişse de ,Türk Hükümeti kendi resmi iç yazışmalarında genel olarak“*Sefir*”kavramını kullanmayı tercih etmişti.Türkiye’nin Gürcistan’daki ilk sefiri Kazım Dirik’dır .Kazım Bey’in mahiyetinde ,Evrağ Memuru olan Edip Bey, Hademe ,Tercüman ,Başkatip olan Talat Bey ,İkinci Katip konumunda olan Cavit Bey ve ayrıca Mümessillikte bunların dışında Asım ve Feridun isimli görevlilerde mevcuttu.O dönemlerde Gürcistan’da Türkiye’nin Konsoloslugu da bulunuyordu fakat 1920’nin Kasım ayında bu Konsolosluk aktif değildi.

Tarihler 1921’i gösterdiğinde TBMM , Kazım Bey’i (Dirik) Gürcistan Mümessilliğinden alıp yerine başka bir atama yapmayı uygun görmüştür .Bu durumun gerekçesi ise şudur ; Kazım Bey (Dirik) Menşevik Gürcü Hükümeti ile dostane ilişkiler kurmayı başarmıştı.Şu an ise Gürcistan da iktidarda Bolşevikler vardı .Bu durumu göz önünde bulunduran Bolşevikler Kazım Bey’e (Dirik) pek hoş bakmayabilirdi .O dönemlerde Şark Cephesi Komutanlığının başında olan Kazım Karabekir Gürcistan Mümessilliğine geçici olarak Kurmay Yüzbaşı Hüsametdin Bey’in getirilmesi teklifinde bulunmuştur.Kazım Karabekir Paşa ,Türk Dış İşlerine göndermiş olduğu 10 Mart 1921 tarihli telgrafında şu açıklamayı yapmıştır: “Gürcistan’a Erkanı Harp Yüzbaşısı olan Hüsametdin Beyi yanında iki zabıt ile göndereceğim.Gürcistan Mümessilliğinin başında olan Kazım Bey’in Menşevik Gürcü Hükümeti ile yakınlığı şu an iktidarda olan Bolşevikler tarafından pek hoş karşılanmayacağı ihtimal dahilinde olduğundan dolayı Bolşeviklerin Gürcistan’ı tamamen işgal etmesi durumunda Kazım Bey’in (Dirik) mahiyetindeki kişilerle beraber ülkeye dönmesi uygundur.” Kazım Karabekir’in bu telgrafını Türk Dış İşleri uygun görmüş olup Kazım Bey’i (Dirik) görevinden almış yerine geçici olarak Hüsametdin Bey’i atamıştır.Gürcistan Mümessilliğine geçici olarak atanan Kurmay Yüzbaşı Hüsametdin Bey ,15 Mart 1921’de göreve başlamıştır . Hüsametdin Bey, göreve başladıktan yaklaşık üç ay kadar sonra Türk Dış İşlerine bir telgraf göndererek Gürcistan’da tam salahiyyete sahip bir Elçilik olması gerektiğini ifade etmişti. Hüsametdin Bey ,Dış İşlerine göndermiş olduğu raporda şu ifadelerle yer vermiştir : “ Şu an ki durumda yarı bağımsız durumda olan Sovyet Gürcistan Hükümeti ile Türk Hükümeti arasındaki davranış, tutum , ittifak ve siyasi meselelerin Rusya’nın etkisi olmadan mevcut Gürcistan Hükümeti ile belli bir noktaya kadar ilişki kurmak mümkün görünmekte olup Türkiye’nin Gürcistan’daki çıkarları oldukça fazla olduğundan dolayı Tiflis’te tam yetkili bir Elçiliğin açılması gereklidir.Türkiye’nin Gürcistan’da bulunan Tiflis Mümessilliği ve Şark Cephesi Kumandanlığının Kızıl Ordu gözetiminde bağlantı sağlama görevleri oldukça önemlidir.Her iki makamın işleri oldukça yoğun olup bu makamların memurları az ve ödenek ayrılmayan bir makam tarafından çekip çevrilmesi hasebiyle gerek Tiflis

Mümessilliği gerekse de Şark Cephesi Kumandanlığı gerektiği şekilde görevlerini yerine getirememektedir. Bundan dolayı Türk Hükümetinin ayırabileceği ödenek ve menfaatleri ile orantılı bir biçimde bir Elçiliğin açılması fikrindeyim.“

Ahmet Muhtar Bey ,26 Mart 1921’de çıkarılan bir kararname ile Dahiliye Vekaletine biri atanana kadar kendisinin bakması uygun görülmüştür. 26 Mart 1921 tarihli kararnamede şunlar denilmektedir : “Türkiye Büyük Millet Meclisi Alisince Dahiliye Vekaleti vekilliğine bir zat intihap edilinceye kadar Vekalet-i müşarünileyha umur ve muamelatının Hariciye Vekaleti Vekili Muhtar Beyefendi tarafından vekaleten deruhte buyurulması İcra Vekilleri Hey’etinin 13.3.337 tarihindeki içtimasında karargir olmuştur.”¹²³

Uluslararası sahada Türkiye’nin Gürcistan’la olan ilişkileri oldukça önemlidir. İmzalanmış olan Kars Antlaşması ile Türkiye’nin Gürcistan ile olan ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. TBMM ,bu dönemlerde Gürcistan Sovyet Hükümeti nezdinde geniş yetkilere sahip bir “Mümessil” atamayı uygun görmüştür. Bu Mümessillik için uygun görülen kişi o dönemdeki Türk Diplomatları içinde en kıdemli en tecrübeli diplomat olan Ahmet Muhtar Bey’dir. Gürcistan’a yapılmış olan Mümessil ataması Türkiye’nin Gürcistan ile olan ilişkilerine ne denli önem verdiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. 27 Ekim 1921’de Genel Kurmay Başkanı aynı zamanda Başbakan olan Fevzi Paşa (Çakmak) Ahmet Muhtar Bey’in Tiflis Mümessilliğine atandığına dair şu bildiriye Mecliste okumuştur :“İcra Vekilleri Heyetinin 27.10.1921 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu toplantı sonucunda alınan karar gereğince Tiflis Mümessilliğine İstanbul Milletvekili Ahmet Muhtar Bey atanmıştır.”¹²⁴ Tiflis görevi için ilk başta Rıza Nur düşünülmüştü. Fakat o bu teklifi reddettiğinden dolayı Ahmet Muhtar Bey’e verilmiştir. Orda bulunduğu süre içinde Ankara’ya para ve teçhizat sağlanması gibi konularda adeta köprü görmüştür.¹²⁵

Ahmet Muhtar Bey’in Tiflis Mümessilliğine atanmasından hemen bir gün önce yani 26 Ekim 1921’de Maliye Eski Vekili aynı zamanda İstanbul Milletvekili olan Ahmet Ferit Bey (Tek) de Paris Mümessilliği görevine getirilmiştir. Gerek Ahmet Muhtar Bey’in gerekse de Ahmet Ferit Bey’in atamaları 1 Kasım 1921’de TBMM’de tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların nedeni ise Mümessillik ile Milletvekilliği vazifelerinin ilişkilendirilmesiydi. Şöyle ki bir milletvekili Elçi olarak görevlendirildiğinde Milletvekilliğinden düşmez , Elçilik ve Milletvekillilik görevlerini birlikte yürütebilirdi. Fakat böyle bir durum için TBMM’den

¹²³BOA ,Kararname , Karar No: 734 ,Eski Defter , G No : 2 ,S.No : 388 ,26/03/1921

¹²⁴B.N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* ,s.111.

¹²⁵George S.Harris , *Ataturk’s Diplomats & Their Brief Biographies*, The Isis Pres , İstanbul ,s.45.

izin alınması gerekmekteydi. Gerek Ahmet Ferit Bey'e gerekse de Ahmet Muhtar Bey'e verilmiş olan Mümessillikler ,Elçilik olarak addedilmekteydi .Fakat bu durumu hiç kimse tartışma konusu olarak gündeme getirmemiştir .Birtakım Milletvekilleri Ahmet Muhtar Bey ve Ahmet Ferit Bey'in (Tek) gerçekleştirilen atamalarının TBMM'ye sorulmasının elzem olduğunu ifade etmişlerdi. Kimi milletvekilleri gerçekleştirilen bu atamaların bizzat Hükümetin vazifesi olduğunu ifade etmişler ve TBMM'nin yetkisinin ise her ikisini de -Ahmet Muhtar Bey ve Ahmet Ferit Tek- izinli olduğunu kabul etmekten ibaret olduğunu ifade etmişlerdir.

TBMM, Ahmet Muhtar Bey ve Ahmet Ferit Bey'i izinli saymadığı takdirde Milletvekilliklerinin düşme ihtimali söz konusuydu. Bu konu yüzünden TBMM'de çok yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Netice itibariyle gerek Ahmet Muhtar Bey ,gerekse de Ahmet Ferit Bey TBMM tarafından izinli sayılıp hem de Milletvekilliklerinin düşme tehlikesi olmadan atandıkları Mümessillik görevlerine başlamaya muvaffak olmuşlardır. Ahmet Muhtar Bey'in Tiflis Mümessilliğine atandığına dair güven mektubunun tarihi 7 Kasım 1921 olup bu mektupta şu ifadeler yer almaktadır : “Gürcistan ve Türkiye arasındaki samimi yakınlık ve dostane ilişkileri daha güçlü ve daha anlamlı şekle getirmek maksadıyla Hariciye Eski Vekili aynı zamanda TBMM üyesi olan Ahmet Muhtar Bey'in Tiflis Mümessilliğine atandığı bildirilmekte olup 13 Ekim 1921'de akdedilmiş olan Kars Antlaşmasının Gürcistan ve Türkiye arasında yeni bir dönemin açılmasına vesile olduğunu aynı zamanda Türk ve Gürcüler arasında adeta bir “Kardeşlik Çağı” başlatmış olduğu ifade edilmiştir .Muhtar Bey ,17 Ağustos 1921'de çıkarılan bir kararname ile Kars Konferansına katılmaktan vazgeçen Rıza Nur'un yerine getirilmiştir.¹²⁶ Kars Antlaşması ile ilgili bilinmesi gereken önemli bir bilgi de antlaşmanın altında imzası olanlardan birinin Ahmet Muhtar Bey olduğudur.

Gürcistan'a Tiflis Mümessili sıfatıyla giden Ahmet Muhtar Bey ,Gürcistan'da görkemli bir şekilde karşılanmıştı. Ahmet Muhtar Bey ,Gürcistan'a gittikten sonra 20 Kasım 1921'de ilk telgrafını Türk Dış İşleri'ne göndermiş olup telgrafi şu şekildedir : “Batum'a geldik .Yerel Hükümet tarafından görkemli bir şekilde karşılandık .İki gün içinde Tiflis'e gideceğiz.”¹²⁷ TBMM'nin Gürcistan'a Ahmet Muhtar Bey gibi tecrübeli bir Diplomatı Mümessil olarak göndermiş olması Gürcü Hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Ahmet Muhtar Bey'i Gürcistan'a götürmekle görevli olan vapurun Batum Limanına yanaştığında 21 pare

¹²⁶BCA , Karar No : 1080,Eski Defter, C.No : 3 , S.No : 216, 17/08/1921

¹²⁷B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar*, s.112.

top gerçekleştirilerek coşkuyla kutlanmıştı. Ahmet Muhtar Bey , Batum’da karaya indikten sonra askerler ,siviller ve Harbiye Komiseri ve resmi heyet tarafından karşılanmıştır. Ahmet Muhtar Bey ,Tiflis’e vardığında büyük bir coşku ile karşılanmıştır .Ahmet Muhtar Bey ,Tiflis’te bulunduğu sıralarda Türk Elçiliğinin binasında kalan İTC’nin önemli liderlerinden Cemal Paşa’nın Ermeni Taşnak Cemiyeti tarafından suikaste kurban gitmesine engel olamamıştır .Cemal Paşa’nın suikaste kurban gitmesine yakından şahit olmuş ve bu olay onda psikolojik etkiler bırakmış Washington’a Büyükelçi olarak tayin edilmesinden sonra Amerika’da kendisini hedef alan kişilerin söylemleri ve eylemleri Cemal Paşa ile aynı akıbeti paylaşabileceği düşüncesini yaratmıştır.¹²⁸1920’lerin başında Sovyet Sosyalist Gürcistan ile Türkiye arasındaki ikili ilişkiler böyle başlamış olsa da bu durum çok uzun sürmemiş ilerleyen yıllarda Gürcistan’ın bağımsızlığını kaybetmesi sonucu Tiflis’te bulunan Mümessillğimiz kapatılmıştır.

Ahmet Muhtar Bey ,Tiflis Mümessilliği görevini bir yıl kadar yerine getirmiş olup Ali Fuat Paşa’nın (Cebesoy) ayrılmasından sonra yani Mayıs 1922’den beri boş olan Moskova Büyükelçiliği görevine Kasım 1922’de getirilmiştir. Ankara Hükümeti , 2 Kasım 1922’de Rusya’dan agreman talep etmiştir. Rusya , 11 Kasım 1922’de Ahmet Muhtar Bey’in kabul edildiğine dair Ankara Hükümetini bilgilendirmiştir .Gazi Mustafa Kemal Paşa , Ahmet Muhtar Bey’in güven mektubunu 14 Kasım 1922’de imzalamıştır. Bu güven mektubunda şu ifadeler yer almıştır :“Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey’in ,16 Mart 1921’de Rusya ve Türkiye arasında akdedilmiş olan Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması ile sağlanmış olan dostane ve yakın ilişkileri daha da sağlamlaştırmak için büyük bir özveri ile görev yapacağından hiç şüphe olunmasın.”

Moskova Büyükelçiliğine atanan Ahmet Muhtar Bey ,güven mektubunu 23 Aralık 1922’de Rusya Devlet Başkanı olan Mihail İvanoviç Kalinin’e takdim etmiştir. Güven mektubuylakalı yapmış olduğu gerçekleştirdiği konuşmasında birkaç önemli noktaya özel vurgu yapmıştır :“Tarihsel süreç içerisinde gerek Rusya gerekse de Türkiye köklü değişiklikler yaşamışlardır. Her iki ülkenin yaşamış olduğu bu değişiklikler Rus ve Türk milletlerine hangi istikameti takip edeceklerini de göstermiştir. Gerek Rus halkı ,gerekse de Türk halkı aramış oldukları dostluğu bulup ortak bir noktada birleşmişlerdir. İki ülke arasındaki bu yakın dostluk 16 Mart 1921’de akdedilmiş olan Moskova Antlaşması ile daha belirgin bir hal almıştır. Rusya ve Türkiye evvela kendilerinin daha sonra dünyada ki

¹²⁸George S.Harris – Nur Bilge Criss , *Studies in Atatürk’s Turkey The American Dimension* ,Brill , Hollanda, 2009, s.154.

barışın kalıcılığını sağlamak için her daim yakın işbirliğinde olacaklardır. Türk Büyükelçisi olarak bu doğrultuda elimden geleni fazlasıyla göstereceğim.”

Ahmet Muhtar Bey’in Moskova Büyükelçisi olarak göreve başladığı günlerde Türkiye’de çok önemli hadiseler cereyan etmiştir. Ahmet Muhtar Bey’in göreve başladığı sırada İsviçre’de Lozan Konferansı görüşmeleri yapılmaktaydı. 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması imzalandı .29 Ekim 1923’de Cumhuriyet ilan edildi ve aynı gün Gazi Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçildi. 3 Mart 1924’de Hilafet kaldırıldı. Yine bu dönemlerde SSCB kuruldu.Birçok devlet -Gürcistan ve Azerbaycan gibi-SSCB güdümündeki devletlerden olmuştur .Rusya Devlet Başkanı olan Mihail İvanoviç Kalinin SSCB’nin lideri olmuştur. Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey , SSCB’nin kurulmasının ardından Mihail İvanoviç Kalinin’e ikinci defa güven mektubu sunmak zorunda kalmıştır. Bütün bu gelişmelerin yaşandığı sırada Rusya’da 1917 yılında gerçekleştirilen Ekim Devriminin lideri aynı zamanda SSCB’nin kurucusu olan Lenin 1924 yılında vefat etmiştir.

Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey ,27 Mart 1923’de Ankara’ya Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf gönderir ve telgrafında şunları der :“ Ekim Devriminin lideri olan Vladimir Lenin’in sağ kolundan sağ ayağına kadar kısmı felçlidir. Fakat Lenin buna rağmen sağlığına kavuşacak gibi görünmektedir. Birtakım doktorlardan oluşan bir Sağlık Kurulu ortaklaşa bir rapor hazırlayarak Vladimir Lenin’in genel sağlık durumuyla alakalı olarak yayınlanan günlük raporların bundan sonra yayınlanmayacağını beyan etmişlerdir. 27 Mart 1923 tarihli yayınlanmış olan son sağlık raporunda Lenin’in sağlık durumunun iyi bir gelişme gösterdiğini açıklar görünmektedir. Bütün bunlardan dolayı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Kalinin’e hem Lenin’in sağlık durumunu hem de halini hatırlını sorması uygun bir davranış olur .”Ahmet Muhtar Bey’in bu talebini , iki ülke ilişkilerini geliştirme adına olumlu ve akıllıca siyasi davranış olarak addedebiliriz. 4 Nisan 1923’de Ankara’dan Kalinin’e Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgraf Rusların sempati ve ilgisini çeken Rus ağzıyla yazılmış olup telgrafta şu ifadeler yer almıştır :” Yoldaşımız Lenin’in eski sağlığına tekrar kavuşup aramıza döneceğini düşünmekten memnuniyet duymaktayız. Lenin’e şifalar diliyor , en kısa zamanda iyileşmesini umuyoruz.¹²⁹

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bu telgrafı Rusya’da büyük bir memnuniyet yarattı. Kalinin ,Gazi Paşa’nın telgrafına şu sözlerle yanıt vermiştir :“Yoldaş Lenin’in sağlık durumu

¹²⁹B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.115.

iyiye gitmekte olup geçmiş olsun dilekleriniz için hem Sovyet Rusya adına hem de Lenin adına teşekkür eder bu mesajınızı iki ülke halklarının kardeşliklerini gösteren bir gönül bağı olarak saymaktayız.”Bütün bu karşılıklı telgrafları , mesajları dönemin siyasi atmosferinden kaynaklı atılmış politik adımlar olarak değerlendirebiliriz. Lenin ,21 Ocak 1924’de vefat ettikten sonra Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey , 22 Ocak 1924’de Türk Dış İşleri Bakanlığına göndermiş olduğu telgrafta şu ifadeler yer almıştır :“Lenin ,21 Ocak 1924’de akşama doğru yediye on kala vefat etmiştir. Cumhurbaşkanının, Başbakanın ve diğer yüksek makamlarda bulunanların diğer devletlerden daha önce ve daha hızlıca taziye mesajları göndermelerinin güzel tesir bırakacağı fikrindeyim.”¹³⁰ Ahmet Muhtar Bey’in Moskova’dan göndermiş olduğu bu telgraf , Ankara’da hareketlilik yaratmıştır. Bu telgraf , Ankara’ya geldiği sırada Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, İzmir’deydi .Dış İşleri Bakanı aynı zamanda Başbakan İsmet Paşa (İnönü) ,Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgrafta Lenin’in vefatını bildirmiştir. İsmet Paşa’nın Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya göndermiş olduğu 23 Ocak 1924 tarihli telgraf metninde şu ifadeler yer almaktadır : “Lenin’in 21 Ocak akşamında bize ulaşmış olan vefat haberinden sonra diğer devletlerden önce Rusya Hükümet Başkanına taziye mesajını içine alan bir telgrafın gönderilmesi gerekmektedir.”

İsmet Paşa ,Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya yine 23 Ocak 1924 tarihli bir başka telgraf daha göndermiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır: “Madde 1 – Başkanlık tarafından Kalinin için aşağıda görüleceği üzere hazırlanan telgraf namenin burada hemen çekilmek üzere Başkanlığın onaylaması rica edilmektedir. Madde 2 – Vefatı oldukça üzüntü yaratan Lenin’in şahsiyetinde Sovyet Rusya’nın uğradığı üzüntü yaratan bu kaybın meydana getirdiği gerçek üzüntülerimi kabul etmenizi rica ederim.”

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa , telgraf kendisine vasıl olduktan sonra bu telgrafta yer alan ikinci maddeyi tasvip edip aynı gün içinde (23 Ocak 1924) İsmet Paşa’ya bir telgraf yollayarak şu ifadelerle yanıt vermiştir :“Gösterilen bu telgraf name’nin hiç zaman kaybetmeden çekilmesini rica ediyorum.” Bu telgraf ilk olarak Türkçe hazırlanmış olup ,daha sonra Fransızcaya çevrilip 23 Ocak 1924’de altında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın imzası olmakla birlikte Kalinin’e çekilmiştir.İsmet Paşa ,aynı gün içerisinde Rus Dış İşleri Komiseri Çiçerin’e Lenin’in vefatından dolayı bir telgraf göndererek taziye mesajı iletmiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır:

¹³⁰B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.116.

“ Yoldaş Lenin ‘in vefatı bizleri derinden üzmüş olup bunun için taziye dileklerimizi kabul etmenizi rica ediyoruz.”²⁴ Ocak 1924’de TBMM Başkanı Ali Fethi Bey (Okyar) , Kalinin’e bir telgraf göndererek Lenin’in vefatından dolayı taziye mesajlarını iletmiştir.

Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey ,23 Ocak 1924’de Türk Dış İşlerine bir telgraf göndererek Ankara Hükümeti’nin Lenin’in cenazesine çelenk gönderilmesi için bir telgraf göndermiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır : Lenin’in bütün doğu halkları ve özellikle de milli hükümetimiz ile alakalı beslediği dostça samimi hislerin takdir edilecek sonucu olarak Türkiye’nin bir çelenk göndermesi güzel etki bırakacağından dolayı bu talebin uygun görülmesi halinde zaman darlığı problemi olduğu için keyfiyete bırakacak durum söz konusu olmamalıdır.Bunun için ivedilikle emir buyrulmasını istirham ederim.” Ankara Hükümeti ,Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey’in bu talebini olumlu karşılayıp Lenin’in cenaze merasimine Türkiye adına çelenk gönderilmiştir. Moskova Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey ,Lenin’e Türkiye’nin göstermiş olduğu hürmetin Rusya’da Türkiye’ye yönelik oldukça olumlu izlenim yarattığını rapor etmiştir. Rapora göre ,Lenin’in vefatından sonra Ahmet Muhtar Bey , Rus Dış İşleri Komiseri Georgi Çiçerin’e samimi bir mektup kaleme almış olup evvela Türkiye Cumhuriyeti adına ardından da kendi adına taziye dileklerinde bulunmuş ve SSCB için güzel temennilerde bulunmuştur.Çiçerin ,Ahmet Muhtar Bey’in mektubuna vermiş olduğu cevapta önce teşekkür dileklerinde bulunup bu acılı günlerde Türkiye’nin sesini duymanın Rusya’nın yanında olduğunu bilmenin bahtiyarlığını yaşadıklarını ifade etmiştir.Çiçerin ayrıca, Lenin’in önderi olduğu dostluk siyasetinin takipçisi olacaklarını ve Türkiye’nin Lenin’in cenazesine çelenk göndermiş olması SSCB’yi oldukça memnun etmiş olup Çiçerin ,Türk Hükümetinin bu jestlerine çokça teşekkür edip Türkiye’ye duyduğu minnettarlığın mutlaka iletilmesi istirhamında bulunmuştur.Ahmet Muhtar Bey ,Lenin’in cenaze merasiminin geciktirildiğini bunun sebebinin ise Lenin’in naaşının halka gösterildiği için olduğunu da ifade etmiştir. Rusya’nın birçok bölgesinden Lenin’in naaşını görmeye gelenlerin olduğunu da eklemiştir. Rus yetkililer ,Lenin’in cenaze merasiminde kargaşa çıkmasından kaygı duydukları için yüksek düzeyde güvenlik önlemleri almıştır.

Ahmet Muhtar Bey ,6 Ocak 1924 tarihli Türk Dış İşlerine göndermiş olduğu şifreli telgrafta şu ifadeleri yazmıştır :“Lenin’in cenaze merasiminde birtakım olayların çıkma ihtimali söz konusu olduğundan Rus Hükümet yetkilileri evvela olağanüstü önlemler almıştır .Hatta Elçi Heyetinin Lenin’in cenazesini gömülecek yere kadar takip etmesi başlangıçta kararlaştırılmışsa da sonra bu karardan vazgeçilmiştir.”

İngiltere'nin Türkiye'de mevcut olan Büyükelçiliğinde Kalburüstü Türkler Üzerine Notlar başlığı adı altında yıllık raporları bulunmaktadır.1928 tarihli raporun birinde Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey ,Ruslara sağlam sempati duyan biri olarak ifade edilmektedir.¹³¹Bu tanımlama ,tamamen yanlış olmadığı gibi tamamen doğru da değildir. Ahmet Muhtar Bey'in Rusya'da Büyükelçi olarak bulunduğu dönemdeki faaliyetleri o dönemin siyasi atmosferine uyum sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş politik faaliyetleridir.

1.2 Amerika'da Türkiye'nin Aleyhine Yönelik Kampanyalar

Birinci Dünya Savaşının yaşandığı sırada Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki ilişkiler 1917 yılında kesilmiştir.2 Nisan 1917'de Amerika ,Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ,20 Nisan 1917'de Amerika ile olan diplomatik ilişkilerini kesmişse de Amerika'ya savaş açmamıştır .Amerika'da Osmanlı Devleti'ne savaş açmamıştır. Sadece diplomatik ilişkiler askıya alınmış bu durum 1927 yılında Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a Büyükelçi olarak atanmasına kadar sürmüştür.24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra birçok devletle diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiştir .Yunanistan , Fransa , İngiltere ve İtalya gibi Türk Büyükelçileri görevlerine başlayarak üstlendikleri sorumlulukları yerine getirmeye çalışmışlardır .1925 yılı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik ilişki kurmadığı bir ülke vardı o da Amerika'ydı. Amerika ile diplomatik ilişkiler kurulmasının en önemli sebebi Amerika'daki Türkiye'ye yönelik olumsuz havaydı. Amerika ayrıca Lozan Barış Görüşmelerine gözlemci olarak aktif bir şekilde katılmış fakat Lozan Antlaşmasını ve diğer ekleri imzalamamış herhangi bir idari görev üstlenmemiş ve oy kullanmamıştır.¹³²

İtilaf Devletlerinin Türkiye'den almaya çalıştıkları ayrıcalık ve yararlar ve Amerika'yı aradan çıkarmaya çalışmaları hiç şüphesiz ABD'nin çıkarlarına tersti .Bundan dolayıdır ki ABD görüşmelere bizzat katılmıştır.ABD, Lozan Görüşmelerine çıkarlarını düşünerek katılmıştır ama bunun dışında katılmasının bir başka sebebi ise yeni Türkiye Devleti ile kuracağı ilişkilerdir.¹³³ABD'nin Lozan Görüşmelerine sadece gözlemci olarak katılması bazı ülke temsilcilerine Lord Curzon'a Türkiye ile yaşamış olduğu anlaşmazlık meselelerinde ABD'yi konuya doğrudan müdahil etme fırsatı yakalamıştır.Buna bir örnek verecek olursak ,

¹³¹B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar*, s.118.

¹³²Baskın Oran , *Türk Dış Politikası C: 1 - 1919-1980* , İletişim Yayınları ,İstanbul ,2009 ,s.216-217.

¹³³Laurence Evans , *Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924* ,Milliyet Yayın Ltd .Şti. Yayınları ,Çev .Tevfik Alanay, 1972 , s.377-378.

Lord Curzon ile İsmet Paşa'nın Rum Patrikhanesinin İstanbul'dan çıkarılması konusunda yaşadığı bir anlaşmazlık durumunda ABD Delegatesinden Child , Curzon'a destek vermiştir. Oysa ki ABD ,Amerikan heyetine Rum Patrikhanesi ile ilgili bir talimat vermemiştir. Boğazlar ve Ermeni meselesinde de benzer durum yaşanmıştır.¹³⁴

Amerika Lozan Barış Antlaşmasını imzalamamıştır ama bu antlaşma ile müttefik devletlerin sahip olabileceği her kazanımı Türkiye ile imzalamayı planladığı ikili antlaşmaya geçirme amacındaydı .Gerekçe buydu.Türkiye'nin bu politikasını fark eden ABD , Müttefik devletlere Lozan Görüşmelerinin ilk gününden itibaren Türkiye ile bir genel barış antlaşması imzalanmadığı sürece Türkiye ile ayrı bir antlaşma yapmayacağını bildirmiş ve bundan dolayı Lozan Barış Antlaşmasından bağımsız olarak “Türk-Amerikan Antlaşması” Konferansın sonlarına doğru ancak imzalanmıştır.¹³⁵ İsmet Paşa, Lozan Konferansının en başından itibaren Amerikan heyeti ile yakın ilişki kurmuştur. Bir bakıma Lord Curzon'ın Lozan görüşmelerinde takip ettiği politikanın aynısını sürdürmüştür .İsmet Paşa ,yüzyıllık hesapların görüşüldüğü Lozan Konferansında Avrupa Cephesi'ne karşı Amerika'yı Türkiye'nin yanına almak için büyük çaba harcamıştır.Amerika'ya bazı tavizler vermeyi de göze almıştır.Örneğin ,antlaşmanın imzalanmasından sonra Türkiye'nin gerçekleştireceği ekonomik atılımlarda Amerika'ya özel olarak bazı haklar vereceklerini ve de Musul'un geri alınması durumunda buradaki petrollerin işletim hakkı için Amerika'nın tercih edileceğini ifade etmişse de Amerika bu tekliflere yanaşmamıştır.Çünkü İtalya-İngiltere-Fransa cephesinden ayrılmak istememiştir.¹³⁶

Türkiye ile Amerika arasında Lozan Barış Antlaşmasından ayrı olarak 6 Ağustos 1923'de Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.Bu antlaşma ile kapitülasyonlar tamamen kaldırılmış ve Türkiye'nin diğer devletlerle eşit olduğu kabul edilmiştir.¹³⁷Bu antlaşmanın ardından Türk –Amerikan ilişkilerinin normal seyrine dönmesi beklenmişse de beklenildiği gibi olmamıştır.6 Ağustos 1923'de Türkiye ve Amerika arasında Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalandıktan sonra Amerika'daki Türkiye karşıtlığı birden nüksetti. Amerika'daki Türkiye karşıtları “Lozan Antlaşmasına Hayır” sloganı ile sağlam bir Türk Düşmanlığı kampanyası başlattılar. Okyanus ötesindeki Amerika'da yıllardan beri Türk

¹³⁴Gülbüz Arslan,“Diplomatik İlişkilerin Kesilmesinden Stratejik Ortaklığa Giden Süreçte Türk-Amerikan İlişkileri (1917-1945)”,*Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* ,2018 , S-2 , C-3 , s.9-10.

¹³⁵Fahir Armaoğlu ,”Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”, *Belleten Dergisi* ,1991, S-213,C-55, s.484.

¹³⁶Fahir Armaoğlu , *Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri*, s.638.

¹³⁷Harry N.Howard , *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, Çev .Salih Sabit Togay, Yay.Haz. Mustafa Çufalı - Veysel K.Bilgiç ,Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara , 2018 , s.407.

Düşmanlığı kampanyaları yapılmaktaydı.Çok önceden kurulmuş Türk aleyhtarlığı ile ünlü gizli örgütlerde söz konusuydu. Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından Türk düşmanlığı kampanyasına liderlik etmiş olan “Ermenistan’ın Bağımsızlığı için Amerikan Komitesi” isimli örgüt daha sonra “Lozan Antlaşmasına Karşıt Amerikan Komitesi “şeklinde adını değiştirmiştir.Örgüt ,bütün organlarıyla, kadrosuyla ve işbirliği içinde olduğu çevrelerle beraber Lozan Barış Antlaşmasına adeta savaş ilan etmişlerdir.Yürütülen bu kampanyaya muhalefet partisi konumunda olan Demokrat Parti de destek verince Amerikan kamuoyunu ve Kongresini baskı altına almak daha kolay bir hale gelmiştir.

Kampanyanın başında bulunanlardan biri de James Watson Gerard isimli bir avukattı.¹³⁸Ahmet Muhtar Bey, Gerard hakkında şu ifadeleri kullanmıştır :“Gerard, Amerika’nın bilinen avukatlarından biri olup aynı zamanda muhalefet partisi konumunda olan Demokrat Parti üyesidir.Amerikan Hükümetine mütemadiyen rahatsızlık veren bir yapıya sahiptir. Gerard, Ermeni örgütleriyle yakın işbirliği içinde olup Ermenistan’ın satın aldığı bir avukattır. Gerard, Türkiye’ye yönelik herhangi bir şekilde bilgi sahibi değildir .1.Dünya Savaşı yıllarında Berlin’de Büyükelçilik görevini yerine getirmiştir. İngiltere’ye büyük sempatisi vardır.İngiltere ,Gerard’a nişan vermiştir.Amerika’da faaliyetlerini sürdüren Ermeni örgütleri, bizzat İngiltere tarafından finans desteği görmektedirler.Gerard, bizim karşımıza çıkarılmış şarlatandır .Bütün bunlardan hareketle Gerard’ın ne gibi bağlantılarla ve amaçlarla ülkemizin başına musallat edildiği çok açık bir şekilde görülmektedir .”

Gerard ,eski Ermeni Komitesi’nin liderliğini de üstlenmiştir.Daha sonra “Lozan Antlaşmasına Karşıt Amerikan Komitesi’nin” başına geçerek faaliyetlerini burada sürdürmüştür .Bu komitede kendisine yardımcı birçok Amerikalı ve Ermeni güzel konuşma becerisine sahip ve girişken yardımcıları mevcuttu .Gerard , 28 Kasım 1923 tarihindeki bir konuşmasında Türkleri hedef alarak onların imansız bir millet olduğunu ve Lozan Antlaşmasının kati surette kabul edilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Sözlerinde sınır tanımayan Gerard ayrıca Amerika gibi bir devletin Türkiye’deki yönetimi ele geçirmiş Kemalist Cunta’yı tanımamasının hiçbir mantıklı açıklaması olmadığını ifade etmiştir.¹³⁹Gerard, bu açıklaması ile Osmanlı Devleti’nin halen daha sürdüğünü sanmakta olup yeni Türk Devletinin kurulmuş olduğundan da bihaberdir. Bunun dışında şöyle bir açıklaması da olmuştur :“Bizler Amerikalılar olarak Lozan Antlaşmasını kabul etmekle kapitülasyonların kaldırılmasını da onaylamış oluyor ve 1830 yılından itibaren faaliyet göstermekte olan

¹³⁸B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.120.

¹³⁹New York Times , 29 November 1923

Konsolosluk Mahkemelerimizin himayesi altında yaşayan vatandaşlarımızı yüreğinde zerre kadar iman olmayan Türklere bırakmış oluyoruz .Amerika olarak Lozan Antlaşmasını kabul etmekle sahip olduğumuz çok fazla sayıda hakkı kaybetmiş ve hakların koruyuculuğunu Türklerin üstleneceği söylene de Türklerin sözünde pek durmayan bir millet olduğunu herkesçe bilinen bir konudur. Birinci Dünya Savaşının galipleri ,Lozan Antlaşmasını imzalarken hakimiyetleri altında bulunan sömürgelerdeki Müslümanları hesaba katarak planlarını yapmışlar ve Osmanlı topraklarından büyük parçalar almayı başarmışlardır. ABD , 1917’de İtilaf Devletlerinin safında bulunmakta çekimser davranmış şimdi ise anlaşılmaz bir şekilde İtilaf Devletlerinin yanında yer almasının sebebi hala anlaşılmış hala değildir. ABD’nin Türkiye gibi bir ülkeyle hiçbir şekilde anlaşma yapmaması en doğrusudur. Böyle yapılırsa imzalanan antlaşmaya rağmen kafasına göre davranacağı aşikar olan Türklere karşı istediğimiz gibi davranma hakkına sahip olabileceğiz. Eğer bu antlaşma Amerikan Senatosundan geçerse Avrupa’da kopan güçlü fırtına ABD’yi de içine alıp sonu görünmeyen kuyuya atacaktır . “

Gerard’a komitede kendisine yardımcı olmuş olan Amerikalı ve Ermeni güzel konuşma becerisine sahip ve girişken yardımcıları mevcuttu.Bunlardan birisi de Vahan Kardaşyan’dı. Kardaşyan’ın ilk dönemleri üzerine yazılan kaynaklar oldukça azdır .Kaynaklardan öğrendiğimize göre Vahan Kardaşyan ,1 Aralık 1883 Kayseri doğumludur .Kardaşyan annesi Marie Kardaşyan’dır babası ise Nazar Kardaşyan’dır .Hranoosh adında bir kız kardeşi ve Garabed adında da bir erkek kardeşi vardı .Anneleri Nazar Kardaşyan’ı erken yaşlarında kaybetmişlerdir .Annelerini kaybettikten sonra maddi olarak zor zamanlar yaşamışlar fakat kız kardeşinin zengin Ermeni Frankian ailesinden biriyle evlenmesi neticesinde bu zor zamanları atlattımlardır.¹⁴⁰Kardaşyan ,1910-1915 yılları arasında Washington’da bulunan Türk Büyükelçiliğinde tercümanlık görevini yerine getirmiş olup, görevine son verilince Türklere ve Türkiye’ye dış bilemiş daha sonra varlıklı Amerikalı bir kadınla evlenmiştir.

Kardaşyan’ın Türkiye hakkında bir yazısı 5 Ağustos 1923’de Times gazetesinde yayımlanmıştır.“*Türk’ün Çöküşü*” başlığı ile yazmış olduğu yazısında şunları demektedir :” Türkler , büyük güçlü devletlerin siyasi ve ekonomik üstünlükleri sebebiyle her alanda geri kaldılar. Buna rağmen Lozan’daki etkili askeri ve diplomatik girişimleri onların yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Orta Asya Türkleri, 1048’den 1288’e kadar İran

¹⁴⁰Ökkeş Kürşat Karacagil,”Amerika’da Tek Kişilik Lobi : Vahan Kardaşyan (1883-1934) “ , *Akademik Bakış* , 2015, S-16, C-8, s.98.

tarafından desteklendiler. Suriye, Mezopotamya ,Marmara ve Karadeniz kıyılarının bir kısmını daha sonra tüm küçük Asya'yı ele geçirdiler.Doğu'dan ve Batı'dan getirilen paralı askerlerin zorla dinini değiştirdiler. 1683'te Viyana kapılarına kadar geldiler. 383 yıl boyunca (1389-1774) yılları arasında rakiplerine diz çöktürmeyi başardılar. Bu dönem aralığında dünya uygarlığına hiçbir katkıda bulunmadılar. Bilakis uygarlığa hizmet eden toplumları da barbarlığa sürüklediler. Türkler , tarih sahnesine çıkmadan önce Küçük Asya'nın tahmini nüfusu 32.000.000 civarlarındaydı. Bugün nüfusları 5.000.000'e düştü. Türk gücü , 300 yıldır sürekli olarak eriyor. Türkler , kendilerine tabii milletlerin Türkiye'den başka bir yere gitmeleri nedeniyle üretimde çok geriledi. 1828'de Türkiye'nin tahmini nüfusu 45.000.000 civarlarındaydı. Şimdiki tahmini nüfusları ise 5.000.000'dur. 800.000 mil karelik bir alana sahiptirler. Türklerin gücü 1774'de Rusya tarafından kesin olarak kırılmıştır. Büyük güçler aralarında anlaşmazlığa düşmeseydi Türklerin İmparatorluğu bir asır önce ortadan kaldırılabilirdi. 1787-1912 yılları arasında büyük devletlerin müdahalesi onları bölünmekten kurtardı. Türkiye'nin Yunanistan üzerindeki askeri başarısı ve Lozan Konferansından görünüşte galip çıkması büyük devletlerin karşılıklı çekememezlikleri yüzündendir. Türkiye , kapitülasyonları yürürlükten çoktan kaldırmıştır. Ermeniler ve Rumlar kendilerini Türklerin elinden kurtarmayı başardı ve artık kendi kaderlerinin efendileri oldular. Türk Hükümetinin cari açığı 1913'de 45.000.000 dolar iken 1922'de açık 72.000.000 doları bulmuştur.Tembel ve sorumsuz Türk köylüsü Hristiyan unsurların tasfiye edilmesinden doğan boşluğu asla dolduramaz.”¹⁴¹

Gerard ,Türkiye ve Türkler hakkında şunları da söylemektedir :“Türkler 3.yüzyılda Moğol göçebe bir ırk olarak Batı'ya doğru ilerleyip Avrupa'yı talan ettiler .Batı'ya doğru ilerlerken önüne çıkan milletleri de Batı'ya sürüklediler.Yunan İmparatorluğunun ve diğer imparatorlukların yıkılmasına neden oldular .Bulgaristan ,Romanya ,Sırbistan ve Yunanistan'daki Hristiyan şehirlerini işgal ettiler .Sonra Muhammed'in dinini benimsediler. İlk olarak Bağdat'taki Halife'nin mahkemelerinde paralı askerlik yaptılar .Şimdi ise getirmiş oldukları hükümet , zorba bir hükümettir .Onlar ele geçirdikleri yerlerdeki insanları sömüren bir millettir .Gladstone'unda söylediği gibi Türkler Avrupa'ya ilk kara günden itibaren insanlığın en büyük anti-insan örneği oldular .Uğradıkları her yerde kan izleri bıraktılar. Egemenlikleri nereye ulaştıysa oradaki medeniyette sona erdi .Türkler ,hukukun üstünlüğüne karşı kuvvettin üstünlüğünü seçtiler .Onlar kadere inanan bir millettir .Ölümünden sonraki

¹⁴¹New York Times , 5 August 1923

ödülleri ise şehvetli bir cennetti. Ele geçirdikleri yerlerdeki insanlarla aralarında hiçbir konuda ortak noktaları yoktu.”¹⁴²

Amerika’nın Osmanlı Büyükelçilerinden biri olan H.Morgenthau ,Anglikan Kilisesinden 110 tane din adamı ,Vahan Kardaşyan ve daha birçok kişi “Lozan Antlaşmasına Hayır” kampanyasına katılmış olup Amerika Senatosu içinde bu kampanyanın sözcülüğünü yapan kişilerde bulunuyordu. Bu kilise örgütü ,Türkiye’yi yakından tanımayan ve buradaki misyonerlerle doğrudan ilişkisi olmayan örgüttü. Bu örgütün çok güçlü olduğunu söylememiz mümkün değildir.Bu kampanyanın yürütücülerinin karşı çıktıkları konuların başında kapitülasyonların kaldırılması ve Ermeni taleplerinin göz ardı edilmesi vardı .Ayrıca Lozan Antlaşmasıyla Amerika’nın boyunduruk altına alınacağını fakat bunun asla kabul edilemeyeceğini de dile getiriyorlardı.

Morgenthau ,sağlam Türk düşmanı olup Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının ardından Türkler aleyhine gazetelerde kalem oynatmıştır.Lozan görüşmelerinin yapıldığı sıralarda Türklere karşı silah kullanılması gerektiğini de dillendirmiştir.Morgenthau, 10 Ocak 1923 tarihli New York Times gazetesinde çıkan bir yazısında şunları yazmıştır : “Avrupalılar ,Türkleri 400 yıldır Batı topraklarından söküp atmak için uğraş vermektedir. Diğer taraftan Lozan’da görüşmeler yapması büyük bir hata olmuştur .Öyle görülüyor ki biz Türkleri değil , Türkler bizi Avrupa’dan atabilecek .Türk coğrafyasında meydana gelen katliamların tamamı kasıtlı olarak gerçekleştirilmiştir.Çünkü onların gayesi Türk ülkesi içinde yaşayan azınlıkları yok etmektir.Türkleri , hizaya getirmenin tek yolu silahtır.Bu millet ,sadece zorbalıktan anlar.”¹⁴³Morgenthau ,anılarında ve makalelerinde Türk ordusunun 1922’de İzmir’e girdikten sonra Ermeni ve Yunanlıları yok ettiği iddiasında da bulunmuştur.¹⁴⁴

Morgenthau, kitabında İTC’ye Ermeni meselesinde Türklere ağır ithamlarda bulunmuştur. Hatta kitabında şöyle bir ifade kullanmaktan geri kalmamıştır: ”Jön Türkler , Ermenilere karşı selefleri olan Abdülhamid’den daha büyük bir hüner sergilediler .Devrik padişahın emri sadece “Ermenileri yok edin iken “onlar bambaşka bir plan yaparak masum Ermenileri yurtlarından sürerek Suriye çölüne ve Mezopotamya vadisinde yaşayan vahşi ve

¹⁴²Hon.James Watson Gerard -Edward M.Earle –Rev.Albert. W.Staub –A.D.F.Hamlin –Dr.James L.Barton – Henry W. Jessup , *Lausanne Treaty Should The United States Ratify It ?* , Foreign Policy Association National Headquarters , New York , 1924 ,s.4.

¹⁴³B.N.Şimşir,“Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927) “ , *Belleten Dergisi* , C.41, Sayı : 162 , Nisan , Ankara , 1977 , s.308.

¹⁴⁴Dinç Yaylalier , *Amerika* ,İstek Yayınları, İstanbul ,2020 ,s.573.

fanatik Bedevilerinin arasında yaşamaya mecbur etmişlerdir.¹⁴⁵Morgenthau'nun İstanbul'da Büyükelçi olarak görev yaptığı sıralarda 1.Dünya Savaşı başladı ve Ermeni tehciri uygulandı. Ermeni tehcirini ve onun uygulanma biçimini olduğu gibi değil de istediği gibi anlatmaya çalışan Morgenthau söylemleri ve eylemleriyle Avrupa ve Amerika'yı manipüle etmeye çalışmış ve Türkleri "barbar , vahşi , merhametsiz ,iletişime kapalı ve tutucu"olarak nitelendirmiş Ermenileri ve diğer milletleri ise "masum ,zulme uğramış ,zeki ve çalışkan insanlar"olarak tanıtarak algı yaratmaya çalışmıştır.Bugün Ermeni Tehcirinin Ermeni Soykırımı olarak sanılmasında Morgenthau'nun çok büyük payı vardır.Hatta Ermeni Soykırımı propagandasının ilk başlatıcısı Morgenthau'dur .¹⁴⁶

Morgenthau,6 Ağustos 1923'de imzalanan Türk-Amerikan Antlaşmasını hedef almıştır. Times gazetesinde şöyle bir haber çıkmıştır:" Morgenthau ,Türk Anlaşmasının Başarısız Olacağını Öngörüyor ... ABD'nin Türkiye'de görev yapmış Büyükelçilerinden olan Henry Morgenthau bu akşam Bennigton Kulübü önünde yapmış olduğu konuşmasında Türk-Amerikan antlaşmasını hedef aldı. ABD'li Bakan Hughes tarafından belirlenen yedi noktadan üçüne nasıl teslim olduğunu göstermek için New York Times'ın bugünkü sayısında yer alan bir başyazıdan alıntı yaptı. Daha sonra Bay Hughes'in kapitülasyonların yürürlükten kaldırılmasına rıza gösterdiğini dile getirdi. Bay Morgenthau ,Demokratların bu antlaşmayı Senato'da engelleyeceğini ve kampanya malzemesi yapacaklarını Cumhuriyetçilerin ise Versay Antlaşmasına gösterdiği tavrın aynısını göstereceklerini söyledi. Onay için üçte iki oya ihtiyaçları olacak ama bunu alamayacaklar çünkü uzlaşmaya varamayacaklar. Bu antlaşma Türklere teslim olmak demektir. Yirmi bir basın Cumhuriyetçisi bu antlaşma ile sonuna kadar mücadele edecektir."¹⁴⁷

Lozan Antlaşmasına Hayır kampanyasının bir başka ateşli savunucusu ise W. H.King'di. King ,Amerikan Senatosunda Demokrat Parti'den üyeydi ve aynı zamanda Utah eyaletindendi.King ,Milli Mücadele yıllarında Sevr antlaşmasının Türklere kabul ettirilmesi hususunda büyük uğraşlar vermiştir. King ,Times gazetesinde çıkan bir haberde Türklere ve Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik şunları dile getirmiştir :“Sevr antlaşması Türkiye'deki azınlık hakların din ve ırk haklarını garanti altına alan bir antlaşmadır.Fakat bu antlaşmanın hükümleri uygulanamamaktadır.Bunun sonucu olarak yüz binlerce Pontus,Rum,Ermeni, Nasturi ve Küçük Asya'daki diğer halklar Kemal Paşa'nın emriyle ortadan kaldırılmıştır.

¹⁴⁵Henry Morgenthau , *Ambassador Morgenthau Story* ,Harvard University Library ,New York ,1918 ,s.308.

¹⁴⁶İsmail Köse ,”Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H.Morgenthau'nun Türk Algısı”, *Tarih Dergisi* ,2013,S-56, s.58.

¹⁴⁷New York Times ,9 August 1923

Kemal Paşa'nın bu hain ,vahşi ,yok edici politikasına karşı kiliseler ,sivil örgütler ve siyasi kurumlarımız bir araya gelip sesimizi yükseltmeliyiz.Yunan Elçiliği bugün Atina'da İngiltere,Fransa ve İtalya Elçiliklerine bir belge gönderdi. Elçilik bu belge ile Trakya'nın en küçük köyünün bile Türk hakimiyetine verilmesini açıkça protesto etmektedir. Bunun tam aksini yapmak ise Türklerin boyunduruğu altına girmeyi kabul etmektir. Trakya Türk egemenliğine girerse orada yaşayan tüm halkların sonu ya ölüm yada sürgün olacaktır. Çünkü Türk egemenliği altındaki Helen ve Ermeni hakların yaşamalarına imkan yoktur.”¹⁴⁸ King'in bazı iddialarına göre Amerika ,Lozan Antlaşmasının imzalamasından sonra Ermenileri kaderlerine terk etmiş ve onlara verilen sözler yerine getirilmemişti.Ayrıca Türkiye ülkesinde azınlık vatandaşlara zulümler ediyor ve imzalanan antlaşmalara bağlı kalmıyordu . Bu sebeplerden dolayı Amerika Lozan Antlaşmasını reddetmeliydi.

King ,1925 yılında çıktığı bir Avrupa seyahatinde kısa bir süreliğine de olsa İstanbul'a uğramış burada Türkiye ve Türkler aleyhine cümleler sarf etmiş ve Türkiye'de hiçbir şeyin değişmediğini hatta eskisinden daha kötü bir şekilde yönetildiğini ifade edip Lozan Antlaşmasının tanınmaması konusundaki görüşlerinin hala aynı olduğunu da eklemiştir.¹⁴⁹ King , bir kitabında Ermeni sorunu ve Mustafa Kemal ile ilgili de şunları söylemiştir:“Kemal Paşa Türklere ait olduğunu söylediği Ermenistan ve Küçük Asya krallığını bu gerekçe ile işgal etmiştir .O belki de Trakya ve Avrupa'nın diğer topraklarına sahip olmayı da varsaymıştır .Bu durum Türklerin bahsedilen bölgelerdeki toplulukların Türk egemenliğine girebileceği anlamına da gelmektedir.Türk yayılcılığı ve sorununun tartışılması gerekmektedir .Balkanlarda ve Batı Asya'da bulunan doğulu sürüleri ait oldukları yere yani Orta Asya'ya göndermek gereklidir .Bizler Amerikalılar olarak mazlum Ermenilerden çok şeyler duyduk .Türklerin esas amacı bu muhteşem ırkı yok etmektir ve biz bundan dolayı onları her zaman protesto ettik. Cesur Ermeni halkının tarihini bilenler çok azdır .Onların tarihini bilmeyen Türkler onları öz yurtlarından atmaya çalıştılar .Gerçek şu ki Ermeniler 2500 yıl önce Güneydoğu Avrupa'dan Asya'ya göç etmişlerdir ve onlar Aryan ırkındandır.”¹⁵⁰

King ,27 Ağustos 1925'de Amerikan basınında çıkan bir haberde şunları demektedir: “Türkler,Batı'ya tamamen uyum sağlayamıyorlar.Bazıları arka planda militarizm ruhuyla reformlar yapmaya kalkışıyor fakat bu reformların tamamını gerçekleştirmeleri mümkün

¹⁴⁸New York Times ,3 February 1922

¹⁴⁹B.N.Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.309.

¹⁵⁰William H.King , *Kemalist Pretensions –Conditions in The Near East Speech of Hon.William H.King of Utah In The Senate Of The United States* ,Washington Government Printing Office ,Washington , 1923 ,s.4.

değil. İtilaf devletleri ve ABD Ermenilerin iddialarını görmezden gelen Lozan Antlaşmasını onayladılar. Türklerin eylemlerine göz yumdular .Ermenilerin yok edilmesini kalanlarında sürgün edilmesini kabul eden Lozan Antlaşması Kongre'nin bir sonraki oturumunda görüşülmek üzere Senato'nun önünde bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinin bu antlaşmayı onaylamasına gerek olup olmadığını öğrenmek için Türkiye'ye ve Yakın Doğu'ya gittim. Kostantinapolis'in içlerine kadar ilerledim.Türk yetkililerle ve her sınıftan insanlarla görüştüm. Var olan gerekçelerim beni Lozan Antlaşmasına karşı çıkmaya zorladı.”¹⁵¹

King ,bazı iddialarda da bulunmaktadır .Kendisine ait kitabındaki açıklamaları şöyledir: “Türkler ,Asya'da sadece Ermenilere zulmetmemişler Türkiye'de yaşayan Pontus Rumlarına karşı da en büyük zulümleri yaşatmışlardır .Zulme uğrayan Pontus Rumları çareyi Rusya'ya kaçmakta bulmuşlardır. Anadolu'da ki Kemalist hükümet durdurulmazsa daha ağır tahribata yol açacaktır”.¹⁵²Amerika'daki bu Türkiye aleyhtarı kampanyaların temel amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının tanınmasına engel olmaktır.Nitekim Lozan Görüşmelerinin gerçekleştirildiği sıralarda düzenlenen bu kampanyalar tamamen bu amaca hizmet etmiştir.¹⁵³

Bir başka komitenin başkanı olan David H.Miller, Amerika'nın Türkiye ile imzalamış olduğu antlaşmanın ortadan kaldırılması için çeşitli kitaplar ve yazılar yayınlamıştır.Profesör Albert B.Hart,”Türklerin Avrupa'da ve uygar uluslar çevresinde olmadığını yazmıştır.Hükümet yetkililerine ve senatörlere gönderilmiş olan 107 kişinin ortak imzasıyla oluşturulan bildiride Kemalist rejimin ömrünün çok uzun olmayacağını ve milliyetçi Türk hükümetinin amaçlarına hiçbir zaman erişemeyeceği dile getirilmekteydi.Bu bildiriye, Demokrat Parti Ulusal Komitesinin iki eski başkanı, 20 üniversite rektörü,8 papaz ,5 profesör,13 bilinen yazar , 8 emekli elçi ,Ermenistan'a gönderilmiş olan Amerikan Askeri Heyetinin iki üyesi de imzasını atmıştı. Demokratlar ,1924 seçim bildirisinde bu antlaşma ile ilgili şu cümleleri yazmıştır :“ Bu anlaşmayı kınıyoruz.Bu anlaşma Amerikan çıkarlarından vazgeçmekte ve Ermenistan'ı feda etmektedir. Bizler Amerika'nın Türkiye'deki çıkarlarının korunmasından yanayız.

18 Ocak 1927'de Temsilci Upshow Kongrede şöyle bir konuşma yapmıştır : “Bu antlaşma Timurlenk kadar vahşi ,kellelerden kule yapan Cengiz Han'dan ve Korkunç İvandan daha

¹⁵¹New York Times , 27 August 1925

¹⁵²William H.King , *Turkish Atrocities in Asia Minor Speech of Hon.William H.King of Utah In The Senate Of The United States* ,Washington ,1922 ,s.5.

¹⁵³Veysi Akın ,“Amerika'da İlk Türk Lobisi : Türk Teavün Cemiyeti (Turkish Welfare Association)”,*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* , C.20 , Sayı : 59 , 2004 , s.504.

sefih ve rezil bir diktatörün gayet zeki ve mantıklıca takip etmiş olduğu politikasının toplamıdır.Bu diktatör ,yıllarca süren savaşıardan artık yorgun düşmüş dünya uygarlığına resmen haysiyetsizlik getiren bir diplomatik antlaşmayı kabul ettirmeyi başarmıştır.Bütün bunlar yetmezmiş gibi bugün gelmiş olduğu noktaya “Türk Zaferi” dedirtmiştir.Dünya parlamentolarına bu antlaşmayı kabul ettirmiştir.Bazı din temsilcileri ,büyük sermaye grupları, büyük ticari temsilciler bile Türkiye’yi uygar uluslar safına almışlar hatta bu ülkeyi yücelterek Birleşik Amerika’yı büyük fikirlerinden vazgeçirmek için ellerinden geleni fazlasıyla yapmaktadırlar.”Bu temsilci ,yapmış olduğu konuşması ile hedef aldığı kişi aslında Mustafa Kemal’in ta kendisidir.Uygar uluslara haysiyetsizlik getirdiği dediği antlaşma ise Lozan Antlaşmasıdır.Türkiye’nin Amerika ile özel olarak imzalamış olduğu anlaşmaya şiddetle karşı çıkanlardan bazıları ise Senatör Robinson ,Swanson ve Blease’dir.¹⁵⁴

Bilindiği üzere Lozan Konferansında TBMM’nin tavrının net olduğu meselelerden biri de Ermeni konusuydu.Türk Hükümeti ,Lozan’da iken Ermeni meselesini gündemine almayacaklarını en başından söylemiştir.İsmet Paşa ,Lozan Görüşmelerinde Ermenilere verilecek bir karış bile toprakları olmadığını belirtmişse de üslubunu her zaman yumuşak tutmuştur.¹⁵⁵

Lozan görüşmelerine gözlemci olarak katılan ABD’nin bu konuda tarafsız kalması Amerika’daki Ermenileri çok kızdırdı.Lozan antlaşması imzalandıktan sonra Türkiye ile ABD arasında iki adet antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaların Amerikan Senatosunda onaylanması Ermenilerin arzularına büyük darbe vurması anlamına geliyordu.Nitekim Ermeniler ve Ermeni sempaticianları antlaşmaların Senato’da onaylanmaması için büyük bir çaba gösterdiler. ABD Başkanı Hoover , antlaşmaları son gününe kadar Senato’ya getirmede. Yapılan oylamada antlaşmalar 2/3 oy çoğunluğuyla reddedildi.Bundan dolayı Amerika’nın Türkiye’yi resmen tanıması gecikti.ABD 1927’nin Şubat’ında Türkiye ile Modüs Vivendi Antlaşmasını imzalayarak karşılıklı Büyükelçi atanmasıyla ikili ilişkileri başlatma kararı aldı. Amerika’daki Ermeni Lobileri Muhtar Bey’i ABD’ye sokmamaya çalışarak tepkilerini dile getirmeye çalışmışlardır.

¹⁵⁴Türkkaya Ataöv ,*Amerika ,NATO ve Türkiye* ,Aydınlık Yayınları , Ankara , 1969, s.171-172-173.

¹⁵⁵Mustafa Sıtkı Bilgin ,”Lozan Konferansında Ermeni Meselesi : İtilaf Devletlerinin Diplomatik Manevraları ve Türkiye’nin Karşı Siyaseti “,*Bellelen* ,2005,C: 69,S: 254,s.263.

1.2.1 Amerika'daki Türk Lobilerinin Karşı Faaliyetleri

Türkiye ,bu dönemlerde Amerika'da yürütülen kara propagandalara karşı aynı ölçüde karşılık verebilecek bir durumda değildi. O sıralarda Amerika'da Türkiye'nin Konsoloslukları,Elçilikleri bulunmuyordu.Meydanı boş bulan Türk düşmanları her yerde Türkiye ve Türkler aleyhine faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.Amerika'daki bu kampanyaları Türkiye'nin durduracak durumu olmadığına göre bu kampanyalarla bir grup Türk mücadele edebilirdi.Bu kampanyalara ilk tepki 1924 yılında New York'ta bulunan "Türk Teavün Cemiyeti"nden gelmiştir.Türk Teavün Cemiyeti'nin merkezi New York'tu ve Chicago, Detroit , Cleveland gibi yerlerde de şubeleri vardı .¹⁵⁶

Teavün cemiyeti "Özgür İnsanlar Ülkesinin Liderlerine" başlıklı bir broşür dağıtıp Amerika'daki kampanyalara karşı bir tepki göstermişlerdir.Bu broşür ,adeta muhtıra niteliğindedir.Bu broşürler ,Amerikan Kongresinin üyelerine dağıtılmış ve onlara Türkiye'nin aleyhine yönelik yapılan kampanya ve propagandalara artık son verilmesi gerektiğini dile getirmiştir.Bu broşürler ,”Lozan Antlaşmasının onaylanmasına karşı çıkan ve engellemeyi planlayanların yürüttüğü kampanyalara karşı bizler Amerika bulunan Türkler ... bu mektubu hürmetle sizlere sunuyoruz ”şeklinde başlamaktaydı.Bunun dışında Türk düşmanlarının Türklere yönelik asılsız söylemleri protesto edilmiş ve Lozan Antlaşmasının mutlaka onaylanması gerektiği de bu muhtıra da dile getirilmiştir.Broşürlerde yer alan sözleri şöyle özetleyebiliriz:

“Türkiye ve Amerika'nın kesilmiş diplomatik ilişkileri tekrar kurabilmesinin tek yolu Lozan Antlaşmasını onaylamaktan geçmektedir. Yeni kurulan Türkiye'nin antlaşmasının olmadığı bir tek ülke var ve o da Amerika'dır .İlişkilerin tam manasıyla kurulamaması Türkiye ve Amerika'ya zararlar verir .Türklere düşmanlık besleyenler kapitülasyonların kaldırılmasına büyük tepkiler gösterdiler .Fakat kapitülasyonlar Türkiye'nin ekonomisine büyük darbeler vurmuştur .Çağın gerisinde kalmış kapitülasyonların artık Yeni Türkiye'de uygulanmasına imkan yoktur.Lozan Antlaşmasını imzalayan devletlerin hepsi kapitülasyonların kaldırılmasını onaylamışlardır.Bizler Amerika'da bulunan Türkler olarak Amerika gibi eşitlikçi ve herkese fırsat eşitliği sunan bir devletin kapitülasyonların kaldırılmasına onay vereceğine yürekten inanmaktayız.Bilindiği üzere Türkler her devletle imzaladığı antlaşmaya bağlı kalmış ve ülkesinde yaşayan azınlıkların haklarına saygılı olmuşlardır.Bugünkü Türk Devleti demokrasi üzerine oturmuş bir Cumhuriyetten ibarettir.Yeni Türk Devletinde artık

¹⁵⁶Birol Akgün , "The Turkish Diaspora In The United States And Its Role In Promoting Turkish-American Relations", *The Turkish Yearbook Of International Relations* ,2000, S-31, C-31,s.105.

hiç bir şey eskisi gibi değildir ve yeni bir düzen kurulmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de yeni bir devlet kurulmuştur.Lozan Görüşmelerine katılan Amerikalı yetkililerin Türklerin üstün meziyetlerine şahit oldukları aşıkardır .Herhalde bunu fark etmemiş olsalardı Dostluk ve Ticaret Antlaşmasının altına imzalarını atmazlardı.Eğer Amerika Lozan Antlaşmasını Senatoda onaylarsa yeni kurulmuş Türk Devleti’ne en büyük desteği vereceği aşıkardır.”

Amerika’daki Türk Lobileri , Türkiye adına haklı bir girişimde bulunmuşsa da bu pek etkili olmamıştır.Seslerini çok fazla duyuramamışlardır.Bu cemiyetin bundan daha fazla bir gücü yoktu .Bu kampanyalara karşı asıl güçlü tepki bazı Amerikalılardan gelmiştir.Çünkü onlar Amerika’nın menfaatlerini Türkiye ile ilişki kurulmasında görüyorlardı.Bu konuda hem fikir olan örgüt ve kişiler toplanıp “Lozan Antlaşmasına Evet” adlı bir kampanya başlatmışlardır.Merkezi New York olarak “Türkiye ile Antlaşmanın Onaylanmasından Yana Olan Amerikan Kurumlarıyla Derneklerinin Genel Komitesi”adı altında bir kuruluşu meydana getirmişlerdir.Dış Politika Derneği ve Chicago Dış İlişkiler Derneği başta olmak üzere misyoner dernekleri ,ticaret odalarında içinde toplamda on dört tane dernek ve kuruluş yukarıda bahsettiğimiz örgütün etrafında birleşmişlerdir.Amerikan Dış Politika Derneği, Lozan Antlaşmasını incelemek amacıyla Edward Mead Earle başkanlığında bir komite oluşturmuştur.Bu komitenin hazırlamış olduğu rapor Türk-Amerikan Lozan Antlaşmasının savunuculuğunu yapan güçlü bir rapor mahiyetindedir.Hazırlanan rapora göre :“Amerika’nın Türkiye ile Lozan’da imzaladığı antlaşma Lozan ile başlayan barış sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak algılanmalıdır.Lozan Antlaşması ,son yüz elli yıl içinde yapılmış en etkili ve de en iyi antlaşmadır.Amerikan hükümeti ,Türk-Amerikan Lozan Antlaşmasını onaylarsa sadece kendine değil Yakın Doğu’da yaşayan milletlere büyük menfaat sağlayabilecektir.Ortadoğu ve Yakındoğu’da elli yıldan fazla bir zamandan beri savaş vardır.Bu bölgelerin insanları savaşlar sebebiyle çok kötü günler yaşamıştır.Herhangi bir şerefli Amerikalı aydını Türklerin yaşadığı zulümleri görmezden gelmemelidir.Birinci Dünya Savaşı’nda 600.000 Türk hayatını kaybetmiştir.1912’den 1922’ye kadar ki dönemde 1.200.000 göçe zorlanmış ve yerlerinden edilmiştir. Türkiye’ye suçlamalar yapılırken tüm bunlar neden görmezden geliniyor?Yakın Doğu’daki insanları birbirlerine kırdırtmaktan vazgeçilmeli ve bu ülkelerin kendi aralarında barışı tekrar kurmasına müsaade edilmelidir.Lozan Antlaşmasına karşı çıkmanın savaş seviciliğinden ne farkı var ?¹⁵⁷Bu kampanyaya en güçlü destek Türkiye’deki Amerikan okullarının yöneticilerinden ,misyoner kurumlarından ve de Türkiye ile ticari bağları olan

¹⁵⁷Mithat Atabay , *Çanakkale’nin Evlatları Çanakkale’ye Kimler Geldi Geçti ?*,s.75.

kişilerden gelmiştir.Amerika'nın bazı eyaletlerinde bulunan Ticaret Odaları detaylı istatistiksel raporlar hazırlayarak Amerika'nın Türkiye ile resmi ilişkiler kurup Lozan Antlaşmasını onaylaması gerektiği üzerinde önemle durmuşlardır.Aksi bir durumda siyasi ilişkilerin kurulamaması halinde Amerika'nın ticaret hacmi azalabilirdi.Amerika'nın Lozan'da imzaladığı antlaşmalar bu ihtimali mutlak surette ortadan kaldırmaya muktediri.¹⁵⁸

Lozan Antlaşmasına Evet kampanyasına destek veren gazetelerde vardı.Bu gazeteler şunlardır :“The Baltimore Sun , The New York World , New York Times ,New York Herald Tribüne ,Washington Post ,The Boston Transcript , The Boston Herald ,The Chicago Daily News .”¹⁵⁹Bu gazetelerin bir kısmı Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasından sonra Türkiye aleyhine yazılar yayımlamış gazetelerdir.Fakat bu dönemde ağız değiştirerek farklı bir amaca hizmet etmişlerdir.Lozan Antlaşmasına Evet kampanyasının öncüleri olan Amerikalılar,1923'den 1926'ya kadar yayınlamış oldukları çeşitli rapor ,demeç ve bildirilerini 1926 yılında bir kitap haline getirmişlerdir.Kitap , 220 sayfadan oluşmaktadır.¹⁶⁰

Amerika'ya Başkonsolos olarak atanan Celal Münif Bey, 13 Ocak 1927 tarihli raporunda “Şu anlık genel durum Türkiye'nin çıkarınadır” şeklinde rapor yazmışsa da onun ifade ettiği gibi olmamıştır.Türk – Amerikan Dostluk ve Ticaret Antlaşması ,18 Ocak 1927'de Amerikan Senatosu tarafından reddedilmiştir.Başkonsolosumuz Celal Münif Bey ,konuyla alakalı olarak şu ifadeleri kullanmıştır :“Antlaşmamız Amerikan Senatosunda onaylanmadığını üzüntüyle açıklamaktayız.Kullanılan 84 oydan 50 oy lehimizde kullanılmış olup 34 oy aleyhimizde kullanılmıştır.Oyların üçte birinden ,altı eksik oy yüzünden antlaşma kabul edilmemiştir.”Antlaşmanın Amerikan Senatosunda reddedilmesi Amerikan kamuoyunda geniş tepkilere neden olup sert eleştiriler yapılmıştır.Bu kadar tepkiye rağmen ABD Dış İşleri Bakanlığı reddedilen bu antlaşmayı Amerikan Senatosu'na tekrar sunmamıştır.

Tüm bu sebeplerden dolayı Amerika ile Türkiye arasında bir “modüs vivendi” yapılmasının kararı alınmıştır .Konuyla alakalı olarak Ankara'da üç hafta süren müzakereler yapılmış olup 17 Şubat 1927'de Türk ve Amerikan yetkilileri notaları imzalamışlardır. Bu nota teatisi şu şekilde gerçekleştirilmiştir.7 Şubat 1927 tarihinde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Amiral Bristol'a bir nota göndererek aynı gün içerisinde Bristol'dan cevap almıştır.Bu notaların bir başka yönü ise 6 Nisan 1923'de imzalan Türk-Amerikan Lozan Antlaşmasına

¹⁵⁸ V.Akın ,”Lozan Kavgası Sürecinde Amerikalı Türklerden Amerikan Kongresine Amerikan Kongresine Sunulan Bir Muhtıra” ,*Belgi Dergisi* ,2012 ,S.3,s.263.

¹⁵⁹ V.Akın , “Amerika'da İlk Türk Lobisi : Türk Teavün Cemiyeti (Turkish Welfare Association)” ,s .511.

¹⁶⁰ Kitabın adı “The Treaty With Turkey . Statements Resolutions and Reports in Favour of Ratification of the Treaty of Lausanne “.

atıfta bulunuyor olmasıdır.Bu notalardan öğrendiğimize göre 23 Ağustos 1923 Antlaşmasının 1 Haziran 1928'e kadar Amerikan Senatosu'nda onaylanmama ihtimali vardı. Bu ihtimal sebebiyle bu bahsettiğimiz nota teatisine Modüs Vivendi denilmiştir.¹⁶¹Bu antlaşma ile 1917'de kesilen diplomatik ilişkiler ,on yıl aradan sonra tekrar kurulmuştur.Modüs Vivendi Antlaşmasının birinci maddesi,Türk –Amerikan ilişkilerinin yeniden kurulacağını öngörmekte olup bu antlaşmanın birinci maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “Türkiye Cumhuriyeti ile Amerikan Hükümeti arasında konsolosluk ve diplomasi ilişkilerini, devletler hukuku temeline uygun olarak tekrardan kurmak ve hızlıca Elçiler kabul etmek konusunda anlaşmışlardır.”

1.3 Karşılıklı Büyükelçilerin Gönderilmesi

Türk-Amerikan ilişkilerinin önündeki büyük bir sorun halledildikten sonra diplomatik ilişkiler resmen başlamıştır.Bundan sonra ki süreçte yapılacak olan ilk iş,Büyükelçi atamalarıydı.Joseph Grew ,Türkiye'yi yakından bilen ve ilgilenen ,Türk dostu olarak tanınan ve ABD adına Türk-Amerikan Lozan Anlaşmasını imzalamıştır.Bu yüzden İsmet İnönü'yü yakinen tanıyordu.Joseph Grew'in Türklere olan yakınlığı ve diplomasideki tecrübesi onun Ankara'ya Büyükelçi olarak atanmasının Türkiye-ABD ilişkilerine olumlu yönde etki edeceği aleni bir şekilde görülmekteydi.

Grew,kıtabında Türk Devrimi hakkında şunları yazmıştır :“Türk Devrimi, sadece Türk yurdunu yabancı egemenliğinden kurtarmayı başarmakla kalmamış aynı zamanda Türkiye'nin yeni liderlerinin Türk toplumu ve hükümetinin yeniden inşasına giriştikleri yeni bir dönemi başlatmıştır.Milliyetçi Türkler ,Lozan'da lehine imzaladıkları antlaşmadan önce bile iç devrimi başlatmıştı. Türkiye'deki milliyetçi hareket ,mevcut rejimi devirip çok sayıda düşmanı yendikten sonra liderlerinin otokrasisini yalnızca ince bir şekilde örten Cumhuriyetçi bir hükümet biçimi kuran küçük bir liderler gurubu tarafından yürütülmüştür.Türkiye Cumhuriyeti ,demokratik bir büyümenin doğal ürünü değildir.Toynbee ve Kirkwood'un bu konuda şöyle demişlerdir:“Bu Cumhuriyetin büyümesini ve gelişmesini Fransız ya da Amerikan demokrasilerini incelerken yaptığımız gibi kitlelerin psikolojisinde değil,birkaç liderin politikalarında aramalıyız.”¹⁶²

¹⁶¹Fahir Armaoğlu , *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri* , Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1991, s.110.

¹⁶²Joseph C.Grew , *Turbulent Era* , The Riverside Press Cambridge,Cambridge –Massachusetts ,1952 ,s.707.

Grew'in Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanmasının bir başka sebebi de o dönemlerde ABD Dışışleri Bakanı olan F.Billings Kellog ile yaşamış olduğu uyumsuzluktu.Grew, bu dönemlerde ABD Dışışleri Bakanlığında Müsteşar olarak görev yapmaktaydı.Tecrübeli diplomatların Büyükelçi olarak atamalarında yaşanan münakaşalar nedeniyle Grew'e ,Türkiye Büyükelçiliği teklif edilmiş fakat bunun karşılığında müsteşarlıktan ayrılması istenmiştir.Grew ,bu görevi kabul edip Müsteşarlıktan ayrılmıştır.ABD Dışışleri Bakanı Frank B. Kellog ,Grew'in Türkiye Büyükelçiliği görevini kabul etmesinden sonra 9 Mayıs 1927'de Amiral Bristol'dan Grew'in Türkiye'ye Büyükelçi olarak gönderilmesinin Türk Hükümeti tarafından tasvip edilip ya da edilemeyeceği konusunda sorulmasını talep etmiştir.

Amiral Bristol ,19 Mayıs 1927'de ABD Dışışleri Bakanı Frank B.Kellog'a göndermiş olduğu yanıtta Türkiye'nin Grew'in Ankara'ya Büyükelçi olarak atanmasının memnuniyetle karşılayacakları yazmaktaydı. ABD Dışışleri Bakanlığı gelen bu haberden sonra bahsi geçen atamayı resmen ilan edip Grew'e 27 Mayıs 1927'de T.C Cumhurbaşkanı'na takdim edeceği güven mektubu verilmiştir.¹⁶³Grew'in ,Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanması Türkiye'de olumlu karşılanmıştır.Türkiye'deki bazı gazeteler de Joseph Grew'in Yahudi kökenli Amerikalılardan olmadığını ve ABD'nin bundan sonra Türkiye'ye Yahudi olmayan elçiler göndereceğinden bahsediliyordu.İstanbul'da çıkarılan Levant Trade Reviewadlı bir dergide yayınlanan bir makaleye göre ,Türkiye de bulunan Amerikalılar da Joseph Grew'in Büyükelçi olarak atanmasından memnun kalmışlardır.¹⁶⁴

Grew'in Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanması , Amerika'da Türkiye'ye ve Türklere öteden beri dış bileyenlerin haricinde genel itibariyle olumlu karşılanıp değerlendirilmiştir. Konuyla alakalı olarak 20 Mayıs 1927 tarihinde New York Times gazetesinde şöyle bir yazı çıkmıştır: “Dışışleri Bakanlığında Müsteşar olarak görevde bulunan Sayın Grew'in Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanması onun gibi kıdemli ,tecrübeli bir diplomatın tekrar sahalara dönmesi demektir.Grew,Lozan Antlaşması için toplanan konferanslara bizzat katılmış ve bundan dolayı Türkiye'nin yeni dünya düzeninde bulunduğu konumuyla ilgili oldukça bilgi sahibidir.Grew ,sahip olduğu ve sonradan kazandığı tecrübeleri üstlenmiş olduğu bu görev ile hala çözölememiş sorunları çözmede ustalıkla kullanacaktır.”

Grew ve ailesi ,1 Ağustos 1927'de New York'tan ayrıldığı sıralarda Amerika'da atmosfer epey gergindi.Çünkü o dönemlerde Amerika'da faaliyet gösteren bazı Ermeniler düzenlemiş

¹⁶³Semih Bulut , *Atatürk Dönemi Türkiye –ABD İlişkileri (1923-1938)* , Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi , Ankara , 2010 , s.86.

¹⁶⁴ 1911'den 1931'e kadar İstanbul'da faaliyet göstermiş dergidir. 1917-1919 yılları arasında yayın hayatına bir süre ara vermiştir.

oldukları bir protesto gösterisinde ya Grew'e yada Ahmet Muhtar Mollaoğlu'na veya her ikisine yönelik bir suikast girişimi yapılabileceğini dile getirmişlerdi. Bundan dolayı herhangi bir suikast girişimine karşı Grew ve ailesine gemiye binene kadar bir ajan ve bomba uzmanı refakat etmiştir. Grew ve ailesinin içinde olduğu gemi 18 Eylül 1927'de İstanbul'a gelmiştir. 21 Eylül'de Anadolu Ekspresi'yle Ankara'ya hareket etmiş ve 22 Eylül'de Ankara'ya gelmiştir. Ankara'ya geldikten sonra Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile görüşmüş fakat Atatürk Ankara'da olmadığından dolayı kendisinde olan güven mektubunu sunamamış ve İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Grew, 8 Ekim'de Ankara'ya tekrar geldikten sonra, Türk Dış İşleri Bakanlığındaki görevliler Grew'in Atatürk'e yapacağı konuşmanın içeriğinde bazı değişiklikler yaptırmışlardır.

Grew'in gelişi Hakimiyeti Milliye gazetesinde şu haberle yer almıştır :“Yeni Amerika Sefiri ... Mister Grew itimatnamesini takdim için heyet sefaretle birlikte şehrimize geldi.”¹⁶⁵ Evvela metinde iki kez geçtiği tespit edilen “ Türk Hükümeti'nin gözetiminde oturacağım” cümlesi “Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in yanında görevimi yapacağım “şeklinde değişiklik yapılmıştır. Bir diğer değişiklik Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in şahsıyla her zaman uyum ve işbirliği içinde olmasını arzu ediyorum cümlesinin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in bana destek vereceğini umuyorum şeklinde düzeltilmesiyle yapılmıştır. Son değişiklik ise ABD Başkanı C.Coolidge'nin Grew için yazmış olduğu güven mektubunda yazılı olan Mustafa Kemal Paşa ifadesinde olmuştur. Bu ifade Gazi Mustafa Kemal olarak değiştirilmiştir.

Grew, 8 Ekim'den 12 Ekim'e kadar Ankara'nın tarihini yerlerini gezerek geçirmiş ve 12 Ekim'de kendisine verilen itimatnamesini Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e takdim etmek üzere Çankaya Köşkü'ne kabul edilmiştir. Büyükelçi Joseph Grew, Atatürk'le ilk karşılaştığı anı, hatıratında şöyle anlatmıştır :“Köşkün önüne geldiğimizde bizleri ilk önce Tevfik Bey, orada bulunan bir yaver ve diğer görevli kişiler karşılamıştır. Az bir zaman sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in odasına gelebileceğim söylendi. Protokol kurallarına göre önceden belirlenmiş noktalarda üç kere durup sonra eğilip selam vermem gerekiyordu. Bu protokol kuralını kusursuz bir şekilde yerine getirdim. Cumhurbaşkanı'nın sol tarafında Saffeti Ziya Bey, Yaver ve Tevfik Bey, sağ tarafında Tevfik Rüştü Bey vardı. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal çalışma masasının tam önündeydi. Ben odada, Cumhurbaşkanının tam karşısında olacak şekilde yerimi alıp İngilizce olarak konuşmamı yaptım. Ben konuşmamı bitirdikten sonra Tevfik Rüştü Bey, konuşmamın Türkçe çevirisini

¹⁶⁵Hakimiyet-i Milliye, 9 Ekim 1927

yaptı. Daha sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal , o sırada biraz hasta olduğundan dolayı cevabını kısık bir ses tonuyla Türkçe olarak verdi. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in bu cevabını Fransızca'ya çeviren Tefik Rüşti Bey oldu. Ben güven mektubumu Cumhurbaşkanı'na sunduktan sonra kendisiyle tokalaşıp başka konulardan konuştuk.”

Grew ,Atatürk'ü ilk kez gördükten sonra onunla ilgili bazı izlenimlerini de yazmıştır. Atatürk'ün yüz ifadesindeki kararlılığın etkisinde kaldığını yazmıştır.Ayrıca o yüz ifadesinden her türlü zorluğun üstesinden gelebilecek bir kişiliğe sahip olduğunu anladığını da yazmıştır .Anlaşıldığı kadarıyla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, Amerikan Büyükelçisi Grew'ü sevdiği anlaşılmaktadır.Buna bir örnek verecek olursak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ,5 Ekim 1927'de TBMM'de Nutuk'u okuduğu sırada kendine ait olan locasını SSCB Büyükelçisi Yakov Zaharoviç Souritz ve Joseph Grew'e bırakmıştır.Joseph C.Grew'ün Türkiye'de görevine başlamasından sonra, sıra Türkiye'nin Amerikan Büyükelçisi'nin Washington'a gidip görevine başlamasına gelmişti.Türk-Amerikan ilişkilerinin daha sağlam temele oturtulması için Washington'a gidecek Türk Büyükelçisinin bir an önce ülkeden ayrılıp görevine başlaması gerekiyordu.

1.4 Mollaoğlu Washington'da

Grew'ün,Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanmasından sonra Türkiye ,Washington Büyükelçiliğine Ahmet Muhtar Bey'i atamıştı.Ahmet Muhtar Bey , 20 Eylül 1927'de çıkarılan bir kararname ile Washington Büyükelçiliğine atanmıştır. ¹⁶⁶Grew, Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a Büyükelçi olarak atanmasından memnun kalmıştı .Fakat Ahmet Muhtar Bey'in İngilizce bilmemesinin ona orda zorluk yaşatacağını düşünmekteydi. Ahmet Muhtar Bey ,Fransızca biliyordu.Amerika'da pek az kişinin Fransızca bildiğini bundan dolayı Ahmet Muhtar Bey'in Amerikalı yetkililerle ilişki kurmakta güçlük yaşayacağı düşüncesindeydi.Ayrıca Amerikan halkının Türkleri pek bilmediğini ,Ermeni Sorunu ve Abdülhamit döneminden kalmış olayları unutturmak için Türkiye'nin henüz ciddi girişimlerde bulunmadığı da düşünceleri arasındaydı.¹⁶⁷Başta Amiral Bristol olmak üzere

¹⁶⁶CCA ,Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Muamelat Müdiriyyeti , Aded -5654 , 20/09/1927

¹⁶⁷Joseph Grew ,*Atatürk ve İnönü- Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi Joseph Grew'in Hatıraları* ,Çev. Muzaffer Aşkın , Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları , İstanbul , 1966 , s.60.

Türkiye’de görev yapan Büyükelçiler ve diplomatlar Amerika’da Türklere yönelik bu olumsuz düşünceleri ortadan kaldırmak adına büyük uğraş vermişlerdir.¹⁶⁸

Ankara , 25 Mayıs 1927’de Ahmet Muhtar Bey için ABD’den AGREMAN istemiş ve ABD gerekli onayı hemen göndermiştir.29 Mayıs’ta Ahmet Muhtar Bey’in AGREMANına olumlu yanıt verilmiştir. Ayrıca Ahmet Muhtar Bey’in biyografisi Türk Hükümetinden istenmiştir.¹⁶⁹ ABD’nin Ahmet Muhtar Bey’i hemen kabul etmesinin en önemli sebebi ise onun gerekli tecrübelerle fazlasıyla sahip olması ve Türk Diplomatları içindeki seçkinliği idi. Ahmet Muhtar Bey’in Washington’a Büyükelçi olarak Haziran 1927’de açıklandıysa da Washington’a gidişi epey uzamıştır.Grew , Türkiye’ye geldiğinde Ahmet Muhtar Bey ,hala Türkiye’deydi.Grew, Ankara’ya , geldikten sonra gerçekleştirdiği ilk girişimlerden birisi de Ahmet Muhtar Bey’in bir an evvel Washington’a gönderilip görevine başlamasını talep etmek olmuştur. Grew , 3 Kasım 1927’de Ahmet Muhtar Bey’in hala Türkiye’de olmasıyla alakalı olarak dönemin Türk Dış İşleri Bakanı olan Tefik Rüşti (Aras) ile bir dizi görüşme gerçekleştirmiştir.Grew ,Tefik Rüşti Bey’e “Amerikan Kongresindeki bazı senatörler Amerika’nın Türkiye Büyükelçisi neden hala Amerika’ya gelmedi diye sorabilirler . Biz Büyükelçimizi 1927 yılının Eylül ayında gönderdik .Ahmet Muhtar Bey’in hala Amerika’da olmaması olumsuz bir durum yaratabilir.” ifadelerini kullanmıştır.

Grew ,Ahmet Muhtar Bey’in Amerika’ya gitmek için geç hazırlandığını düşünmekteydi. Grew,haksız değildi .Fakat Ahmet Muhtar Bey’in Amerika’ya geç gidişinin sebepleri vardı. Grew ,Türkiye’ye geldikten sonra burada hazırda bekleyen bir kadro bulup ve 1917’den beri Amerika-Türkiye ilişkilerini yürütmekle görevli olan Amiral Bristol’dan görevi teslim almıştır.Bu durumda Türkiye’nin Washington’da tekrar Büyükelçilik açıp Büyükelçisini göndermesi gerekmektedir. Washington’a gidecek Türk Büyükelçisi ve onun kadrosunun oluşturulup dağılımının yapılmasına kadar birçok bürokratik düzenlemelerin yapılması gerekiyordu. Bunlar Ahmet Muhtar Bey’in Washington’a geç gitmesinin idari sebeplerindendir. İdari sebepler olduğu kadar Amerika’daki Türkiye karşıtı kampanyalar da etkiliydi.Evvela “Modüs Vivendi” antlaşması Amerika’daki Türkiye karşıtlarını oldukça kızdırmıştır. Türkiye karşıtları , ABD Başkanı Calvin Coolidge’e Dış İşleri Bakanı Frank Billings Kellogg’a sayısızca oldukça telgraflar gönderip Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmanın Amerikan Anayasası’na aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye bu kargaşa

¹⁶⁸Kenan Özkan ,”Amerikan Basını ve Türkiye’de Görev Yapan Amerikalı Diplomatların Gözüyle “ Yeni Türkiye’nin Oluşumunda Atatürk’ün Rolü”,*Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2021, S,C -69 ,s.398.

¹⁶⁹CCA, Embassy Of The United States Of America , 29 May 1927

ortamından dolayı Ahmet Muhtar Bey'in gidişine izin vermemiş ve bu Amerika'daki gergin ortamın biraz yumuşamasını beklemiştir.

Amerika'daki bu gergin ortam oldukça uzun sürmüş Türkiye karşıtı avukat olan Gerard, birçok yerde "Nüfusu beş milyon bile olmayan gelişmemiş bir Asya ülkesine Büyükelçi göndermek akıl alır bir şey değil" diyerek tepkisini göstermekteydi. Gerard , Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a Büyükelçi olarak atandığını duyunca Ahmet Muhtar Bey hakkında Amerika'da karalama kampanyası hareketini başlatarak geniş kitlelere sesini duyurmak için büyük çaba harcamıştır. Karalama kampanyasına göre: "30 bin Ermeni'nin ölümünün sorumlusu Ahmet Muhtar Bey'dir. Böyle birini Amerika'ya getirtmek Amerikan halklarına büyük saygısızlık olacaktır. Gerard'ın söylemlerine göre Muhtar Bey ,1919'da Ermenistan'ın iki ulus arasında bölünmesini öngören bir Türk-Sovyet dahil olmasının Alexandropol olaylarına neden olmuştur. Karşılıklı olarak Büyükelçi gönderilmesi ise Anayasaya aykırıdır.

170

Gerard'ın asılsız iddiaları New York Times gazetesinde yayınlanmıştır. Gerard bir yazısında şöyle demektedir : "Bizim Büyükelçimiz Türkiye'ye gitti. Şimdi ise Türk Büyükelçisi Muhtar Bey, Amerika'ya gelmektedir. Amerikan Senatosu hiçbir geçerliliği olmayan ve Amerikan Anayasası'na aykırı olan Modüs Vivendi Antlaşmasını ortadan kaldırmalı Büyükelçimizi Amerika'ya çağırmalı Türk Büyükelçisini de ülkesine geri göndermelidir.¹⁷¹ Görüldüğü üzere Ahmet Muhtar Bey'in Amerikan Büyükelçisi olarak görevine başlaması uzadıkça uzamış ve adeta siyasi krize dönüşmüştür. Grew ,Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'ya gidişinin bu kadar gecikmesinin kendi atamasına ABD Senatosu'nda karşı gelenlerin eline koz vereceği meselesinde Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Bey'i ikna etmiş daha sonra Ahmet Muhtar Bey'e bir an evvel hazırlanıp yola çıkması için emir verilmiştir.¹⁷²

Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'ya gittiği günün tarihi 28 Kasım 1927 olup kendisini Amerika'ya götüren geminin adı "*Leviathan*"dır. Ahmet Muhtar Bey ,oldukça zor bir görev üstlendiğini biliyordu bunun dışında Amerika'da kendisine yönelmiş siyasi mızrakları gayet iyi bilmekteydi .Ahmet Muhtar Bey, Amerika'ya geldiği gün herhangi bir saldırı veya linç girişimine uğramaması için Amerikalı görevlilerin aldığı önlemlerle acele bir şekilde trene bindirilip görev yerine götürülmüştür. Ahmet Muhtar Bey ,bu olayı daha sonra

¹⁷⁰Roger R.Trask , *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939* ,The University of Minnesota Press , Minneapolis ,1971,s.61.

¹⁷¹New York Times , 28 November 1927

¹⁷²S. Bulut ,a.g.e ,s.91.

“Amerika’ya kıvılcımlı bir atmosfer içinde geldik” şeklinde ifade etmiştir.Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey kendisinin Amerika’da karşılaşması hakkında şu ifadeleri kullanmıştır :
“Bu saygı dolu kabul töreni çok görkemli olmuştur .”

Ahmet Muhtar Bey ,daha sonra detaylı bir şekilde Dış İşleri’ne göndermiş olduğu raporda Amerika’ya varışı hakkında şunları yazmıştır :“...Bizler Amerika’ya gergin bir atmosfer içinde geldik . Özellikle de baş düşmanımız olan James Watson Gerard’ın Amerika’ya gelmemizden birkaç gün önce Türkiye’ye olan bütün kinlerini ortaya döktüğü görüşleri birtakım gazetelerde yayınlandıktan sonra bütün gözleri üzerimize çevirdi . Vapurla akşam üzeri New York’a geldikten sonra bazı Amerikan gazeteleri Türk Heyetinin Amerika’ya gelişinin şehirde nasıl bir gürültüye sebep olduğunu dile getiren yazılar yazdı . Amerikan gazetelerinin yayınladığı haberlere göre Türk Hükümeti 1921’de otuz bin Ermeni’yi katletmiş ve bende bu hadisenin sorumlularından biriymişim. Ben ve heyetimin burada bulunması Amerika’ya ve Amerikan halkına adeta bir hakaret olarak gösterilmekteydi. Adı geçen gazetelere baktığımızda Başkonsolos Bey ve yerel memurlar bizi karşılamaya geldiler. Heyetimizi hiçbir surette bekletmeden hemen eşyalarımızla birlikte uzun boylu oldukça yüksek bir istimbota bindirdiler . Her iki yanımızda ve arkamızda olan birkaç deniz kuvvetleri de gelmekteydi. Bizlere eşlik etmekte olan memur istediğimiz halde Washington’a hareket etmemizin protokol gereği olduğunu ve bunun için hazır bir şekilde bekletildiğini kibarca açıkladı. Doğal olarak kabul ettim. İskeleye gittiğimizde etrafımızın kalın iplerle bağlı olduğunu gördük. Orada beklemekte olan otomobillere derhal bindik. Dört bir etrafımızı kuşatmış olan mitralyözlü ve zırhlı kalabalık bir polis kafilesi ile birlikte hareket ettik . Amerika caddelerinin içinden çığlıklar ve ışıklar arasından geçip olanca hızla istasyona gitmeye çalışıyorduk .Geçtiğimiz yollarda bize rastlayan arabalar ,tramvaylar ,otomobiller bize yol vermek zorundaydı. Bizim içinde olduğumuz otomobili bir zamanlar İngiltere Veliahtı’nın şoförlüğünü yapmış olan Yıldırım adlı şoför kullanmaktaydı. İstasyona vardığımız zaman etrafımızın yine yoğun kalın iplerle bağlı olduğunu gördük ve orda olan bütün sivil memurlar çevremizde etten duvar örmüş bir halde orada bulunan trene bindik. Amerikan caddelerindeki bu gezintiler sırasında fotoğrafçılar sürekli fotoğraflar çekiyor vardığımız istasyon adeta alevler içinde yanıyordu. Washington’a kadar bize eşlik eden memur ,bu karşılaşmanın sadece Hükümet Başkanlarına yapıldığını ifade etti. Gerçek şudur ki , Gerard’ın açıklamaları ve gazetelerin bu açıklamalar çerçevesinde yayın yapmalarının başında Ermeniler olduğu halde galeyana gelen bir kısım halkın gösterişte bulunma ihtimalini göz önünde bulunduran Amerikan Hükümeti , zor bir

duruma düşmemek için birtakım olağanüstü önlemler alarak gerekeni yerine getirmiş ve bunun dışında olağanüstü dostça bir karşılama ile bizleri karşılamışlardır.”

İlk Washington Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey'in büyük bir gürültü ve patırtı içinde gelmiş olması o dönemde Washington'da görev yapmakta olan yabancı diplomatların dikkatini cezpt etmiştir. İngiltere'nin Washington Büyükelçisi ,Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'ya gelişini Londra'ya şu ifadelerle raporlamıştır :“Ahmet Muhtar Bey ,29 Kasım'da Washington'a gelmiş olup kendisine yönelik bir suikast ihtimali söz konusu olduğundan dolayı yoğun güvenlik önlemleri ile New York'a geldiği sırada karşılandı. Ahmet Muhtar Bey , buradan alınarak Washington'a gidecek olan trene bindirildi. Türk Büyükelçisi ,gece yarısı 00.30 da Washington'a geldi.Şu an Wardman Park Hotel'de kalmaktadır .Bu Hotel'e dedektifler eşliğinde getirilmiştir.”Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'ya gelişinden en fazla rahatsız olanlardan birisi de James Watson Gerard'dır. Gerard ,Ahmet Muhtar Bey'e yönelik olarak birçok suçlamalarda bulunmuşsa da kendisine fazla taraftar edinememiştir.

Grew,Amerika'da bulunan Ahmet Muhtar Bey'e yönelik suikast ihtimallerinden haberdardı.Not defterine 29 Kasım 1927 tarihinde şu notları yazmıştı :”Amerika bulunan Ahmet Muhtar Bey ,Ermeniler tarafından öldürülürse benimde öldürülmem an meselesidir.Ben öldürülürsem Amerikan Hükümeti Türkiye'ye cesedimi aldirmek için bir savaş gemisi gönderebilir.”Grew ,Ahmet Muhtar Bey'in sağ salim Washington'a gittiğini öğrendikten sonra not defterine şu satırları yazmıştır :“Ahmet Muhtar Bey'i Washington'da bir Ermeni pek zorluk yaşamadan da öldürebilir.Ama en azından Ahmet Muhtar Bey'in Washington'da olduğunu bilmek insana iç huzur sağlıyor.Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'da başına bir iş gelirse Gerard ağır vicdan azabı çekecektir .Ama ben onun vicdanı olduğundan şüpheliyim.”¹⁷³

Muhtar Bey'in Washington'a Büyükelçi olarak atanması Amerikan basınında oldukça önemli yer edinmiştir.New York Times gazetesinde 29 Kasım 1929 tarihinde çıkan bir yazıda ele alınmıştır.Haberde Amerika'nın Türkiye ile olan ilişkilerinin güçlendiği vurgulanmıştır.¹⁷⁴Aynı gün tarihli bir başka Amerikan gazetesinde çıkan bir haberde Gerard

¹⁷³B.N.Şimşir ,Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927) “ , *Belleten Dergisi* , C.41, Sayı : 162 , Nisan , Ankara , 1977 ,s.333.

¹⁷⁴New York Times , 29 November 1927

Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a gelişini "Amerikan halkına büyük bir hakaret olarak nitelendirmektedir."¹⁷⁵

Türk Büyükelçisinin Washington'a gelmesini istemeyen Türk düşmanları yaptıkları plana göre Ahmet Muhtar Bey'in üzerine çullanıp öldüreceklerdir. Türk Büyükelçisine yönelik suikast ihtimalinden haberdar olan Amerikan Hükümeti ,Ahmet Muhtar Bey'i karşılaması için bazı kişileri görevlendirmiştir. Ahmet Muhtar Bey ,karaya inince onu karşılamaya gelen Amerikalı görevliler adeta etrafında etten duvar olmuş ve onu hızlıca etrafı zırhlarla çevrili bir araca bindirip hemen ardından hızlıca trene yetiştirmişlerdir. Ahmet Muhtar Bey ,siyasi gangsterlerden sağ salim kurtulmuştur. 30 Kasım 1927'de New York Times gazetesinde yayımlanan bir haberde Ahmet Muhtar Bey , Gerard'ın kendisine yönelik suçlamaları için " hayatının açık bir kitap olduğunu ve sicili için herhangi bir özel savunma hazırlamaya gerek görmediğini belirtmiştir.¹⁷⁶ Amerika'ya gelen Ahmet Muhtar Bey ve Türk Elçilik heyeti ,30 Kasım 1927'de beraberindeki personelle birlikte ABD Dışişleri Bakanlığı sekreteri Frank B. Kellogg'a resmi ziyarette bulunup güven mektubunu Başkan'a sunmak için tarih istemişlerdir.¹⁷⁷

1 Aralık 1927'de New York Times gazetesinde Gerard'ın demeçlerine yer verilmiştir. Ahmet Muhtar Bey ve beraberindeki Türk Elçilik Heyeti Washington'a geldikten sonra bile Gerard saldırgan tutumundan vazgeçmemiştir. Gerard ,Büyükelçimiz'e ve Türkiye'ye ağır suçlamalarda bulunmuştur.¹⁷⁸ Ahmet Muhtar Bey, 5 Aralık 1927'de itimatnamesini ,ABD Başkanı Calvin Coolidge'a sunmasından sonra Türk-Amerikan diplomatik ilişkileri tekrar kurulmuştur. Başkan Coolidge de Muhtar Bey'in Büyükelçiliğinden oldukça memnun kalmıştır. Coolidge, Muhtar Bey'in itimatnamesine şöyle yanıt vermiştir : " Sayın Büyükelçi : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti nezdindeki Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi sıfatıyla sizi tasdik ettiği mektupları elinize almaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz. Türkiye Cumhuriyetinin Washington'daki ilk Büyükelçisi olarak görevinizin özel öneminin farkındayım ve çabalarınızın sonucunda modern Türkiye'nin ideallerinin ve başarılarının bugün olduğundan daha iyi bilineceğine ve daha fazla tanınacağına inanıyorum. Bu nedenle sizi ağırlarken Amerika Birleşik Devletleri ile

¹⁷⁵New York Herald Times , 29 November 1927

¹⁷⁶New York Times , 30 November 1927

¹⁷⁷New York Times , 1 December 1927

¹⁷⁸James Watson Gerard'ın bu demeci "Gerard Scents Oil in Turkish Policy ;Charges Acceptance of Envoy is Part of Move by Certain Group to Seize Deposits. FINDS SENATE IS GAGGED Modus Vivendi Robs It Of Voices Treaties ,He Says -Renews Attack on Moukhtar Bey " başlığı ile New York Times gazetesinde 1 Aralık 1927'de yayımlanmıştır. New York Times ,1 December 1927

Türkiye arasındaki ilişkilerin karşılıklı bilgi ve takdir temelinde gelişip pekişeceğine olan inancımla karşılıyorum. Sayın Büyükelçi ,bu hükümetin güvenine sahip olduğunuzdan ve size emanet edilen yüce görevin yerine getirilmesinden doğan hakkınızı fazlasıyla alacağınızdan emin olabilirsiniz.Umarım bu başkentteki ikametiniz sizin için uygun olur.”¹⁷⁹Memnuniyeti New York Times gazetesinde haber olarak yayınlanmıştır.¹⁸⁰

Büyükelçimiz ,Gerard hakkında Ankara’ya çok fazla sayıda telgraflar göndermiştir. Muhtar Bey ,6 Aralık 1927’de Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği telgrafta şunları ifade etmiştir :“James Watson Gerard ,Hükümetimiz hakkında ileri geri konuşmaktan hiç geri kalmamaktadır. Bizleri kabadayılara benzetmektedir. Aslında o zavallı bir durumdadır. Gerard , Ermenilerin koruyucusudur. Bizlere sürekli suçlayıcı ifadeler kullanmaktadır. Onun hükümetimiz hakkındaki açıklamaları yalan ,iftira ve dedikodu üzerine kuruludur.O , Amerika’daki muhalif partinin önemli bir ismidir.Gerard’ın ortalığı karıştıran açıklamaları bir gazetede yayınladıktan sonra Washington’da bizlere ve hükümetimize yönelik çok rencide edici söylemlerle karşılaştık. Buradaki herkes bizimle uğraşmaktadır. Ayrıca haberlerden anlaşıldığı kadarıyla Amerika bizim genel durumumuzdan habersiz görünmektedir. Gerard ise ülkemizi hala beş milyon nüfuslu ülke sanmakta ve Elçiliğimizin bu ağır ithamlara yanıt vermesine engel olmaktadır.”¹⁸¹

Muhtar Bey, telgrafında anlatmak istediklerini anlattıktan sonra Büyükelçilik vazifesini layıkıyla yerine getirebilmek için yirmi bin liraya ihtiyacı olduğunu eğer bu para gönderilmezse burada zor durumda kalacağını bildirmiştir.Gerard’ın kendisine yönelik saldırgan tutumları sebebiyle Amerikan Dışişleri Bakanlığı ile görüşme gerçekleştireceğini bildirmiştir. Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras , Ahmet Muhtar Bey’e yanıt olarak onun bu isteğinin Başvekil Paşa Hazretleri ve İcra Vekilleri heyetine ilettiğini bildirmiş ve bunun en kısa zamanda yerine getirileceğini bildirmiştir.

Muhtar Bey’in Washington’da karşılaştığı saldırıların Türk Basınında yer bulma tarihi, 3 Aralık’tır.Türk Basını , bu olaya çok büyük tepki göstermemiş Amerika ve Amerikan Hükümetine yönelik herhangi bir eleştiri yer almamış sadece Rumlar,Gerard ve Ermeniler ağır bir şekilde eleştirilmiştir.¹⁸²Grew ,6 Aralık 1927’ye kadar Türk Basınında bu olay

¹⁷⁹CCA, Draft Of The Presidents Reply To The Remarks Of The Newly Appointed Ambassador Of The Republic Of Turkey Upon The Occasion Of The Presentation Of His Letters Of Credence, 5 December 1927

¹⁸⁰New York Times , 6 December 1927

¹⁸¹B.N.Şimşir ,Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927) ,s.334.

¹⁸²B.N.Şimşir , Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927) ,s.335.

hakkında herhangi bir şeyin yer almadığını ifade etmiştir. Türk hükümetinin Ahmet Muhtar Bey'in Amerika'da Gerard tarafından hedef alınmasına büyük bir tepki göstermemesi Amerikan Büyükelçiliğinin bile dikkatini çekmişti. Türkiye'nin Büyükelçisi Amerika'da ağır ithamlara maruz kalmıştı bu durum Türkiye'nin bir şeyler yapması gerekiyordu. En basitinden Türkiye'deki Amerikalıları sınır dışı edebilirdi. Ya da daha farklı bir yol izleyerek Büyükelçisinin intikamını alabilirdi. Tüm bu ihtimalleri hesaplayan Grew, İstanbul'dan Ankara'ya giderek Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey'le görüşmüştür.

Tefik Rüştü Bey ,Muhtar Bey'in Amerika'da karşılaştığı durumun Amerikan'ın bizzat kendisinden değil orada yaşayan bir azınlıktan gelmiş olduğunu Grew'e bildirmiştir. Görüldüğü kadarıyla bu sorunun iki ülke arasındaki ilişkileri bozmasına müsaade edilmemiştir.¹⁸³ Muhtar Bey ,9 Aralık 1927'de Ankara'ya olumlu bir haber göndererek gergin havanın lehimize değiştiğini bildirmiştir. Muhtar Bey'in verdiği habere göre Amerikan Hükümetinin sözünü geçirebildiği gazetelerden olan Washington Post gazetesi Türkiye'nin yanında olacak ve asılsız Ermeni iddialarına yer vermeyecekti.¹⁸⁴ Amerikan hükümetinin Türk Büyükelçisinin can güvenliğine karşı sıkı tedbirleri hiç şüphesiz Muhtar Bey'i mutlu etmişti. Washington'da Türk Elçisini istemeyenler kadar isteyenler de vardı.¹⁸⁵

Muhtar Bey, Washington'a Büyükelçi olarak atandıktan sonra 11 Ocak 1928'de Dışişleri Bakanlığına bir telrag göndererek artık İspanya Büyükelçiliğine lüzüm kalmadığını bildirmiştir. Çünkü Muhtar Bey Washington'a Büyükelçi olarak atanana kadar Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri İspanya Büyükelçiliği tarafından yürütölmekteydi. Muhtar Bey Washington'a Büyükelçi olarak atandıktan sonra İspanya Büyükelçiliğine gerek kalmamıştır. Muhtar Bey'in 11 Ocak tarihli telgrafında şunları demektedir : “ İtimatname-i aczinin reis cumhura tarih takdimi olan 5 Kanunuevel 1927'den itibaren Türk menafıyla muvazaf olduğum cihetle İspanya sefaretinin artık bu vazifesi deruhte edilmediğini ... olarak Hariciye nezaretine tevdi ettiğim şifahi takrir ve bi'l münasebe İspanya Büyükelçisine teşekkürü ... olmak üzere gönderdiğim mektup suretleri leffen takdim kılınmıştır efendim.”¹⁸⁶

Türk-Amerikan İlişkileri Konseyi ,Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey'in onuruna Washington ile Türkiye ile arasındaki ilişkilerin tekrardan başlaması münasebetiyle Hotel Astor'da resmi bir ziyafet vermiştir. Yemeğe katılan Amerikan Konseyinin üyeleri şunlardır: “George

¹⁸³B.N.Şimşir , Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927),s.336.

¹⁸⁴Mithat Atabay , *Çanakkale'nin Evlatları Çanakkale'ye Kimler Geldi Geçti ?* ,s.76-77.

¹⁸⁵İsmail Türk ,*Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1920-1938)*”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,2006,Malatya , s.133.

¹⁸⁶CCA, Hariciye Vekaleti ,Umumi : 97 ,Hususi : 17,11/01/1928. (...) şeklinde gösterilen yerler okunamıştır.

W.Plimpton ,Rayford W.Alley ,Phillip Marshall Brown ,Sekreter ve New York Başkonsolos'u Sefa Bey'dir."¹⁸⁷

1.5 Mollaoğlu'nun Destekçileri : Amerikalı Kadınlar

Ahmet Muhtar Bey'in Washington'daki görevi çok zordu. Bazı Amerikalıların o yıllarda Türkler hakkındaki düşünceleri genel itibariyle olumsuzdu.Muhtar Bey ,bazı Amerikalıların olumsuz düşüncelerini olumlu hale getirmek istiyordu.Muhtar Bey,Washington'a gelmeden önce bir Amerikalı kadın ABD'de Türk reformunun tanıtımını yapmaktaydı.Bu kadın Grace Tytus McLennan'dı.Grace,1876'da New York'ta dünyaya gelmişti.Oldukça zengin bir kadındı.Devrimci liderlerle görüşme fırsatını dahi yakalayabilmişti.Rus lider Aleksandr F.Kerenski görüşebildiği kişilerden biridir.Grace,1923'de çocuklarıyla birlikte Türkiye'ye seyahat geldi.Diğer seyahatini ise 1926'da gerçekleştirmiştir.Ankara'ya gelmiş hatta Mustafa Kemal Paşa ile tanışma fırsatını bulmuştur.Kaynaklar onun Mustafa Kemal Paşa'dan ve Türk devriminden çok etkilendiğini yazmaktadır.¹⁸⁸

McLennan,ABD'de sürekli olarak Türkiye'nin savunuculuğunu yapmıştır.Ağustos 1923'de Williams College Siyaset Enstitüsünün bir toplantısında ABD'nin Osmanlı Büyükelçilerinden biri olan H. Morgenthau'nun Türklerle ilgili iddialarını yerle bir etmiştir.McLennan, Vassar Colleg'de Türkiye lehine konuşmalar yapmıştır.Grace ,Türk reformunu her yerde savunmaktaydı.Milli Mücadelenin etkili kadınlarından biri olan Halide Edip Hanım onun çok dikkatini çeken bir isim olmuştur.Muhtar Bey'in Washington'a Büyükelçi olarak atanmasından sonra onun Amerika'da sıcak karşılanması için elinden geleni fazlasıyla yapmıştır.

26 Mart 1928'de pilot Charles Lindbergh aralarında Ahmet Muhtar Bey,Türk Büyükelçiliğinden bazı isimlerin ve McLennan'ın da olduğu dokuz ülkenin Büyükelçilerini uçuşa çıkarmıştır.Bu uçuş sayesinde Ahmet Muhtar Bey ve Türk Büyükelçiliği Amerika'daki sosyal çevrelerde daha iyi tanınmıştır.¹⁸⁹Muhtar Bey , 3 Nisan 1928 tarihli telgrafında konuyla ilgili şunları demiştir :“Tayyareci meşhur Lindbergle Vaşington üzerinde ... bir ... sonra çekilen ... biri büyük diğeri küçük ... iki nüsha olarak leffen takdim ediyorum. Bu resim üzerinde Lindberg ortaya doğru sol tarafta başı açık duran uzun boylu gençtir. Onun solunda

¹⁸⁷New York Times , 25 May 1928

¹⁸⁸George S.Harris – Nur Bilge Criss ,*Studies in Atatürk's Turkey The American Dimension* ,s.160.

¹⁸⁹New York Times ,26 March 1928

... .. eden siyah paltolu zat Lozan muahedesinin en büyük ... iken ahiren tebdil fikr eden ayandan ve demokrat fırkası ricalinden mister Glass'tır. Sağda müsteşar beyin refikası Afife hanım onun arkasında lehimize müteaddit konferanslar vermiş olan Vaşington'un en yüksek mehafil ... mensup olan mis mak lennan ve Afife hanımla bendeniz arasında duran mumailayhin kerimesi mis mak lennan'dır. Arkasında ikinci katib Kemal Cenabi beydir ki yalnız çehresi gözükmetedir. Tam sağdaki köşede müsteşar bey bulunmaktadır. Bura matbuat da intişar etmiş olan bu resmin memleketin arasındaki münasebet ... inkişafına bir misal ve bir hatıra teşkil ettiğini arz ederim efendim.”¹⁹⁰

McLennan ,Halid Edip'i dahi Berkshires'de bir tatil köyünde ağırlamıştır.¹⁹¹McLennan, Muhtar Bey Washington'a geldikten sonra onun adeta koruyucusu olmuştur.McLennan, Muhtar Bey'in büyük bir çay partisine ve Washington'daki siyasi salonda onur konuğu olarak katılmasını sağlamıştır.Muhtar Bey ve McLennan ABD'de sosyal toplantılara katılmıştır.Grace, Muhtar Bey'i Berkshires'deki Mermer Saray'a davet etmiştir. İyi giden McLennan ve Mollaoğlu birlikteliği McLennan'ın 29 Ağustos 1928'deki ölümüyle son bulmuştur.

Muhtar Bey'e arka çıkan bir başka kadın ise Katherine Imbrie adında bir Amerikalı kadındı.Eşi ,Amerikan ordusunda bir Binbaşydı.Eşi ,bir süre Ankara'da bulunmuş daha sonra İran'a gönderilmiştir.Eşi Mrs.Imbrie Türk Elçilik Heyetini ve heyetteki kadınları Amerika'daki yararlı cemiyetlerle ve kadınlarla tanıştırmıştır.Gerard Lozan Antlaşmasının reddi için olanca gücüyle çalıştığı dönemde Türkiye'nin aleyhine görüşleri olan kadınların en bilinen isimlerinden biri olan Mrs.Pincha'ya gönderdiği Ermeni davasına destek veren mektup Bayan Imbre'nin etkisiyle yırtılıp atılmıştır.¹⁹²Imbrie ,siyasi nüfuzu olan bir kadındı ve nüfuzunu Türk Büyükelçiliği personelinin üst düzey Amerikalı yetkililerle tanışmalarını sağladı. Washington'daki sosyal çevrelerde Türk Büyükelçilik heyetini tanıtmıştır.

1.6 Huntington'un Amerika'daki Faaliyetleri

29 Ekim 1928'de bir Amerikan gazetesinde yayımlanan bir haberde Robert Kolejinin ikinci müdürü George Herbert Huntington'ın Türkiye'nin modernleşmesine dair bir yazısına yer vermiştir. Huntington ,28 Ekim 1928'de Avenue Baptist Kilisesinde yaptığı bir

¹⁹⁰CCA, Hariciye Vekaleti ,Umumi : 212,Hususi : 201,03/04/1928

¹⁹¹New York Times ,20 August 1928

¹⁹²B.N.Şimşir, *Atatürk Dönemi İncelemeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.192.

konusmasında şunları demiştir :“Modern Türkiye’nin istikameti artık barışı sağlayabilecek yöndedir. Hız ve hizmette en iyi Amerikan ekspresleriyle yarışan Türk trenleri ve otomobilleri ve de ileriye dönük eğitim sistemi ile Türkiye ,modernleşme yolunda her geçen gün daha da büyümektedir.Bütün bu gelişmeler Türklerdeki tecrit inancını yıkmıştır.Türkiye ,kendini Batı’ya daha yakın görmektedir.Kolombiya Üniversitesinden Türkiye’ye getirilen Profesör John Dewey’in rehberliğinde düzenlenen yeni Türk Eğitim Sistemi büyük saygı görmüştür. Yüksek mevkilerdeki Türkler, Dewey’e minnettar olduklarını dile getirmişlerdir.”¹⁹³

G.H.Huntington’ın Türkiye ve Doğu ülkelerindeki Amerikan okullarının ihtiyaçları için Amerika’da para toplaması ve Türkiye’ye lehine yönelik bazı açıklamaları sebebiyle Ahmet Muhtar Bey konuyla alakalı olarak 19 Şubat 1929’da Türkiye’ye bir telgraf göndermiştir. Muhtar Bey’in gönderdiği telgrafa göre ,”Doğu’daki Amerikan okullarının ihtiyaçları için Amerika’da para toplayan Huntington ‘ın faaliyetlerinden ve kendisi hakkında izin verilen bir gazete tercümesinden öğrendiğimiz kadarıyla Robert Kolejinin öteden beri iç içe olmamız nedeniyle dünya kamuoyunda Türkiye hakkında olumlu şeyler söylenmektedir. Fakat bundaki amaç ,fazladan yardım sağlayıp kendi menfaatlerini gözetmektir. Bu durumdan yine yarar sağladığımız görülmektedir.Özellikle kolejin ikinci müdürünün Türkiye için söylediği sözleri buradaki çok saygın ve sözü geçen kimselerin dikkatini çekmektedir. Amerika’nın milli ve sayısı bilinen pilotlarından biri olan Lindberg’in İstanbul’da öğretmenliğe kabul edilmesi bu kurumun ne denli saygınlık özelliği taşıdığına işarettir.Huntington ,Amerika’ya geldikten sonra New York’un zengin ve ünlü ailelerinden biri olan Dodge ailesinden olan eşi ,babasının önceki ABD Başkanı Wilson’ın yanında lehimize uzunca bir çalışmasını sağlamıştır. Doğruluğuna güvendiğimiz bir kaynaktan öğrendiklerimize karşın Amerikalılar bizlere Birinci Dünya Savaşında herhangi bir çıkarı olmamasına rağmen düşmanlık etmekten geri durmamışlardır”¹⁹⁴Ahmet Muhtar Bey,gönderdiği telgrafında Huntington’ın faaliyetleri hakkında bu değerlendirmelerde bulunmuştur.

1.7 Türk Öğrenciler İçin Finansal Destek Arama Çabaları

Muhtar Bey’in Büyükelçi olduğu dönemde 12 Temmuz 1930’da Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyeti kurulmuştu.Aslında 1925’den beri fiilen faaliyet göstermekteydi. Resmi olarak kuruluşu 1930’dur.Merkezi New York’tu.Bu cemiyetin kuruluş amacı Amerika’da

¹⁹³New York Times ,29 October 1928

¹⁹⁴CCA , Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,1.Şube , Sayı -59377 , 19/02/1929

okuyan Türk öğrencilerinin eğitimi için burs vermek ,Amerikan kurumlarının doğru tanıtımlarının yapılmasını sağlamak ve Amerika’da eğitim gören öğrencilerin Türkiye’de modern uygulamaları hayata geçirebilmesine olanak sağlamaktı.¹⁹⁵Cemiyetin kurulduğu Amerikan basınında şu haberle yer almıştır :“Türkiye’nin Amerikalı Dostları adlı dernek Türk halkının kurumlarıyla, teşkilatlarıyla ve hükümetleriyle işbirliği içinde olmayı hedeflemektedir.Bu organizasyonun başkanı William H.Hoover’dır.Chicago’dan Bayan Anita McCormick Blaine ve New York’lu avukat Rayford W.Alley başkan yardımcılarıdır. New York Üniversitesinden Profesör Frederio M.Thrasher cemiyetin sekreteridir.Saymanı James W.De Graff’tır. Danışma Meclisinde Türk Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey ve New York Başkonsolosu Basri Bey bulunmaktadır.¹⁹⁶Amiral Bristol’de bu cemiyetin önemli bir üyesiydi. Bristol’de Amerika’da okuyan Türk öğrencilerine maddi destek verilmesi konusuna özel bir önem vermiştir.Amiral Bristol ,27 Mayıs 1932’de AAFT’nin başkanlığına seçilmiş bu toplantıya Büyükelçi Muhtar Bey’de katılmış ve toplantı sonunda Mustafa Kemal Paşa’nın Amerikalılara selamlarını iletmiştir.¹⁹⁷

Muhtar Bey ,Büyükelçi olduğu süre içinde Amerika’da okuyan Türk öğrencilerinin maddi ihtiyaçları için gerektiği durumlarda AAFT’ye başvurmuştur.AAFT’nin Türkiye yanlısı faaliyetlerine karşın Türk Dışişleri 1930’un Kasım’ında Washington Büyükelçiliğinden AFT hakkında rapor istemiştir.Ahmet Muhtar Bey ,gönderdiği raporda AAFT’nin Türkiye yararına çalışan bir kurum olduğunu belirtmiş ,bütçenin yetersizliği sebebiyle Türk Büyükelçiliğinin gerçekleştiremediği tanıtım programlarının AAFT’nin verdiği destek sayesinde gerçekleştirildiğini ifade etmektedir.Muhtar Bey ayrıca AAFT’nin Amerika’da Türk öğrencilerin eğitim masraflarını karşıladığını bildirmiştir.¹⁹⁸Türkiye,Ahmet Muhtar Bey’in Büyükelçiliği döneminde Amerikan kolejlerine ve üniversitelerine öğrenci gönderme kararı almıştır.ABD Dışişleri Bakanlığındaki yetkililer bu kararı hoş bir şaşkınlıkla karşılamıştır.Ahmet Muhtar Bey ,aldığı direktif doğrultusunda Türkiye’nin bu isteğini Dışişleri Bakan Vekili Philips’e iletmiştir.Amerika’ya gönderilecek olan öğrenciler eğitim görecekları okulları araştırırken Türk Milli Eğitim Bakanı Genel Müfettişi onlara kılavuzluk etmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁵Hikmet Öksüz - İsmail Köse ,”Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Akademik Bakış*, 2016, C-10, S-19, s.14.

¹⁹⁶New York Times , 14 July 1930

¹⁹⁷New York Times , 27 May 1932

¹⁹⁸Hikmet Öksüz –İsmail Köse , a.g.m, s.15.

¹⁹⁹New York Times ,22 July 1933

1.8 Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikalılara Dostluk Mesajları

Mustafa Kemal Paşa ,Türkiye'nin Amerika ile dostane ilişkileri geliştirmek amacıyla 1930'da kamera karşısına geçmiştir.Bu kısa film kayda alınmıştır.Mustafa Kemal Paşa bu kısa filmde Büyükelçi J.Grew ile yer almıştır.Amerikan basınında çıkan habere göre Mustafa Kemal Paşa, 12 Kasım 1930'da Amerikalılar için bir konuşma yapmıştır.Filmde Grew, Mustafa Kemal Paşa'yı Türkiye'yi kısa bir süre içinde modern bir görünüme kavuşturmasından ve üstün liderliğinden dolayı övgülerde bulunmuştur.Mustafa Kemal Paşa ,Grew'e teşekkür etmiş ve şunları demiştir:“Aziz Büyükelçi Grew'le birlikte çalışmaktan dolayı çok mutluyum.Amerikan halkına ilk kez hitap etmekten dolayı kıvanç içindeyim.Türkçe konuşan ve bizler için güzel sözler söyleyen güzide Büyükelçi Grew'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.Benim ve Türk milletinin Amerikan milletine duyduğumuz sevgi çok eskilere dayanmaktadır.Türk ve Amerikan halkları arasında var olan ve eminim ki gerçek olan sevgi ve samimiyetin gerçek kökenleri ve nedenleri hakkında birkaç söz söylemek istiyorum.Bilindiği üzere Türk milleti doğası gereği demokratik bir millettir.Demokratikliği tüm dünya tarafından yeterince bilinmiyorsa bunun sebebi Osmanlı'nın son dönemlerine atıfta bulunan değerli Büyükelçiniz tarafından açıklanmıştır.Amerikan halkı özerk bir varoluşa başladığı ilk zamanlarda yücelttikleri şey demokrasi olmuştur.Demokrasi yanlısı Amerikalılar yeni dünyanın modern insanları olarak büyük bir devlet kurdular.Bu açıdan bakıldığında temel özelliği demokrasi olan Türk halkı demokrasinin ta kendisi olduğunu ispatlamış Amerikalılara derin bir sevgi beslemektedir.Umarım Türk ve Amerikan halkı arasındaki karşılıklı sevgi sadece kalıcı olmakla kalmaz tüm insanlığın birbirini sevmesine yardımcı olur.Belki bu sayede tüm dünyada barış ve huzur kalıcı hale gelebilir. Sayın Amerikalılar ,temsil etmekten onur duyduğum genç Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk Milletinin insani amacı budur. Bu hedefin çok ilerisinde olan Amerikan halkının Türk Milletiyle birlikte olduğundan hiç şüphem yok. Her halükarda bahsettiğim medeni insan idealinin gerçekleştirilmesi gerekir.”

Çekilen kısa film özel bir kurye ile geliştirip düzenlemek amacıyla Almanya'ya gönderildi. Filmi Mustafa Kemal Paşa görmeden yayınlanmaması şartı konulmuştur. Gazi Paşa gördükten sonra film yayınlanmıştır.²⁰⁰

²⁰⁰New York Times ,13 November 1930

1.9 Meksika Orta Elçiliği

Ahmet Muhtar Bey'e 1931'de alınan bir karar ile Washington Büyükelçiliğine ek olarak Meksika Orta Elçiliği görevi de verilmiştir. Amerikan basınında Ahmet Muhtar Bey'e verilen görev için çıkan haber şöyledir :“ Ahmet Muhtar ,Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'da ülkesini temsil edecek.”²⁰¹Ahmet Muhtar Bey'e verilen bu görev için çıkarılan kararname şöyledir :“*Vaşington Büyükelçisi Muhtar Beyefendinin Meksika Devleti nezdinde Orta Elçi sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini temsil etmesi ve kendilerinin bu vazife ile Meksika'ya izamı ve itimatnamesini takdiminden sonra Vaşington'a avdeti ve her icap ettiği zaman Vekalet keyfiyeti işar ederek Meksikaya azimet ve münasip müddet orada kaldıktan sonra Vaşington'daki vazifesine avdet eylemek suretiyle iki vazifeyi birden deruhte eylemesi ; Hariciye Vekaletinin 23/12/931 tarih ve 100640/631 numaralı tezkiresi ile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 7/6/931 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal*”²⁰²

1.10 İki Amerikalı Pilotun İstanbul'a Uçuşu

ABD'li Pilot John Polando kendisi gibi pilot olan arkadaşı Russel Boardman ile Waght Engine Agcore şirketinin aynı bölümünde çalışmaktaydılar. Bundan dolayı yakın iletişimleri vardı. Boardman 1930'un yazında Amerikan Lejyonu Bellanca adında bir helikopter satın alarak adını “Cape Cod” olarak değiştirdi. Onunla büyük bir rekor kırmak istiyordu. Titizce bakmasına rağmen mekanik sorunları olmaktaydı.Cape Cod , Atlantik'in üzerinden geçmesine rağmen hala bazı küçük sorunları vardı.²⁰³Bir gün Cape Cod ile uçuşun gerçekleştirildiği gün bir kaza geçirmişlerdir.Sağ kanat alev almış ,gövdenin sağ tarafındaki kumaş tamamen yanmıştır. Uçaktaki hasarlar 1930'un Kasım ayının sonunda tamamlanmıştır. Polando ve Boardman Cape Cod ile tasarladıkları rekor uçuşu kış aylarında olmaları sebebiyle 1931'e bırakmışlardır. İlk başta varacakları nokta Roma'ydı. Yeterli düzeyde yakıtla sahiptiler. Fakat kendilerine İstanbul önerildi. Bu kadar uzun bir yol için ek yakıt gerekiyordu. Yakıt konulduktan sonra uçuş için gerekli hazırlıklara başlandı.

Amerika'da 1930'da sadece dokuz olağanüstü uçuş gerçekleştirilmişti fakat sadece birkaç tanesi hedefine varabilmişti.Russel Boardman, uçuştan önce Polando'ya 7999 millik bir

²⁰¹New York Times ,5 July 1931

²⁰²CCA , T.C Başvekalet Umum Müdürlüğü , Sayı – 11244 , 07/06/1931

²⁰³Johnnie Polando ,Wings Over Istanbul ,Boston Public Library , Portsmouth ,2000 ,s.41-42-43.

mesafede olan İstanbul'a gideceklerini belirtmiştir.Yeni bir uçuş rekoru kırabilmeleri için diğer rekorlardan farklı olarak en yüz kilometre yani seksen iki millik bir mesafeyi aşmaları gerekmektedir.²⁰⁴Uçuştan önce halledilmesi gereken bazı ikmal sorunları vardı. Yakıt ikmalini yapacakları boş bidonların atılması gerekmektedir. O sorun halledildikten sonra beş gün boyunca New York limanı üzerinde uçarak alıştırmayı yaptılar.

İlk uçuş denemelerini 24 Temmuz 1931'de gerçekleştirdiler. İkinci uçuş denemelerini ise 28 Temmuz'da yapmışlardır. İkinci uçuş denemeleri diğer denemelerinden farklıydı. Bu yolculuk uzun bir yolculuktu. Pilotlar Türkiye'ye gelip Mustafa Kemal Paşa ile tanışmak istiyorlardı.Pilotlar,belirledikleri pusula istikametinde uçtuktan sonra haritada belirtildiği üzere yön değiştirmişlerdir.Belirledikleri plandan asla sapmamışlardır.29 Temmuz'da Londra'da kara'ya vardılar.Daha sonra tekrar yolculuğa başlamışlar önce Manş Denizini geçmişler sonraki rota olarak Paris'i belirlemişlerdir.Paris'ten sonra Münih üzerine uçmuşlardır. Münih üzerinden de Tuna nehrini hedef seçmişlerdir.Oradan Sofya'ya sonra da İstanbul'a gideceklerdi.İstanbul'a varacakları için mutluydular.Her iki pilotta mutluydu.Çünkü uçakları tek motorluydu ve hiç durmadan uçmuşlardı.O zamana kadar birçok pilot Atlantik'in ötesine bile geçememişti.İstanbul'a yaklaştıkları sırada uçağı çok dikkatli bir şekilde indirmeleri gerekmektedir.Yanlış bir adım büyük bir felakete sebep olabilirdi.Nihayet 30 Temmuz 1931'de İstanbul'daki Yeşilköy Havalimanına indiler.Türkiye'de ağırlanan pilotlar Türklerden gördüğü muamele karşısında memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.

1.10.1 Pilotların Türkiye'deki Temasları

Pilotların İstanbul'a inişi Türk Basınında oldukça yankı yapmıştır.31 Temmuz 1931 tarihli Vakit gazetesi konuya şu haberle yer vermiştir :“İki Amerikalı Tayyareci Nevyork'tan Bir Uçuşta Şehrimize Geldiler ...Tayyareciler 4984 mili 49 saat beş dakikada almışlar ,Paris ve Londra üzerinden geçerek gazeteler atmışlardır. Büyük zaferle beraber ,şehrimizde bulunan Fransız tayyarecisi Koste ait uzun mesafe rekorunu kıran Amerikalı tayyareciler Ankara'ya gitmek istemişler fakat benzinleri azaldığı için Yeşilköy'e inmişlerdir.”²⁰⁵Cumhuriyet Gazetesi şu haberle konuya değinmiştir :“Bir Hamlede Nevyork'tan İstanbul'a !.. Salı günü öğle üzeri Nevyork'tan hareket eden “Boardman” ve “Polando” isminde iki cesur hava kahramanı dün öğle üzeri Yeşilköy'e indiler. Tam 49 saat 5 dakikada ... Hava kahramanları

²⁰⁴Johnnie Polando ,a.g.e ,s.45.

²⁰⁵Vakit ,31 Temmuz 1931

İstanbul yolunda iki gün iki gece hiç durmadan uçtular . Tayyareci M.Boardman ve Polando 49 saatte 9240 kilometre katederek dünya hava mesafe rekorunu kırdılar.”²⁰⁶ Milliyet şu haberle ele almıştır :“İstanbul tarihinde ilk defa olarak büyük bir hava hadisesinin şahidi oldu !..Amerikalı tayyareciler 49 saat 18 dakikada Newyork’tan geldiler.. Bu fevkalade hava hareketinin kahramanı olan ve dünya mesafe rekorunu kıran tayyareciler ihtisaslarını gazetemize anlatıyorlar.. Kahramanlar 49 saat 18 dakikada 4984 millik mesafeyi nasıl katedebildiler ?”²⁰⁷Yarın gazetesi ise şunları yazmıştır :“İki günde Amerika’dan İstanbul’a! Yeni bir rekor !İki Amerikalı tayyareci 49 saatte Amerika’dan şehrimize geldiler. Amerikalı tayyareci M.Boardman ve M.Polando Amerika’dan İstanbul’a olan 4984 millik mesafeyi 49 saat 5 dakikada katederek dün 13.10 da Yeşilköy tayyare meydanına inmişlerdir.”²⁰⁸

Pilotlar Türkiye’ye geldikten sonra 2 Ağustos 1931’de Zafer Anıtına bir çelenk koymuşlardır.²⁰⁹Pilotlar için 3 Ağustos 1931’de Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Pera Palas’ta bir ziyafet verilmiştir.Ziyafete J.Grew ,Şükrü Naili Bey ,Emin Paşalar ,Vali Muhittin Bey ve cemiyetin üyelerinden olan Nakiye Hanım’da katılmıştır.²¹⁰Boardman ve Polando ,5 Ağustos 1931’de Beşiktaş’ta meydana gelen yangında evleri yanan insanlar için Beşiktaş Hilali Ahmer şubesine iki yüz Türk lirası yatırmışlardır.²¹¹Onların bu davranışı Türk basınında memnuniyetle karşılanmıştır.

John Polando ,Russel Boardman ve Amerikan Büyükelçisi J.Grew,Türkiye’de kendilerine gösterilen yakın ilgiden dolayı o sırada Yalova’da olan Tevfik Rüştü Aras aracılığıyla Başvekil İsmet Paşa’ya 7 Ağustos 1931’de bir teşekkür mesajı göndermiştir.Gönderilen telgraf şöyledir :“Yalova’dan avdetimde Amerika Büyük Elçisinin tayyareciler şerefine tertip ettiği gadrin parti de hazır bulundum.Sefir,Amerikalı tayyarecilerin ziyaretleri vesilesile yapılan çok samimi kabul ve iltifattan ve zatı samilerinin kendisi hakkındaki lütukarane beyanatlarından büyük bir minnet hissi ile bahsetti.Minnetinin tahassünün derecesini ifade için kafi derecede kuvvetli kelime bulamadığımı anlattı ve ifade etti.Bütün evza ve hareketinden şükranı mahsus oluyordu.Reisicumhurumuz hazretleri ve zatı devletleri hakkında ihtiramı mahsus ifade eden sözler söyledikten sonra bana sureti hususiyede (şayet bir gün siyasi hayattan çekilir Elçilikten ayrılırsam Amerika’ya avdet değil çok sevdiğim Türkiyede tesisi ikamet edeceğim) dedi.Son (Etablissement) müzakeratında hükümetim

²⁰⁶Cumhuriyet ,31 Temmuz 1931

²⁰⁷Milliyet ,31 Temmuz 1931

²⁰⁸Yarın ,31 Temmuz 1931

²⁰⁹Cumhuriyet , 2 Ağustos 1931

²¹⁰Cumhuriyet , 4 Ağustos 1931

²¹¹Cumhuriyet ,8 Ağustos 1931

nezdinde ısrar ederek noktai nazarımızı kabul ettirmiş olduğunu memnuniyetle kabul etti. Tayyareciler hakkında yapılan hüsnü kabulden Amerikada hasıl ettiği çok eyi tesirlerden bahsetti.Filhakika Vaşington Büyük Elçiliğimizden gelen ve suretleri posta ile takdim kılınmış olan telgraflardan da tayyarecilere yapılan amimi kabulün cemahiri müttehida efkârı umumiyesinde pek güzel bir intibah hasıl ettiği ve gazetelerin ilk sayfalarında bundan bahis ve Türkiye hakkında sitayişkarane yazılarla dolu olduğu ve bu neşriyatın birkaç günden beri devam ettiği bildirilmektedir.Arzı malumat ederim efendim Hazretleri“²¹²Pilotların Türkiye’deki misafirlikleri 9 Ağustos’ta sona ermiş ve o gün Türkiye’den ayrılmışlardır.²¹³

1.10.2 Amerikan Basınında Yansımaları

Pilotların Türkiye’de karşılanması Amerikan basınında geniş yankı uyandırmıştır.2 Ağustos 1931 tarihli Times gazetesi konuyla alakalı olarak şunları yazmıştır :“Türkiye, en yüksek havacılık ödülünü New York’tan İstanbul’a aktarmasız şekilde uçan Boardman ve Polando’ya verdi. Başbakan İsmet Paşa , Başkan Mustafa Kemal ,Yalova’daki yazlığında Amerikalılara Türk Hava Ligi’nin parlak kakmalı altın madalyasını taktı.Gün ,Amerikan havacıları için ulusal bir takdir günüydü. Sabah saatlerinde İstanbul Valisi ,Kolordu Komutanı ve Türk Hava Liginin Başkanı Amerikan havacılarını ziyaret ettiler.O sırada Yalova’da bulunan Mustafa Kemal,Amerikan havacılarını kabul etti.Mustafa Kemal,Amerikalı havacılara şunları söyledi:“Türk milleti sizi sevgi ve hayranlıkla selamlıyor.Rekorlar kıran uçuşunuza başladığınız andan itibaren gelişiminizi büyük bir ilgiyle izledik.Başarınız hem bilim açısından hemde cesaret açısından emsalsizdir.Bu kadar cesur ve idealist iki genci karşımda görmekten ve konuşmaktan gurur duyuyorum.Uçuşunuz Türk havacıları için en büyük teşvik kaynağı olacaktır.Sizi en içten dileklerle kutluyorum.Amerikan ulusuna ve Amerikan geleneklerini değerli bir şekilde sürdüren yüce Başkanınıza saygılarımı sunuyorum.”²¹⁴

Amerikalı pilotlar için 3 Ağustos 1931’de Türk Havacılık Birliği bir ziyafet vermiştir.Russel Boardman,Türkiye’ye geldiklerinden günden Türk Havacıları tarafından çok iyi karşılandıklarını ,Türkçe konuşamadığı içinde üzgünlüğünü dile getirmiştir.Arkadaşı John Polando’ya da çok iyi muamele gösterilmesinden dolayı mutlu olduğunu da ifade etmiştir. Her iki pilotta Türklerin kendilerine çok sıcak ve misafirperver davrandıklarını belirtmiş Türkiye’yi ikinci vatanı olarak gördüklerini dile getirmiştir.Amerikan basınında çıkan habere

²¹²CCA , Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Hususi Kalem Müdürlüğü , Dosya Ek : 440,440/47,07/08/1931

²¹³Cumhuriyet , 9 Ağustos 1931

²¹⁴New York Times , 2 August 1931

göre bu iki pilotun gerçekleştirdiği uçuş denemesi gerçek ve en yüksek rekordu. John Polando, kendisine verilen madalyaları Cape Cod'a bir övgü olarak değil Türkiye'nin dostluğunun ve misafirperverliğinin bir göstergesi olarak takacağını belirtmiştir.²¹⁵

Washington Büyükelçiliği , konuyla ilgili olarak 6 Ağustos 1931'de Dışişleri Bakanlığına şu telgrafi göndermiştir :“Boardman ve refikinin muvaffakiyetleri Amerika'da derin bir tesir uyandırmıştır. Neşriyatla dolu matbuat memleketimizde tayyarecilere karşı gösterilen emsalsiz ve bilhassa Reisi Cumhur Hazretlerinin kendilerine has bir zarafetle gösterdikleri iltifat eserleri ve takdirlerden sütunlarla ve lisani şükranla bahsetmektedir. Türkiye ,bu münasebetle gazetelerin ilk sahifalarında büyük harflerle günün başlıca mevzuunu teşkil etmektedir. İki memleket münasebetlerinin bir kat daha inkişafa mazhar olacağını ümit ettiren bu mesut hadisenin memleketimizde uyandırdığı samimi tezahürat burada umumi büyük alaka ile takip edilmektedir.”²¹⁶

Pilotların incekleri yer için İstanbul'u seçmiş olmaları Türk ve Amerikan kamuoyunun birbirleri hakkındaki bazı kötü düşüncelerinin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Pilotlar Amerika'ya geri döndükleri zaman bu defa Türk Büyükelçi tarafından karşılanmışlardır. Başkan Hoover, pilotların Amerika'ya gelmesinden dolayı onlar adına bir ziyafet düzenlemiştir. Ziyafete Türk Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey'de katılmıştır.²¹⁷

1.11 Uluslararası Telsiz-Telgraf Antlaşması

1928'de alınan bir karar ile Ankara ile New York arasında telsiz-telgraf hattı kurulması kararı alınmış ve bu sözleşmeyi bir ABD şirketi hazırlamıştır. Bu antlaşmanın imzalanması için 11 Mart 1928'de bir kararname çıkarılmıştır. Çıkarılan kararname şöyledir :“Ankara ile New York arasında kurulan Telsiz-Telgraf Haberleşme ağı taslağının New York'taki Radyo Korpareşin Of Amerika şirketi ile karşılıklı olarak alınıp verilmesine ve bu antlaşmanın Telgraf ve Telefon Kanunun altıncı maddesi gereğince imzalanması için Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğünün verdiği yetki İçişleri Bakanlığının da 8 Mart 1928 tarih ve 37 numrolu tezkiresiyle ettiği teklif Bakanlar Kurulunun 11 Mart 1928 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.”²¹⁸ Türkiye ,Mart 1930'da Uluslararası Telefon ve Telgraf şirketinden

²¹⁵New York Times , 4 August 1931

²¹⁶CCA , Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti ,Dosya Ek : 440, 06/08/1931

²¹⁷Mithat Atabay ,*Türk Dış Politikası* ,Paradigma Akademi Yayınları ,İstanbul ,2014,s.137.

²¹⁸CCA ,TC. Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Muamelat Müdiriyyeti , Fon kodu-30-18-1-1, Dosya No : 15, 11/03/1928

hisseler satın almıştır.Türkiye ,Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketinden hisse alan onuncu ülke olmuştur.Diğer ülkeler İspanya ,Küba, Meksika ,Porto Riko ,Peru,Şili, Arjantin ,Uruguay ve Güney Brezilya'dır.²¹⁹

Ankara, yukarıda bahsettiğimiz Amerikan şirketi aracılığıyla New York ile alternatörlü telsiz-telgraf istasyonu kurabilmiş ve çeşitli istasyonlar ile bağlantı sağlayabilmiştir.²²⁰Fakat bu antlaşmanın imzalanması biraz uzun sürmüştür.1933'de çıkarılan bir kararname ile bu antlaşmayı Türkiye adına imzalama yetkisi Washington Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey'e verilmiştir.Ahmet Muhtar Bey 'e 1933'de çıkarılan bir kararname ile Amerika ile yapılan Uluslararası Telsiz-Telgraf Sözleşmesini onaylaması için yetki verilmiştir.Bu görevi için çıkarılan kararname şöyledir :“ Uluslararası Telsiz –Telgraf Antlaşması tasdiknamesinin Amerikan Hükümetine verilmesi için Vaşington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Beye salahiyet verilmesi ;Dışişleri Bakanlığının 24/12/1932 de yazılan 24895/999 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine Bakanlar Kurulunun 02/01/1933 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.”²²¹

1.12 ABD İle İkamet Antlaşması

Muhtar Bey'in Büyükelçiliği döneminde ABD ile yapılan en önemli antlaşmalardan biride İkamet Antlaşmasıdır. Antlaşma öncesinde iki ülkenin üst düzey temsilcileri arasında yazışmalar gerçekleştirilmiştir.Ağustos 1931'de Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey İstanbul'daki Amerikan Elçiliğine bir mektup göndermiştir. Rüştü Bey mektubunda İkamet antlaşması konusunu görüşmek için 27 yada 29 Ağustos'ta Ankara'da olacağını ve bu tarihlerden hangisinin Aras için uygun olacağını sormuştur.Aras'ın vereceği cevabın kendisini çok mutlu edeceğini de ifade etmiştir.²²²

Hariciye Vekilliği Ahmet Muhtar Bey'in 28 Ekim 1931'de imzaladığı İkamet Antlaşmasının yine Muhtar Bey tarafından Washington'da teati edilmesi için 26 Kasım 1932'de Başbakanlığa bir yazı göndermiştir.²²³11 Aralık 1932'de çıkarılan kararname ile Ahmet Muhtar Bey'e antlaşmayı teati etme yetkisi verilmiştir.Çıkarılan kararname şöyledir: “Amerika Birleşik Devletleri ile 28 Ekim 1931'de imzalanan Büyük Millet Meclisince tasdik

²¹⁹New York Times ,19 March 1930

²²⁰Süleyman Tekir ,”Erken Cumhuriyet Yıllarında Türkiye’de İletişim Araçları : Posta ,Telefon ,Telgraf ve Telsiz (1925-1930)”,*Vakanivüs –Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*”,2021,C-6, S- Prof.Dr.Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı ,s.283.

²²¹CCA ,T.C Başvekalet Muamelat Müdürlüğü , Sayı -13703 , 02/01/1933

²²²CCA,The American Embassy Turkey , 17/08/1931. Bu mektup Fransızca olarak yazılmıştır.

²²³CCA,Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Protokol Umum Müdürlüğü ,U.No : 22825 ,Lef : 904, 26/11/1932

edilmiş olan İkamet Antlaşmasının Vaşington'da teatisi için Vaşington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Beyefendiye selahiyet verilmesi ;Dışişleri Bakanlığının 26/11/1932 de yazılan 22825/904 sayılı tezkeresi üzerine Bakanlar Kurulunun 11/12/1932 de kabul olunmuştur.”²²⁴

Amerikan Elçiliği antlaşma imzalandıktan bir yıl sonra Şükrü Kaya'ya bir mektup göndermiştir.Elçiliğin gönderdiği mektuba göre 28 Ekim 1931'de imzalanana İkamet Antlaşması Amerikan Senatosu tarafından 3 Mayıs 1932'de onaylamıştır.Senato onayından sonra Başkan'ın oyuna da sunulacağı ifade edilmiştir.²²⁵

1.13 Muhtar Bey'in Sherill Hakkındaki Düşünceleri

Yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz üzere Amerika'nın ilk Türkiye Büyükelçisi Grew, 1927'de göreve başlamış ve bu görevini 1932'de ikinci Büyükelçi Sherill'a bırakmıştır. 1932'de Türkiye'ye Büyükelçi olarak atanan Sherill ,bu görevini 1933'e kadar sürdürmüştür. Türkiye ,Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey'den Sherill hakkında bilgi istemiştir.Ahmet Muhtar Bey ,2 Mayıs 1932'de Türk Dışişlerine Sherill hakkında şu telgrafi göndermiştir :“Bugün görüştüğüm Amerikan Devlet Katibi Mr.Stimson ,Türkiye'ye Büyükelçi olarak ataması kararlaştırılan Sherill hakkında şunları söyledi :“O ,Büyükelçi olarak Türkiye ve Amerika arasındaki dostane ilişkileri daha da geliştirebilecek kabiliyette ve yetenektir. “Ahmet Muhtar Bey , Sherill hakkında devamında şunları eklemiştir :“Sherill ,ülkemize bu zamana iki defa gelmiştir. Türk İnkılabını yakından incelemiş ve araştırmıştır.Söylenenlere göre eşi büyük servet sahibidir.Sherill ,Birleşik Amerika'nın diğer Büyükelçileri gibi diplomat kökenlidir.Yirmi sene diplomatlık yapmış son bir sene de Buenos Aires Büyükelçiliği yapmıştır.Bu Büyükelçiliğinden sonra Tokyo Büyükelçiliğine atanmıştır.Fakat bu Büyükelçiliği sırasında bazı sağlık sorunları yaşamıştır.Bu görevi bıraktıktan sonra avukatlığa dönmüştür. 1932'nin Ekim ayında gerçekleştirilecek ABD Cumhurbaşkanlığı seçiminde Demokratlar iktidara geldiğinde yada Cumhuriyetçilerin Hoover dışında başka bir liderin seçilmesi durumunda Birleşik Amerika'da personel ihtiyacı olacağından bütün Elçilerin istifa edecek olmasından dolayı Sherill'in Ankara'da bir seneden fazla kalması pek mümkün görünmemektedir.General unvanı vardır .Fakat o asker kökenli bir devlet adamı değildir.O unvanı New York Milis Teşkilatı Milis Teşkilatına üye olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Birleşik Amerika'nın önceki Londra Büyükelçisi Mr.Dawes'ün General ve

²²⁴CCA ,T.C Başvekalet Muamelat Müdürlüğü , Sayı -13553, 11/12/1932

²²⁵CCA,Embassy Of The United States Of America ,No : 285 , Ankara , 7 May 1932. Bu belgenin İngilizce dışında Fransızca bir nüshası da bulunmaktadır.

de Devlet Katibi Mr.Stimson'un Albay rütbeleri bu sebeptendir.Sherill ,Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hayrandır.O, bana bir görüşmemiz sırasında “ bu asrın yegane dahisi Gazi Paşa Hazretleridir.” demiştir.

Sherill ,13 Nisan 1867'de Washington'da dünyaya gelmiştir.Birleşik Amerika'nın en iyi üniversitelerinden biri olan Yale ve New York Üniversitelerinde eğitim almıştır.1906'da New York'lu Edward N.Gibbs'in kızı olan George Barker Gibbs ile evlenmiştir.Tokyo Büyükelçiliğini reddettikten sonra tekrar avukatlığa başlamış ve “Berkshire Cotton Manufacturing “ ve “ Shellmound Plantation Of Cotton” şirketlerinin başkanlığını yapmıştır. Ayrıca New York Üniversitesinin idare heyetinde üye olarak görev yapmıştır.Sherill'in Fransa'dan Legion d'Honneur ,Belçika'dan Leopold Premier, Sırbistan'dan Aigle Blanc, Çekoslovakya'dan Lion Elanc ,Commandeur ve Grand Commandeur nişanlarına sahiptir. New York Avukatlar Cemiyeti'ne ,Spor Cemiyetlerine ve bunların dışında birçok sosyal ve ilmi derneklerinin üyeliğine sahiptir.Mezhebi ise Presbiteryendir.”²²⁶

Muhtar Bey,22 Mayıs 1932'de Sherill hakkında Türkiye'ye şu telgrafı da göndermiştir: “Birleşik Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Sherill ,bugün Paris'te bulunan bir Amerikan Kulübünde Arjantin'de Büyükelçi olduğu zamanlar kendisine “Dolar Diplomat” denilmesinden çok memnun kaldığını ifade etmiştir.Sherill,Türkiye'ye gidip görevine başlayacağı zaman tıpkı Arjantin ile Amerika arasında kurduğu sağlam ticari ilişkilerin Türkiye'yle de kurmak için çaba harcayacağını ifade etmiştir.”²²⁷

1.14 Hoover Moratoryumu

Lozan Antlaşmasına göre ekonomik sınırlamaların kalkacağı ve Osmanlı'dan kalan borçların ödemeye başlanacağı yılın 1929 olması ve büyük buhranın bu yıl içinde yaşanması Türkiye için kötü bir durum yaratmıştır.Osmanlı borcu ,Türkiye ile Osmanlı'dan ayrılan diğer devletler arasında bölüştürülmüş ve Türkiye'nin ödemesi gereken miktar 85 milyon altın lira olarak belirlenmiştir. Yıllık borç ödemesi ise 6 milyon lira olarak belirlenmiş fakat yapılan bir düzenleme ile bu ödemeler 1929'a kadar ertelenmiştir.1929'da Amerika merkezli bir ekonomik kriz yaşanınca Türkiye gibi diğer ülkelerde kendilerine düşen borçların taksitlerini ödemekte zorlanmışlardır.Başkan Hoover ,bir düzenleme yaparak bu soruna bir çözüm

²²⁶CCA ,T.C Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,1 .Şube , 02/05/1932. Ahmet Muhtar Bey , bu telgrafta Büyükelçi Sherill'in doğum tarihi için 1828 demişse de bu bilgi doğruluğu yansıtmamaktadır. Çünkü Büyükelçi Sherill'in doğum tarihi 1867'dir.

²²⁷CCA ,T.C Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,1 .Şube , No : 9865 ,22/05/1932

bulmuştur.²²⁸Büyük Buhran esasında altı ay öncesinden başlamıştır.Mayıs 1929 verilerine göre ithalat oranı ihracatı aşmış ve dış ticaret azalmıştır.1928’de 34.600.000 dolarının değeri ülke içinde 46.100.000 doları bulmuştur. Altın ithalatının maliyeti ise 24.097.000 dolar olarak hesaplanmıştır.²²⁹

1930’da Amerikan basınında çıkan bir habere göre , kriz sonrası Türkiye’nin ödeyeceği kredi taksitlerinde düzenleme yapıldığını yazmaktaydı.Habere göre,Türk Hükümeti ihtiyaç duyulması halinde yabancı bir moratoryumu kendi parasının değerini düşürmemek adına kabul edecektir.Türkiye’nin ödeyeceği borç sadece kamu ve Anadolu’daki demiryolları borçlarıdır.Denizyolu ve daha yakın tarihli demiryolları için geçerli değildir.Osmanlı’dan Türkiye’ye kalan borç , esas olarak İngiltere ve Fransa’ya ödenmesi gereken borçlardır.İsviçre ,İtalya ve Hollanda’ya ödenecek borçlar ise daha azdır.²³⁰Ankara , Temmuz 1930’da Osmanlı Borç Komisyonunda yaptığı bir resmi açıklama ile Türkiye’nin şu an ki mali durumunun sadece mevcut statükosunu koruyabilecek güçte olduğunu bildirmiş ,ödemesi gereken tutarın sadece üçte birini ödeyebileceğini bildirmiştir.²³¹Hoover 20 Haziran 1931’de kendi adıyla bilinen Hoover Moratoryumunu ilan etmiştir.Bu moratoryum ile ülkeler kendi aralarındaki savaş ve tazminat borçlarını bir yıl süreyle dondurmuşlardır.Türkiye’de bu moratoryumdan faydalanmıştır.

Muhtar Bey, Hoover Moratoryumunun kamuoyundaki etkilerine dair Dışişleri Bakanlığına bir yazı göndermiştir.Muhtar Bey’in göndermiş olduğu yazıya göre Hoover Moratoryumu önergesi Amerikan Senatosunda şiddetli tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Avrupa ülkelerinin Birinci Dünya Savaşında çok fazla sayıda insanını kaybetmesine karşılık Amerika’nın savaş ve tazminat borçlarından vazgeçtiğini ileri süren Avrupalılara karşı burada bulunan bazı kimseler savaş borçlarını ortadan kaldırma fikrine karşı çıkmaktadırlar. Gerekçeleri ise şudur: ”Birleşik Amerika’nın Birinci Dünya Savaşında herhangi bir sorumluluk payı yoktur.”İkinci husus da savaş borçları hakkında mütarekenin imzalanmasının ardından Avrupa devletlerinin her biri ile yapılan anlaşmalar gereğince adı geçen devletler yeni yükümlülük altına girmişlerdir. Fransa’nın Amerika’ya borcu dört milyar yirmi beş milyon dolar olup bunun bir milyar altı yüz elli beş milyonu savaştan sonra Amerika’ya verilecektir. Yapılan son anlaşma gereğince Amerika’nın Fransa’dan alacağı faiz hesabı ile beraber bir milyar altı yüz seksen milyon dolara indirilmiştir.

²²⁸Korkut Boratav , *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Kitabevi , Ankara ,2005, s.44.

²²⁹New York Times ,14 June 1929

²³⁰New York Times ,10 February 1930

²³¹New York Times ,12 July 1930

Maliye Bakanı Mr.Mellon'ın iddiasına göre Amerika Fransa'nın savaş sırasında Amerika'dan aldığı bütün savaş borçlarını almamayı kabul etmiş ve yapılan anlaşma gereğince sadece Mütarekeden sonraki borçların ödenmesini gerekliliğini Fransa kabul etmiştir. Mellon böylelikle Fransa'nın diğer alacaklılardan hiçbirinin Fransa'ya göstermediği bir kolaylığa eriştiğini göstermektedir.Amerikalıların diğer iddiasına göre Fransa mütarekeden sonra Fransa'da kalmış olan iki milyar kıymetindeki Amerikan mallarını 407 milyona almak ile yetinmeyip bu parayı dahi savaş borçlarını kapsayacak şekilde ödemesinden kaçmaktadırlarİngiltere'ye gelince : Mellon Ayan Meclisinde Fransa'nın Amerika'ya olan borcunun 3297 milyon dolar olarak tespit ettiklerini söylemiş ve ödenmesi gereken miktarın en önemli kısmının mali ve ticari borçlardan oluştuğunu ve İngiltere'nin bu paraları Amerika ve diğer memleketlerin üzerine aldığı ticari işler için ödünç aldıklarını belirtmişlerdir.

Belçika ve İtalya Devletlerinin Amerika'ya olan harpten sonraki olan borçlarından dolayı hep birlikte Amerika'nın kapısını çalıp fiyat indirimi talebinde bulunmuşlardır. Şöyle ki Belçika Amerika'dan aldığı 258 milyon borca karşılık faizle birlikte sadece 192 milyon ödemiştir. İtalya ise 800 milyona karşılık olarak sadece 426 milyonunu ödeyecektir.Bununla birlikte Birleşik Amerika'nın Avrupa'ya olan savaştan sonraki toplam alacağı on bir milyara denk gelmişse de bu para Avrupa'dan alınamamıştır.Çünkü Amerika'nın bu savaş ile alakası olmadığı söylenmektedir.Fakat bu para Avrupa'ya savaş sonrası bozulan ekonomilerini ve maliyelerini düzeltmeleri için verilmiştir. Avrupalıların Amerika'dan silinmesini istedikleri bu on bir milyar üzerinde Birleşik Amerika'nın tekrar fiyat indiriminde bulunmayacağını çünkü böyle bir hareket ödemelerini yapmaktan bahaneler gösterip kaçan Avrupa devletlerini iyice yüreklendireceği Amerikan Kongresinde Senatör Reed ve M.Fadden tarafından defalarca dile getirilmiştir.Kongredeki Cumhuriyetçiler ve Demokratlar Birleşik Amerika'nın bu konuda kendisine düşen görevi Hoover Moratoryumunu kabul etmek suretiyle yerine getirileceğini sık sık dile getirmektedirler. Şurası dikkate şayan bir durumdur ki Amerika halkının büyük bir çoğunluğu bu paraların Avrupa'dan alacaklarının silinmesi halinde bu paraların Avrupa hükümetleri tarafından ordularını silahlandırmak için kullanacakları konusunda hemfikirdirler. Amerikan Kongresi ise Hoover Moratoryumu lehine karar vermekle beraber Mebusan ve Ayan Meclisleri savaş borçlarında fiyat indirimine gidilmesini ya da tamamen ortadan kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır.²³²

²³²CCA,T.C Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,Sayı-2944,17/02/1932

Amerika piyasasına Avrupa borç senetlerini satmak isteyen bazı Amerikan Bankerleri vardır. Amerikan Kongresinde bu bankerlere yönelik çok şiddetli hücumlar ve eleştiriler olmuştur. Şiddetle karşı çıkanlardan biride Kaliforniya Senatörü Mr.Johnson'dır.Hatta Morgan Bankasının yöneticilerinden ve uluslararası banka çevrelerinde çok iyi tanınan Robert P.Lamont, bunun için oluşturulan komisyona çağırılmış ve kendisi sıkı bir soruşturmadan geçirilmiş ve kendisine ağır suçlamalarda bulunulmuştur. Amerika kamuoyu savaş borçlarının ortadan kaldırılmasına iki sebepten dolayı şiddetle karşı çıkmıştır. Birincisi, savaş borçlarının ortadan kaldırılmasının neticeleri Amerikan yetkilerinin üzerine kalacaktır. İkincisi , Amerika'ya olan borçlarını ödememek için türlü bahaneler sunan Avrupa Devletleri ordularını silahlandırmak için müthiş paralar harcamaktadır.” Washington Büyükelçimiz Muhtar Bey ,Hoover Moratoryumunun kamuoyunda yansımalarını bu sözleriyle anlatmıştır.

1.15 New York'ta Radyo Yayını

Cumhuriyetin dokuzuncu yıldönümü münasebetiyle Ahmet Muhtar Bey ve Amiral Bristol İngilizce ve Türkçe olmak üzere bir radyo yayını yapmışlardır.Radyo yayını Türk basınında da yer bulmuştur . Hakimiyet-i Milliye konuya şu haberle yer vermiştir : “Amiral Bristol ve Vaşington Büyük Elçimiz Muhtar Bey'in Radyo İle Verecekleri Konferanslar ... Bize verilen malumata göre Türkiye saati ile yarın sabah sekizde Newyork'ta Amerika-Türk Dostları Cemiyeti reisi Amiral Bristol Cenaplariyle Vaşington Büyük Elçimiz Muhtar Bey radyo ile İngilizce ve Türkçe birer konferans vereceklerdir.Bu konferansları W.E.A.F istasyonu 440 ve W.J.Z istasyonu 394 metrelik tul mevc üzerinden neşredeceklerdir.”²³³

Ahmet Muhtar Bey'in konuşması ve Cumhuriyetin dokuzuncu yıldönümü Amerikan basınında şöyle yer almıştır:“Büyükelçi,Cumhuriyetin Kuruluşunun Dokuzuncu Yıldönümünde Konuştu...Türkiye Cumhuriyetinin dokuzuncu yıldönümü münasebetiyle Türkiye Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey onuruna 123.West Forty Third'de bulunan Town Hall Club'da öğle yemeği verildi.Türk Büyükelçisinden başka Yakın Doğu İşleri Dairesi Başkanı Wallace Murray ,Rockefeller Vakfının eski Başkanı Dr.George E.Vincent ve George Gordon Battle vardı. Türk Büyükelçi şunları dedi :“Türk ve Amerikan Cumhuriyetlerinin yaşamlarının ilk yılları zorlukla geçmiştir. Bu benzerliğe dikkatinizi çekerim. İki ülkenin insanları demokrasiden ilham aldılar. Türkiye, ABD'nin deneyimlerinden yararlanmak istiyor. Türk hükümeti bundan dolayı tarım, eğitim ,gümrük hizmetleri ve ticaret alanlarında

²³³Hakimiyet-i Milliye , 29 Ekim 1932

seçkin Amerikalıları ülkesine getirdi. “ Muhtar Bey ayrıca AAFT’nin Başkanı Amiral Bristol ve yardımcısı Asa.K.Jennings iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmedeki çabalarından övgüyle söz etti.”²³⁴Öğle yemeğinden sonra radyo yayını yapılmıştır.

1.16 Muhtar Bey’in Emeklilik Meselesi

Ahmet Muhtar Bey’in Büyükelçilikte geçirdiği son yıllarında Washington Post adlı bir Amerikan gazetesinde çıkan habere göre Muhtar Bey’in yaş haddinden dolayı emekliliğe ayrılacağı haberi üzerine Muhtar Bey,Başvekil İsmet Paşa’ya telgraf göndererek konuyla ilgili kendisine şunları yazmıştır:“Yaşımın ilerlemesi sebebiyle icra etmekte olduğum Vaşington Büyük Elçiliğine Viyana Elçisi Hamdi Bey’in atanacağına dair Washington Post gazetesinde Associated Press’in Ankara muhabiri Miss Ring’in bir yazısı yayımlanmıştır.Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanlığına bir yazı gönderdim.Yazımda 65 yaşıma daha üç sene olduğunu Ankara’nın beni emekli edeceğine dair bir hamlesi olmadığını ayrıca emekli edileceğime dair haber yayımlayan muhabirin haberi yalanlamasını rica ettim.Beş seneden beri Vaşington’da ülkem için hizmet vermekteyim.Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri beni buraya güvenerek göndermiştir.Kanaatime göre hükümetimiz benim Vaşington’daki hizmetlerimden memnundur.Birkaç aya kadar Vaşington’daki kordiplomatiğin lideri olma durumum bulunmaktadır. Hükümetimiz Vaşington’da ziyadesiyle itibar ve şeref sahibidir.”²³⁵Amerikan basınında çıkan bir habere göre Muhtar Bey ,Ocak 1933’de Ankara’dan emekliliğini talep etmiştir.Onun yerine Ali Fethi Bey’in getirilmesi düşünülmüşse de bu olasılık gerçekleşmemiştir.²³⁶3 Ocak 1933’de çıkan bir haberde Ahmet Muhtar Bey, emeklilik talep ettiği yönündeki haberin doğruluğu olmadığını bildirmiştir.²³⁷

1.17 H.Morgenthau Jr.’ın Ankara’ya Büyükelçiliği İhtimali

H.Morgenthau,Washington’un Osmanlı Devletinde görev yapmış eski Büyükelçilerindendir.Yahudidir.Ermeni Tehcirinin yapıldığı sırada Ermeniler lehine Türkler aleyhine yaptığı propagandalarla bilinmektedir.Ermeniler lehine yaptığı konuşmaları Times gazetesinde yayımlanmıştır.Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra Amerika’da bazı

²³⁴New York Times , 30 October 1932

²³⁵CCA ,Türkiye Büyük Elçiliği Vaşington , Fon Kodu : 30-10-0-0 ,Dosya No : 926, 14/12/1932

²³⁶New York Times , 2 January 1933

²³⁷New York Times , 3 January 1933

kimselerin Türkiye aleyhine yaptığı kampanyalara katılmıştır.ABD'nin ikinci Ankara Büyükelçisi olan Sherill'in görev süresi bittikten sonra Morgenthau'nun oğlu olan Henry Morgenthau Jr'ın Ankara'ya sefir olarak atanma ihtimali gündeme gelmiştir.Ankara, bu ihtimal üzerine Washington'daki Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey'den Morgenthau'nun oğlu hakkında bilgi istemiştir.

Muhtar Bey ,16 Şubat 1933 tarihli telgrafında Morgenthau'nun oğlu hakkında şunları yazmıştır:“Hükümet idaresinin bir partiden diğer partiye geçmesi üzerine iç ve dış memuriyetlerde görev yapan yüksek rütbeli memurların görevlerinden istifa etmesi Amerika'da mutlaka yapılması gerekmektedir.Bununla birlikte Mr.Sherill'in da bu hususta Büyükelçilikten çekilmesi emri verilmiştir.Onun yerine Türkiye ve milletimiz hakkında çok kötü düşünceleri olan Büyükelçi Morgenthau'nun Demokrat Partiye üye olan oğlunun Ankara'ya tayin edileceği söylenmektedir.1934'ün Mart'ında Ankara'ya atanması hükümetimiz üzerinde güzel etki bırakmayacaktır.Sonuç itibariyle bu atama Türk-Amerikan ilişkilerine kötü etki edecektir.Türkiye'nin bu atamaya olumsuz yanıt vereceğini ABD Başkanına telgrafla iletirim efendim.”²³⁸Muhtar Bey, görüldüğü bu atama için olumsuz şeyler söylemiş ve netice itibariyle atama gerçekleşmemiştir.

1.18 Washington Büyükelçiliğinde 29 Ekim Kutlaması

1933'ün başlarında Türkiye'nin Amerikalı Dostları Cemiyeti Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetiyle bir program hazırlamaya karar vermiştir.Yapılan plana göre ABD Başkanı,Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle 29 Ekim'de uluslararası bir radyo bağlantısı üzerinden Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya tebriklerini sunacaktır. 15 Şubat 1933'de Amerikalılardan oluşan bir heyetin başkanı olan Yargıç Abram I.Elkus Büyükelçilik Otelinde bu kararı açıklamıştır.Türkiye'nin Cumhuriyet Bayramını kutlama kararı alanlardan biri de New York Eski Kamu Yardım Kuruluşları Komiser Yardımcısı Stanley H.Howe'dur.Howe ,Mustafa Kemal'in radyodan konuşma davetini kabul ettiğini ve başkan seçilen Roosevelt'in açıklama yapmalarını beklediğini söylemiştir.Howe ,Türkiye'nin Amerikalı Dostları Cemiyeti tarafından burada düzenlenecek radyo programı ve yemekli kutlamaya her iki ülkenin üst düzey yetkililerinin katılacağını sözlerine eklemiştir.²³⁹

²³⁸CCA,Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Şifre Müdürlüğü,Vaşington Büyük Elçiliğinden,Yer Bilgisi: 23124-101103-4,16/02/1933

²³⁹New York Times ,16 February 1933

Muhtar Bey, Washington Büyükelçiliğinin ilk yıllarında olduğu gibi son yıllarında da önemli görevlerde bulunmuştur. Bu önemli görevlerden biride Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetiyle “American Friends of Turkey” cemiyeti ile ortaklaşa hazırlamış olduğu kutlamadır. Ahmet Muhtar Bey, 2 Kasım 1933’de Başvekil İsmet Paşa’ya göndermiş olduğu bir telgrafta bu cemiyet ile ortaklaşa hazırladıkları 29 Ekim kutlaması hakkında detaylı bilgi vermiştir. Bu telgraf metni şöyledir :”Cumhuriyetimizin onuncu yıldönümünü kutlamak için American Friends Of Turkey cemiyeti ile birlikte büyük bayramımızın anlam ve içeriğini Amerikan halkına radyo ile anlatmak üzere üç gün önce New York’a gitmiştim. Orada otelde iken yanıma Curtis-Wright şirketinin genel müdürü Mr. Morgan otelde geldi. Kendisi hükümetimize zamanında uçaklar satmış fakat alacağı yüz altmış dolarını tüm girişimlerine rağmen alamamıştır. Morgan, bu konunun hükümetimize iletilmesini rica etti. Bu şirket, New York’un en tanınan bankalarının başkanlarından oluşan bir şirkettir.”

240

28 Ekim 1933’de Cumhuriyet Bayramı kutlaması New York Times gazetesinde genişçe yer bulmuştur. 28 Ekim 1933 tarihli New York Times gazetesi “Türk Kadınlarının Başları Yüksek “başlığı ile yer vermiş ve devamında şöyle yazmıştır :“Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in en sansasyonel reformlarından biri, kadınları geleneksel peçelerden ,haremlerden ve Müslüman geleneğinin inzivasından kurtarmasıydı. Gazi onlara “Yüzlerinizi dünyaya gösterin ve dünyanın yüzüne bakın “dedi ve bir milyon şehir kadını peçelerini büyük bir keyifle indirdi.”²⁴¹ AAFT ile ortaklaşa gerçekleştirilen Cumhuriyet Bayramı kutlaması Amerikan basınında genişçe yer bulmuştur.

30 Ekim 1933’de Times gazetesinde konuyla ilgili şu haber çıkmıştır :“American Friends Of Turkey Yıldönümünü Akşam Yemeğinde Kutladı ...Savaşların geleneksel üreme yeri olan Yakın Doğu’da yeni barış çağı dün gece Waldorf-Astoria kutlamalarında bir yemekle kutlandı. Kutlama ,Türkiye’nin eski Büyükelçisi Avram I. Elkus’un liderliğindeki American Friends Of Turkey tarafından düzenlendi. Bu konuda Türkiye’nin başkalaşımını anlatan konuşmacılar bir zamanlar Avrupa’nın Hasta Adamı olarak nitelendirilen Türkiye’nin ve yine benzer bir şekilde Barut Kovası olarak adlandırılan Balkan Devletlerinin artık çok önemli olduklarını dile getirdiler. Başkan Roosevelt’in bugün Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e gönderdiği mesaj Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu İşleri Dairesi Başkanı Wallace Murray tarafından okundu.“*Ekselanslarına bu milli bayramı en içten dileklerle gönderirken Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun onuncu yıldönümü olduğunu özellikle dikkate alıyorum.*

²⁴⁰CCA , T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ,02/11/1933

²⁴¹New York Times , 28 October 1933

Ekselanslarının geçtiğimiz on yıldaki güçlü liderliği altında Türkiye kendisini yalnızca dünyadaki ilerici ve istikrarlı unsurlarla özdeşleştirmekle kalmadı .Aynı zamanda Uluslararası Barış Davasında seçkin bir lider haline geldi. Ekselanslarını Türkiye Cumhuriyetinin büyümesine eşlik eden başarılarından dolayı en içten dileklerimizle tebrik ediyor ,refahının devam etmesi için hem Amerikan halkının hem de kendimin içten gelen dileklerimizi sunuyoruz.“

Akşam yemeğinin ardından yapılan konuşmalarda eski Büyükelçinin eşi Bayan Elkus, Amerika'nın Türkiyeli Dostları'na Cumhurbaşkanı Kemal'in ilerici tedbirlerini takdirle anan bir mesajını okudu. John H.Finley ,Türkiye Cumhurbaşkanının ve Türk halkının ABD'ye olan sevgisini ifade etti ve Türkiye'nin ekonomik toparlanma önlemlerinin başarısı için umutlarını dile getirdiği bir bildiri okudu.²⁴²Bu yemeğe Ahmet Muhtar Bey'in yanı sıra Yunan Bakan Charalambos Simopoulis de katılmıştır. Diğer konuşmacılar ise Charles H.Sherill, Mark L.Bristol, Dr.Finley, Dış Politika Derneği Başkanı James G.McDonald'dı.

1.19 Washington Müzakereleri

Muhtar Bey'in Büyükelçi olduğu dönemde yaşanan ekonomik kriz tüm dünya ülkelerini olduğu gibi Türkiye'yi de ciddi anlamda etkilemiştir.Krizin etkileri yıllarca sürmüştür.Bu krize çözüm bulmak amacıyla 1933'de Washington'da bir konferansın toplanmasına karar verilmiştir.Bu konferansta Türkiye'yi Washington Büyükelçimiz Ahmet Muhtar Bey temsil etmesi kararı alınmıştır.²⁴³Konferansa birçok devlet davet edilmiştir.Türk Dışişleri Muhtar Bey'den konferansa davet edilen devletler hakkında rapor istemiştir.

Muhtar Bey , 11 Mayıs 1933'de Ankara'ya şu raporu göndermiştir :“ 11 Nisan 1933 tarihli ve 2612/925 numaralı ... seyidir : Londra Konferansı ruznamesine dahil bulunan mevada müteallik eftar ve nazariyatı her ne ise onları mezkur konferansın içtimandan evel Büyük Elçilik vasıtasile Müttehidei Amerika Hükümetine beyan ve izaha mesaili mezkure üzerinde tam ve serbest bir münakaşa icrasına Hükümetimizin de resmen davet edildiğini müşir Müttehidei Amerika Hariciye Nezaretinden alınan iki kıta tahririn mundericatı anıfüzzikir arıza ile bildirilmişti. Biri Katibi Devlet Mr.Cordell Hull'ın imzasını havi ve samimi bir tarada muharrer bulunan mezkur tahrir ile tahriri şifahinin birer sureti harfiyen tercümeleri ile birlikte manzuru devletleri olmak üzere leffen takdim kılındı. Bu müttehidul meal notalar

²⁴²New York Times , 30 October 1933

²⁴³Akşam ,19 Nisan 1933

birden başka buradaki sefaretleri vasıtası ile aynı zamanda anıfüzzikir kırk bir devlete tebliğ edilmiştir :Arnavutluk ,Avusturya, Belçika, Bolivya ,Bulgaristan,Kolombiya,Küba, Çekoslovakya,Danimarka,Dominik Cumhuriyeti , ... , Mısır ,Estonya, Finlandiya ,Yunanistan, Guatemala , Haiti, Honduras, Macaristan , İrlanda, Letonya ,Litvanya, Felemenk, Nikaragua, Norveç ,Panama, Paraguay, İran ,Peru, Polonya, Portekiz, Romanya ,Siyam ,İspanya, İsveç,İsviçre, Cenubi Afrika , Uruguay , Venezüella , Yugoslavya. Salvador Cumhuriyeti bu listeye dahil değildir. ...Müttehidei Amerika Hükümeti ile merkezi Amerika Cumhuriyetleri arasında münakit bir ahitnamede mezkur Cumhuriyetler ile Müttehidei Amerika’da bir darbei hükümetle mevkii iktidarı yakalamış olan bir heyeti hükümetin mütekabilen tanınmayacağı musarrah olan bu vaziyette bulunan bugünkü Salvador Hükümetini Vaşington şimdiye kadar tanımamış ve binaenaleyh teati efkara davete imkan görmemiştir.Arzı meskunun yedide birini teşkil ve yüz altmış dört milyon nüfusu ihtiva eden ve mesela Fransa’nın sahaca 38 ve nüfusça 4 misli büyük olan Sosyalist Sovyetist Cumhuriyetleri ittiheadında Müttehidei Amerika Hükümetince henüz resmen tanınmamış olduğu gibi vahi bir bahane ile davet edilmemiştir. İlk defa davet edilen Almanya ,İngiltere,İtalya ve Fransa’dan ... birkaç gün sonra Şimali Amerika’dan Arjantin, Brezilya ve Şili ve nihayet Asya’dan da Çin ve Japonya Hükümetleri çağrılmıştı. Aradan yine üç dört gün sürurunda bervechi maruz diğer 42 devlete davetname gönderilmiştir, Efendim. Büyük Elçi”²⁴⁴ Türkiye , ABD’nin müzakerelere katılması için bir nota göndermiştir. Türkiye, ABD’nin verdiği notaya şu yanıtı vermiştir :“Evvela Birleşik Amerika Cumhuriyetleri hükümetinin diğer devletlerle birlikte Cumhuriyet hükümetine bildirilmek üzere Büyük Elçiliğimize tevdi ettiği notanın Amerika Hariciye Nezaretine şifahi izahatla tenvir ve takviye edilmesi hususundaki itinadan dolayı Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin tehassusat ve teşekküratını beyan ederim.”²⁴⁵

1.20 Muhtar Bey’in Vefatı

Times gazetesinde çıkan bir habere göre Muhtar Bey,Washington Büyükelçiliğinden alınmış ve yerine o sırada Londra Büyükelçisi olan Mehmet Münir Bey’in ataması kararlaştırılmıştır. Münir Bey’in bıraktığı Londra Büyükelçiliğine Ali Fethi Bey’in getirilmesi uygun görülmüştür.1934’de Türk Diplomasi Teşkilatında çok sayıda değişiklik yapılmıştır.Bu yıl içinde Arnavutluk’a ilk Türk Bakanın ataması yapılmıştır.²⁴⁶Ahmet Muhtar Bey,

²⁴⁴CCA, T.C İktisadi İşleri Müdürlüğü ,U.No : 34741, H.No : 510,11/05/1933

²⁴⁵Cumhuriyet , 28 Nisan 1933

²⁴⁶New York Times , 4 March 1934

Türkiye'ye döndükten sonra CHP'den Kastamonu milletvekili seçilmiştir.²⁴⁷ Ahmet Muhtar Bey, İstanbul'a döndükten kısa bir süre CHP Kastamonu milletvekilliği yapmış ve 3 Temmuz 1934'de vefat etmiştir.

Muhtar Bey'in vefatı Cumhuriyet gazetesinde şu haberle yer almıştır: “Eski Vaşington Sefiri Kastamonu Mebusu Muhtar Bey bu akşam saat beş buçukta Nümune Hastanesinde zatürreden vefat etmiştir. Muhtar Bey'in vefat haberi büyük bir teessür uyandırmıştır. Merhum, Hariciye mesleğinden yetişmiş eski ve muktedir diplomatlarımızdan biri idi. Muhtelif hariciye memurluklarında bulunduktan sonra bilhassa Peşte başşehbenderliğinde kıymetini takdir ettirmiş, Anadolu harekatı başladığı sırada en müşkül zamanlarda Hariciye Vekilliği yapmış, Tiflis mümessilliğinde bulunmuş, bilahare de Vaşington sefirliğine tayin olunmuştu. Uzun müddet kaldığı bu memuriyette Türkiye ile Amerika arasındaki münasebatın gayet iyi şekilde devamını temin eylemişti. Son zamanlarda tekaüt edilerek diplomasi mesleğinden ayrılmış ve Kastamonu mebusluğuna intihap edilmişti. Ailesi ve yakınlarına taziyetlerimizi beyan ederiz.”²⁴⁸

Milliyet gazetesi Muhtar Bey'in vefatına şu haberle yer vermiştir : “ Acıklı Bir Ölüm... Sabık Vaşington Sefiri mebus Muhtar Bey Öldü... Kastamonu mebusu ve sabık Vaşington Büyük Elçimiz Muhtar Bey, bugün tedavi edilmekte olduğu Nümune hastanesinde zatürreden vefat etmiştir. Muhtar Bey'in ölümü şehrimizde umumi bir teessür uyandırmıştır.”²⁴⁹ Ahmet Muhtar Bey'in vefatı Hakimiyyet-i Milliye gazetesinde ise şu haberle yer almıştır : “Kastamonu mebusu ve sabık Vaşington Büyükelçisi Muhtar Bey kısa bir rahatsızlıktan sonra dün on beşte Ankara Nümune hastanesinde ölmüştür. Bu haber şehrimizin bütün muhitlerinde derin bir acı uyandırmıştır. Büyük Türk İhtilalinin ilk günlerinden beri Hariciye Vekili, mebus ve büyük elçi sıfatıyla bu kadronun içinde vaziyfe ve mesuliyet almış olan mümtaz bir diplomatını ve tecrübeli bir devlet adamını kaybeden milletimizi taziye ederiz. Mütarekeden evvel muhtelif hariciye vazifelerinde bulunmuş ve 1919 yılında İstanbul meclisi mebusanına İstanbul mebusu olarak girmiş ve milli mücadele başlar başlamaz Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisine iltihak etmiş ve bir az sonra Hariciye Vekaletini deruhte etmişti. Anadolu İhtilaline bel bağlamış ve sonuna kadar kurtuluş davasına elinden gelen hizmeti yapmıştı. Merhumun cenazesi bugün merasimle kaldırılacaktır.”²⁵⁰ Akşam gazetesi ise şöyle bildirmiştir: “Bir Zıya ... Kastamonu mebusu ve sabık Vaşington büyük elçimiz Muhtar Bey bugün tedavi edilmekte

²⁴⁷ Cumhuriyet, 7 Mart 1934

²⁴⁸ Cumhuriyet, 4 Temmuz 1934

²⁴⁹ Milliyet, 4 Temmuz 1934

²⁵⁰ Hakimiyyet-i Milliye, 4 Temmuz 1934

olduğu Nümune hastanesinde zatürreden vefat etmiştir. Muhtar Bey'in ölümü şehrimizde umumi bir teessür uyandırmıştır. Muhtar Bey , uzun müddet hariciye mesleğinde ve en son Vaşington sefirliğinde bulunmuş kıymetli bir zat idi. Vefatı memleket için bir zıyadır.”²⁵¹ Son Posta gazetesi şu haberi vermiştir :“Muhtar Bey Vefat Etti... Sabık Vaşington elçisi Kastamonu Mebusu Muhtar Bey Nümune hastanesinde zatürreden vefat etmiştir. Bu ölüm Ankara'da büyük teessür uyandırmıştır.”²⁵²

Ahmet Muhtar Bey'in vefatı Amerikan basınında şu haberle yer almıştır :”Türk Diplomat Muhtar Bey Öldü... Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Muhtar Bey Ankara'da öldü. Ahmet Muhtar ülkesi tarafından TBMM'de yasama çalışması yapmak üzere geri çağrılana kadar kısa bir süre Washington'daki diplomasi heyetinin dekanlığını yaptı.1871'de Konstantinapolis'te doğan eski Büyükelçi 1921'de Türk Kabinesinde Dışişleri Bakanı oldu. Lahey'de Türk Bakanı olarak görev yaptı. Ukrayna ,Tiflis ve Moskova'da görevlerde bulundu. 1927'de buraya geldi. Şubat 1933'de Fransa Büyükelçisi Paul Claudel Paris'e döndüğünde diplomatik birliğin dekanı oldu. Bir süre hükümetinin Meksika'daki temsilcisi olarak görev yaptı.Eski Büyükelçi Washington'da çok seviliyordu.Seçkin görünümü sayesinde tüm toplantılarda hoş karşılanmaktaydı.Muhtar Bey ,Türkiye'nin en iyi diplomatı olarak görülmekteydi. Evli ve iki kız çocuğu sahibiydi.”²⁵³

Ahmet Muhtar Bey ,Washington Büyükelçisi olduğu dönemde Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinin alt yapısını oluşturmada önemli görevde bulunmuştur. Muhtar Bey , o dönemde Türk Diplomatlarının en seçkin ismiydi ve çok tecrübeliydi.Büyükelçi olduğu dönemde Türkiye'yi ABD'ye tanıtan isim olmuştur. Büyükelçi olduğu dönemdeki mevkiidaşı Grew ve Sherill de tıpkı Muhtar Bey gibi ABD'yi Türkiye'de tanıtan isimler olmuştur.1929-1932 yılları Türk-ABD ilişkilerinin sağlam temelini atıldığı yıllar olmuştur.”²⁵⁴

²⁵¹Akşam , 4 Temmuz 1934

²⁵²Son Posta ,4 Temmuz 1934

²⁵³New York Times ,4 July 1934

²⁵⁴Ali Engin Oba ,*Yeni Belgeler Işığında Cumhuriyetin İlk Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri (1929-1932)*, s.91-92-93.

1.21 Mehmet Münir Erteğün

Mehmet Münir Bey ,1883’de İstanbul’da dünyaya gelmiştir .Babası ,Mehmet Cemil Bey , annesi ise Özbekler Tekkesinden Ayşe Hamide Hanım’dır.²⁵⁵ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olmuştur.1908 yılında meslek hayatına başlamış olup ilk görevi Ayan Meclisi’nde Tercümanlık olmuştur.1909’da Hukuk Müşavirliği Yardımcılığı görevine getirilmiştir.1913 yılında Hukuk Müşaviri olmuştur.Çalışkanlığı ve yabancı dil bilmesi sayesinde mesleğinde büyük ilerlemeler kaydetmiştir.1917’de Şirket-i Hayriye’nin yöneticilerinden biri olan Rüstem Bey’in kızı Hayrünnisa Hanım ile evlenmiştir.²⁵⁶Mehmet Münir Bey , Birinci Dünya Savaşından itibaren birçok konferansta Uzman Hukukçu sıfatıyla görevde bulunmuştur. Münir Bey ,1918’de imzalanan Brest-Litowsk antlaşmasının konferansına ve Romanya ile gerçekleştirilen barış görüşmelerine katılmıştır.1920 yılında imzalanmış olan Sevr Barış Antlaşmasının görüşmelerine katılmıştır.Münir Bey , Lozan Barış Antlaşmalarının görüşmelerinde de yer almış ve İsmet Paşa, Lozan’da kendisinden birçok konuda destek ve yardım almış ve İsmet Paşa’nın adeta sağ kolu olmuştur.

Münir Bey , 1920 yılının Aralık ayında Ahmet İzzet Paşa’nın (Furgaç) heyetiyle beraber Milli Mücadeleye katılmak üzere Anadolu’ya geçmiştir. Hariciye Vekili Ahmet Muhtar Bey Mehmet Münir Bey Ankara’ya geldikten sonra kendisine Dış İşleri Hukuk Müşavirliğine atandığını açıklamıştır.Münir Bey’in 9 Aralık 1920 tarihli Dış İşleri Hukuk Müşavirliğine atandığını gösteren yazıda yer alan ifadeler şunlardır :“Mehmet Münir Bey ,09.12.1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Hukuk Müşavirliğine atanmış olup bu memuriyet görevine başlaması rica edilmekte olup göreve başladığının doğruluğunu bildirmesi rica edilmektedir.”

Münir Bey’in 1 Temmuz 1921’de Hukuk Müşavirliğine atandığına dair kararnamesi çıkmıştır. Bu görevinde çalışırken aldığı maaş 10.000 kuruş’du .Münir Bey , Hukuk Müşaviri sıfatıyla Lozan Görüşmelerine katılmış ve yedi ay kadar sürmüş olan bu Konferansta oldukça zorlu hukuki konuları çözüme kavuşturmada önemli rol oynamıştır. Münir Bey ,Milli Mücadele yılları boyunca Türkiye’nin yapmış olduğu bütün antlaşmalarda hiçte azımsanmayacak derecede etkili olmuştur.Onun bu fedakarlıkları, çabaları karşılıksız bırakılmamış ve kendisine TBMM tarafından beyaz şeritli İstiklal Madalyası takdim

²⁵⁵Özbekler Tekkesinin Milli Mücadele açısından oldukça önemli yeri bulunmaktadır. Bu tekkenin kurucusu Maraş Valisi Abdullah Paşa’dır (D.T 1752/1753-Ö.T 1755). Süleyman Beyoğlu , “Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi “, *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri* ,C-1, s.21.

²⁵⁶Ferdi Uyanıker ,”Cumhuriyet Devri Diplomat Naaşlarının Nakillerinde Savaş Gemilerinin Kullanılması Örnekleri : Sovyet Rusya Büyükelçisi Vasıf Çınar ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Münir Erteğün’ün Naaşlarının Türkiye’ye Getirilmesi”, *History Studies*,2020,S-3,C-12,s.939.

edilmiştir.Çalışkanlığı ile göz dolduran Münir Bey ,1 Nisan 1924’de Dışişleri Bakanlığı Birinci Hukuk Müşavirliği görevine getirilmiş bu görevini ifa ettiği sırada Bern Büyükelçiliğine atandığını öğrenmiştir.

Münir Bey ,2 Şubat 1925’de Bern Ortaelçiliği görevine getirilmiştir.Münir Bey’in Bern’e atandığına dair karar şöyledir :“Bern Ortaelçiliğine tayini Hariciyye Vekalet-i Celilesinin 14 Şubat 341 tarih ve 28232/56 numaralı tezkiresiyle teklif edilen Hariciyye Vekaleti Baş Hukuk Müşaviri Münir Bey’in mezkur Elçiliğe tayini İcra Vekilleri Heyetinin 19 Şubat 1341 tarihli içtimasında muvafık görülmüştür.19 Şubat 1341.”²⁵⁷Mehmet Münir Bey, Türkiye ile İsviçre arasında diplomatik ilişkilerin gerçek anlamda başlamasını sağlayan Ortaelçi olmuştur .Mehmet Münir Bey’e ait 28 Şubat 1925 tarihli güven mektubunda Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın şu ifadeleri vardır :“İki ülke arasındaki siyasi ilişkileri yeniden kurmak amaç ve dilekleri içtenlikle gerçekleştirilebilmek için Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri olan Mehmet Münir Bey’i İsviçre’ye Olağanüstü Delege ve Orta Elçi sıfatları ile atadı

Mehmet Münir Bey , 23 Mart 1925’de İsviçre’nin Bern şehrinde Ortaelçi olarak görevine başlamıştır .Münir Bey , güven mektubunu İsviçre’nin kırkıncı Federasyon Başkanı olan Jean Marie Musy’e sunmuş olup bir konuşma yapmış konuşmasında İsviçre’nin ilk Türkiye Büyükelçisi olmaktan büyük bir onur duyduğunu dile getirmiştir.Münir Bey ayrıca, Büyükelçi sıfatıyla tarihsel kökenleri eskiye Türkiye-İsviçre ilişkilerini geliştirmek ,ilerletmek adına elinden ne geliyorsa fazlasını yapacağını ve İsviçre Konfederasyonu Başkanına kendisine destek olması gerektiğini de ifade etmiştir .İsviçre Konfederasyon Başkanı Jean Marie Musy ,Münir Bey’e şu sözlerle karşılık vermiştir : “Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk İsviçre Büyükelçisini Konfederasyon önünde saygı ile selamlıyorum. İsviçre’nin Türkiye ile dostane ilişkilerini herkes gibi sizde bilmektesiniz. İki ülke arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkileri geliştirme adına İsviçre elinden gelen desteği vermekten kaçınmayacaktır. İsviçre Hükümeti olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin refah içinde yaşamasını temenni ediyoruz.”²⁵⁸ Münir Bey ,Bern Elçisi iken 1925’de çıkarılan bir kararname ile kendisine İsviçre yapılacak Dostluk Antlaşmasını imzalama yetkisi verilmiştir.²⁵⁹

İsviçre’de Ortaelçilik görevini yerine getirdiği dönemlerde Milletler Cemiyeti’nin tertip ettiği muhtelif toplantılara katılmıştır.Münir Bey,1928’de İsviçre’nin Cenevre şehrinde

²⁵⁷CCA,Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Kalem-i Mahsus Müdüriyeti ,Fon Kodu : 30-18-1-1 ,Dosya No : 76, Gömlek No : 13 ,19/02/1925

²⁵⁸B.N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.297.

²⁵⁹CCA, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Kalem-i Mahsus Müdüriyeti , Fon Kodu : 30-18-1-1,Dosya No : 30, Gömlek No : 19 ,24/05/1925

gerçekleştirilen Silahları Azaltma Konferansına Uzman Delege sıfatıyla katılmış olup bu konferansa katılanlardan birisi de Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey (Aras)'dır.1930 yılında gerçekleştirilen Silahları Azaltma Hazırlık Komisyonu toplantısında Türkiye'yi temsil etmiştir.1932 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen Silahsızlanma Konferansına Türkiye'yi temsilen katılmıştır.Ayrıca Uluslararası Çalışma Teşkilatının çalışmalarını da yakından takip etmiştir.Münir Bey,katılmış olduğu bu konferanslar ve komisyonlarda kendisinin uluslararası düzeyde entelektüel , bilgili hukukçu olduğunu açıkça ispatlamıştır.

Bern Ortaelçiliği'nden sonra Paris Büyükelçiliğine atanmıştır.Paris Büyükelçiliğine atandığı dönemde aldığı maaş ,150 liraydı.Münir Bey ,Paris'e gittikten sonra 21 Ocak 1932'de kendisine ait güven mektubunu o dönem Fransa Cumhurbaşkanı olan Gaston Doumergue'e sunup bir konuşma yapmıştır.Konuşmasında şunları ifade etmiştir: “Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Paris'e Büyükelçi olarak atanmamdan dolayı oldukça mutluyum.Türkiye ve Fransa ilişkilerini daha da geliştirmek için büyük bir özveri ile görev yapacağımdan hiç şüphe olunmasın.İki ülke arasındaki dostluk huzura ,genel barışa ve gerek Fransa'nın gerekse de Türkiye'nin menfaatlerine hizmet edecektir.Türkiye olarak , Fransa'ya ve Fransız halkına içten duygular beslemekteyiz. Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'den bu doğrultuda desteklerini bizden esirgememesini umuyoruz.” Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue , Mehmet Münir Bey'in bu sözlerine şu sözlerle yanıt vermiştir : “Sayın Büyükelçi Mehmet Münir Bey , Fransa'ya hoş geldiniz. Mehmet Münir Bey'in Fransa'ya karşı olumlu bakışı onun buradaki çalışmalarını kolaylaştıracaktır. Fransa'ya karşı dostluk duyguları besleyen Türkiye'ye her zaman destek olunacaktır.”

Münir Bey ,26 Mayıs 1932'de Londra Büyükelçiliğine atanmıştır.Ankara Hükümeti, Mehmet Münir Bey'le görüşmek amacıyla Türkiye'ye çağırmıştır .Türk Dış İşleri, Mehmet Münir Bey'e 16 Haziran 1932 tarihinde bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır :“Yeni görev yerinize eşyalarınız ve ailenizle birlikte doğrudan gitmeniz tarafımızca en doğru olanıdır .Fakat İngiltere'ye gitmeden önce Ankara'ya gelip Cumhurbaşkanı ,Başbakan ve Dış İşleri Bakanlığı ile görüşmeniz gerekmektedir.”

İngiliz basını ,Mehmet Münir Bey'in Londra Büyükelçiliğine atandığını şu haberle yazmıştır :“Mehmet Münir Bey ,Ahmet Ferit Bey'den sonra Londra Büyükelçiliğine atanmış olağanüstü bilgili bir hukukçudur. Münir Bey aynı zamanda iyi derecede yabancı dil bilmektedir. Münir Bey , sağlam hukuk bilgisi yabancı dilinin iyi olmasını Lozan

Konferansında etkili bir şekilde kullanmayı başarmış ve İsmet Paşa'nın baş danışmanlarından biri olmayı başarmıştır. Mehmet Münir Bey , Konferans görüşmelerinin yapıldığı sırada İngilizce ,Türkçe ve diğer yabancı dillerdeki konuşmaların çevirisini kusursuzca kağıda yazmıştır.Bu haberden anlaşılaacağı üzere ,İngiltere basını Mehmet Münir Bey'in Londra'ya Büyükelçi olarak atanmasından memnun kalmıştır. Münir Bey ,23 Temmuz 1932'de güven mektubu İngiltere Kralı beşinci George'a (George Frederick Ernest Albert) sunmuş ve aynı gün Ankara'ya bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır :“Bu sabah Sayın Kral tarafından alışılmış bir tören ile kabul edilip güven mektubumu kendisine sundum.Cumhurbaşkanımız halinin hatırının iyi olduğunu söyledikten sonra iyi dileklerimi ve selamlarımı ilettim .Kendisi bana teşekkürlerini iletti. Daha sonra Sayın Kraliçe tarafından kabul edildim”²⁶⁰

Mehmet Münir Bey,1933'de Madrid'de gerçekleştirilen “Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı”na katılmış ve bu konferansta Avukat Polonyalı Raphael Lemkin'in hazırladığı “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” ne karşı çıktıysa da onun çabası yetersiz kalmış ve Türkiye Ermeni Soykırımı yalanıyla karşı karşıya kalmıştır.²⁶¹ Mehmet Münir Bey, bir buçuk yıl kadar Londra Büyükelçiliği görevini yerine getirmiş ve 1934'de Washington Büyükelçiliğine atanmıştır .

1.22 Münir Bey'in Washington Büyükelçiliği

Mehmet Münir Bey ,1934 yılında Washington Büyükelçiliğine atanmış ve vefat ettiği yıl olan 1944'e kadar bu görevinin başında kalmıştır.Erteğün'ün Washington Büyükelçiliğine atandığına dair çıkarılan kararname şöyledir :“Mebusluğa seçilen Vaşington Büyükelçisi Muhtar Beyefendi'den açılan Büyükelçiliğe Londra Büyükelçisi Münir ve Londra Büyükelçiliğine Sabık Paris Büyükelçisi Fethi Beylerin tayinleri;Hariciye Vekilliğinin 17/3/934 tarih ve 56320/183 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19/3/934 te tasvip ve kabul olunmuştur.”²⁶²Münir Bey'in Washington Büyükelçiliğine atanmasının ardından bir İngiliz Dergisi olan The Near East'da şöyle bir haber çıkmıştır : “Mehmet Münir Bey ,Londra'da Büyükelçi sıfatıyla görev yaptığı zaman içerisinde Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkileri geliştirmek adına olağanüstü çaba gösterdi.Bunu inkar edemeyiz.Münir Bey'in girişimleri ile başlamış olan Türkiye-İngiltere arasındaki ekonomik ilişkileri üst

²⁶⁰B. N.Şimşir , *Bizim Diplomatlar* ,s.299.

²⁶¹George S.Harris, *Atatürk's Diplomats & Their Brief Biographies* , The İsis Press ,İstanbul , 2010 ,s.61.

²⁶²CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Müdürlüğü ,Sayı-2 ,19/03/1934

seviyeye çıkarma çabası tam anlamıyla istenilen seviyeye ulaşılmadan Münir Bey'in İngiltere'den ayrılmış olması hepimizi olduğu kadar Münir Bey'i de üzmüştür.”Görüldüğü üzere Mehmet Münir Bey , mesleğinde her zaman zirve olmuş ve işinin ehli diplomatlardan olmayı başarmıştır.

28 Şubat 1934'de dönemin Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey ,Londra'da bulunan Mehmet Münir Bey'e bir telgraf göndererek Washington Büyükelçiliğine atandığının haberini vermiştir :“Cumhurbaşkanımızdan aldığım emirler ve Başbakan İsmet Paşa görüşmeler sonucu sizin Washington Büyükelçiliğine atanacağınızı ve sizden boşalan Londra Büyükelçiliğine Ali Fethi Bey'in atanacağını sizlere bildiririm.²⁶³ Mehmet Münir Bey'in Washington'a gelişi Amerikan basınında da yer almıştır . New York Times gazetesi ,17 Haziran 1934 tarihinde yayınlanan bir yazıda Mehmet Münir Bey'in Amerika'ya gelişini şöyle bildirmiştir :“Dün Kıta'dan Kuzey Almanya yolcu gemisi “Europa” ile gelen yolcular arasında Türkiye'nin ABD'ye yeni atanan Büyükelçisi ,eski Büyük Britanya ve Fransa Büyükelçisi Mehmet Münir Bey de vardı . Münir Bey , yirmi beş yıldır diplomasinin içinde olduğunu söylemiştir.Büyükelçi ,Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin dostane olduğunu ve ABD'nin Türkiye'den büyük miktarda tütün alması sebebiyle ticaret dengesinin biraz Türkiye'nin lehine olduğunu ve bundan dolayı ABD'den yapılan ithalatın diğer ülkelere oranla daha memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmiştir. Münir Bey, Amerika'ya geldikten sonra Türkiye'nin New York Başkonsolos'u Orhan Halit Bey tarafından karşılandı. Bugün de Washington'a gidecek.”²⁶⁴

Mehmet Münir Bey ,Washington'da görevine başladığı zaman Ahmet Muhtar Bey'e oranla daha şanslıydı. Çünkü Amerika'daki Türkiye karşıtı gergin ortam büyük oranda azalmıştı . Oysa ki Ahmet Muhtar Bey ,çok zor bir dönemde Washington'da Büyükelçilik yapmış ve burada kendisine düşmanca tutum sergileyen birçok kişiyle uğraşmak zorunda kalmıştı. Münir Bey ,Türkiye'nin silah tedariki yaptığı en önemli ülke olan Amerika ile ilişkilerin geliştirilmesi adına büyük çaba harcamıştır. Münir Bey, Washington'daki görev süresinin büyük bir kısmını Ermeni meselesi yüzünden Amerika'daki olumsuz Türk imajını silmeye yönelik kullanmıştır.

Erteğin'ün Büyükelçilik döneminde Amerika'daki Ermenilerin Türkiye'ye yönelik saldırılarının azaldığını görmekteyiz.Türkiye–Amerika ilişkilerinin önündeki büyük

²⁶³B. N.Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.302-303.

²⁶⁴New York Times ,17 June 1934

engellerin aşılmasında Mehmet Münir Bey'in etkisini inkar etmemiz mümkün değildir.²⁶⁵ Mehmet Münir Bey ve mesai arkadaşları yoğun bir çalışma atmosferi içinde Amerika'da göreve başlamışlardır. Mehmet Münir Bey'in Amerika'da Büyükelçi olarak görev yaptığı yıllar , İkinci Dünya Savaşı yılları öncesinin yılları olduğu için Amerika'dan alınan uçak , askeri araç-gereçler sebebiyle bu yoğunluk daha da artmıştır. Mehmet Münir Bey ,konuyla alakalı olarak Türk Dış İşleri Bakanlığı'na 25 Nisan 1940 tarihinde bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır :“İçinde bulunduğumuz durum yüzünden Büyükelçiliğimizin görevleri artmıştır. Türkiye'nin dış savunmasına yönelik almasının gerekli olduğu önemli siparişler Büyükelçiliğimizin görev süresinin büyük bir kısmını almaktadır. Türkiye'nin milli varlığını savunmaya yönelik meselelerinde herhangi bir gecikme yaşanmadan ve meydana boş bırakmaması için üçüncü katibin de Amerika'ya gönderilmesi gerekmektedir. İkinci katibimiz bu yoğun işlerin altından kalkmakta zorluk çekmektedir. Her geçen artan bu yoğunluk hasebiyle bir tane birinci katip , bir tane de üçüncü katip ve bir tane de evrak memurunun gönderilmesini istemişsek de bütün bunları oldukça maliyetli olduğundan dolayı en azından İngilizce bilen Amerika'yı tanıyan bir tane üçüncü katibin gönderilmesi gerektiğini rica ve arz ederim.

Mehmet Münir Bey ,Washington'da sayısı az bir kadro ile yoğun işlerin altından kalkmayı başarmıştır .T.C Dış İşleri Bakanlığı ,T.C Milli Savunma Bakanlığı Mehmet Münir Bey ve onun Washington'daki çalışma arkadaşlarına teşekkürlerini iletmiştir. Türk Dış İşleri Bakanlığı 14 Eylül 1939 tarihinde Washington Büyükelçiliğine bir telgraf göndererek Mehmet Münir Bey ve ekibine teşekkür etmiştir. 14 Eylül 1939 tarihli telgrafta yer alan ifadeler şunlardır :“Milli Savunma Bakanlığından 04.08.1939 tarihinde alınmış olan ... tezkerede ,uçaklara ait sözleşmelerin imzalanmasında olağanüstü çaba gösteren ve bunun dışında Milli Savunma meseleleriyle yakından ilgilenen Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Bey'e ve Büyükelçilik erkanına çokça teşekkür ederiz. Milli Savunma Bakanlığı da teşekkürlerini iletmiştir.

Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Bey ,28 Kasım 1939'da bu teşekkür mesajına karşılık olarak Türk Dış İşleri Bakanlığına bir telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan ifadelerde şunlar yazılıdır :“Milli Savunma Bakanlığının Amerika'dan alınmış olan uçaklar sebebiyle ben ve mesai arkadaşlarım için söylenen iltifat dolu sözlerden dolayı çokça teşekkürlerimizi iletiyoruz. Yerine getirdiğimiz görevlerimizin beğenilmiş olması sebebiyle övünç ve mutluluk duyduk.”

²⁶⁵George S.Harris –Nur Bilge Criss , *Studies in Atatürk's Turkey The American Dimension*, s.177.

1.23 Meksika Orta Elçiliği

Washington Büyükelçiliğine atanan Mehmet Münir Bey 'e 1934'de çıkarılan bir kararname ile Meksika Elçiliği görevi de verilmiştir. Bunun için 1934'de bir karar çıkarılmış ve Münir Bey , Meksika Elçiliği görevini de yürütmüştür. Kararname şöyledir : *“Vaşington Büyükelçisi Münir Beyefendinin Meksiko hükümeti nezdinde de Elçi sıfatile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Hükümetini temsi etmesi ; Hariciye Vekilliğinin 1/4/934 tarih ve 57097 /219 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/4/934 te tasvip ve kabul olunmuştur.”*²⁶⁶Mehmet Münir Bey , 1934'de çıkarılan bir kararname ile Meksika'da da Elçi sıfatıyla temsil etme yetkisi verilmiştir.

Münir Bey,12 Ekim 1934'de güven mektubunu Meksika Cumhurbaşkanı Abelardo L.Rodriguez'e sunmuştur.Münir Bey ,Meksika Cumhurbaşkanı'na yaptığı ziyareti hakkında Türk Dışişlerine şu raporu göndermiştir :“Meksika Cumhurbaşkanı Rodriqs'in görevinin sona ermekte olacak olmasından dolayı 4/10/934 tarihli telgrafnamede belirtildiği üzere bana ait güven mektubunu kendisine sunmak üzere Meksika'ya gitmek için Washington'dan hareket ettim.Meksika Cumhurbaşkanı beni 12 Ekim günü saat birde beni kabul etti. Kendisine Gazi Paşa'nın selamlarını ve iyi dileklerini bildirdim.Kabul töreni sırasında Meksika Dışişleri Bakanı Manuel Puig Casauranc ve genel teşrifat müdürü Sinyor Gonzales bulunmaktaydılar.Meksika Cumhurbaşkanı'nın iki ülke arasındaki güzel ilişkileri doğruladıktan sonra ticari bir antlaşmanın yapılması yönündeki sözlerinden anladığım kadarıyla Meksika ,Türkiye ile ciddi anlamda sağlam ilişkiler kurmak istemektedir. Bu yakınlığın iki ülkeye olumlu anlamda faydalar sağlayacağını kendilerine bildirdim. Daha sonra benim , Meksika Cumhurbaşkanı'nın ve Dışişleri Bakanının birlikte fotoğraflarımızı çektiler.Dışişleri Bakanı 19 Ekimde Büyükelçilik erkanımızı yemeğe davet etmiştir.Meksika ile olan ekonomik ve kültürel bağlarımızı daha da sağlamlaştırmak için burada birkaç gün kalmaya karar verdik. 22 Ekim'de Meksika'dan ayrıldık .26 Ekim'de Washington'a geldik. Meksika yolculuğum sırasında Suriyelilerin ,Lübnanlıların ,Ermenilerin ,Filistinlilerin, Arapların ve Türklerin tesadüf eseri olarak bir partiye olduğunu öğrendim. Bundan üzüntü duydum. Güven mektubumu sunduktan sonra Dışişleri Bakanı ile bir görüşme isteğinde bulundum. Seyahat bültenini kendisine göndererek böylesine garip bir olaydan haberimin olmasından son derece üzüntü duyduğumu ifade ettim. Meksika'da şimdiye kadar hiçbir

²⁶⁶CCA , T.C Başvekalet Kararlar Müdürlüğü , Karar Sayısı -2 , No : 347 , 03/04/1934

Türk'e tesadüf etmediğimi burada Türk adı altında eski Osmanlı İmparatorluğundan kalma bazı Suriyeliler, Araplar, Ermeniler ve Yahudilerin bulunmakta olduğunu ve bunların Türklükle hiçbir alakaları olmadığı halde büyük saygı duyduklarını sizlere bildiririm. Meksika Dışişleri Bakanı'na elimdeki vesika'yı gösterdim. Bakan, utandı. Bana ayrıca Meksika'ya başka yerlerden gelenler ve burada oturanlarla hakkındaki konularla idari memurların ilgilendiğini ve bu konunun ne parlamentodan ne de kabineden henüz geçmediğini ve bazı zamanlar alt düzey memurların bazen böyle istenmeyen sonuçlara sebep olduklarını ifade etti. Konuyu doğrudan Dışişleri Bakanlığına göndermek istemediği için İçişleri Bakanlığı ile müzakere edeceklerini ve Meksika Hükümeti olarak Türk Hükümetinin bu mesele yüzünden rencide olmaması için ellerinden geleni yapacağını bana ifade etti. Buradaki Meksika Elçisi ile iletişim halinde olarak bu konunun takipçisi olacağım. Meksika Dışişleri Bakanından ekonomi politikaları ve diğer devletlerle yapmış oldukları ticari antlaşmaları hakkında bir görüşme daha talep ettim. Bana verilen bilgiye göre Meksika Hükümeti'nin yürürlükte olan genel bir gümrük tarifesi kontenjanı bulunmaktadır. İtalya ile küçük bir anlaşma yapmışlardır. Fransa ile henüz yapmamışlardır. ABD ile yakında zamanda yapmayı planlamaktadırlar. Diğer devletlerle henüz bir anlaşma yapmamışlardır. İlerleyen zamanlarda Türkiye ile anlaşma imzalamalarının ilişkileri daha sağlam zemine oturtacağını ifade etmiştir.

Meksika'da tek egemen güç, İhtilalci Sosyalist Partidir. Meksika'da yerli sanayiciler yabancı sermayenin ve onun girişimcilerinin etkisinden kurtulmak için büyük çaba göstermektedir. Büyük arazi sahibi yabancılar topraklarını kamulaştırıp yerlilere dağıtmaktadırlar. Bizzat yakınlık kurduğum yabancı Büyükelçilerle ve Amerika'nın önceki Deniz Kuvvetleri Komutanı Mr. Daniels ile görüşmelerimde çok büyük servet kaynaklarını ellerinde toplayan Meksika'nın şehirli girişimcilerinin önemli sonuçlar edindiklerine şahit oldum.²⁶⁷ Meksika, ihtilallere çok maruz bir ülkedir. Bu ülkede herhangi bir serveti olmayan insanlar iş gücü sahibi olduktan sonra büyük servetler kazanmaktadırlar. Servet sahibi olan kişilerin olumsuz etkileri Meksika'nın gelişimine kötü etki yapmaktadır. Önemli sanayi tesisleri kurup ve kaliteli elemanlar yetiştirmekteler. Meksika'da son zamanlarda deri sanayi bir hayli ilerlemiştir. Hatta Amerika'ya bile kundura satmaya başladılar. Meksika'nın Türkiye'ye kahve ihracatı olası görünmektedir. Güney Amerika kahvesinin diğer kahvelere oranla daha kaliteli ve üstün olması bu ihracatı mümkün kılmaktadır. Ben Meksika'da Büyükelçi olarak Türk tütünlerinin çok propagandasını yaptım. Birleşik Amerika'da dahi tütünün yetiştirilebiliyor olmasına

²⁶⁷CCA, T.C Hariciye Vekaleti Umum Müdürlüğü 1.Şube, Sayı - 74703/67, 29/11/1934

rağmen Amerikalıların her sene Türkiye’den tonlarca tütün satın aldıklarını Meksikalılara söyledim. Bazı Tüccarlar benden Türk İhracat Ofislerinin adreslerini istediler . Bende verdim. Bunun dışında Türkiye olarak Avrupa’nın çeşitli ülkelerine bir hayli miktarda sattığımız palamutla terbiye edilmiş derilerin diğer derilere oranla kat kat üstün olduğunu onlara bildirdim. Bunun için de numune istediklerini söylediler. Fakat Meksikalılar palamutla terbiye edilmiş deri hakkında bilgi sahibi değiller. Bunun için onlara açıklayıcı bir yazı göndermek yerinde olacaktır. Bu konuların Ekonomi Bakanlığına bildirilmesini rica ediyorum. Kültürel kısma gelecek olursak şunları söyleyebilirim :“Meksika’nın eski medeniyetinin milleti ülkemizi yakından alakadar edecek bir içeriktedir. Meksika Cumhurbaşkanının Sarayı Çapultepekte’dir. Bunun anlamını Teşrifat Müdürüne sordum. Yüksek yer anlamına geliyor dedi. Ben kendimin İstanbul’da Tepe adını taşıyan bir yerde dünyaya geldiğimi ifade ettim. Müze kütüphanesinde yaptığım incelemeler sonucu Maya dilinde yazılmış bir kitapta çok fazla sayıda Türkçe kelimelere rastladım. Aztek dilinde ise yine birkaç tane Türkçe kelimenin varlığını test ettim. Müzede gördüğüm eserden bin bir zorlukla temin edebildiğim eski bir nüshayı Meksika lisanına dair diğer bazı eserlerle birlikte Cumhurbaşkanımız Gazi Paşa’ya takdim ettim. Meksika ile olan gerek ticari gerekse de kültürel ilişkilerimizin geliştirmek için Meksika’daki görevimin daha düzenli bir hale getirilmesi son derece yararlı olacaktır. Meksika Tropikal bir ülkedir. Denizden yüksekliği 2400’dür. Bu ülkede hava yaz kış ılımandır. Yaz aylarında Washington’da çalışabilmek pek mümkün olmadığından bu aylarda Meksika’da bulunmak görevlerimi buradan yerine getirmek imkanı verilirse bu gerçekten çok yerinde bir karar olacaktır. Meksika’daki işleri yerine getirebilmek için senede birkaç kere buraya gelmek gerekmektedir. Burada olmadığım zamanlar Fahri Konsolos tayini yapılması gerekmektedir.Meksika Dışişlerinden edindiğim dostlara bu konu için bazı aday isimler hazırlamalarını rica ettim.”

Mehmet Münir Bey , Meksika gezisine dair gözlemlerini böyle ifade etmiştir. O, Büyükelçi olarak ülkesini yurt dışında temsil etmenin bilinciyle Türkiye’nin gerek Amerika ile gerekse de Meksika ile ilişkilerinde önemli rol oynamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz Türk mallarını övücü sözleri sayesinde Türkiye Meksika’ya birçok ürün satmıştır.

1.24 Sherill’in Verdiği Ziyafet

Amerika’nın Grew’dan sonraki Türkiye Büyükelçisi olan Sherill ,17 Aralık 1934’de Mehmet Münir Bey için New York’ta Pierre Otel’de bir ziyafet vermiştir.Ziyafete sadece Türk Büyükelçiliği değil Amerikan Devlet Erkanından bazı önemli kişilerde

katılmıştır.Sherill, ziyafette Mustafa Kemal Paşayı öve öve bitirememiş ve onun çok büyük bir dahi olduğunu da belirtmiştir.Sherill ayrıca ABD Başkanının yabancı bir ülkenin Dışişleri Bakanına Avrupa'nın en büyük adamının Türkiye'de olduğunu söylediğini de sözlerine eklemiştir. Sherill'in sözleri büyük bir alkış tufanı yaratmış ve Büyükelçimiz kendisine teşekkürlerini sunmuştur.²⁶⁸ Mehmet Münir Bey ,Türkiye'de bir sene Büyükelçi olarak görev yapan Sherill'e ve onun siciline övgü dolu sözler söylemiştir.²⁶⁹

1.25 Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikalılara Mektubu

9 Temmuz 1934'de Waldorf Astoria Otelinde “World Narcotic Defanse Association” cemiyeti tarafından bir davet düzenlenmiştir.Davete Washington Büyükelçimiz Mehmet Münir Bey'de katılmıştır.²⁷⁰Mehmet Münir Bey bu davette Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'nin uyuşturucu maddelerle mücadeledeki tedbirlerini anlatan bir mesajını okumuştur.²⁷¹ Mektup , Amerika'da Türkiye lehine bir hava yaratmıştır. Peki bu mektubun içeriği neydi ve neden önemliydi? Bu mektup , uyuşturucu bağımlılığı hakkında bir mektuptu. Cumhuriyet gazetesi bu mektupla alakalı haberde şöyle demektedir: “Gazi Hazretleri bu mektuplarında uyuşturucu maddeler iptilasının bütün dünya için en büyük bir içtimai bela olduğunu ,insanların bu yüzden دچار oldukları felaketlerin eski zamanların taunlarını bile gölgede bırakacak bir raddeye vardığını izah buyurduktan sonra buna karşı mücadele maksadile Türkiye Cumhuriyeti içinde 1928 senesinden beri hükümet tarafından alınmakta olan tedbirleri gözden geçirdikleri sırada yeni vaziyetler karşısında bu tedbirlerin kafi olmadığını gördüklerinden bu işte muvaffakiyetin en büyük amili olarak telakki ettikleri bütün milletlerin büyük maksat uğrunda birlikte çalışmalarını temin etmek için mevcut beynelmilel mukavelelerin hepsinin kabul ve tasdikile bunların Türk milletinin en büyük ve yüksek sıfatı olan sadakatle tatbik edilmesini tavsiye buyurmaları üzerine Büyük Millet Meclisinin 1912 La Haye ,1925 ve 1931 Cenevre mukavelelerini hep birden tasdik eylediğini hikaye buyurmuşlar, mukavelenamelerin kabulü ile memleketimizin pek değerli ihraç mallarından biri olan afyon istihsalatının azaldığını ,iktisadi buhranın en şiddetli zamanında tatbik mevkiine konulan bu tedbirin Türk köylüsünü bir kat daha sıkıntıya sokacağı şüphesiz olmakla beraber bu fedakarlığa her ne pahasına olursa olsun katlanmak zarureti karşısında

²⁶⁸CCA, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti I.Daire Umum Müdürlüğü , I.Şube ,440/58 ,17/XII/1934 , Erteğin'ün Sherill'in verdiği ziyafet hakkında gönderdiği rapor bu şekildedir.

²⁶⁹New York Times , 17 December 1934

²⁷⁰New York Times , 9 July 1934

²⁷¹New York Times , 10 July 1934

köylüyü ziyandan korumak ve gelirini başka mahsullerle kayırmak üzere bilhassa pancar ekimine ve şeker sanayine genişlik verildiğini dermeyer etmişlerdir.Beynelmilel mukavelelerin kabulünü müteakip bunların tatbikini temin için yeni kanunlar çıkarılmasına ve bugünkü vaziyete uyacak teşkilat yapılmasına lüzum görüldüğünden bahsederek memlekette uyuşturucu maddeler alışverişinin bir elden ve hükümetin sıkı kontrolü altında yapılmasını kolaylaştırmak üzere bunun bir hükümet inhisarı tarzında idaresi münasip görülerek mahsus bir kanunla uyuşturucu maddeler inhisar idaresi teşkil edilip bu sayede uyuşturucu maddelerin yapılması ,alınıp satılması ve memleketten dışarı çıkarılması işlerinin bir devlet inhisarı şeklinde idaresi usulünün ilk defa olarak memleketimizde tesis olunduğunu , bundan başka uyuşturucu maddelerin murakebesi kanunu adı ile diğer bir kanun çıkarılarak bunda uyuşturucu maddelerin ithal ve ihracı memleket içinde alınıp satılması için beynelmilel itilaflara uygun hükümler konulduğu gibi haşhaş ekiminin tahdidi ve esrar yapmaya yarayan Hint kenevirinin büsbütün yasak edilmesi için mahsus maddeler dercedildiğini ilave buyurmuşlardır.²⁷²Münir Bey , 6 Eylül 1934’de bu mektubu Amerikan radyosundan da okumuştur.

1.26 Key Pittman’ın Radyo Konuşması

Key D.Pittman ,1872’de ABD’nin Missisipi Eyaletinin Vicksburg şehrinde dünyaya gelmiştir. 1913’de Amerikan Senatosuna Demokrat Parti üyesi olarak girmiş ve ölümüne kadar bu görevini sürdürmüştür.Roosevelt’in Başkanlığı döneminde Dış İlişkiler Komitesinin Başkanlığını yapmıştır.Münir Bey’in Dışişlerine gönderdiği rapora göre Pittman’ın 25 Aralık 1934’de New York’ta bir radyoda Uyuşturucu Maddeler İle Mücadele başlığı altında yaptığı bir konuşmanın bazı kısımları Türkiye ve Gazi Mustafa Kemal Paşa ile ilgilidir.Pittman’ın sözlerine göre ,“Münir Bey Washington’a Büyükelçi olarak atandıktan sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in mesajını Amerikalılara okumuş ve yapılan antlaşma gereğince bütün kanuni tedbirlerin Türkiye’de uygulandığını bildirmiştir.ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull,Türkiye’de uygulamaya konulan tedbirlerin Amerika’da henüz uygulamaya konulmadığını bildirmiştir.Kuzey ve Güney Amerika’daki Devletlerin bu tedbirleri ülkelerinde uygulamaya koymaması bu sorunun çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Türkiye , geçiminin büyük bir kısmını afyon üretiminden sağlayan ülkedir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in liderliği altındaki Türk ulusu afyon ve kenevir tarımına büyük ölçüde son

²⁷²Cumhuriyet , 6 Eylül 1934

vermiştir.Bizler Amerikalılar olarak 1909’da uyuşturucu maddelerle kararlilikla mücadele etmek için ilk defa Uluslararası Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Konferans çağrısında bulunmuştuk.Bunu pek çok kişi hatırlayacaktır.Türkiye’nin Washington’a Büyükelçi olarak gönderdiği Münir Bey de bizim bu konudaki hassasiyetimize geçen yılın Temmuz ayında yapmış olduğu konuşmasında değinmiştir.Bu konu üzerinde uluslararası faaliyetlerde bulunmaktadır.Uyuşturucu , kullanan bütün insanlar harap olmaktadır.Afyon üretiminde dünyada birinci sırada olan Türkiye bu konuda ciddi bir adım atarak afyon üretimini büyük oranda yasaklamıştır.”²⁷³

Mehmet Münir Bey ,Pittman’ın Amerika’nın Uyuşturucu ile Mücadele Kapsamında sözlerini Dışışleri Bakanlığına olduğu gibi bildirmiştir. Münir Bey’in Büyükelçiliği döneminde başlayan afyon konusu ilerleyen yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük gerginliklere hatta siyasi krizlere neden olmuştur.

1.27 Uluslararası Parlamentolar Konferansı

Uluslararası Parlamentolar Birliği’nin 24 Nisan 1933’deki Konsey toplantısında Türk Grubu otuzuncu konferansın İstanbul’da toplanması önerisinde bulunmuş ve bu öneri kabul edilmiştir. Türkiye , bu konferans için Temmuz 1934’de hazırlıklara başlamıştır .19 Temmuz 1934’de Türkiye dışından gelecek üyeler için herhangi bir bedeli olmayan vize uygulamasına geçilmesine karar verilmiştir.²⁷⁴Konferansa katılan devlet sayısının 170’i geçtiği belirtilmiş Türkiye’de bu konferansa katılmıştır.Toplantı tarihinin başlangıcı 23 Eylül olarak belirlenmişse de ancak 24 Eylül’de başlayabilmiştir.Toplantının açılış konuşmasını TBMM Başkanı Kazım Özalp yapmıştır.Konferansta Türkiye’yi temsil eden heyetin başkanlığını ise Hasan Saka yapmıştır.

Konferans bittikten sonra Amerikan basınında alınan kararlar ve Türkiye ile ilgili bazı haberler yer almıştır. Konferansta ABD’yi Demokratlardan Arkansas Senatörü Mr.Robinson temsil etmiştir. Bu konferans hakkında genel grup katibi Mr. A.D.Call bir rapor hazırlamış ve bu raporun kongre tutanakları arasında yer alması yönündeki teklifini 17 Ocak 1935’deki kongre toplantısında dile getirmiş ve teklifi kongre tarafından kabul edilmiştir. Bu rapor 18

²⁷³CCA , T.C Hariciye Vekaleti Ticari İşler Müdürlüğü ,10/03/1935. Telgrafın numara kısmı silik olduğundan okunamamıştır.

²⁷⁴İşıl Çakan ,*Türkiye Büyük Millet Meclisinin Uluslar Arası Parlamentolar Birliğine Katılımı ve İstanbul Parlamentolar Konferansı (1934)* ,Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi”,Cilt:0,2004,Sayı:10 ,s.49.

Ocak tarihili zabıtnamenin 689.sayfasında yayınlanmıştır.²⁷⁵Münir Bey , daha sonra mezkur rapor konferans kararları ve konferans hakkında Türk Hükümetine bir yazı göndermiştir.

Münir Bey ,24 Ocak 1935’de Konferansın Amerika’daki yansımaları hakkında Dışişlerine şu raporu göndermiştir :“İNGİLİZCEDEN TERCÜME ... 24 Eylül Pazartesi günü ,Konferansın küşadında Amerika Birleşik Devletleri Heyeti murahhası azalarının hepsi hazırıldılar. Mr.Cohran ve ben Roma’da Mr.Oliver’a katıldık.Üçümüz ayın yirmi birinde Brindizden İstanbul’a müteveccihen vapura bindik ve ertesi günü Atinanın limanı olan Pire’de vapurumuza gelen senatör ve (...) Robinson’u selamladık. O akşam beşimiz birden Atina’dan hareket ederek Attika’nın cenup noktasından geçerek fevkalade bir guruba karşı ilerledik. Mehtaplı bir gecede Ege Denizini katı ettikten sonra parlak bir sabah Çanakkale Boğazından geçtik ve güzel bir günde Marmara’dan giderek Pazar günü akşamı ayın yirmi üçünde İstanbulda vapurumuz rıhtıma yanaştı. Dostlar ve resmi zevat en dostane surette bizi karşıladılar.Senatör Connally ertesi sabah erkenden doğrudan doğruya Paristen geldi. Hepimiz Pera Palas Oteline indik. Türk makamatının dikkat ve nezaketi kendi devletimiz mümessillerinin yardımları sayesinde rahatımız için her türlü tertibat alınmış ve konferans müddetince emrimize bir otomobil ile şoförü verilmişti. İstanbul ve Haliç hakkındaki ilk intibamız kubbeli ve minareli, güzel renk ,şekil ve zevk ve romans ile dolu bir manzara oldu. -YENİ TÜRKİYE- Bir millet hakkında okumak ve yahut onunla doğrudan doğruya temas etmek arasında çok fark vardır. Bu cihet bilhassa yeni Türklerden bahsederken doğrudur. On bir senelik bir cumhuriyet devrinde Türkiye’de pek büyük değişiklikler vücut bulduğunu (...) murahhas biliyordu. Fakat İstanbulda ve bilhassa İstanbuldan tirenle bir gecelik mesafede olan yeni merkez Ankarada bu derece garp enerjisi ve idare tarzına işaret eden ahval ile karşılaşacağımı ihtimal ki misafirlerin pek azı tahmin ediyordu. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar az bir zaman ve mesafe dahilinde bu derece değişiklik vuku bulmamıştır. Bu ahval müdakkik her bir kimsenin ve bilhassa devlet adamlarının alakasını uyandırmaktadır. 1923 tarihli Lozan Muahedesinden beri bu 17 milyon halkın yaşadığı inkılabat şayanı hayert olarak tavsif edilebilir. Kapitülasyon adı altında uzun senelerden beri ecnebilere bahşedilen müsadat ilga edilmiştir. Bilumum ecnebi ordular memleketi terk etmişlerdir. Hudutlar tesbit edilmiş ve bunlar dahilinde tek bir ırk kültürü kurulmuştur. Çanakkale Boğazında ,Marmara Denizinde ve Karadeniz Boğazından serbest geçiş her millete müsaade edilmiştir. 13 İlkteşrin 1923’de Hükümet merkezi Ankara’ya nakledilmiş ve aynı ayın 29 unda da Türkiye tarzı Hükümeti Cumhuriyet olarak ilan ve riyaseticumhur makamına Mustafa Kemal intihap edilmiştir.3 Mart

²⁷⁵CCA, Türkiye Büyük Elçiliği Vaşington ,Sayı : 59/18, İlişği : 2 ,24/01/1935

1924 den beri Türkiyede Teokrasi nihayet bulmuştur. İslam dünyasını resmen idare eden hilafet makamı Türkiye’de ilga edilmiş ve Devlet kanunu olarak Kuranın yerine kanuni medeni kaim olmuştur. Erkeklerin fesi ,kadınların örtüsü ve kapalı tutulması ,tahaddüdü zevcat ve haremle ortadan kalkmıştır. Arap hurufatı yerine Latin alfabesi kabul edilmiş ve bu sayede çocuklar 2-3 sene yerine bir senede okumak öğrenmeğe başlamışlardır. Eski ölçü sistemleri yerine metro sistemi kabul edilmiş ve bütün dünyada kullanılan gregorien takvimi kabul edilmiştir. 1924 den beri medreseler kapatılmış ve herhangi bir mezhepten olursa olsun gerek mekteplerde gerek hastanelerde din tedrisi men edilmiştir. Şimdi bütün Türkiyeli çocuklar için ilk tahsil İngiliz sistemi ilk mekteplerde mecbur kılınmıştır. Arazi kanunları değiştirilerek büyük arazilere nihayet verilmiştir. Eski temenna yerine el sıkma usulü kabul edilmiştir. Günün saatleri şimdi eskisinden olduğu gibi değişen şafakla değil ,gece yarısından itibaren başlamaktadır. Deli veya malullerle istihza etmek isteyenler tecziye edilmektedir. Evlenmeden evvel erkekler ve kadınlar sıhhat vesikası almak mecburiyetindedirler. Etüt ve tetkik metotları gittikçe daha fazla kullanılmaktadır.Bizim aile ismi dediğimiz isimlerin Türklerde bulunmaması yüzünden vuku bulan karışıklığa nihayet vermek üzere soy adı sistemi kabul edilmektedir. Gaziye soy adı olarak BaşTürk manasına gelen manasına gelen Atatürk isminin verilmesi Büyük Millet Meclisinde tetkik edilmiştir.Takriben 170 milyon Türk lirasına balığ olan bütçe muvazenelidir ve ilk Cumhuriyet senesinden beri böyle olmakta bulunmuştur.Ticaret muvazenesi sistemi sayesinde para de facto olmuştur. Hükümet otoritesi her yerde hüküm fermadır.Hayat ve mülk emindir.Millilete karakteristik olduğu zannedilen ataletin yerine sanat ,istatistik ,imalat,yol ,şimendifer ,iş kanunları ,maarif ,tıp ,hıfzısıhha ve saireye karşı yeni ve faal bir alaka uyanmıştır.Eski Türkiye’nin şark tarzları yerine bir garp içtimai sistemi geçmiştir.Bu da dünyada tek olduğu kadar muvaffakiyeti büyük görünen bir inkılap suretile olmuştur.Daha yapılacak birçok şey olmakla beraber bu inkılap genişlemekte ve derinleşmekte ve hakikaten liberal ve demokratik bir devlet teessüsüne doğru gitmektedir.On seneyi az geçen bir müddet zarfında bu derece muvaffakiyetli neticelere ancak Gazi Mustafa Kemal’in cesareti ve mahareti sayesinde varılmıştır. Mumailahin faaliyeti Rusya’da 16.asır sonunda keza atalete ,fakra ,yanlış itikada ,taasuba ve cehalete karşı Büyük Petro’nun yaptığı mücadeleyi hatırlatmaktadır.Mamafih Gazi bir imparatorluğun değil cumhuriyetin başında bulunmaktadır. Öyle bir cumhuriyet ki beş yüz seneden beri yalnız bir otokratik rejim altında yaşamış olduğu halde şimdi her türlü şovinizmden serbest ve bütün dünya ile sulh içinde yaşamaktadır. TÜRKİYEDE AMERİKAN MENAFİ ... Amerika bütün bu şayanı dikkat inkişafa alakadardır , ve birçok Amerikalının yeni Türkiye hayatının muhtelif safhaları ile şahsi rabitaları vardır. Paul

Monroe'nun riyaseti altındaki Robert Koleji ile Miss Eleanor I.Burna'nın riyaseti altındaki kız koleji birkaç zaman Beynelmilel Amerikan Koleji namı altında birleşerek beynelmilel anlaşma için mühim bir istasyon teşkil etmiştir. Dr.Lorrin A.Shepard'ın idaresinde bulunan İstanbul Amerikan Hastanesi Amerika ruhunu ve maharetini Türklere en iyi tanıtan bir müessesedir. Amerikalı Dr.Thomas Whittemore Ayasofya Camiinin eski duvarlarını kaplayan harikulade mozaikleri örten boyanın kaldırılması işi için Türkiye Hükümeti tarafından seçilmiştir.Türkiyenin sanayi hayatı ile alakadar birçok Amerikalı iş adamları mevcuttur ve nihayet Amerika Hükümetinin Türkiye'deki gerek diplomatik ve gerek Konsolosluk memurları ,sefir Skinner ile müsteşar Shaw'dan başlayarak çok anlayışlı muktadir zevattır. Bütün bu zevat ve müessasat vasıtasıyla Amerika Türkiye ile olan bağlarının hakiki ve samimi olduğunu idrak etmektedir.”

1.28 American Liberty Leauge Cemiyeti

Büyük Buhran'dan yaklaşık beş yıl sonra Birleşik Devletlerin ekonomisi adeta bataklığa saplanmıştı .Roosevelt'in New Deal sistemine ilk başlarda destek veren iş dünyasının liderleri kimi zaman da karşı çıkmaktaydılar.E.I 'nin eski Başkanı Irene du Pont ,1930 ve 1933'deki seçimlerde Demokratlara oy verdiğini söyleyerek Demokratik Ulusal Komitesine de üç bin dolardan fazla bağışta bulunmuş ve New Deal'i açıkça hedef alacak süreci başlatmıştır.Du Pont ,American Liberty Leauge'nin kuruluşunda etkin rol oynamıştır.²⁷⁶American Liberty League (Amerikan Özgürlük Ligi) ,15 Ağustos 1934'de Amerika'da kurulan siyasi bir örgüttü.²⁷⁷Bu örgütün üyeleri ,Amerika'nın önde gelen zengin insanları ve bilinen siyasi yüzlerinden oluşmaktaydı. Bu örgüt , bireysel özgürlükleri ve özel mülkiyeti savunmuştur. Roosevelt'in 1936'da tekrar Başkanlığa seçilmesinden sonra faaliyetlerini önemli ölçüde azaltmış 1940'da Washington'da bulunan ofisini tamamen kapatmıştır.

Münir Bey ,ALL kurulduktan bir yıl sonra Türk Dışişlerine bir rapor göndermiştir. Ertegün, raporunda cemiyetin kuruluş faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir.Münir Bey'in raporuna göre ALL Temsilciler Meclisinde Birleşik Amerika'nın Anayasasını koruma niyetiyle ortaya çıkmış ve kendilerine yaklaşık olarak 104 bin dolar bağışlanmış bu zamana kadar bu paranın 95 bin dolarını kullanmışlardır.Bu cemiyetin temsilcilerinden biri olan Demokrat Partili

²⁷⁶Patrick C.Patton ,STANDING AT THERMOPYLAE : A HISTORY OF THE AMERICAN LIBERTY LEAGUE ,Temple Universty , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , 2015,s.1.

²⁷⁷Grace Hutchins , The Truth About The Liberty League ,Florida Atlantic Universty ,International Pamphlets, New York , 1936,s.4.

Alfred Smith ve John Dawis ve de bir başka temsilcilerden biri olan John Raskob bu örgüte bağışta bulunmuşlardır.ALL'ye bağışta bulunan bir başka isim de Roosevelt'in yakın dostlarından biri olan Bernard Baruch'un kızı Renee Baruch'dur. ALL'nin kaç üyesinin olduğu gizli tutulmuştur.Örgütün başkanı olan Jouett Shouse 1934'de gerçekleşen Kongre seçimlerinde herhangi bir rolü olmadığını belirtmiş ve memuriyetliği kazanmak için aday olmadığını bunun dışında ALL'nin hiçbir safında olmadığını özellikle vurgulamıştır.Shouse „ALL'nin iki partili sistemin savunucuları olduğunu ve ilkelerini yerine getirebilmesi için her iki parti ile dayanışma içinde olunması gerektiğini savunmuş ayrıca Kongreye seçilen üyelerin ilkelere her zaman uymalarının teminini sağlayacaklarını da ifade etmiştir.ALL,birkaç gün önce on maddeden oluşan programlarını yayınlamıştır. On maddeli programları ise şöyledir :”

- Özgürlük haklarına kefil olan Amerikan temsilcilerinin basın ,dil ,dindeki serbestliklerine barışsever toplantılarla katkıda bulunulacak ,bürokrasinin gelişmesine destek verilecek ve tekelciliğin ilerlemesine karşı mücadele edilecektir.
- İş bulma,para kazanma,tasarruf konularında herkese eşit davranılacaktır. Kongre'nin vergi,tahsisat koyma ve paranın yerel bölgeler için kullanılması hakkını muhafaza edecektir.
- Amerikan Hükümetinin ekonomik ve sağlam bir maliye politikası takip etmesi konusunda tavsiyelerde bulunulacaktır.
- İşsiz insanlara iş bulunup ,tarım ve sanayinin düzeltilmesi sağlanmalı ve örgütün yasal ticari faaliyetlerine Amerikan Hükümetinin müdahalelerine karşı engel olunacaktır.
- Kısıtlama sonucu elde edilen paraların işletilmesinde karşı müdahalelere karşı her türlü tedbirlere başvurulacak ve işletilen paraların korunması görevini Hükümetin koruması istenecektir.
- Kendine bakmaktan aciz olanların bakımının Hükümet tarafından sağlanılmasının çalışılmasına dikkat edilecektir.
- Kanunların sadece Amerikan Kongresi tarafından yapılması ve bu kanunların mahkemeler tarafından yorumlanmasına destek olunacaktır.
- Herhangi bir teşkilatı olmayan Amerikan halkının kendini beğenmiş grup faaliyetlerine karşı mücadele edilecektir.

- Gelecek nesiller için özgürlük bildirisinin ve Amerikan Anayasası'nın ilkelerinin korunmasına çalışılacaktır.²⁷⁸

Erteğün ,ALL'nin kuruluşu hakkında bu raporu Türk Dışişlerine göndermiştir.

1.29 Büyükelçilikte Türk Filmleri

Fotoğrafçı Julien Byran ,Türklerdeki köklü değişikliklileri filme almak amacıyla Türkiye'ye 1936'da gelmiştir.Eylül 1936'da Florya'daki köşkte Atatürk'ü iki gün boyunca görüntülemiştir.Atatürk'le ilgili çekimini tamamladıktan sonra Türkiye ile ilgili başka bir film daha çekmiştir.90 dakikalık sessiz filmine adına Reborn Turkey adını vermiştir.Bu filmde Atatürk'le ilgili sahnelerde vardır.Reborn Turkey filmi ABD'nin çok farklı yerlerinde yayınlanmıştır.The March Of Time adlı haber dizisi Byran'ın Türkiye'de çektiği görüntülerden yararlanarak "Father Of All Turks" adında altı dakikalık bir haber filmi haber filmi hazırlamış ve ilk gösterimi 19 Şubat 1937'de ABD ve Avrupa'da yapılmıştır.²⁷⁹

Julien Byran ,27 Mart 1937'de Beyaz Saray'da Başkan Roosevelt ile bir görüşme yapmış ve ona Türkiye ile ilgili filmlerden bahsetmiş ayrıca bu filmleri izlemesi tavsiyesinde bulunmuştur. Roosevelt , Byran'ın kendisine Türkiye ile ilgili gösterdiği bazı fotoğraflara resmen hayran kalmış hatta bu fotoğraflar hakkında Atatürk'e bir şeyler yazmak istemiştir. Çeşitli gazetelerde günlük yazılar yazan Roosevelt'in eşi Türkiye ile ilgili bu fotoğraflardan ve filmlerden övgüyle bahsetmiştir. Bayan Roosevelt'in övücü sözlerinden biri de şudur : “ Türklere ait fotoğraflar çok enteresandır. Çünkü bunlar o zamana kadar yeni metotları bilmeyen ve henüz makinenin girmedığı anlaşılan bir ülkenin kısa bir zaman içinde mekanize olmuş bir millet haline getirmek için neler yapıldığını biz Amerikalılara göstermektedir.” Büyükelçilikte yayınlanan Türkiye ile ilgili filmlerden övücü sözlerle bahsedilmiştir.Türkiye ile ilgili filmleri izleyen Amerikalıların söylediklerine göre Türkiye'ye bir seyahat yapmak adeta bir Revelation (Vahiy)'dir.²⁸⁰

Münir Bey,Türkiye'de bazı filmler çeken Mr.Julien Byran ile temasa geçerek Washington'daki Türk Büyükelçiliğinde Amerikalılara Türkiye ile ilgili bazı filmler izlettirmek istemiş ve bu isteği Byran tarafından kabul edilmiştir. 29 Mart 1937'de Amerika

²⁷⁸CCA ,T.C Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,1.Şube ,No : 3700/157 ,26/02/1935

²⁷⁹Tunç Boran ,”Demokrat Parti'nin Atatürk Sevgisi (1954) Belgesel Filmi”,*Tarih&Gelecek Dergisi*,Cilt:7, 2021, Sayı: 1 ,s.101-102.

²⁸⁰CCA , No : 388/166 ,14/05/1937. Roosevelt'in eşinin Türkiye ile ilgili sözleri bu telgrafta bulunmaktadır.

devlet erkanı parlamentodaki muhalif kanattan bazı kimseler , kordiplomatik erkan , yerli ve yabancı iki yüz kişilik bir grup filmi izlemişlerdir. Münir Bey , Amerikalıların Türkler hakkında çok az bilgiye sahip olduklarını hatta kimi Amerikan bölgelerinde Türklerin Afrikalılar gibi zenci sandıklarını ifade etmiştir.Türlere ait filmleri izleyen Amerikalılar, Türk Devlet Adamlarının tıpkı Amerikalı Devlet Adamlarına benzediğini ifade edip şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir.

Amerikan halkının Türkleri bir nebze olsun tanımaları için gösterilen bu çabalarda Münir Bey'in etkisi hiç tartışılmaz bir konudur. Bu filmler sayesinde Avrupa'da yapılmış bazı kötü propagandalara engel olunabilmiştir. Bunda Büyükelçi Ertegün'ün rasyonel girişimleri de oldukça etkili olmuştur.

1.30 Londra Deniz Antlaşması

12 Kasım 1921 – 6 Şubat 1922'de Washington'da Konferans yapılmış ve 6 Şubat 1922'de İtalya ,Birleşik Krallık , Japonya , Fransa ve ABD arasında Washington Denizcilik Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma , bahsi geçen devletlerin donanmaları hakkındadır . Bir başka amacı da Birinci Dünya Savaşından sonraki süreçte silahlanma yarışını durdurmaktır. ABD , bu konferansta tavizkar davranmıştır. Denizlerdeki hakimiyet mücadelesinin masrafları ABD'ye çok ağır geliyordu. Zaten ABD'de de gemi imalatları 1916'dan beri durdurulmuştu. Çünkü hiçbir geminin yüzde kırk beşinden fazlası tamamlanamamıştı. Başkan Warren Harding, gemi inşa programının tamamlanması için Amerikan Kongresine bir tasarı sunmuşsa da büyük bir muhalefet ile karşılaşmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Washington Denizcilik Antlaşmasını ilk bozan devlet , Japonya olmuştur. Japonya , denizcilik alanında oldukça ilerlemişti ancak mali kaynakları sınırlıydı. Çünkü ihracat ve vergi gelirleri azdı. Japonya'nın deniz inşa programını tamamlaması hiç şüphesiz ekonomisine büyük katkı sağlayacaktı. Japonya ,Çin ile büyük bir siyasi savaşa girdi. Japonya , diğer taraftan siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı ABD ile anlaşma yapmaya ihtiyaç duymuştur. Çünkü Japonya Kuzeydoğu Asya'daki yerinin tanınmasını istiyordu .²⁸¹İtalya , bu antlaşmayı gizlice bozmuştur. Hitler'in başında olduğu Almanya ise donanma antlaşmalarında yer almamıştır ve Alman donanması Versay Antlaşması ile kısıtlanmıştır.“Hayat Sahası“ politikası ile yayılmacı politika izleyen Almanya

²⁸¹Zara Steiner , *The Lights That Failed* , Oxford University Press , New York , 2005, s.375.

bu kısıtlamayı aleni bir çiğnemiştir.Bütün bu gelişmelerden sonra Washington Denizcilik Antlaşmasının bir hükmü kalmamıştır.

Londra Deniz Antlaşması , 22 Nisan 1930'da ABD, Birleşik Krallık, Fransa ,Japonya ve İtalya arasında imzalanmıştır.Esasına bakılırsa bu antlaşma Washington Denizcilik Antlaşmasının bir uzantısı mahiyetindedir.Bu antlaşma gereğince devletlere tanınan denizaltıların yüzdesi 2000 tonla sınırlandırılmıştır.Ağır kruvazörlere de sınırlama getirilmiştir. Bu konferansın en önemli konularından biride hafif kruvazörlere getirilen en yüksek sınırlamaydı. ABD , 10.000 tondan daha düşük olmasına karşı çıkmıştır. Sebebi ise, Pasifik Okyanusunda bulunan yakıt temin noktalarının sınırlı sayıda olmasıdır. Bundan dolayı karşı çıkmış ve isteğini kabul ettirebilmiştir.İlerleyen yıllarda Deniz Silahlarının Sınırlandırılması ve Azaltılmasına İlişkin yapılan bazı antlaşmalar şöyledir : “İkinci Londra Deniz Antlaşması , Londra Antlaşması , 15 Mayıs Olayı .”

Mehmet Münir Bey ,28 Mart 1935'de Dışişleri Bakanlığına Londra Deniz Antlaşması ile donanmasını ve hava sahasını güçlendirmek için bazı kanun teklifleri hazırlayan ABD'deki son gelişmeler hakkında detaylı bilgi vermiştir. Münir Bey'in gönderdiği rapora göre Amerikan Hükümeti deniz savunmasını ve hava sahasını güçlendirmek için bazı kanun tekliflerini Amerikan Kongresine dört adet rapor sunmuş ve bu raporlar kabul edilmiştir. Bu raporlar gereğince kanuni hale gelen tedbirlerin en önemlisi ise , Pasifik Okyanusuna kıyısı olan sahiller ve Havai Adaları çevresi başta olmak üzere sahil istasyonlarının güçlendirilip modernleştirilmesi 3000.000 dolar ayrılması teklifi kabul edilmiştir. Amerikan Meclisi'nin Askeri Kurulu ,Savaş Bakanlığının onayına bırakmak üzere ülkenin her tarafında eklenmiş hava istasyonları tesisini kurmayı amaçlayan bir raporu da onaylamıştır. Bu istasyonların bedeli 13 Şubat 1935 tarihli ve 123/61 numaralı yazışmalarda Cumhurbaşkanı tarafından istenilmiş ve en son olarak Meclis tarafından kabul edilen dört milyar dolarlık kalkınma ödeneğinden alınacaktır. Denizcilik Kurulu Başkanı Winson , 1942'ye kadar gemi sayısının üç yüz on üçü bulmasının arzu edildiğini ve bu miktarın yüz doksan birinin savaş gemisi olacağını bildirmiştir.Kabul edilen raporlara göre takviye edilmiş donanmaya mürettebatta eklenmiş böylelikle deniz hareketlarına hazır hale getirilmiştir. Raporlar üzerinde yapılan görüşmelerde çok az itirazlar olmuştur. Hatta raporların kabulü tahmin edilenden daha kısa sürmüştür. Herhangi bir değişiklik teklif edilmemesine rağmen bu raporların yakın bir zaman içerisinde çıkacağı tahmin edilmektedir. Görüşmeler sırasında Wisconsin eyaleti temsilcisi ayağa kalkarak şunları demiştir : “ Eğer harp edeceksek kiminle edeceğimizi bilelim ve milyonlarca doları yatakhane inşası için değil harp için sarf edelim”

demıştır. Gerek Winson gerekse de diğer encümen üyeleri istenilen bu ödeneğin görmezden gelinmeyeceğini bildirmiştir. Amerikan Meclisi tarafından kabul edilen raporların üçüncüsü ,donanma hizmetinde olan ve bugünkü sayısı beş bin dört yüz doksan dokuz olan asker miktarı yapılan takviye ile altı bin beş yüz otuz bir'e yükselmiştir. Tekrar hizmete alınacak olan bin otuz iki asker on yıllık süreç içerisinde azar azar alınacaktır. Yakın bir zaman içinde Amerikan Meclisi'ne sunulacak olan dört yüz yetmiş beş milyon dolarlık deniz bütçesi Meclis üyelerinin her birine Annapolis'de bulunan Denizcilik Akademisi'ne beş öğrenci tayin etme hakkını vermiştir. Şimdiki temsilciler ise ancak üç öğrenci seçebiliyorlardı. Bundan başka rapor gereğince hava kuvvetlerine bin doksan sekiz pilotun takviyesi gerekmektedir. Bunlar ülkenin her tarafından seçilmiş ve Pensacola'daki deniz hava istasyonunda otuz günlük bir sınav süreci geçireceklerdir. Hizmete elverişli olduğu görülen adaylar dört sene kadar dört sene bilfiil hizmet etmeyi kabul etmek şartıyla staj görecektir. Bu adaylar staj esnasında aylık yetmiş beş dolar alacaklar ve bilfiil hizmette bulundukları süre içinde bu miktar yüz yirmi beş dolara çıkarılacaktır. Bunların haricinde günlük bir dolar iâşe masrafı ve bir kereye mahsus olmak üzere stajı yerine getirdikleri halde kendilerine yüz elli dolar üniforma bedeli verilecektir. Dört senelik hizmeti başarıyla bitiren adaylar bin beş yüz dolar ikramiye hak kazanmışlardır. Bu raporların dördüncüsü ise hizmete seçilenler hakkındaki kanun değişikliğini içermektedir.²⁸²

Münir Bey ,gönderdiği raporla Londra Deniz Antlaşması ile Amerika'nın denizlerdeki faaliyetleri hakkında detaylıca bilgi vermiştir.

1.31 New York Dünya Sergisi

Münir Bey'in Washington Büyükelçisi olduğu dönemde 1939'da New York'ta Türkiye'nin de katıldığı uluslararası fuar düzenlenmiştir. Bu fuar 30 Nisan 1939'da açılmıştır. Bu fuarın hazırlıkları aslında 1936'da başlamıştı. Fuar yeri için New York'un Queens kasabasında bulunan Flushing Meadows Park seçilmiştir. Seçilen bölge aslında çöplüklerin atıldığı bir yerdi. Dönemin şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda bu işi gerçekleştirmek hiç kolay değildi. Yapılan plana göre alan çöplerden temizlenecek ve bir park alanına dönüştürülecekti. Bu iş için ilk olarak Parklar Komiseri olan R. Moses'dan işlemleri başlatmak için izin alınmıştır. Alan çöplerden temizlendikten sonra tasarımcılar, mimarlar ve mühendisler fuar

²⁸²CCA ,Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti 1.Daire Umum Müdürlüğü ,1.Şube . Münir Bey'in bahsettiği raporun adında silinmiş harfler olduğu için okunamamıştır. Sayı kısmı silik olduğundan okunamamıştır. 28/03/1935

için gerekli çalışmalara başlamışlardır.Fuarın ön hazırlıkları yaklaşık on bir ay sürdü. Maliyeti ise 2.186.000 doları bulmuştur.²⁸³

New York'ta düzenlenen bu fuarın amacı neydi? Bu fuar her şeyden önce Amerika'nın 150.bağımsızlık yıldönümü için açılmıştı. Fuarın sloganı “ Yarının Dünyasını İnşa Etmek”’ti. Kabul edilen bir başka sebebi ise 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkilerini silmekti. Bu fuar , bahsi geçen krizin bir daha yaşanmaması için halkı bilinçlendirme amacı taşımıştır.Büyük Amerikan şirketleri bu fuarda yerlerini almıştır.Fuar , üç bölüme ayrılmıştı. İdari ,Eğlence Yerleri ve de Sergiler. Türkiye'nin bu sergiye katılımı ne zaman başlamıştı? Fuar için ön hazırlıklar 1938'de başlamıştı.Bu sergi için ilk toplantı Temmuz 1938'de Türkofis'te ilk toplantı gerçekleştirilmiştir.Genç Türkiye Cumhuriyeti bu fuara katılmalı ve kendini göstermeliydi.

1.31.1 Türkiye'nin Fuar İçin Masrafları

1 Ocak 1939'da çıkarılan bir kararname ile Vedat Nedim Tör New York'taki Sergide Türkiye'yi temsil edecek heyetin Reisliğine seçilmiş ve oraya gidecek üyeler için gündelik verilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca Tör'ün gündeliğine on lira zam yapılması kararı alınmıştır. Sergiye gönderilecek diğer üyelerin masrafları için 1939 yılı bütçesinden ödenek ayrılması kararı da alınmıştır.²⁸⁴ New York Dünya Sergisinde Sergideki inşaat işleri ve sergi heyetleri ile yakın temaslarda bulunması için Nizamettin Ali Sungursav sergi komiserliğine tayin edilmiştir .Sergi mimarlığı Sedat Hakkı Eldem'e verilmiştir. Ayrıca her ikisine de diplomatik pasaport verilmiştir.²⁸⁵Türkiye , New York sergisine görkemli bir Türk pavyonu ile katılmıştır. Bu pavyona Türkiye'deki müzelerden halı ,kumaş ,çatma ,işleme ,aplike ,deri işleri ,çini ,cam ,tezhip,minyatür ,yazı ,sedef ,oyma ,kakma ,fildişi gibi el işlerinin dışında bakır ,demir ,pirinç ,gümüş ,altın gibi metal eşyalar gönderilmiştir. Eşyaların New York'taki pavyonda sergilenmesi için memurlar görevlendirilmiştir.²⁸⁶

27 Şubat 1939'da çıkarılan bir kararname ile İktisat Vekaleti Turizm bürosu müdürü Vedat Nedim Tör New York Dünya Sergisine gidecek heyetin Baş temsilciliğine seçilmiştir.²⁸⁷ Sergi için New York'ta açılan Türk Pavyonunun masrafları için daha sonra yerine konulması

²⁸³Evrin Şencan Gürtunca ,Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ABD'de Bıraktığı İz : 1939 New York Dünya Fuarı ve Türk Stantları , "Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi" ,Cilt: 8, 2020,Sayı: 24,s.116.

²⁸⁴CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü ,Karar Sayısı -2 , No :10195, 01/01/1939

²⁸⁵CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü ,Karar Sayısı -2 , No :10152 ,02/01/1939

²⁸⁶CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü ,Karar Sayısı -2 , No :10181, 06/01/1939

²⁸⁷CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü ,Karar Sayısı -2 , No :10451 ,27/02/1939

şartıyla Ziraat Bankasının şeker ithalatından elde ettiği gelirin 270 bin liranın alınmasına karar verilmiştir. Bu karar 6 Mart 1939'da onanmıştır.²⁸⁸ 7 Mart 1939'da çıkarılan bir kararname ile New York Dünya Sergisi'ne katılacaklar için Maliye Bakanlığından 450.000 liralık döviz talebinde bulunulmuş ve bu istek kabul edilmiştir. ²⁸⁹1 Kasım 1939'da alınan bir karar ile New York'a katılan Türk heyetinin yol masrafları için ise 9000 doların ayrılmasına karar verilmiştir.²⁹⁰ Sergiye gönderilen heyetin içinde yer alan Kemal Sünnetçioğlu'nun söylediklerine göre Türkiye'den Amerika'ya gönderilen kızlar sergide garsonluk yapmayı kabul etmemişler bundan dolayı New York'tan garson alımı yaptıklarını dile getirmiştir.²⁹¹

1.31.2 Fuar İçin Yapılan Radyo Yayınları

New York fuarının açılması sebebiyle bazı yabancı devlet başkanlarının Amerikalılara ve Başkan Roosevelt lehine radyodan yayınlar yapılacağı haberi üzerine Ankara konuyu Washington Büyükelçiliğine sormuştur. Washington Büyükelçiliği verdiği cevapta on yedi devletin on yedi pazar boyunca radyodan yarım saat Amerika lehine yayınlar yaptığını Türkiye'nin de böylesi bir yayın yapmasının oldukça olumlu bir tesir yapacağını bildirmiştir. Fakat Ankara radyosunun iki radyo dalgasından birine Alman istasyonları diğeri de Amerikan Telefon Şirketinin dalgalarının karışmasından dolayı Türkiye'de yapılacak radyo yayını Amerika'da iyi duyulamayacağı ifade edilmiştir. Ankara İstasyonunun RCA Şirketi ile temaslara girişerek bu sorunu en kısa zamanda çözmeye çalışması yada Sovyetler Cenevre İstasyonu ve Romanyalılar Alman İstasyonlarından birinin aracılığı ile yayın yapmak için aracı bir istasyon temini için girişimlerde bulunulmalı ve bu girişimlerin olumlu netice vermesi durumunda Amerika için radyo yayını yapmanın çok isabetli olacağı belirtilmekteydi. Yayın yapıldıktan sonra kısa bir musiki dinletisinin yapılmasının iyi olacağı bildirilmiştir. ²⁹²

Dönemin Dışışleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ,10 Mart 1939'da verdiği bir yönerge ile Amerika için radyo yayını yapılmasının oldukça iyi tesirleri olacağını bu konudaki teknik sorunun çözümü için Nafia Vekaletine başvurulduğunu bildirmiştir.²⁹³ Cumhurbaşkanı İsmet

²⁸⁸CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü ,Karar Sayısı -2 , No :10506 ,06/03/1939

²⁸⁹CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü , Karar Sayısı -2, No :10522 , 07/03/1939

²⁹⁰CCA ,T.C Başvekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü , Karar Sayısı -2, No :11271, 01/11/1939

²⁹¹Kemal Sünnetçioğlu , *1939 Newyork Dünya Sergisi Seyahat Hatıraları* ,Güven Basımevi, İstanbul ,1944,s.48.

²⁹²CCA , Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti ,U.No : 29894, Lef : 50, 08/02/1939

²⁹³CCA , Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti ,10/03/1939

İnönü 26 Şubat 1939'da Ankara Radyosundan Amerikalılar için bir mesaj göndermiştir. İnönü'nün konuşması Amerikan basınında 27 Şubat 1939'da şu haberle yer almıştır : “

Cumhurbaşkanı İnönü “Milletlere Selam” Konuşmasında Ülkesine Minnettarlığını Sundu ...New York Dünya Fuarını barış vesilesi olarak selamlayan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ,dün öğleden sonra Ankara'dan ABD halkına ve fuara milletin selamlarını ilettiler. Merhum Kemal Atatürk'ün halefi ,kısa bir süre önce Amerikalı bir öğretmenden öğrendiği İngilizceyi halka ilk kez söyledi. Mükemmel İngilizcesi parazit sebebiyle biraz gölgelenmiş olsa da Panayır'ın “ Uluslara Selamının” dokuzuncusunu yaptı. Başkan İnönü ,” Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarının bir başka büyük girişimi olan Dünya Fuarı sayısız faydalarının yanı sıra dünya uluslarını bir dostluk içinde bir araya getirme fırsatı sağlamıştır. Kendi içinde asıl olan bu girişim günümüzün acil ihtiyaçlarına cevap veren bir eylem olduğunu ortaya koymaktadır.Bu fuarın Türkiye'nin Amerika'da daha iyi tanınması ve mevcut dostluğun pekiştirilmesi için gerçek bir fırsat sağlayacağına inanıyorum. İki ulus arasındaki ilişkiler insanlığın büyük idealine hizmet ediyor. New York Fuarındaki Türk Pavyonları ,Amerika'nın Türkiye'yi daha iyi tanımaya ve iki ülke arasındaki dostluğa katkıda bulunması en büyük dileğimdir. Bizler Türkler Amerikan halkına güçlü ve samimi bağlarla bağlıyız.”²⁹⁴

1.31.3 Ertegun'ün Fuar'da Barışçı Söylemleri

6 Mayıs 1939'da Türk Pavyonu açılmıştır.Devlet Pavyonu Binası ise 500 metrekare genişliğinde bir alanda kurulmuştur.New York Dünya Sergisine katılan ülkeler kendi ülkelerinin tanıtımını yapacağı özel bir gün belirlemiş ve bunun için çeşitli organizasyonlar düzenlemişlerdir.Türkiye , bu sergi için 22 Temmuz'u belirlemiştir. Türkiye'nin tanıtımı için New York'ta yaşayan Türkler ve gelmek isteyen diğer insanlar davette bulunulmuştur. Protokol heyetinin sergiye gelmesiyle 21 pare top atışı yapılmış ardından serginin direğine Türk Bayrağı çekilmiştir.²⁹⁵

Washington Büyükelçisi Ertegun fuar için şu açıklamalarda bulunmuştur : “Karşılıklı dünya barışı ve uluslararası ilişkilerde iyi komşuluk politikası güden bir ülkeyiz. Amerikan halkının dış ilişkilerdeki tutumunu övmekteyiz. Amerikalılar insanlığın ortak kaderi için

²⁹⁴New York Times , 27 February 1939

²⁹⁵Cahide Sönmez ,”Yarının Dünyasında Türkiye :1939 New York Dünya Sergisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*,Cilt: 31, 2015, Sayı: 15, s.318-319.

sorumluluk üstlenmede kendi paylarına düşeni fazlasıyla yapmaktadırlar. Başkan Roosevelt ,her zaman istikrarsız olan bu dünyada iyi komşuluk politikaları uygulama metodunu seçmiş ve ulusları bir araya getirmek için her türlü fırsatı yaratmıştır. Ortak çıkarlara ve Türkiye'ye dayalı yarının dünyasını yaratmayı hedefleyen bu aktif politika dün yürürlüğe giren karşılıklı iyi komşuluk anlaşması ile biz Türkler açısından oldukça olumlu karşılanmıştır. Her millet çılgınca silahlanma yarışı içindedir. Bütün parasını silaha yatırmaktadır. Türkiye , böylesi bir dönemde verebileceğinden çok daha fazlasını vererek sergi için muazzam oranda para harcamıştır.”²⁹⁶Münir Bey ,insanlığın ortak menfaatleri karşısında bugünkü güvensiz dünyada Türkiye'nin barış için üstlendiği role dikkat çekmiş ve bu fuarın yarının dünyasını inşa etmesinde üstlendiği rolün önemini vurgulamıştır.Ayrıca Türk-Amerikan Cemiyetinin başkanlarından Profesör Traser ,Türk İnkılabının sonuçlarına dair açıklamalarda bulunmuş ayrıca New York'ta yaşayan Türklerden biri olan Fehmi adlı bir vatandaş Türkiye'nin Amerika ile olan dostluğuna özel bir burgu yapmıştır.²⁹⁷

Erteğin , Ağustos 1939'da Türk basınında çıkan bir haberde şunları demekteydi :“Türkiye, Nev York sergisinin bu yolda bir vazife görmesine çok kıymet veriyor , çünkü kendisi de emniyetsizliğe ve tahakküme karşı bir kale şeklinde barış cephesinde yer almıştır. Memleketimin ve serginin idealleri ve vazifeleri arasındaki yakınlıktan Türkiye'nin Amerika'daki resmi mümessili sıfatıyla ve Nev York sergisinin Türk Günü vesilesiyle bahsederken kendimi bugün için serginin bir ev sahibi vaziyetinde görüyorum. Sergiyi bütün ziyaret edenlere bu sıfatla samimi sulh ve dostluk selamları gönderiyorum. Serginin türlü türlü renkle dolu güler yüzü arkasına yarının bir yapıcısı ve sulhun bir amili sıfatıyla olan ciddi gayesini fark eden mesuliyet duygusuna sahip kadın ve erkeklere bilhassa hitap ediyorum. İnsanların arasında benzerliklerin farklardan çok olduğunu ve hakiki menfaatlerin müşterek bulunduğunu hatırlatmak hususunda Nev York sergisinin mühim bir rolü vardır. Benzerliklerin hatırdan tutulması ve bunun uyandıracığı sevgi ve yakınlık ,sabit fikirler ,nefretler ve taasup gibi amillere karşı kuvvetli bir settir. Buna inanan کافی miktarda millet bulundukça ve bunlarda insanlığı mukadderatına hakim bulundurmak mesuliyetini yüklenmeye hazır oldukça yarının dünyasına bir rüya gözü ile bakmaya sebep yoktur.”²⁹⁸

Amerika'nın Ankara Büyükelçisi John Van Antwerp Macmurray, fuardaki Türk Günü için sergi komisyon reisliğine şöyle bir mesaj göndermiştir: “Nevyork Sergisinde Türk Milli Gününe kutlanırken orada olamadığım için üzüntü içindeyim.Türkiye , Nev York Sergisine

²⁹⁶New York Times ,7 May 1939

²⁹⁷Tan , 25 Temmuz 1939

²⁹⁸Ulus ,11 Ağustos 1939

katılmakla büyük bir başarı elde etmiş ve bu sayede iki ülke arasındaki ilişkiler genişleyip derinleşmiştir .Biz hepimiz bundan dolayı mutluluk içindeyiz. Türkiye'nin sergi için açtığı pavyonlar ,genç Türkiye'nin amaçlarını ve başarılarını benim ülkemin insanlarına takdim etmekte , Amerikan ve Türk milletinin beslemiş olduğu amaçlar ve fikirler arasındaki büyük benzerlikleri yeni bir tarzda tüm dünyaya duyurmaktadır.Türkler ve Amerikalılar barıştan yana olan millettir. İki ülkenin imzaladığı karşılıklı antlaşmaların değerine ise paha biçilemez. Benim en büyük dileğim ise gelecek zamandakiler geriye doğru baktıkları zaman sergideki Türk Gününü Türk-Amerikan dostluğunun önemli bir evresi olarak görmeleridir.”²⁹⁹

1.32 Ertegün'ün ABD'de Katıldığı Davetler

Mehmet Münir Bey ,1940 yılı içerisinde ABD'de çeşitli davetlere katılmış Dr.Walter Livingston Wright ile birlikte 20 Mart 1940'da önce New York'a ertesi günü de Boston'a gidip davet edildikleri ziyafetlere katılmışlardır. Münir Bey bu davette Türkiye'nin herhangi bir dış saldırıya maruz kalmadığı müddetçe her zaman barıştan yana bir devlet olduğunu dile getirmiş ve Türkiye'nin büyük devletlerle olan barış ve dostluk politikasını her daim sürdürmeye kararlı olduğunu dile getirmiştir.³⁰⁰ Ertegün , New York'ta 1939'da Türkiye'de meydana gelen depremden bahsetmiş Boston'da ise Avrupa krizinde Türkiye'nin içinde bulunduğu konumdan ve çalışmalarından bahsetmiştir. New York'taki davete New York Bankası ve AAFT müdürleri ,Robert Kolejinin mütevelli heyeti ve Balkan Devletlerinin Sefirleri de katılmıştır. Bulgar Sefiri ,sağlık sorunlarından dolayı katılmamıştır.Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan sefirleri ve eşleri özellikle Türkiye için Vaşington'dan New York'a giderek hazır bulunma nezaketinde bulunmuşlardır. Ertegün'ün katıldığı davetlerde salonlar Türk ve Amerikan bayraklarıyla süslenmiş ,menüler Türkçe yazılmış ,Türk ve Amerikan ulusal marşları çalınmıştır. Münir Bey ,Türkiye'de meydana gelen depremden dolayı Amerikalıların ve Amerikalı Rumların yardım için topladığı 4000 dolar için şükranlarını sunmuştur. Atlantis Gazetesi Müdürü ,davette bir konuşma yapmış ve Türkiye'ye yardım yapacaklarını ifade etmiştir. New York davetinden birkaç gün sonra 864.72 dolarlık bir yardım çeki gönderilmiştir.

Ertegün'ün Boston'da City Club tarafından düzenlediği davete birkaç yüz kişi katılmıştır. Ertegün ve Elçilik heyeti Boston'daki davetten bir gün sonra Harvard Üniversitesinin verdiği

²⁹⁹Nejat Akar , 1939 *Nevyork Dünya Fuarında Türkiye* ,Çocuk Hastalıkları Araştırma Vakfı , Ankara , 2005, s.117-118.

³⁰⁰New York Times,21 March 1940

davete katılmıştır. Davete üniversitenin önemli profesörleri de katılmıştır. Mehmet Münir Bey, bu davette kendisine yöneltilen sorulara cevap vermiş ve Türkiye'nin dış politikasında barışın temel faktör olduğunu vurgulamıştır. Dr. Wright, Münir Bey'in katılamadığı davetlere onun adına katılıp Türkiye lehine beyanlarda bulunmuş bir nevi temsilciliğini yapmıştır. Wright'ın Türkiye hakkında olumlu söylemleri Türk-Amerikan ilişkilerinin olumlu seyir izlemesinde oldukça güçlü etki yapmıştır.

Türkiye'nin 1939'da yaşadığı büyük deprem o dönem Amerika'da yaşayan Rumların öncelikli konularından biri olmuştur. Güney ve Kuzey Amerika kıtasının Baş Ortodoks Piskoposu I. Athenagoras, tüm Amerika'da yaşayan Rumlardan Türkiye'deki deprem felaketi için para toplama kampanyası başlatmıştır. Bizzat kendisi de Rumların Türkiye'ye gönderdiği para yardımından bağımsız olarak büyük meblağda bağışta bulunmuştur. Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir habere göre 19 Ocak 1940'da Amerika'da yaşayan Rumların İstanbul'daki Kızılay veznelerine gönderdikleri para 18.441 lirayı gönderilmiştir. Genel bakiye ise 911 lirayı geçmiştir.³⁰¹ Tan gazetesinde çıkan habere göre Atina halkı Türkiye'de meydana gelen zelzele sebebiyle adeta seferber olmuştur. Büyük caddelerde belli yerlerde konuşlanıp gelen geçenlerden iki drahmiyi geçmemek koşuluyla para toplamışlardır. Toplanan paralar Türkiye'deki depremzedelere gönderilmiştir.³⁰² Mehmet Münir Bey, Türkiye'ye gösterilen yakın ilgiden dolayı eşiyle birlikte Rum Cemiyetlerinin düzenledikleri ziyafetlere katılmıştır. Münir Bey, Ahepa Cemiyetinin 4 Mart 1940'da Washington'da verdiği ziyafete katılmıştır. Ziyafete Amerikan siyasetinden birçok isim de katılmış ve bu davette yapılan konuşmalarda Türk-Yunan dostluğunun önemine vurgu yapılmıştır. Münir Bey, Washington'da Büyükelçi olduğu dönemde sadece Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimine değil Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimine de katkı yapmıştır.³⁰³

Erteğün, Washington Büyükelçisi uluslararası arenada mevkidaşlarıyla görüşürken ülkesinin kamuoyunu arkasında bırakmamış gittiği her yere beraberinde götürmüştür. Diplomatik görüşmelerinde zaman zaman geriye bakarak kendi hükümetinin hangi konularda nasıl politika izlediğini, istikrarlılık oranını ve Türk halkı tarafından desteklenip desteklenmediğini göz önünde bulundurmıştır. Bu durum sadece Erteğün'ün değil diğer tüm Büyükelçiler tarafından da uygulanmıştır.³⁰⁴

³⁰¹ Cumhuriyet, 20 Ocak 1940

³⁰² Tan, 20 Ocak 1940

³⁰³ CCA, T.C Vaşington Büyük Elçiliği ,412/233/H, Dosya Ek : 440 ,440/96 , 26/04/1940

³⁰⁴ Mehmet Gönübol, "Kamuoyu ve Dış Politika", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 23, 1968, Sayı: 04, s.88.

1.33 Ertegin'ün Vefatı

Mehmet Münir Bey ,1944 yılının Ekim ayında ciddi şekilde rahatsızlanmıştır .Münir Bey'i tedavi eden doktorlar Thomas Lu ve R.Massie Page , alışılmışın dışında olarak Türk Dış İşleri Bakanlığına 9 Kasım 1944'de bir telgraf göndermişlerdir .Telgrafta yer alan ifadelerde Mehmet Münir Bey'in "*Coronary Occlusion*"³⁰⁵ hastalığına yakalandığı belirtiliyor, durumunun ciddi olduğu , kimi zaman acı çektiği ve iyileşebilme ihtimalinin yüzde elliden fazla olduğu ve üç ay kadar dinlenmesi gerektiği ifade edilmiştir .Türk Dış İşleri Bakanlığı, 11 Kasım 1944'de Washington Büyükelçiliğine bir telgraf göndererek Mehmet Münir Bey'e üç ay izin verildiğini , bu süreç içinde Washington Büyükelçiliğine Orhan Halit (Erol) Bey'in Maslahatgüzar olarak bakacağını bildirip ,sizlere sağlık ve şifa dileklerinde bulunmuştur. Aynı gün içinde yani 11 Kasım 1944'de Amerika'dan Türkiye'ye gelen telgraf ile Mehmet Münir Bey'in vefatı bildirilmiştir.

Mehmet Münir Bey,vefat ettiğinde 61 yaşındaydı.Yılların verdiği yorgunluk, mütemadiyen devlet işleriyle meşgul olması ve kendine hiç zaman ayırmaması onun çokta yaşlı denilmeyecek bir yaşta aramızdan ayrılmasına neden olmuştur. "*Ulus*" gazetesi 12 Kasım 1944 tarihinde Mehmet Münir Bey'in vefat haberine ilk sayfada "*Yerine Konulamaz Bir Kayıp*" başlığı ile yer vermiştir. Hiç şüphe yok ki Mehmet Münir Bey'in vefatı , Türkiye'de olduğu kadar Amerika'da da üzüntü yaratmıştır . Ertegin'ün naaşı ,savaş yıllarında Türkiye'ye götürülmemiş Washington'da bulunan Arlington Ulusal Mezarlığı'nda saklanılmıştı.İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Acheson ,25 Ocak 1946'da Münir Bey'in cenazesinin diplomatik kurallara uygun olarak bir savaş gemisiyle Türkiye'ye gönderilmesi önerisinde bulunur ve Başkan Truman da bu öneriyi onaylar.³⁰⁶

13 Kasım 1944 tarihli "*Ulus*" gazetesinin ilk sayfasında Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Bey ile yakın ilişki kurmuş olan ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt'in Münir Bey'in vefatı ile alakalı bir yazısı yayımlanmıştır. Ulus gazetesinde çıkan yazı şu şekildedir: "Büyükelçi ve aynı zamanda sevgili dostum Mehmet Münir Bey'in vefat haberi hepimizi derinden üzmüştür .Mehmet Münir Bey ,ülkemizde görev yaptığı on yıl içerisinde ülkesinin çıkarları ve menfaatleri için çok çalışmış ve büyük başarılar sağlamıştır . Benim ve daha birçok kişinin Mehmet Münir Bey hakkında ki ortak bir

³⁰⁵B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.305.

³⁰⁶Cüneyt Akalın ,"*Missouri'nin Tarihsel Ziyaretinin Anlamı* ", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*,Cilt:0, 2003, Sayı: 3 , s.4

fikri onun oldukça çalışkan, namuslu ve alanına hakim üstün bir Türk diplomat olduğudur. Önce şahsım daha sonra Amerikan Hükümeti adına Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Mehmet Münir Bey'in vefatı dolayısıyla gönderdiğimiz taziye mesajının kabul buyrulmasını rica ederiz.”³⁰⁷

Başkan Roosevelt'in , Mehmet Münir Bey'in vefatı dolayısıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği telgraf şu şekildedir :“Amerikan'ın Türkiye Büyükelçisi , yakın ve samimi dostum Mehmet Münir Bey'in vefatı dolayısıyla sizlere taziye dileklerimi iletiyorum. Mehmet Münir Bey, Amerika'daki başarılı hizmetleri dolayısıyla sizin gurur duyduğunuz kişilerden olmalıdır .Amerikan Hükümeti , Mehmet Münir Bey'in sevecen ,asil ruhunu çok beğenip takdir etmiş ve onun vefatından derin üzüntü duymuştur. Böyle seçkin bir Türk Diplomatının vefatının Amerika'da yaşattığı üzüntüyü Türk milletine ve Türk hükümetine iletiyoruz.”The Evening Star gazetesi de Münir Bey'in vefatına yer vermiştir. Gazete Münir Bey'in vefat haberini “10 yıldır Washington'da Türk Büyükelçiliği yapan Mehmet Münir Bey ,61 yaşında geçirdiği kalp krizi sonucu öldü. Türk Elçiliğinden öğrendiğimize göre Münir Bey on iki gündür hastaydı.”³⁰⁸

Münir Bey'in vefatı yurt dışında olduğu kadar yurt içinde de geniş yankı yapmıştır . Ahmet Şükrü Esmer'in , 13 Kasım 1944'de Ulus gazetesinde “Mehmet Münir Ertegün” başlığı ile bir yazısı yayımlanmıştır .Ahmet Şükrü Bey bu yazısında Mehmet Münir Bey için oldukça övücü sözler kullanmış ve şunları da eklemiştir :“Münir Bey kadar temiz ve tevazu sahibi pek az insan vardır. Washington'da bizim Türk olduğumuzu öğrenen herkes Münir Bey hakkındaki sevgi ve saygısını dile getirirdi. Hariciye Nazırlığında çalışan bir genç Münir Bey için Washington'da bir haber Mehmet Münir Bey tarafından söylenmişse ona inanmayacak kimse yoktur.” demiştir.³⁰⁹

Amerika'da görev yaptığı süre içerisinde kendisini Amerikan çevrelerine benimsetmiş, birçok kişinin takdirini ve sevgisini kazanmış olan Mehmet Münir Bey için Amerikan Hükümeti 16 Kasım 1944'de şaşalı bir cenaze töreni tertip etmiştir. Mehmet Münir Bey'in Türk Bayrağına sarılı olan tabutu , bir top arabası ile geçici olarak defnedilmek üzere Arlington Ulusal Mezarlığına götürülmüş ve defnedilmeden önce yapılan konuşmalarda Mehmet Münir Bey'in mütevazılığına ,parlak zekasına ,derin bilgisine ,saygın kişiliğine övgülerde bulunulmuştur . Mehmet Münir Bey , geçici olarak Amerika'da gömülmüş ise de

³⁰⁷B. N. Şimşir , *Bizim Diplomatlar* , s.306.

³⁰⁸Mehmet Münir Bey'in 11 Kasım 1944 tarihli vefat haberi Evening Star gazetesinde “Ambassador Ertegün Dean Of Envoys Here Dies Of Heart Ailment ”başlığı ile yer almıştır. Evening Star ,11 November 1944

³⁰⁹Ulus ,13 Kasım 1944

daha sonra vatan toprağına getirilmiştir.Münir Bey'in naaşı ,“Missouri” isimli zırhlı ile 22 Mart 1946'da New York'tan yola çıkıp 5 Nisan 1946'da İstanbul'a gelmiştir .

New York Times gazetesi Mehmet Münir Bey'in zırhlı ile Türkiye'ye getirilmesine şu haberle yer vermiştir :“Başbakan Saraçoğlu ,merhum Büyükelçinin yakın arkadaşıydı. Ertegün'ün cesedi Missouri'de Saraçoğlu'na teslim edildi.”³¹⁰ Türkiye'ye Missouri zırhlısı ile getirilmesi Türkiye-Amerikan oldukça yakın diplomatik ilişkilerin başlamasını sağlamıştır. Missouri zırhlısının Türkiye'den ayrılmasından sonra birçok Amerikan gemisi Türkiye'ye gelmiştir .23 Kasım 1946'da Amerikan Deniz Filosu İzmir'e gelmiştir .Bu ziyarette ,ABD Donanmasına ait Donner , Perry ve Fargo adındaki gemiler ve bunun dışında Randolp uçak gemisi İzmir'i ziyaret etmişlerdir.³¹¹Büyükelçi Ertegün'ün cenazesinin iadesi görünüşte siyasi bir jest olarak görülmesede bu olay Türk halkının zihninde ABD'nin Sovyet tehdidine karşı Türkiye'ye verdiği bir destek olarak görülmeye başlamıştır.³¹²

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın iki kutup'a bölünmesi sonrası Türkiye'nin SSCB güdümüne değil de Batı bloğuna dahil olması o dönemin devlet politikalarının bir gereğidir. Missouri zırhlısının Türkiye'ye gelişi o dönemde Türk kamuoyu ve basınında olumlu ve sevinçle karşılanmıştır. Asım Us ,“Vakit”gazetesinde konuyla alakalı olarak 6 Nisan 1946 tarihli yazısında şunları yazmıştır :“Amerika , Rahmetli Büyükelçi Mehmet Münir Bey'in mezarını sıradan bir deniz aracılığıyla gönderebilirdi. Bu şekilde de Türkiye ile olan dostluğunu gösterebilirdi. Amerika, bunun tam aksini yaparak Uzak Doğu harbinde kullandığı Misuri zırhlısının gönderilmiş olması iki ülke arasındaki dostluğun çok ötesinde olduğunu göstermektedir. Misuri zırhlısı Birleşmiş Milletlerin bir sulh bekçisidir. İran'da bulunan Rus işgal kuvvetleri 1942'de imzalanan Rus – İngiliz - İran antlaşmasına rağmen Rusya ,İran'dan hala çekilmemiştir. Bu durum başlı başına bir savaş tehdididir. Bizler Rus kuvvetlerinin 6 Mayıs'a kadar İran'dan çekileceğine inanıyoruz. Bundan dolayı Misuri Zırhlısının Türk karasularına gelişi ile İran meselesi Birleşmiş Milletler Anayasası çerçevesinde çözülecektir. İki hadise arasındaki tesadüfte mühim manalar bulunmaktadır.”³¹³

Yunus Nadi,Missouri zırhlısının Türkiye'ye gelişini “Dost Amerikan Denizcilerini Karşılarken” başlıklı yazısıyla kaleme almıştır.Yazısında yer alan ifadeler şunlardır: ”Rahmetli Büyükelçimiz Mehmet Münir Bey'in cenazesini Türkiye'ye getirecek olan

³¹⁰New York Times , 7 April 1946

³¹¹Yavuz Güler,”II.Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)”,*Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* , Cilt:5, 2004 , Sayı: 2 , s.214.

³¹²Adam McConnel, ”Dean Acheson And The Turkish-American Alliance “,*Sabancı Universty ,Yayımlanmamış Doktora Tezi* , 2014, İstanbul , s.192.

³¹³Vakit ,6 Nisan 1946

Missouri zırhlısı bugün itibariyle Türk limanındadır.Mehmet Münir Bey,Amerika’da bulunduğu on yıl içinde Türkiye’yi en iyi şekilde temsil etmiş ayrıca Amerikan ve Türk milletlerinin birbirlerine yaklaşp samimi bağ kurmasında köprü görevi görmüş zekası , bilgisi , görgüsü sayesinde görev yaptığı devlet kademelerinde kendini sevdirmeyi başarmış değerli diplomatımızdır.İstanbul halkı ,Okyanus ötesinden gelen Missouri zırhlısını ve Amerikalı misafirlerimize kucak açmış devasa Amerikan gemisi olan Missouri zırhlısının heybetli duruşunda yarının barışçıl dünyasının mimarı olarak addetmemiz mümkündür. Türk milleti olarak ,Amerikalı misafirlerimizi ve onların kutsalı olan Amerikan bayrağını saygı ile selamlıyoruz...”³¹⁴Tanın gazetesi ,Mehmet Münir Bey’in Missouri Zırhlısı ile Türkiye’ye getirilmesini “Türk-Amerikan Dostluğu” başlığı adı altında yer vermiştir.³¹⁵ Türkiye’nin bu dönemde Amerika’ya sempati duyduğunu söylemek yanlış olmaz fakat doğru da olmaz . Çünkü doğuda beliren Rus tehlikesine Türkiye’nin daha güçlü bir devleti yani Amerika’yı arkasına alması ve Türkiye’nin stratejik güvenliği için Amerikan saflarına katılması o dönemin uygulanması gereken hükümet politikalarındadır.

1.34 Orhan Halit Erol

1892’de İstanbul’da dünyaya gelmiştir.Harbiye Nezaretinde görev yapmış Halit Bey ve Tayyibe Hanım’ın oğludur .Tayyibe Hanım Sır Katibi Mustafa Nuri Paşa’nın kızıdır .Orhan Halit Bey,1911’de Robert Kolejinden mezun olmuştur.1911’de başladığı Durham Üniversitesini 1914’de bitirmiştir.6 Aralık 1914’de belirsiz bir sıfatla Osmanlı hizmetine girmiştir.Semiha Hanım ile evlenmiştir.Milli Mücadeleye katılmak üzere Ankara’ya gitmiştir. 8 Kasım 1921’de Enformasyon Nezaretinde Mütercim olarak göreve başlamıştır.3 Kasım 1923’de İngilizce Tercümanı olarak Hariciye Nezareti bünyesine katılmıştır .Orhan Halit Bey, Ocak 1924’de Üçüncü Katip olarak Londra’ya gönderilmiş ve oradayken 1925’de İkinci Katipliğe yükselmiştir.Nisan 1927’de Londra’da İkinci sınıf Konsolos olarak görevlendirilmiş ve Aralık 1930’a kadar Londra’da kalmıştır.³¹⁶Türkiye’ye döndükten sonra Basın Genel Müdürlüğünde İngilizce Tercümanı olarak göreve başlamıştır.1934’de New York’a Başkonsolos olarak gönderilmiştir.1939’da Washington’da Müsteşar olarak göreve başladı ve 17 Eylül 1943’de beşinci sınıfa yükselmiştir.İkinci Washington Büyükelçimiz Münir Bey’in görevi yürüttüğü sırada vefat etmesi üzerine 11 Kasım 1944’den 16 Mart 1945’e kadar Maslahatgüzar olarak Washington Büyükelçiliğine vekaleten bakmıştır.

³¹⁴Cumhuriyet ,5 Nisan 1946

³¹⁵Tanın ,6 Nisan 1946

³¹⁶George S.Harris, *Ataturk's Diplomat's & Their Brief Biographies* ,s.319.

1.34.1 Erol'un B.M Bildirisini İmzalaması

Orhan Halit Bey ,Münir Bey'in vefatından sonra Washington Büyükelçiliğinde maslahatgüzar olarak göreve başlamıştır.Maslahatgüzar olarak yaklaşık beş ay görev yapmıştır. Orhan Halit Bey 'in bu görevi sırasındaki en önemli faaliyeti Birleşmiş Milletler Bildirisine Türkiye adına imza atmış olmasıdır. Birleşmiş Milletler Bildirisi , İkinci Dünya Savaşının olanca şiddetiyle sürdüğü dönemde Müttefik Devletlerin resmileştiğini gösteren 1942-1945 yılları arasında kırk yedi devlet tarafından imzalanmış olan antlaşmadır. Türkiye , bu bildiriye katılmak için 23 Şubat 1945'de Almanya'ya sembolik olarak savaş ilan etmiştir.Türk Hükümeti , 24 Şubat 1945'de Washington'daki Maslahatgüzarı Orhan Halit Bey aracılığıyla ABD Dışişleri Bakanlığına Şu yazıyı göndermiştir :“Türkiye , 19 Ekim 1939'da Büyük Britanya ile imzalamış olduğu ittifak antlaşması ile müttefik devletlerin davasını benimsemiştir.Türkiye ,bu tarihten itibaren ilk olarak Almanya daha sonra Japonya ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerini kesmiştir. 23 Şubat 1945'de bu devletlere savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler Bildirisine katılmaya karar verdi. Cumhuriyet Hükümeti , bundan dolayı 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirgesine bağlılığını Birleşik Devletler Hükümetine bildirmekten büyük bir şeref duymaktadır.”³¹⁷

Türkiye'nin savaş kararına tepki gösteren ülkelerde olmuştur.Bu ülkelerden biri de İspanya'dır.New York Times gazetesinin 24 Şubat 1945 tarihli bir haberinde konuyla ilgili şöyle bir yazı çıkmıştır :“Türkiye ,savaşın dehşetinden kaçmayı başarabildi.Yürüttüğü politikalar sayesinde İngiltere'nin bir müttefiki ve aynı zamanda Almanya'nın bir dostuydu. Savaş süresince tarafsızlığını korumayı başarmıştı.Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için Reich'tan ayrıldı.B.M'nin yardımlarının çoğunu kazanmayı başardı.”³¹⁸ Birleşmiş Milletler Bildirisi,26 Haziran 1945'de imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşmasının temeli olmuştur.Türkiye adına bu bildiriye Washington Büyükelçiliği maslahatgüzarı Orhan Halit Bey imzalamıştır.Türkiye'nin savaş kararına tepki gösteren ülkelerde olmuştur. Aynı gün çıkarılan bir karar ile Orhan Halit Bey'e Birleşmiş Milletler Bildirisini Türkiye adına imzalama yetkisi verilmiştir .Bunun için çıkarılan karar şöyledir : “ 1 Ocak 1942 tarihli Birleşik Milletler Bildirimine katılımımızı sağlamak üzere Türkiye Cumhuriyeti adına Vaşington'da imzalamak üzere ,Vaşington Büyükelçiliği Müsteşarı Erol'a

³¹⁷Mehmet Gönübol, *Turkish Participation In The United Nations* , Ankara Üniversitesi Basımevi ,1965, Ankara, s.2.

³¹⁸New York Times , 24 February 1945

yetki verilmesi ; Hariciye Bakanlığının 23/2/1945 tarihli ve 34/3770 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'na 23/2/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.”³¹⁹

Orhan Halit Bey'in imzaladığı bildiri , Türk Basınında oldukça etkili olmuştur. 25 Şubat 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi , bu olaya “Vaşington’da Dün İmza Ettiğimiz Vesika” başlığı ile yer vermiş ve ardından şunları da eklemiştir :”Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Beyannamesine ait formalite tamamlandı. Türkiye’nin Washington Maslahatgüzarı bugün, Washington’da 1942 Ocak’ta Birleşmiş Milletler Beyannamesine katılmasına dair vesikayı imzalamıştır.”³²⁰ 25 Şubat 1945 tarihli Akşam ,Tanin , Ulus , Vakit gazeteleri de Orhan Halit Bey’in imzaladığı bildiriye aynı başlıkla ve haberle yer vermişlerdir.

Orhan Halit Bey ,imzaladığı bildiri hakkında 28 Şubat 1945’de şöyle bir açıklamada bulunmuştur :“Mihverin tecavüz politikası Avrupa’yı altüst etmeye başladığı sırada sulhu korumak için gayretlerini birleştiren memleketlerle dayanışma halinde olduğunu gösteren Türkiye politikaya karşı açıkça vaziyet almıştı.Türkiye ,ittifakını bu zihniyet içinde imzalamış ve ülküsüne sadık kalarak o vakit çizmiş olduğu hattı hareketten asla ayrılmamıştır.Türkiye büyük Millet Meclisinin Almanya ve Japonya’ya harp ilan etmek hususunda 23 Şubat 1945 tarihinde verdiği karar bu hattı hareketin mantıki ve tabii bir neticesidir.Bu hareket Türkiye’nin bil cümle milletler için tam istiklal içinde sulh ve adalet mefkuresine susamış bütün devletlerle mütesanid bulunmak hususunda tuttuğu yolun son merhalesini teşkil eder. Hükümetim Birleşmiş Milletler ailesi içinde kendine ayrılan yeri almakla çok büyük bir memnurluk duymaktadır. Bu tarihi hadisenin büyük Birleşik Amerika Devletleri Cumhuriyeti toprakları üzerinde cereyan etmesi bu sevinci artırmaktadır.Birleşmiş Milletler beyannamesinin altına imzama koymak ve bu suretle memleketimin Müttefikler davasına ve tecavüze karşı birleşen bütün milletlere olan sarsılmaz bağlılığını bir kere daha teyit eden bir harekette bulunmakla hayatımın en büyük hazzını duyuyorum.”³²¹

Orhan Halit Bey ,verdiği demeçte Türkiye’nin açık ve net bir şekilde Batı’nın safında yer alacağını ifade etmiştir. Erol’un imzaladığı bu bildiri Batı’nın yanında olacağını savaş bittikten sonra net bir şekilde belli eden Türkiye’nin ilk önemli adımı olmuştur.

Erol ,Hüseyin Ragıp Bey’in Washington’a Büyükelçi olarak atanmasından sonra görevi ona devretmiştir.1947’de Bombay’a Birinci Sınıf Başkonsolos olarak atanmış ve bu görevi

³¹⁹CCA ,T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Karar Sayısı – 3/2204, 23/02/1945

³²⁰Cumhuriyet , 23 Şubat 1945

³²¹Cumhuriyet , 2 Mart 1945

1951'e kadar sürdürmüştür.1951'de çıkarılan bir karar ile Yeni Delhi Büyük Elçiliği müsteşarlığına atanmıştır.³²²21 Aralık 1957'de emekli olmuştur.

1.35 Hüseyin Ragıp Baydur

Hüseyin Ragıp Bey ,1890'da Rodos'ta dünyaya gelmiştir.Hüseyin Ragıp Bey , Reşit Galip Bey'in ağabeyidir.³²³Hüseyin Ragıp Bey'in babası Mehmet Galip Bey olup kendisi adliye mesleğine mensuptu.Mehmet Galip Bey ,Mersin İstinaf Mahkemesi üyeliğinden emekli olmuştur.Hüseyin Ragıp Bey ,Ortaokul'un ve Lisenin bir kısmını Rodos'ta okumuş ve 1909'da İzmir Lisesi'ni birincilikle bitirmeye muvaffak olmuştur .Daha sonra Sakız Sancağı Maarif Müfettişliğinde bir yıla yakın görev yapmıştır.Ragıp Bey, 1913 yılında Türk Ocağı'nın İlk İdari Heyeti'ne Genel Katiplik görevine getirilmiştir.Bu görevlerini yürüttüğü sırada “Türklük” adlı kitabını yayımlamıştır.Bunun dışında “Türkçenin Usulü Tedrisi” kitabını öğretmenler için,”Kitabet, Ezber ve İnşa Dersleri” kitabını da öğrenciler için yazıp yayımlamıştır.1914 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur.Mezun olduktan sonra Kadıköy ve Üsküdar'daki liselerde idarecilik ve öğretmenlik yapmıştır. 1917-1918 Eğitim-Öğretim yılında Kadıköy Lisesi'nin müdürlüğünü yapmış olup bu görevi sırasında “Muallim” adında bir dergi yayımlamıştır.

1 Nisan 1918'de alınan karar gereğince Avrupa Öğrenci Müfettişliği görevine Hüseyin Ragıp Bey getirilmiştir. Hüseyin Ragıp Bey ,Macaristan , Almanya ve Avusturya'da bulunan öğrencilerimiz ile yakından ilgilenmiştir.1.Dünya Savaşı sonrası Almanya'da olan ve Türkiye ile bağlantıları kesilen sayısı yaklaşık olarak 1500'ü bulan öğrencileri Türkiye'ye göndermek için çok çaba harcadıysa da Eğitim Bakanlığı bu konuya öncelik vermediği için Hüseyin Ragıp Bey'in çabaları sonuçsuz kalmış ve daha sonra bu görevinden istifa edip İstanbul'a dönmüştür.İstanbul'a döndükten sonra “İfham” gazetesinde başyazar olarak yazılar yazıp yayımlamıştır.³²⁴İfham ,Milli Mücadeleye ve Mustafa Kemal Paşa'ya destek veren bir yayın organıydı.³²⁵Hüseyin Ragıp Bey ,16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesinin ve İfham gazetesinin kapatılmasının ardından önce Rodos'a gitmiş ardından

³²² CCA, T.C Dışişleri Bakanlığı Zat İşleri Umum Müdürlüğü ,Karar : 24485 ,02/07/1951

³²³ Azize Aktaş Yasa ,<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-galip-baydur-1893-1934/>,*Atatürk Ansiklopedisi* , 2021

³²⁴ Bilgen Yetkin ,*Milli Türk Fırkasının Sesi İfham Gazetesinin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı , Konya, 2010,s.4.

³²⁵ Zekai Güner , “ Milli Mücadelede Türk Kamuoyunu Oluşturan Basın “, *Erdem* ,Cilt:11,1998 , Sayı: 31,s.95.

Ankara'ya gelmiştir .Bu sıralarda Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Milas Merkez Heyeti üyeliğine seçilmiş

Hüseyin Ragıp Bey ,Maliye Bakanlığı tarafından İtalya'ya hazine bandrolleri ve pulları bastırmak amacıyla Ağustos 1920'de gönderilmiştir.Beş ay sonra Türkiye'ye dönmüştür. Döndükten sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinin başyazarlığına 6 Şubat 1921'de getirilmiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde kendi adıyla yazılar yazmıştır.Şapolyo,Hüseyin Ragıp Bey'in Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığına getirilmesiyle ilgili şunları söylemiştir : "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ,Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığına Hüseyin Ragıp Bey'i getirdi.Aynı zamanda bu gazetenin günlük olarak yayımlanması görevini yine Hüseyin Ragıp Bey'e vermiştir.Bu gazete 6 Şubat 1921'den itibaren yayın hayatına başlamıştır." Ragıp Bey ,12 Mart 1921'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin genel müdürlüğüne getirilmiş ve onun müdürlüğü döneminde Milli Mücadele ile ilgili gelişmelerin tüm Türkiye'ye yayılmasını sağlamıştır.31 Ekim 1921'de bu görevinden ayrılmıştır.³²⁶

Hüseyin Ragıp Bey , kendisine ait sicil dosyasında özgeçmişine kendi el yazısıyla şu ifadeleri yazmıştır : "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı doğrultusunda o zamana değin haftada sadece iki gün çıkarılan Türk Hükümetinin fikirlerini yayma temsilciliğini görevini üstlenmiş olan Hakimiyet-i Milliye gazetesinin günlük olarak çıkarılması görevini üstlendim. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde başyazar olarak görevimi yerine getirdim.12 Mart 1921'de aldığım haber ile Büyük Millet Meclisi Genel Basın ve Haberleşme Müdürlüğü görevine getirildim. Bunun dışında bana gelen bir emir doğrultusunda Hakimiyet-i Milliye gazetesinde imzam olmadan başyazar olarak bu görevi bir süre daha yürüttüm." Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşmasından sonra Paris'te Türkiye temsilciliği açılmıştır .Bu temsilciliğe ,26 Ekim 1921'de Ahmet Ferit (Tek) Bey atanmıştır. Ahmet Ferit Bey ,daha önce beraber çalıştığı Hüseyin Ragıp Bey'i başkatip olarak Paris'e götürmek istediğini ilgili mercilere bildirmiştir .Bu isteği kabul edilmiş olup 1 Kasım 1921'de Paris Temsilciliği Başkatipliğine ataması yapılmıştır.Hüseyin Ragıp Bey , Ahmet Ferit (Tek) Bey'in yardımcısı ve Paris Temsilciliğinin iki numaralı adamı olarak göreve başlamıştır.

Hüseyin Ragıp Bey ,bu tarihten sonra meslek değiştirmiş ve artık o da Türk diplomatlarından birisi olma yolunda ilk adımını atmıştır.Hüseyin Ragıp Bey , bu görevine

³²⁶ Aykut Çağlak ,”Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri (1920-1931) “, *Atatürk Yolu Dergisi*, 2022,Sayı-71,s.94.

başladığında otuz bir yaşındaydı tıpkı o da Ertegün gibi görevi başında vefat edene kadar Türkiye'yi yurtdışında temsil etmiştir .Hüseyin Ragıp Bey ,1921 yılının son aylarında “Mustafa Kemal ve Türk Milli Hareketi”adında Fransızca bir kitap yazıp yayınlamıştır. Bu kitabın Avrupa’da milli mücadele üzerine yazılmış ilk kitap olduğunu söylememiz mümkündür.

Türkiye’nin 1922-1924 yılları arasında yurtdışındaki en önemli temsilciliklerinden birisi de Paris Temsilciliği idi.Türkiye’nin Paris Temsilciliği gerek milli mücadele döneminde gerekse de Lozan Konferansı görüşmelerinin yapıldığı sıralarda kayda değer hizmetleri olmuştur.O dönemlerde var oluş ile yok oluş arasında büyük mücadele veren Türkiye’nin Avrupa’da bulunan tek temsilciliği ,Paris Temsilciliği idi.Bu temsilcilik, resmîyette bir Elçilik veya Büyükelçilik konumunda değildi fakat o dönemlerde yerine getirdiği görevlere bakacak olursak onun adeta bir Büyükelçilik gibi görev yaptığını söylememiz mümkündür. 22 Kasım 1922’de Saltanat kaldırıldıktan sonra Avrupa’da bulunan Elçilik ve Konsolosluklar boş kalınca bir süreliğine Paris Temsilciliğine bağlanmıştır. Bu durum Paris Temsilciliğinin önemini biraz daha arttırmıştır.

Hüseyin Ragıp Bey , Ahmet Ferit Bey’in Şubat 1923’de Ankara’ya dönmesinden sonra maslahatgüzar olarak iki yıl kadar Paris Temsilciliğinin başında görevini yerine getirmiştir. Baydur, Lozan görüşmelerinde müşavirlik yapmış ve bu tecrübesi ona kariyerinde olumlu erki yapmıştır.³²⁷Hüseyin Ragıp Bey , çalışkanlığı ve işini fedakarlıkla yapmasının karşılığını 1 Aralık 1923’de Elçilik Müsteşarlığına atanarak almıştır .Hüseyin Ragıp Bey , kararname ile 7 Aralık 1924’de Bükreş Orta Elçiliği görevine getirilmiştir.Bükreş Orta Elçiliğine atandığına dair kararnamede yer alan ifadeler şunlardır :” Bükreş elçiliğine Paris mümessilliği vekaletini ifa etmekte bulunan Müsteşar Hüseyin Ragıp Bey’in ta’yini Hariciye Vekaleti Celilesinin 3 Kanunuevvel 340 tarih ve Sicil Müdüriyeti 23119/2110/222 numaralı tezkiresi ile vaki teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey’etinin 7.12.340 tarihli ictimasında karargir olmuştur. 7.12.340”³²⁸

Ragıp Bey ,Paris maslahatgüzarlığı görevinden 29 Ocak 1925’de ayrılmıştır. Hüseyin Ragıp Bey’in Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Bükreş Orta Elçiliğine atandığına dair 19 Şubat 1925 tarihli güven mektubunda yer alan ifadeler şöyledir:“...

³²⁷George S.Harris , *Atatürk’s Diplomats & Their Brief Biographies* , s.61.

³²⁸CCA, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Kalem-i Mahsus Müdüriyeti , Fon Kodu : 30-18-1-1, Kutu No : 12, Dosya No : 60, Gömlek No : 12 ,Adet : 1222 ,07/12/1924

Hüseyin Ragıp Bey ,bu zamana değin Paris'te maslahatgüzarlık görevini yürütmüş olup kendisini Bükreş'e Orta Elçi ve Olağanüstü Delege sıfatlarıyla atadım.”

Hüseyin Ragıp Bey ,kendisine ait güven mektubuyla birlikte Bükreş'e 26 Mart 1925'de gitmiş ve güven mektubunu nerdeyse üç ay kadar gecikmeli olarak 16 Haziran 1925'de Romanya Kralına takdim etmiştir. Hüseyin Ragıp Bey , 17 Haziran 1925'de Ankara'ya Romen yetkililerin kendisini diğer Türk heyetini nasıl karşıladıklarına dair telgraf göndermiştir. Telgrafta yer alan ifadeler şunlardır : “Bizler 16 Haziran'da Sinaiya'da bulunan Peleş Sarayı'nda Romanya Kralı tarafından alışılagelmiş olan tören ve teşrifat ile birlikte güven mektubumu sundum. Karşılıklı hitabetlerden sonra Romanya Kraliçesi tarafından da kabul edildim.Daha sonra Romanya Kralı ve Kraliçesi yanımda olan başkatip ve ateşemiliteri öğle yemeğine davet ettiler . Tören ,yemek ve yemekten sonra karşılıklı görüşme sırasında Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine saygı dolu sözler kullanmışlardır.Bizlere sıcak ve güler yüz göstermişlerdir.“

Ragıp Bey ,1927'de bir süreliğine Türkiye'ye gelmiş daha sonra tekrar görevine dönmüştür.Görevine tekrar dönüşü Hakimiyet-i Milliye gazetesinde şu haberle yer bulmuştur: “Bükreş Elçimiz ... Hüseyin Ragıp Bey dünkü trenle mahal memuriyetine hareket etti.Bir aydan beri ... şehrimizde bulunan Bükreş Sefirimiz Hüseyin Ragıp Bey dünkü trenle mahal memuriyetine ... hareket etmiş ve Dahiliye Vekili ... , Maliye Vekili Mustafa Abdülhak ve Cumhuriyet Halk Fırkası katib umumisi Saffet Beylerle Harbiye Vekaleti erkanı ,şehrimizde bulunan mebuslar ve birçok ... tarafından teşyi edilmiştir. Hüseyin Ragıp Bey ,İstanbul'da bir hafta kadar kaldıktan sonra Bükreş'e hareket etmektedir.”³²⁹ Hüseyin Ragıp Bey ,1929 yılına kadar Bükreş Orta Elçiliği görevini yürütmüştür.Ragıp Bey'in Bükreş Elçiliği döneminde Türkiye-Romanya ilişkileri önceki yıllara nazaran gelişme evresine girmiştir.³³⁰

Ragıp Bey , 1929 yılında Büyükelçi olarak Moskova'ya atanmıştır .Moskova Büyükelçisi olarak atanması Rus ve Türk kamuoyunda pozitif karşılanmıştır.Hüseyin Ragıp Bey'in Moskova'ya Büyükelçi olarak atandığına dair güven mektubunun tarihi 25 Şubat 1929 olup göreve başlama tarihi de 19 Mart 1929'dur .

³²⁹Hakimiyet-i Milliye , 14 Temmuz 1927 .Metinde ... olarak gösterilen yerler okunamayacak derecede silinmiş olduğundan bu şekilde gösterilmiştir.

³³⁰Ayşegül Çatakçı, *Atatürk Döneminde Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı , 2018, Trabzon ,s.61.

Yunus Nadi,7 Mart 1929 tarihli yazısında Hüseyin Ragıp Bey'in Moskova Büyükelçiliğine atanmasıyla ilgili şu ifadeleri yazmıştır: "Evvela İzmir mebusluğuna seçilen sonra da Maarif Vekilliğine getirilen münhal Moskova Büyük Elçiliğimize Bükreş Elçimiz Hüseyin Ragıp Bey tayin edilmiştir.Yeni Büyükelçimiz bugünlerde yeni memuriyeti başına gidecektir.Çok aziz arkadaşımız Hüseyin Ragıp Bey'i iki sebeple takdire layık görürüz : Hem bihakkın müstahık olduğu büyük elçilik derecesine yükseldiğinden dolayı ,hem Cumhuriyetimizi komşu ve dost memleket olan Rusya'nın merkezi Moskova'da temsil edeceğinden dolayı. Hüseyin Ragıp Bey, Moskova'da hakikaten gıpta olunacak muhite ve zevk ile yapılacak bir vazifeye gidiyor : Bu muhit dostluk muhitidir, bu vazife isabet ve kuvveti her gün daha fazla sabit olan Türk-Rus dostluğunun teyit ve tarsini vazifesidir.Netekim dostluk havası itibariyle Ankara dahi Ruslar için aynı kismet ve ehemniyeti haizdir.Ve artık dünya öğrendi ki bu dostluğun beynelmilel manası sulha hadim ve hakim olmaktan ibarettir.Rusya ile Türkiye şarkta bütün kuvvetleriyle sulhu idame etmekte yekdiğerini ikmal eden iki millettir.Tarihin cereyanından doğan bu tabii olduğu kadar samimi kombinezon bozulamaz.Buna ahiren Rusya ,Polonya ,Baltık hükümetleri ve Romanya arasında imzalanan Kellog misakı protokolünün Rusya ile Türkiye arasında dahi imzalanması nasıl olur diye sordular.Cevabım : Buna lüzum var mı ? Bizim Rusya ile münasebetlerimiz bundan ileridir."³³¹ Bu yazı , bir Rus gazetesi olan İzvestiya adlı Rus gazetesinde de yer almış ve Büyükelçi Hüseyin Ragıp Bey hususunda Rusya'da pozitif bir atmosfer oluşmuştur.

Moskova Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey , kendisine ait güven mektubunu 29 Mart 1929'da Sovyet Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Mihail İvanoviç'e takdim etmiştir. Hüseyin Ragıp Bey, güven mektubunu sunarken bir konuşma gerçekleştirmiştir. Konuşması şöyledir : "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından Moskova'ya Büyükelçi olarak atandığıma dair itimatnamemi size sunarken yaşadığım onurun tarifi yoktur. Evvela size daha sonra Sovyet hükümeti ve tüm Rus halklarına Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Türk halkının içten sevgilerini iletmekle görevlendirildiğim için ayrı bir mutluluk yaşıyorum. Türkiye Cumhuriyeti , Sovyet Rusya ile olan dostane bağlarının daha da sağlamlaştırılmasına çok özen göstermektedir.Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki sevgi, saygı ve dostluk gün geçtikçe daha da artacaktır .Türkiye olarak Türk milleti olarak Sovyet Rusya'nın gelişimini ilgi ile yakından takip etmekteyiz. Türkiye, Sovyet Rusya'nın muvaffakiyetleri kendi değerleriyle eşdeğer kabul etmektedir.Sovyet Rusya'nın kat ettiği

³³¹ Cumhuriyet , 7 Mart 1929

ilerlemeyi Türkiye olarak büyük takdir etmekteyiz.Üstlenmiş olduğum görevi ile gerek Türk milletinin gerekse de Rus halklarının karşılıklı duygularına dayanarak yerine getireceğim. Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki iktisadi ,siyasi ve diğer ilişkileri ilerletip üst seviyeye getirmek benim ve Türk Hükümetimizin başlıca politikalarındandır.” Kalinin , Hüseyin Ragıp Bey’e şu sözlerle yanıt vermiştir : “Devlet Başkanı Mustafa Kemal Paşa’ya nazikane sözleri için çokça teşekkür ediyorum.Bizlerde gerek hükümetimiz gerekse de bütün Rus halkları adına Türk Hükümetine ve Türk Halkına en derin içten gelen sevgilerimizi iletiyor dostluğumuzun her zaman baki kalmasını umut ediyoruz. Sovyet Hükümeti olarak ,Türkiye ile ilişkilerimiz bizim için oldukça önemlidir.

İki ülke arasındaki dostluk bilineceği üzere müşkül zamanlarda kurulmuştur.Bu dostluk zaman içinde iyice güçlenip daha sağlamlaşacaktır.Ülke olarak ,Türkiye’nin gelişimini yakından takip ediyoruz.Fikrimce ,Türkiye’nin harf alanında yaptığı inkılap kültürel manada Türkiye’yi üst seviyelere çıkaracak bir gelişmedir ve bu harf İnkılabı diğer Doğu halklarınca övünç kaynağı olmaktadır.Gazi Mustafa Kemal Paşa idaresi altındaki Türkiye Cumhuriyetinin istikrarlı bir şekilde ilerleme gerçekleştireceğinden hiç şüphemiz yoktur.Oluşturulan Moskova Protokolünü Türkiye’nin de imzalamış olması Türkiye’nin Sovyet Rusya’nın amaçlarına tamamen uyumlu barışçıl politikalarının en sağlam kanıtıdır.” Bu protokol , “Litvinov Protokolü” olarak da bilinmektedir.1 Nisan 1929’da imzalanan bu protokolün altında imzası olan devletlerden birisi de Türkiye’dir.Moskova protokolü kısaca , “Harbin ulusal bir politika aracı olarak kullanılmaması hakkındaki “ protokoldür.Türkiye , bu protokole dahil olmakla uluslararası barışa hizmet eden ülkelerden biri olduğunu göstermiştir.Tevfik Rüştü Bey , bu protokolün Türkiye için oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir.³³²

Hüseyin Ragıp Bey ,kendisine ait güven mektubunu Kalinin’e sunmasının ardından Türk Hükümetine bir telgraf göndermiştir .Telgraf metni şöyledir : “Ben ve heyetim gribi atlatmış olan Kalinin tarafından dün kabul edildikten sonra güven mektubumu kendisine sundum. Kabul töreninin yapıldığı sırada evvela Türk heyeti olarak Sovyet Rusya için yaptığımız konuşmalardan sonra bu konuşmalara yanıt vermek amacıyla Mihail İvanoviç Kalinin gayet gönül alıcı ve dostça bir şekilde Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine içten gelen samimi duygularını ifade etmiş ayrıca Sovyet Rusya ve Türk milletlerinin birbirlerine olan yıkılmaz bağına da cümlelerine eklemiştir. Türkiye’nin önemli ilerlemelerinin takipçisi olduklarını ve bu ilerlemelerinin sürekli olacağına inandıklarını ve

³³²New York Times ,13 April 1929

Türkiye'nin dünya barışını tesis etmek amacıyla oluşturulan Moskova Protokolüne katılması sebebiyle Türkiye'ye minnettarlığını dile getirmiştir.“ Hüseyin Ragıp Bey ,Moskova Büyükelçisi iken 1930'da çıkarılan bir kararname ile Türkiye'nin Litvanya ile yapacağı ile dostluk antlaşmasını imzalamak üzere kendisine yetki verilmiştir.³³³

Hüseyin Ragıp Bey'in güven mektubunu sunarken yapmış olduğu konuşmaları Türk Basını haricinde Rus Basınında da yer bulmuştur. Bu konuşmaların Türk ve Rus gazetelerinde yer alması iki ülke Dış İşleri Bakanlıklarının izni ile gerçekleşmiştir. Moskova Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey ,1932'de Litvanya Orta Elçiliği görevine getirilmiştir.Çünkü o dönemde Türkiye'nin Litvanya ile olan ilişkileri Orta Elçilik düzeyindeydi. Hüseyin Ragıp Bey'in Litvanya Orta Elçiliğine atandığına dair kararname şöyledir :“Hüseyin Ragıp Bey'in Moskova Büyükelçiliği görevine ek olarak Litvanya'ya Orta Elçi olarak atanması kararı ,03/07/1932'de Dış İşleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen teklifin ardından 19/07/1932'de İcra Vekilleri Heyetinin yaptığı toplantı sonucu kararlaştırılıp onaylanmıştır.” Moskova Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey ,1932'de Baltık ülkelerinde Türkiye'yi temsil etme görevi verilmiş ve kendisi de Ankara'ya bir telgraf göndererek şöyle teşekkür etmiştir :“Hükümetimizin Baltık memleketlerinde de temsili uhdeme tevdi buyrulmak suretiyle hakkımda ibraz buyrulan teveccüh ve itimada arzı şükran ederem efendim . Hüseyin Ragıp.³³⁴

Ragıp Bey ,Stalin'in 1932'de vefat eden Stalin'in eşinin cenazesine çelenk ve taziye mektubu göndermiştir. Çelenk ve taziye mektubu gönderttiğine dair Ankara'ya şöyle bir telgraf göndermiştir : “Litvinof ile görüşüp mutabık kalarak Stalin ile şahsi muarefeme mebni zevcesinin cenazesine bir çelenk koyturdum ve kendisine hususi bir taziye mektubu gönderdim.Berayi malumat arzederim efendim. Hüseyin Ragıp.”³³⁵Hüseyin Ragıp Bey, 1932'de Odesa'da Sovyet Gümrük memurları tarafından kötü muameleye maruz kalmış daha sonra bahsi geçen Odesa Sovyet Gümrük memurları cezalandırılmıştır.Gereken cezanın verildiğini o dönemde Londra Büyükelçisi olan Mehmet Münir Ertegün tarafından Türk Dışişlerine şu telgrafla bildirilmiştir :“Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Beyefendi hakkında yolsuz muamelede bulunan Odesa Sovyet Gümrük memurlarının tecziye edildiğine dair 27.II.32 tarihli “Times” gazetesinde görülen bir Moskova telgrafnamesinin Fransızca

³³³CCA , T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü , 21/05/1930. Kararnamenin numara kısmı karalanmış olduğu için okunamamıştır.

³³⁴DBA, No : 608 , 04/06/1932

³³⁵DBA, No : 1214 , 12/11/1932

tercümesi berayi malumat leffen takdim kılındı efendim.2 8 Tesrinisani 1932 .Büyükelçi Mehmet Münir .³³⁶

Hüseyin Ragıp Bey ,ilki 1929-1934 yıllarında diğeri de 1943-1944 yıllarında olmak üzere toplamda iki defa Moskova Büyükelçiliği yapmıştır. Hüseyin Ragıp Bey'in ilk Moskova Büyükelçiliği ,Türkiye –SSCB ilişkilerinin en güzel dönemine rastlamıştır.Bu dönemler Türkiye –SSCB yakınlaşmasının üst seviyede olduğu diplomatik ilişkilerin iyi bir rotada ilerlediği dönemlerdi.Hüseyin Ragıp Bey'in Büyükelçi olarak Türk –Sovyet ilişkileri geliştirmek adına sarf ettiği çabalarını yadsıyamayız.Hatta Hüseyin Ragıp Bey'in Moskova'da Büyükelçi olduğu dönemlerde Atatürk-Stalin görüşmesi gündeme gelmiştir.Bu bu plana göre ,Gazi Mustafa Kemal Atatürk Rusya'ya gidip Josef Stalin ve Mihail İvanoviç Kalinin ile görüşecekti.

Tevfik Rüştü (Aras) Bey , Sovyet diplomat Maksim Litvinov ile Cenevre'de bir dizi görüşme gerçekleştirmiş ve bu görüşmesini 29 Mayıs 1934 tarihli bir telgraf ile Ankara'ya iletmiştir. Telgrafta yer alan ifadeler şöyledir :

- Benim burada gerçekleştirdiğim görüşmelere yönelik raporları ayrı bir şekilde sunacağım. 28 Mayıs'ta Maksim Litvinov ile bir görüşmemiz olmuştur .Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Rusya'ya gelip gelemeyeceğini sordu. Ben Litvinov'a Gazi Paşa'nın bu dönemler içerisinde Rusya'ya gelmesinin pek olası olmadığını ve bu konuyla alakalı olarak Ankara'dan henüz net bir yanıt alamadığımı ifade ettim. Viyana'dan sunmuş olduğum raporda Soçi'de görüşmenin mümkünatını öğrenebilmek maksadıyla Stalin ve Kalinin'in Soçi'ye ne zaman gelebileceklerine dair soru sordum .Eylül ayında dedi.Viyana'da M.Suriç ile gerçekleştirdiğim bu görüşme sırasında adı geçen görüşmenin Soçi'de düzenlenmesi meselesinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Eylül ayında Trabzon'a gelerek ve buradan bir gemi ile Rusya'ya seyahat etmesi fikri Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın iradesine ve isteğine bağlıysa bu durumu Maksim Litvinov'a bildirmeli ve ayrıca Gazi Paşa'nın Trabzon'da olduğu sırada Soçi'de olan Mihail İvanoviç Kalinin'den gelecek olan bir davet telgrafını iletme ya da benzer bir şekilde görüşme gerçekleştirmek amacıyla bu hususta verilecek talimat ve emirlere hazır olduğumu bildiririm.

³³⁶DBA, No : 1095272 ,04/12/1932 .Mehmet Münir Bey'in bahsettiği Fransızca metin bu telgrafın içinde bulunmaktadır.

- Maksim Litvinov’a Rusya ile yapmış olduğumuz antlaşmaların on yıl daha uzatılması teklifinde bulundum.Teklifimi uygun buldu ve ayrıca iki ülke arasındaki dostluğun ve yakınlığın daha da artması için bizlerden daha güçlü yakınlık göstermemizi istedi.Üstteki kısımda belirttiğim üzere iki ülke devlet başkanlarının görüşmesi halinde antlaşmaların on yıl daha uzatılması meselesi şu an itibariyle olur gibi gözükmemekte ve hususta daha sağlam dostluğun ortaya çıkması olası olduğundan bu antlaşmaların uzatılmasını Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Stalin ve Kalinin ile görüşmesine bağlı olacağı hususunda Maksim Litvinov Bey ile anlaştık.“

Tevfik Rüşti Aras ve diğer Rus mevkidaşları Atatürk –Stalin ve Kalinin görüşmesini gerçekleştirmek çok uğraşmışlarsa da bu görüşme gerçekleşmemiştir.Fakat şunu söylememiz iki ülke devlet başkanlarını görüştürmek için yapılan bu hazırlıklar o dönemlerde ki Türkiye-SSCB diplomatik ilişkilerinin ne kadar iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.Fakat Türkiye- SSCB ilişkilerinin iyi bir düzeyde olmasında Hüseyin Ragıp Bey’in büyük etkisi vardır.Soçi görüşmesi, Hüseyin Ragıp Bey’in Moskova Büyükelçisi olduğu dönemde planlanmıştır.

Hüseyin Ragıp Bey ,8 Temmuz 1934’de Roma Büyükelçiliğine atanmıştır.Roma Büyükelçiliğine atandığına dair kendisine bildiriye yapan Tevfik Rüşti Aras’tır.³³⁷Hüseyin Ragıp Bey’e ait , 2 Eylül 1934 tarihli güven mektubunda Atatürk’e ait şu cümleler yer almıştır :“İtalya ve Türkiye’nin sorunsuz ve gayet iyi çizgide ilerleyen dostane ilişkilerini korumak için sayın Hüseyin Ragıp Bey’i Roma’ya Büyükelçi ve Olağanüstü Delege olarak atama kararı aldım. Hüseyin Ragıp Bey’i yücelten vasıfları ve bu zamana değin sergilediği yüksek kabiliyetleri sayesinde bu göreve layık olduğunu fazlasıyla ispatlamıştır. Bundan dolayı Hüseyin Ragıp Bey’in Roma’ya Büyükelçi olarak kabul edilmesini ve onun Türkiye Cumhuriyeti adına yerine getireceği görevin size göndermiş olduğum bu iletiye önem vermenizi sizlerden rica ederim.Bu suretle kişisel duygularımı ve Türk milleti olarak İtalya ve İtalyan halkına en derin muhabbet ve sevgilerimizi iletiyoruz.”

Roma Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey ,kendisine ait güven mektubunu İtalya kralı III.Vittorio Emanuel’e 4 Aralık 1934’de sunmuştur.Güven mektubunu sunmasıyla alakalı olarak 4 Aralık 1934’de Ankara’ya bir telgraf göndermiştir .Telgrafta yer alan ifadeler şu şekildedir :“İtalya kralı bir seyahatten döndükten sonra bugün yani 4 Aralıkta kendisine güven mektubumu sundum.Kendisi beni büyük bir saygı ile huzuruna kabul etti.Ben , krala

³³⁷DBA , No: 64 , 08/07/1934. Bu telgraf metni el yazısı ile yazılmış olduğundan bazı yerleri okunamamıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın selamlarını ,hürmetlerini ilettim. Bu sözlerime ve Reisicumhur Hazretlerine çokça teşekkür edip aynı şekilde selamlarının iletilmesini istedi. Kral bana , Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya verilen "Atatürk" soyadının anlamını sordu bunun dışında harf devrimimiz hakkında konuşup konu hakkında benden bilgi aldı ve Ankara'nın hızlı bir şekilde gelişmekte olan imarından da söz etti.Bütün bunlara ek olarak Türk askerinin üstün meziyetlerinden ve Türk milletinin en güzel vasıflarından sempatik bir şekilde bahsetti. Kral Hazretleri beni alışılmışın dışında bir şekilde yanında tuttu."

1934 yılında Soyadı Kanunu çıkmış olup Hüseyin Ragıp Bey'e "Baydur" soyadı verilmiştir.Hüseyin Ragıp Bey ,soyadı ile alakalı olarak 12 Eylül 1935'de Ankara'ya bir telgraf göndermiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şu şekildedir :“Soyadı Kanunu'na uyarak Baydur soyadını aldığımı daha önceden gelişigüzel bir şekilde bildirdim.İtalya Büyükelçilerinin isimlerinin yer aldığı listede benim soyadım Baydur olarak kaydedilmiştir. Türkiye'den buradaki Büyükelçiliğimiz için gönderilen meblağları ve benim aylık maaşımı bana bildiren Banco Di Roma (Roma Bankası) benim adımı ve soyadımı "Hüseyin Ragıp Baydur" olarak kaydetmiş olup ve ben adımı soyadımı bu şekilde kaydettirdiğim için Türkiye'den gönderilecek olan maaşım ve avansların benim adıma gönderilmesini rica ediyor saygılarımı sunuyorum."

Türkiye ,Arjantin ile 1926'da imzalamış olduğu yapmış olduğu bir dostluk antlaşmalarını karşılıklı olarak alıp vermesi için Hüseyin Ragıp Bey'e yetki vermiştir.Konuyla alakalı 1935'de bir kararname çıkarılmıştır. Kararnamede yer alan ifadeler şöyledir :“Türkiye ve Arjantin Cümhuriyetleri arasında 26 Haziran 1926 akdedilmiş olan Dostluk Muahedesi tasdiknamelerinin Roma da teatisi için Roma Büyükelçisi Hüseyin Rağıba salahiyet verilmesi; Hariciye Vekilliğinin 6/6/935 tarih ve 11427/383 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 11/6/935 de onanmıştır.”³³⁸

Hüseyin Ragıp Bey ,dokuz yıl Roma'da Büyükelçilik yapmıştır.Onun Roma'da Büyükelçilik yaptığı yıllar İtalyan Faşizminin doruk noktasında olduğu yıllardı .Fakat o , Türkiye-İtalya ilişkilerini iyi bir noktaya getirebilmek için büyük uğraş vermiştir.Roma'da Büyükelçilik yaptığı dönemlerde protokol kuralları ve incelikleri asla ihmal etmemiştir .Buna bir örnek verecek olursak eğer , 1937 yılının Şubat ayında İtalyan veliaht'ının bir erkek çocuğu dünyaya geldikten sonra Hüseyin Ragıp Bey ,Türk Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'i telefonla arayarak ondan talimat almış daha sonra gidip İtalya Kralı'nı ,veliaht'ını

³³⁸CCA ,T.C Muamelat Müdürlüğü ,Sayı : 2/2776 , 11/06/1935

Türkiye Cumhuriyeti adına tebrik etmiştir.Onun bu kutlaması İtalya Kralını ve ailesini pek tabii olarak memnun etmiştir. Roma Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey ,16 Şubat 1937’de Türkiye’ye bir telgraf göndererek Atatürk’ün de Veliht’ın dünyaya gelen oğlu için bir kutlama mesajı göndermesini istemiştir.Bu konuya bu kadar önem verilmesinin en temel sebebi ise ,dünyaya gelen bu erkek çocuğunun Savoy Hanedanlığının soyunu sürdürebileceğine olan inançtı.

Hüseyin Ragıp Bey , 12 Mayıs 1936’da Mussolini ile Boğazlar Meselesi hakkında yaptığı görüşmeye ilişkin Ankara’ya bir telgraf göndermiştir.Telgraf metni şu şöyledir: “Mussolini ile gerçekleştirdiğim ilk görüşmede kendisi ilk olarak Gazi Paşa Hazretlerinin genel sağlık durumunu sordu.Ben kendisine ilgisinden dolayı teşekkürlerimi ilettim.Daha sonra Mussolini’ye Türkiye’nin Boğazlar Meselesindeki isteğini dile getirdim.Kendisi bana bu konunun görüşülmesi taraftarı olduğunu fakat bu meselede İtalya’nın fikirlerini şimdilik incelemediğini ifade etmiştir.Daha sonra ki konuşmalarında Türkiye’nin İtalya’ya yönelik yaptırımlarına geçmiş ve artık bu durumun son bulması gerektiğini bu yaptırımların İtalya’yı incittiğini ve bundan dolayı Türkiye’nin konuyla ilgili bir adım atması gerektiğini ifade etmiştir.Ben Mussolini’ye Ankara’dan aldığım emir ve talimatlar çerçevesinde cevaplar verdim.Başkan Mussolini şöyle söyledi : Çok sayıda devlet bu yaptırımların kaldırılmasını istemektedir.Şahsım olarak bu doğrultuda Türkiye’nin bir girişimde bulunmasını umuyorum. Neden mi ?Türkiye güçlü bir ülkedir de ondan.Türkiye ,Balkan coğrafyasında barışçıl bir politika izlemektedir.Uluslararası politikada sözü geçen devlettir.Ben zamanında Mustafa Kemal’in Türk milleti ile beraber başlatıp kazandığı Anadolu İhtilalini yakından takip edip takdir ettim.Cumhurbaşkanı Atatürk’ün kaleme almış olduğu eserlerinin yakın takipçisiyim ve çok beğendim. Sevr antlaşmasının ortadan kaldırılmasından itibaren Türkiye’nin gerçekleştirdiği bütün faaliyetleri harikadır.Bütün bunlar bizleri ziyadesiyle duygulandırmıştır.Bir zamanlar İtalya’nın görmezden gelinmesi beni ziyadesiyle üzüntüye boğmuştur.Benim gözümde Türkiye ,tam anlamıyla bir Avrupa ülkesidir.Türkiye hakkında olumsuz bir şey söylemem ve ben her zaman sözünün arkasında duran bir liderim ve bununla birlikte bilenler iyi bilir dostluğum sağlamdır.” Ben ,Mussolini’ye cevap olarak Türkiye’nin ve İtalya’ya olan dostça duygularını ve bunun gelişimi konusunda düşüncelerimi ifade ettim .Ben bunları anlatırken kendisi beni yakından dinlemekteydi.Yaptırımlara artık son verilmesini ve bunun için geceli-gündüzlü mesai harcadığımızı ifade ettim.

Türkiye'nin Boğazlar konusundaki tutumunu ve bu konudaki isteğini Mussolini'ye ilettim. Boğazların askersiz olan bölgesinin şimdiden silahlandırılması için kendisinin rızasını almaya çalıştım. Kendisi bana yaptırımlar konusunda Türkiye'nin bir hamlede gerektiğini yineledi. Ben kendisine “bu iki konu arasında herhangi bir şekilde ilişki yoktur” dedim. Ayrıca “yaptırımlar ortak bir kararın sonucudur ki Türkiye'nin bu konuda tek başına bir yanıt vermesi de mümkün değildir. Boğazlar konusunda Türkiye olarak sizden istediğimiz İtalya'nın onaylamasıdır ve bu onaylanma verildiği takdirde bu durum Türkiye'nin üzerinde iyi bir etki bırakacaktır” dedim. Mussolini, “Türkiye'ye birçok defalar göstermiş olduğum dostluğu tekrardan göstermek isterim” ve bu Boğazlar meselesinin görüşüleceğinin sözünü verdi. Kendisiyle gerçekleştirdiğim bu görüşme yaklaşık bir saat kadar sürmüştür.”

Roma Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey'in Türk-İtalyan ilişkilerini sağlamlaştırmak geliştirmek adına sarf ettiği çabalarına rağmen bu dönemlerde Türk-İtalyan ilişkileri pek iyi değildi. İkinci Dünya Savaşı öncesi olan bu dönemlerde sömürgeci ve yayılmacı politika izleyen İtalya'nın temel amaçlarından en önemlileri ,Akdeniz'i hakimiyeti almak ve Roma İmparatorluğunu yeniden canlandırmaktı. Bu dönemde İtalya'daki faşistler Akdeniz için “*Mare Nostrum*” (Bizim Deniz) demişlerdir .Hiç şüphesiz İtalya'nın Akdeniz üzerindeki bu emeli ,Türkiye'yi oldukça rahatsız etmiştir. Hüseyin Ragıp Bey'in İtalya'da görev yaptığı sırada Kara Gömlekliler ile arasında bir olayın yaşandığı rivayet edilir.

Hüseyin Ragıp Bey Roma Büyükelçiliğinden sonra 1943'de Moskova Büyükelçiliğine getirilmiştir.

1.36 Washington Büyükelçiliği ve Amerikan Kredileri

Baydur, 21 Aralık 1944'de çıkarılan bir kararname ile Moskova Büyükelçiliğinden alınıp merkeze nakledilmiştir.³³⁹ Hüseyin Ragıp Bey'in Moskova Büyükelçiliği 1944'ün sonlarına doğru bitmiş Washington Büyükelçiliğine atanması gündeme gelmiş ve bunun için ABD'den agreman istenmiştir. Washington Maslahatgüzarı Orhan Halit Bey Ankara'ya bir telgraf göndererek Hüseyin Ragıp Bey için istenen agremanın olumlu olduğunu bildirmiştir.³⁴⁰ Ragıp Bey, 1945'in Ocak ayında Washington Büyükelçiliğine atanmıştır. Hüseyin Ragıp Bey Washington'a atanma kararı Zihni Akdur'un Sofya Elçiliğine atanma kararı ile birlikte

³³⁹BCA, T.C Hariciye Vekaleti Sicil ve Memurin D.U.M ,Kararname : 19076, Yer Bilgisi :171-33-17, 21/11/1944

³⁴⁰BCA, T.C Hariciye Bakanlığı Şifre Müdürlüğü, Vaşington Büyükelçiliği, Yer Bilgisi:5686/391 ,12/20/1944

çıkmiştir.Bu karar şöyledir :“Eski Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur’un Vaşington Büyükelçiliğine, Hariciye Vekaleti Katibiumumi İkinci Muavini Zihni Akdur’un Sofya Elçiliğine tayinleri:Hariciye Vekillîğinin 23/12/1944 tarihli ve 45434/291 sayılı yazısıyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 2/1/1945 tarihinde kabul olunmuştur.”³⁴¹Washington’a geldikten sonra ilk ziyaretini o sırada ABD Dışışleri Bakanlığına vekalet etmekte olan J.Grew’e 20 Mart’ta yapmıştır.³⁴²İtimatnamesini ise 18 Nisan 1945’de sunmuştur.³⁴³

Hüseyin Ragıp Bey’in Washington’da göreve başladığı dönem ,Türkiye’nin Rusya tehdidi altında olduğu yıllardı.Bu dönemlerde Rusya,Türkiye’den Kars ve Ardahan’ı talep etmişti.Bu durum Türkiye’nin toprak bütünlüğünü bozmak demektir.Rusya ayrıca Boğazlar üzerinde üs kurmakta istiyordu. Rusya ,İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ile imzalamış olduğu “Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını” feshetmiştir.Bu açıkça “ Türkiye’ye ne zaman istersem saldırabilirim”demektir.Türkiye,bu yıllarda adeta kısıpaca alınmış konumdaydı.Türkiye,tüm tehlikelere karşı vatanın bütünlüğünden asla vazgeçmemiş kendine daha güçlü bir müttefik olarak Amerika’yı seçmiştir.Hüseyin Ragıp Bey’in Washington’da göreve başladığı yıllardaki genel görünüm bu şekildedir.

Hüseyin Ragıp Bey’e Washington Büyükelçiliğinin yanı sıra Meksika Elçiliği görevi de verilmiştir.Alınan karar şöyledir :“Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur’un Meksika Devleti yanında da Elçi olarak Türkiye Cumhuriyetini temsil etmesi ; Hariciye Bakanlığının 12/2/1945 tarihli ve 2818/26 sayılı yazısı üzerine ,Bakanlar Kurulunca 2/3/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.”³⁴⁴Ragıp Bey’in ABD’ye gidişı şu haberle yer almıştır :“Türkiye’nin ABD Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Perşembe günü özel uçakla Kahire’ye hareket edecek ve buradan da ABD’ye hareket edecek.Geçen yazın sonlarında Türkiye’nin Rusya Büyükelçisi olarak geri çağırılmıştı.”³⁴⁵Hüseyin Ragıp Bey ,Washington’a Büyükelçi olarak atanmasının ardından Akşam Gazetesi Muhabirine bir demeç vermiştir.Baydur demecinde şu açıklamalarda bulunmuştur:“Memleketimi Amerika’da temsil edeceğimden dolayı mutluyum.Bu büyük milletin insanlığa daha mutlu bir hayat temini gayesi ile sarf ettiğı muazzam savaş gayretini

³⁴¹CCA,T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Karar Sayısı -3 ,No : 1985, 02/01/1945

³⁴²CCA,T.C Hariciye Bakanlığı Şifre Müdürlüğü,Vaşington Büyükelçiliğı,Yer Bilgisi:23510-102402-1, 21/03/1945

³⁴³CCA,T.C Hariciye Bakanlığı Şifre Müdürlüğü,Vaşington Büyükelçiliğı,Yer Bilgisi :23510-102409-2, 19/04/1945

³⁴⁴CCA, T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü , Karar Sayısı -3 , No : 2226 , 02/03/1945

³⁴⁵New York Times , 7 March 1945

yakından gözlemleyip takip edebilmek benim için kıymetli bir fırsattır. Milletlerin birbirleri ile iyi geçinmeleri ve kendi saadetleri kadar başkalarının da mutluluğunu istemeleri Türk ve Amerikan siyasetlerine daima samimi bir rehber olmuştur. Ortaklaşa güvenlik Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan beri güttüğü en esaslı bir geleneğidir. Amerikalılar gibi Türklerde açık yürekli kalpleriyle konuşur yaratılış itibarıyla sade ve demokrat insanlardır. Aramızda yaşamış olan Amerikalılar bizde unutulmaz dostluk hatıraları bırakmışlardır. Aynı şekilde Amerika’da tahsil edilip gelen gençlerimiz Amerika muhabbetine her zaman bağlı kalmışlardır. İki millet arasındaki iyi dostluk münasebetlerini kuvvetlendirip genişletmeye çalışmak en samimi emelimdir. Vaşington’a bu duygularla gitmekteyim.”³⁴⁶

Dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka ,Başbakanlığa bir telgraf göndererek Washington Büyükelçiliği tarafından çeşitli Bakanlık ,KİT ve kamu yararına hizmet eden cemiyetler adına satın alınan ve Türkiye’ye sevk malzemenin sigorta poliçesinde yapılacak değişiklik hakkında bilgilendirme yapmıştır. Bu bilgilendirmenin ardından Hüseyin Ragıp Bey , 6 Eylül 1945 tarihli bir telgrafında Washington Büyükelçiliği çeşitli Amerikan şirketleri tarafından satın alınan ve Türkiye’ye sevk edilen malzemelerle ilgili poliçeyi Mehmet Münir Bey’in imzalamış olduğunu belirtmiş ve poliçede yapılması gereken değişikliklerin onaylanıp uygulanabilmesi için gerekli mercilere gönderildiğini ve incelemelerin yapılacağını bildirmiştir. Hüseyin Ragıp Bey ayrıca bundan sonraki süreç içerisinde nasıl hareket edeceklerine dair kendilerine mutlaka bilgi verilmesini de telgrafa eklemiştir. ³⁴⁷

Hüseyin Ragıp Bey ‘e 12 Temmuz 1946’da Export –Import Bank Of Washington’dan bir mektup gelmiştir. Mektup ,Türkiye’nin Amerika’dan kredi talebiyle ilgilidir. Hüseyin Ragıp Bey’e gelen mektupta şunlar yazmaktadır : “Sayın Büyükelçim ... İhracat –İthalat Bankası, Türkiye ekonomisinin gelişmesi için gerekli malzeme ve teçhizatın satın alınmasında kullanılmak üzere Türkiye Hükümeti’nin kredi başvurusunu bir süredir dikkatle değerlendirmektedir. Aynı malzemelerin birçoğunun Türkiye’ye satışının finansmanı konusunda Amerikalı tedarikçilerden de çok sayıda teklif aldık . Banka Yönetim Kurulunun artık karara vardığını ve Türkiye’ye çeşitli sermaye ekipmanı , malzeme ve hizmet ihracatının finansmanında Amerikalı tedarikçilerle 25 milyon ABD Doları tutarında katılmaya hazır olduğunu size bildirmekten mutluluk duyarım. 25 milyon ABD Doları tutarındaki kredinin ,talep edilen tutarın çok altında olduğunun farkındayız ,ancak ilk görüşmemizden itibaren belirttiğimiz gibi finanse edecek durumda

³⁴⁶ Akşam ,9 Mart 1945

³⁴⁷ CCA ,T.C Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü , Dosya No : 928 , 12/11/1945

değiliz. Sizde bildiğiniz gibi İhracat-İthalat Bankasının kredi verme yetkisi sınırlıdır ve artık kurtarılmış ve savaşın harap ettiği ülkelerin en acil ihtiyaçlarını karşılamak için verdiği kredi taahhütleri fiilen tükenmiştir. Türkiye'nin ekonomik olarak nispeten elverişli bir konumda olması ve nispeten büyük döviz varlıklarına sahip olması ve gelecek yıl içinde İhracat-İthalat Bankasına ek olarak yeniden yapılanmanın finansmanı için imkanların bulunabileceği gerçeği vardır. Bunun için Türkiye'de yapılacak kalkınma programlarına destek olunma durumları da gündeme gelebilir. Yukarıdaki sebeplerden dolayı İhracat –İthalat Bankasının Türkiye'ye vermeye hazırlandığı krediler 25 milyon ile sınırlı olacak ve doğrudan Türkiye'ye değil ABD ihracatçılarının Türk Hükümeti kefaletiyle başvurusu üzerine kullanılacak krediler olacaktır.İhracat-İthalat Bankası ,Türk Hükümetini ABD'nin önerdiği çeşitli satın alımlardan hangisini finanse edeceğini belirtmeye davet etmiştir. Böyle bir belirleme esasında Amerikalı tedarikçilerin Türk Hükümeti veya Türk alıcılarının belirli ürünlerin finansmanı için Banka'ya ne kadar nakit ödeneceğini belirten teklifler sunmaları mümkün olacaktır.Banka daha sonra istenilen materyalin mevcudiyetini ,önerilen finansman şartlarını ve diğer fonksiyonları dikkate alarak bu tür tekliflerin her biri üzerinde kendi bireysel değerlerine göre hareket edecektir.Kredi verildikten sonra olağan faiz oranları ve diğer hüküm ve koşullar geçerliliğini koruyacaktır. Bu doğrultuda İhracat-İthalat Bankası tarafından Türkiye'ye yapılan yardımın Türk alıcının nakit katılımı ve ABD'li tedarikçilerin ve belki de ticari bankaların kredi katılımı ile İhracat-İthalat Bankası alacaklısının Türk kalkınma programına önemli katkı sağlayacağına inanıyoruz.25 milyon dolar,Türkiye'nin çok pahalı teçhizatları almasına olanak sağlayacaktır.”³⁴⁸

Hüseyin Ragıp Bey ,mektubu Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya göndermiştir.Saka , Baydur'a gönderdiği cevapta 25 milyon doları az bulduklarını ,diğer Amerikan firmalarının yapmış oldukları teklifi dikkate aldıklarını bildirmiş ayrıca Türkiye'nin ekonomisinin savaş yüzünden ekonomileri harap olmuş diğer ülkelere oranla daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Saka ,ayrıca Türkiye'de döviz bolluğu olduğunu yardım alınmasa bile ülkeyi baştan aşağıya imar edebilecek güce sahip olduğumuzu da bildirmiştir.İhracat-İthalat Bankasının teklifinin görüşüleceğini mektup da ifade etmiştir.Saka ,bu mektubu Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve İktisat Dairesi Umum Müdürlüğüne göndermiştir.

³⁴⁸CCA , Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü , Dosya No : 980 , 08/08/1946

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika ile olan ilişkileri yoğunlaşmış bu ilişkilerin koordinasyonu sağlamada Büyükelçiler önemli görevler üstlenmişlerdir. Baydur'a Washington Büyükelçiliğinin ikinci yılında 22 Haziran 1946'da ABD Dışışleri Bakanlığından bir mektup gelmiştir.Mektup , Türkiye'nin Amerika'dan aldığı ve taksitini ödediğı kredinin taksiti ile ilgilidir.ABD Dışışleri Bakanlığının Hüseyin Ragıp Bey'e göndermiş olduğı mektup şöyledir :“Sayın Büyükelçim ; İki Hükümetimiz arasındaki Ödünç Verme-Kiralama anlaşması hükümlerine göre Amerika Birleşik Devletlerine ödenmesi gereken tutarın ödenmesini temsil eden bir çekin ,New York Federal Rezerv Bankası aracılığıyla Hazine Departmanı tarafından alındığı konusunda bilgilendirildim.Kuşkusuz Banka aracılığıyla resmi bir onay alınacaktır.Ancak ,Sayın Büyükelçi bu hükümetin nihai Ödünç Verme- Kiralama anlaşmasında gösterdiği takdiri ve anlaşmada varılan mali yükümlülüğü yerine getirme konusundaki hızlılığını ifade etmeden geçemeyeceğim.Bunu Hükümetlerimiz arasındaki ilişkilere damgasını vuran dostane ruhun yansıması olarak görüyoruz. Dostluğumuz elbette sürecektir.“Hüseyin Ragıp Bey ,bu mektubu daha sonra Türk Dışışleri Bakanlığına göndermiştir. ³⁴⁹

1.37 San Fransisco Konferansı ve B.M Antlaşması

San Fransisco konferansının öncesinde Fransa , ABD, İngiltere , Rusya ve Çin katılımıyla düzenlenen Beşler Konferansı Washington'da gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın toplanma amacı Dumbarton Oaks kararlarında değişiklik yapmaktır.Peki Dumbarton Oaks Konferansı ne amaçla toplanmıştı?Bu konferans 21 Ağustos 1944'de başlamış ve 7 Ekim 1944'de son ermiştir.Bu konferans ile artık bir hükmü kalmayan Milletler Cemiyetine son verilmesi gündeme gelmiş ve yeni bir Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulması kararı alınmıştır. Fransa ,bu kararların değiştirilmesi için muhtıra vermiş ve sömürgeler meselesi görüşülmüştür. ³⁵⁰

Hüseyin Ragıp Bey,22 Mart 1945'de çıkarılan bir kararname ile San Fransisco'daki toplantıya katılacak heyetin içinde yer almıştır.Baydur, bu konferansa “İkinci Murahhas” (İkinci Delege) sıfatıyla katılmıştır.San Fransisco Konferansında Türkiye'yi temsil edecek heyetin başına Hasan Saka getirilmiş ve heyet 15 Nisan'da 1945'de San Fransisco'ya

³⁴⁹CCA ,Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü , Dosya No : 980 , Fon Kodu : 30-10-0-0 , 20/07/1946

³⁵⁰Vakit , 20 Mart 1945

varmıştır.³⁵¹ Başkan Truman ,Konferansa katılan Türkiye adına katılan Büyükelçi Baydur'u arayarak kendisine "Türkiye'nin memnuniyetle katıldığı Birleşmiş Milletleri yoğun günler bekliyor" diyerek aslında kendi memnuniyetini dile getirmiştir.³⁵² Elli ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen toplantı sonunda Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanmıştır .Bu antlaşmayı Türkiye adına Hasan Saka ve Baydur imzalamıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasıyla Birleşmiş Milletler kurulmuştur.³⁵³ Bu antlaşma TBMM tarafından 15 Ağustos 1945 tarihli ve 4801 sayılı yasa gereğince onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması 110. maddeye göre 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir.³⁵⁴

Hüseyin Ragıp Bey ,5 Temmuz'da Amerika'daki Londra radyosundan Türkiye'ye hitaben bir konuşma yapmış ve konuşmasında şunları söylemiştir :“San Fransisco'dan Washington'a dün döndüm.Amerika Harp Haberler Bürosundan ,Amerikanın İstiklal Bayramı dolayısıyla radyoda Türk yurttaşlarıma iki dakika sürecek bir demeç yapmak üzere nazik bir davet aldım. Bu büyük günde hissiyatımı ifadeye imkan verdikleri için teşekkür ederim.İstiklal ,her milletin en mukaddes incisidir.Bunu çok iyi bilen Türkler başkalarının istiklallerini de kendi istiklalleri gibi candan te'sid ederler.Bu harbe büyük fedakarlıklarla ve emsalsiz bir kahramanlıkla katılan Amerikan milletine samimi tebriklerimi sunarken Türk milletinin de en halis hislerine tercüman olduğuma eminim.”³⁵⁵

Hüseyin Ragıp Bey ,Birleşmiş Milletlerin 27 Ekim 1946 tarihindeki Genel Kurul toplantısında söz alarak söylemiştir :“Eğer bundan önce kurulan Milletler Cemiyeti , sürekli bir barışa doğru atılan adımın ilk safhası idi ise biz şimdi daha genişlemiş bir teşkilat yaratmış bulunuyoruz. Ferdi kuvvetlerin müşterek iktidar ve ferdi güvenliğin müşterek güvenlik yerine kaim olması suretiyle şekil almağa başlayan istekler normal gelişmelerin gösterdiği güçlüklerle rağmen ilerlemeğe devam etmiştir. Ve hiç şüphesiz bu hedeflere ulaşılabacaktır. Türkiye ,Birleşmiş Milletler Kurulunun geleceğinden endişelenen kötümserler arasında bulunmamaktadır.”³⁵⁶ Beyaz Saray , İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Amerikan Temsilciler Meclisi Üyeleri ve Senato üyelerini uluslararası antlaşmalarına dahi etmeye başlamıştır.Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hazırlık sürecinde ve İkinci Dünya Savaşı

³⁵¹ Adem Karabulut, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlere Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları", T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.70.

³⁵² Life Dergisi ,30 April 1945

³⁵³ CCA ,T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Sayı-3/2316,22/03/1945

³⁵⁴ İsmail Soysal ,*Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları* ,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları , Ankara , 1963, s.297.

³⁵⁵ Cumhuriyet , 6 Temmuz 1945

³⁵⁶ Ulus , 27 Ekim 1946

sonunda yenik devletlerle imzalanan antlaşmalarda bu usulü kullanmıştır. Bu usul özellikle silahsızlanma antlaşmalarında sıkça kullanılmıştır.³⁵⁷

1.38 Baydur'un Radyodan Amerikalılara Hitabı

İkinci Dünya Savaşı'nın olanca şiddetiyle sürdüğü 1941'in sonlarında Mihver Devletleri Güney Doğu Asya ve Avrupa kıtasında kontrolü genel olarak ele geçirmişti. Japonya bu süreçte 9 Aralık 1941'de ABD'nin Pasifikte bulunan Pearl Harbor Limanına ani baskın yaparak Amerikan donanmasına büyük hasar verdi. Yüzlerce Amerikalı denizci hayatını kaybetti. Bu zamana kadar savaş karşıtı bir görüş sergileyen ABD'de tutum değişti. Diğer yandan Almanya'nın 11 Aralık 1941'de ABD'ye savaş ilan etmesiyle ABD savaşa dahil olmak zorunda kaldı.³⁵⁸

ABD ,bu saldırının intikamını almak için 6 Ağustos 1945'de ilk atom bombasını Hiroşimaya diğer atom bombasını da 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye attı. Bu saldırıda birçok kişi hayatını kaybetti. Japonya ,15 Ağustos 1945'de teslim olduğunu açıkladı. Japonya'nın da teslim olmasıyla savaş artık sona ermişti. Bu durum hiç şüphesiz ABD'de zafer etkisi yaratmıştı. Washington Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey ,16 Ağustos 1945'de Seat radyosunda İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ve Amerikalıların zaferi için bir konuşma yapmıştır .Ragıp Bey konuşmasında şunları söylemiştir: “Türkler eden bulur derler. Kıtalar üzerine pusu kurarak sulhsever milletlere saldıran korsan milletlerden birisi daha cezasını buldu. Dört sene evvel çalışkan ve sakın Amerika'ya saldıran Japon militaristleri şimdi onun önünde diz çökmüşler ve aman dilemişlerdir. Amerika dört harb senesi içinde büyük ordular ve muazzam bir harp sanayi meydana getirmiştir. Fakat bunlardan daha evvel Amerika'nın zaferini sağlayan daha büyük bir kuvvet vardır :Bu Amerikanın davasında haklı olmasıdır. Haklı olmak ve ona inanmak en büyük kuvvettir. Bugün Türklerde Amerikalılarla birleşerek dünyanın sulha kavuşmasını kutlamaktadırlar. Bu tarihi olaydan dolayı Türk milleti adına Amerikan milletini tebrik eder, bütün dünya için mesud bir sulh temenni ederim.”³⁵⁹

Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de Batı'ya yönelim artmış bundan dolayı gerek Türk basınında olsun dış temsilciliklerde olsun söylemler hep olumlu yönde olmuştur.

³⁵⁷Tayyar Arı , *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika* ,Dora Yayıncılık , Bursa ,2015, s.92.

³⁵⁸Serkan Kızılcı – Tamer Kavuran ,”İkinci Dünya Savaşında Japonya Karşıtı ABD Propaganda Posterlerinin Korku Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi “,*Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* ,Cilt:1, 2019,Sayı:3, s.66

³⁵⁹Cumhuriyet , 17 Ağustos 1945

1.39 Churchill Onuruna Verilen Ziyafet

New York Belediye Başkanı Baydur'a bir davet göndererek Churchill onuruna New York'ta verilecek yemeğe davet etmiştir. Hüseyin Ragıp Bey'de 9 Şubat 1946'da Dışişlerine bir yazı göndererek 15 Mart'ta New York'ta Churchill onuruna verilecek ziyafete davet edildiğini Ankara'ya bildirmiştir. Bu davete Büyükelçilik heyetimizin katılmasının olumlu bir gelişme olacağını ifade etmiştir.³⁶⁰ Türk Dışişleri 14 Şubat'ta Washington Büyükelçiliğine bir yazı göndermiş Baydur'un ziyafete katılma isteğine olumlu yanıt vermiştir.³⁶¹ Hüseyin Ragıp Bey, 14 Mart Perşembe günü New York'taki ziyafete katılmak üzere Washington'dan ayrılmış 16 Mart'ta Washington'a dönmüştür. Ragıp Bey, Mehmet Münir Bey'in cenazesinin Türkiye'ye nakli işlemleri için 21 Mart'ta tekrar New York'a gitmiş 23 yada 25 Mart'ta Washington'a geleceğini Ankara'ya bildirmiştir.³⁶² New York Belediye Başkanı William O'Dwyer, ziyafette Churchill'a altın madalya ve yüksek hizmet belgesi vermiştir. Churchill da ziyafette İngiltere'nin Amerikayla olan dostane ilişkilerinden de bahsetmiştir.³⁶³

1.40 New York Türk Öğrencileri Birliği

Washington Maslahatgüzarı 6 Eylül 1946'da Dışişleri Bakanlığına bir yazı göndererek Amerika'daki Türk Öğrencilerin Nisan 1946'da New York'ta öğrenci birliği kurduklarını ifade etmiştir. Ayrıca birliğin kurulduğu sıralarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Amerika'ya gönderilen öğrenci müfettişi bu kuruluşun gayet ciddi bir birlik olduğunu ifade etmiştir. Washington Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey'de bu birliğin fahri başkanlığına getirilmiştir.³⁶⁴

³⁶⁰CCA, T.C Dışişleri Bakanlığı Şifre Müdürlüğü ,No :485/56, Yer Bilgisi: 22324-98677-3, Vaşington Büyük Elçiliğinden, 09/02/1946

³⁶¹CCA, Hariciye Vekaleti Müdürlüğü, Ev.Um.No : 318, Ev.Hu.No : 45, Şube Kayıt No : 17/196, Yer Bilgisi : 22324-98677-2, 14/02/1946

³⁶²CCA, T.C Dışişleri Bakanlığı Şifre Müdürlüğü ,No: 949/108, Yer Bilgisi : 22324-98677-1, Vaşington Büyük Elçiliğinden, 12/03/1946

³⁶³Tanin , 16 Mart 1946

³⁶⁴CCA, T.C Vaşington Büyük Elçiliği, 1163/319, Vaşington , Yer Bilgisi : 23781-103766-2, 06/09/1946

1.41 Bretton Woods Antlaşması

1944'ün Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan Bretton Woods ve Dumbarton Oaks Konferansları sonucunda Dünya Bankasının ve Uluslararası Para Fonunun (IMF) kurulması kararlaştırılmıştır. Bu konferansların kararları savaş sonrasındaki yeni düzen ekonomisinin temellerini atan kararlar olmuştur.³⁶⁵ Washington Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey, Bretton Woods Anlaşmasını imzalamak üzere 1947 yılında görevlendirilmiştir. Baydur'un görevlendirilmesi için çıkan karar şöyledir : "Milletlerarası Para Fonu ve Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası hakkındaki Bretton Woods Anlaşmalarını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına imza etmek üzere Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ile Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürü Sait Naci Ergin'in delege olarak tayini ,bu anlaşmalar gereğince her iki teşekküle gereken paranın ödenmesi ve gerekli diğer işlemlerin yapılması için Maliye Bakanlığına yetki verilmesi, Maliye Bakanlığının teklifi üzerine ,5016 sayılı kanuna göre ,Bakanlar Kurulunun 26/2/1947 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır."³⁶⁶ Bu anlaşma aslında 1945 yılında yirmi yedi ülke tarafından imzalanmıştı. Türkiye ise bu anlaşmayı 1947'de imzalamıştır. Bu anlaşmayı imzalayan ülkeler parasını altına dönüştürebilmeyi kabul etmiş ayrıca her ülkenin parasının değeri dolara göre belirlenmiştir. Bu anlaşma hala geçerli olan bir anlaşmadır. Kısaca uluslararası para sistemidir. Bretton Woods aslında Amerika'nın dünya kapitalizmi için hazırlanmış olan bir antlaşmadır.³⁶⁷

Washington Büyükelçimiz 28 Nisan 1947'de New York'ta yapılan olağanüstü oturuma Türkiye'yi temsilen katılmıştır. 15 Nisan 1947'de çıkarılan bir kararname ile Baydur'a bu toplantıya katıldığı için gündelik ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için çıkarılan kararname şöyledir : "Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 28/Nisan/1947 tarihinde New York'ta yapacağı olağanüstü oturumda Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Hükümetimizi temsil etmesi ve kendisine 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi ; Dışişleri Bakanlığının 14/4/1947 tarihli ve 79748-153 sayılı yazısı üzerine ,Bakanlar Kurulunun 15/4/1947 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır."³⁶⁸

³⁶⁵Perihan Ünlü Soylu ,*Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950)*,T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Yayımlanmamış Doktora Tezi ,Ankara ,2015,s.61.

³⁶⁶CCA ,Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Karar Sayısı -3 , No : 5434, 26/02/1947

³⁶⁷Bilsay Kuruç , "Bretton Woods Antlaşmasının 70.Yılı" ,*Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , Cilt :34, 2016 ,Sayı: 1,s.12.

³⁶⁸CCA , Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü , Karar Sayısı -3 , No : 5679, 15/04/1947

1.42 Filistin Meselesinde Türk Görüşü

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Nazilerin Yahudilere uyguladığı soykırım Filistin'e göçlerin önünü açmış Dünya Siyonist Teşkilatı da faal bir duruma gelmiştir. Filistine yerleşen Yahudiler İngiliz güvenlik güçleriyle bir olup sakıncalı gördüğü kişilerin ellerindeki silahları almışlar ,köy ve kasabalarda arama yapmışlardır. Yahudiler bu süreçte Filistinde büyük ölçüde silahlanmış Arapların çoğunluğu ise silahsız hale getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları Arapların Filistin'de ciddi anlamda yalnızlaştığı dönem olmuştur. Çünkü Filistinli Araplar siyaseten birlik değildi ,dağınıktı.³⁶⁹ Yahudiler ise bu süreçte savaşın avantajlarından geniş ölçüde yararlanmayı başardılar. Diğer taraftan da destek aldıkları İngiltere'yi saf dışı bırakmak istiyorlardı. İngiltere ise Yahudiler ve Filistin üzerindeki nüfuzunu kaybetme yanlısı değildi. 1940'dan itibaren MacDonald raporunun bir gereği olarak Yahudilere toprak satışlarını sınırlandırmaya başladı. Diğer taraftan Filistin'e yapılan kaçak Yahudi göçleriyle de mücadele vermekteydi. Yaşanan bu duruma Dünya Siyonist Teşkilatı 11 Mayıs 1942'de kabul etmiş olduğu Biltmore Programı ile tepki göstermiştir.

Yahudiler, İkinci Dünya Savaşı sonunda İngiltere'ye karşı tutumlarını değiştirmişlerdir. Yahudiler, İngiliz tesislerine ,memurlarına ve de güvenlik güçlerine de saldırarak yıldırma eylemlerini başlattılar. Bu terör eylemleri, 1946'nın sonuna kadar sürdü. İngiltere ,savaş yorgunu bir ülkeydi. Herşeyden önemlisi Yahudilerin istihbarat servisi çok güçlüydü. Bütün bunlar bir araya gelince İngiltere'nin Yahudilerle mücadelesi tam anlamıyla zorunda zoruydu. Savaş bitiminde İngiltere'nin Filistin üzerindeki gücü gözle görülür derecede zayıflamış ve kontrol ABD'nin eline geçmişti. Nitekim H.Truman'ın Başkanlığı döneminde Anglo-American Filistin Araştırma Komisyonun 20 Nisan 1946'da hazırladığı rapor Yahudilere Filistin'de oldukça özgür ortam sağlıyor ve Filistin'in kontrolünün İngiltere'de olmasını öngörüyordu.³⁷⁰ Hiç şüphesiz bu rapora en büyük tepki Filistindeki Araplardan gelmiştir. Bağdat merkezli Filistin Müdafaa Cemiyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir telgraf çekerek bu raporun İslam dünyasında ve Arap ülkelerinde infiale yol açacağını belirtmiş bunun için Türkiye'nin desteğini istemiştir.³⁷¹ Filistinde gerginliğin artması ,sıkı yönetimin ilan edilmesine rağmen asayişin bir türlü sağlanamaması üzerine konu Birleşmiş Milletlere gitmiştir. Filistin Meselesi 14 Mayıs 1947'de Birleşmiş Milletlerde görüşülmüştür.

³⁶⁹Ali Ata Yiğit, "Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948), *Türk Dünyası Araştırmaları* , Cilt:123, 2019, Sayı:243, s.410.

³⁷⁰A. Ata Yiğit , a.g.m ,s.411.

³⁷¹CCA, Türkiye Cumhurbaşkanlığı Hususi Kalem Müdürlüğü ,Dosya Ek : 438A, Yer Bilgisi : 266-793-46, 17/05/1946

Hüseyin Ragıp Bey,Birleşmiş Milletler Kurulunda Filistin Meselesi için yapılan görüşmelerde Türkiye'nin görüşleri hakkında şunları söylemiştir :“Bay Başkan .Tali komite tarafından 171 numaralı karar suretini müzakere ettiğimiz şu sırada oyumu izah eden birkaç kelime söylemek isterim.Ortaçağda bazı Avrupa memleketlerinden çıkarılan Yahudiler kendilerine Türkiye’de melce aramışlardı.O zamandan beri büyük bir Yahudi cemaati refah ve medeni hürriyetlerine tamamilе sahip olarak Türkiyede yaşamaktadır.San Fransisco Konferansı esnasında Filistin Yahudi İdaresinin bir temsilcisi gelip beni gördü.Bazı Avrupa memleketlerinin zulmune kurban olan Yahudilere Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan yardım ve insani muameleden dolayı Yahudi İdaresinin takdirlerini beyan etti.Bir uzak ve diğeri yakın olan bu iki misal Türklerin Yahudilere karşı olan hareket hatlarını belirtmeğe kafidir. Diğer taraftan yüksek Arap komitesi temsilcisinin cuma günü bu salonda söylediği gibi Türk milletinin Araplarla müşterek uzun bir tarihi vardır.Araplarla birlikte herkesin milli duygularına ve içtimai haklarına karşılıklı hürmet içinde asırlarca beraber yaşadık ve çalıştık. Milletlerin hayatında tarihi tekamülün bir neticesi olarak Araplar bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.Fakat hudutlarımız ayrı olmakla beraber kalplerimiz daima beraberdir.Türk milleti yeni Arap devletlerini mesut ve refah içinde görmeği samimiyetle arzu eder.Bu sözler Filistin’in bağımsızlığı meselesinde Türk murahhas heyetinin temayüllerini gösterebilir. Cumartesi günü Irak tarafından yapılan teklifin dördüncü maddesinde bu bağımsızlığın müstakbel Filistin hükümetine müteallik herhangi bir planda esas mevzu teşkil etmesi derpiş olunmaktadır. Diğer taraftan Birleşik Krallık ve Birleşik Amerika Devletleri murahhas heyetlerinin müzaheretine mazhar olan ve perşembe günü müzakere edilen projede, bağımsızlığın Filistinin istikbaline müteallik herhangi bir planın nihai gayesi olması teklif edilmektedir.Şunu memnuniyetle kaydetmek gerekir ki genel komitede ve Assamble’deki müzakerelerden sonra bu iki noktai nazar hayli yakınlanmıştır.Öyle gözüküyor ki esas ihtilaf şimdi mezkur bağımsızlığın tahakkuku mühletindedir.Türk murahhas heyeti bu mühletin kabil olduğu kadar azaltılması ve Filistini en yakın istikbalde bağımsız görmek hususunda Arap komşularımızın tabii hassasiyetine ve arzusuna samimi olarak iştirak eder.”³⁷²

Hüseyin Ragıp Bey,Türkiye’nin Filistin meselesi hakkındaki görüşlerini konuyu dengeleyici şekilde açıklamış ve Türkiye’nin Yahudilere iyiliklerde bulunduğunu ve Arapların Filistin hakkındaki tutumlarına destek verdiği net bir şekilde ifade etmiştir.Ragıp Bey’in Türkiye’nin Filistin’i bağımsız bir devlet olarak görmeyi arzuladığı sözleri Arap

³⁷²Cumhuriyet , 15 Mayıs 1947

ülkelerinde hoş bir etki bırakmıştır.³⁷³ Arap delegeler ,daha sonra Büyükelçimiz Ragıp Bey’e gelerek açıklamaları için teşekkürlerini iletmıştır.³⁷⁴

1.43 Dünya Meteoroloji Sözleşmesi

11 Ekim 1947’de Washington’da toplanan 42 ülke Dünya Meteoroloji Sözleşmesini imzalamış ve Türkiye’de bu antlaşmaya imza atan devletlerden biri olmuştur.Bu antlaşma 1947’de imzalanmışsa da 1950’de yürürlüğe girmiştir.Bu antlaşmayı Türkiye adına Washington Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Bey imzalamıştır.Hüseyin Ragıp Bey’in antlaşmayı imzalaması için çıkarılan karar şöyledir :“22/9/1947 tarihleri arasında Vaşington’da toplanan Milletlerarası Meteoroloji Teşkilatı Konferansında tanzim edilmiş olan Dünya Meteoroloji Sözleşmesini imza etmek hususunda Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur’a yetki verilmesi ; Dışişleri Bakanlığının 7/2/1948 tarihli ve 2671/45 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 16/2/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.Cumhurbaşkanı İsmet İnönü.”³⁷⁵Hüseyin Ragıp Bey , bu antlaşmayı 7 Şubat 1948’de imzalamıştır.³⁷⁶

1.44 Baydur’un 11 Amerikan Gemisini Teslim Alması

Hüseyin Ragıp Bey,Washington Büyükelçiliğinin son yılında Marshall yardımı ile Amerika’dan alınan on bir gemiyi Türkiye adına teslim almıştır.Bu teslimat Hüseyin Ragıp Bey’e Haziran 1948’de yapılmıştır.Konuyla ilgili olarak 12 Haziran 1948’de Akşam gazetesinde şu haber çıkmıştır : “Amerika bize 11 gemi daha teslim etti.Vaşington Büyük Elçimiz Hüseyin Ragıp yeni gemileri tesellüm etti.Yardım programı cümlesinden olarak Türkiye’ye verilen 11 gemi dün Türk Büyük elçisi Baydur tarafından burada teslim alınmıştır.Bu münasebetle yapılan merasimde Büyükelçi Baydur ,Türkiye’nin bu gemileri “ istiklalini ve arazi bütünlüğünü müdafaa için “kullanacağını söylemiştir.³⁷⁷Aynı tarihli Cumhuriyet gazetesi ise şu haberi vermiştir :“Türk donamasına bugün Amerikan donanmasından 11 küçük gemi teslim edilecektir. 8 mayın tarama ,1 ağ germe 1 benzin

³⁷³Özlem Tür, “Türkiye ve Filistin – 1908-1948 : Milliyetçilik ,Ulusal Çıkar ve Batılılaşma “,*Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* ,Cilt :62, 2007,Sayı:01,s.248.

³⁷⁴CCA, T.C Dışişleri Bakanlığı Şifre Müdürlüğü ,No : 1464/4, Yer Bilgisi : 2773-21790-8, 12/05/1947

³⁷⁵CCA ,Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü , Karar Sayısı -3 , No : 7064, 13/02/1948

³⁷⁶CCA, T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü ,71-977,06/02/1948

³⁷⁷Akşam ,12 Haziran 1948

taşıma ve 1 de tamir gemisinden mürekkebi olan bu küçük filo Türkiye'ye yardım programına dahildir.Bu gemileri kullanacak olan Türk mürettebat birkaç aydan beri burada talim görmekteydi.Yarın onlarda gemilerle beraber yola çıkacaklardır.”³⁷⁸Hüseyin Ragıp Bey, Washington Büyükelçisi olduğu dönemde tıpkı diğer Büyükelçiler gibi Türk-Amerikan ilişkilerinde adeta köprü görevi görmüştür.

1.45 Baydur'un Vefatı

Hüseyin Ragıp Bey ,1948'de ikinci kez Roma Büyükelçiliğine atanmıştır.Roma'da üç yıl kadar görev yapmıştır.³⁷⁹1951'de Londra Büyükelçiliğine atanmıştır.1954'de Cenevre'de toplanan konferans sonucundaki Kalay Antlaşmasını imzalaması için kendisine imza yetkisi verilmiştir. ³⁸⁰Hüseyin Ragıp Bey ,tıpkı Mehmet Münir Ertegün gibi görevini yürüttüğü sırada vefat etmiştir.27 Şubat 1955'de Londra Büyükelçiliğinden Türk Dış İşleri Bakanlığına Hüseyin Ragıp Bey'in vefatına dair bir telgraf gönderilmiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şöyledir:”Hüseyin Ragıp Bey ,26 Şubat'ta akşam dokuzda doğru kendisini yemeğe çağırmak üzere odasına giden hizmetli kendisini yatağında ölü bulmuştur.Derin üzüntü içinde olduğumuzu bildiririz.Hüseyin Ragıp Bey'in hizmetli tarafından bulunan cansız bedenini görmek için Elçiliğe gittiğimde Büyükelçinin yakın arkadaşı ve doktoru olan Mr.Schmidt bana ,“bu ölümün ani bir şekilde yaşanmış olduğunu ilk görünen vefat nedeni ise büyük bir ihtimalle , beyine veya kalbe giden damarlardan birinin tıkanıklığıdır“şeklinde açıklama yaptı. Bu durum,Dış İşlerine haber verilmiş olup Elçilikteki eşyalar ve Hüseyin Ragıp Bey'e ait kişisel eşyalar hakkında gereken önlemler alınmıştır.

Times gazetesi ,Baydur'un vefatına şöyle yer vermiştir :“Türkiye'nin İngiltere Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur dün gece uykusunda vefat etti.65 yaşındaydı.Baydur ,1952 Mayıs'ından beri Londra'da görev yapıyordu.Diplomasiye girmeden önce Paris'teki bir diplomatik misyonun danışmanı olarak görev yapmıştır.Türkiye'de öğretmenlik, gazetecilik ve enformasyon genel müdürlüğü yapmıştır.Romanya'da ,Rusya'da, ABD'de , İtalya'da ve Londra'da Büyükelçilik yapmıştır.”³⁸¹Akşam gazetesi Hüseyin Ragıp Bey'in vefatına şu

³⁷⁸Cumhuriyet ,12 Haziran 1948

³⁷⁹Hüseyin Ragıp Bey'in Washington Büyükelçiliğinden Roma Büyükelçiliğine atanma kararı şöyledir : “Vaşington Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'un Roma Büyükelçiliğine tayini ; Dışişleri Bakanlığının 4/6/1948 tarihli ve 1300-209 sayılı yazısı üzerine ,Bakanlar Kurulunun 5/6/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.” CCA , Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü , Karar Sayısı -3 , No : 7557 ,05/06/1948

³⁸⁰CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı : 4/3236,26/06/1954

³⁸¹New York Times ,28 February 1955

haberle yer vermiştir:“Hüseyin Ragıp Baydur’un Cenazesi Uçakla Getiriliyor...Londra Büyükelçimizin vefatı İngiltere’de ve memleketimizde geniş teessür uyandırdı. Türkiye’nin Londra Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur ,bugün uyku esnasında geçirdiği bir kalb krizi neticesinde vefat etmiştir. Büyükelçi ,sabah gezintisini yaptıktan sonra ikametgahına ve her zaman olduğu gibi yemekten evvel uzanarak uyumuş ,fakat bir daha kalkmamıştır.Kendisinin hizmetine bakan hademe odasına girdiği zaman Hüseyin Ragıp Bayduru ölü olarak bulmuştur. 65 yaşında ve bekar olan Hüseyin Ragıp Baydur ,Londra’daki Büyükelçilerin en sakini olarak tanınmaktaydı. Sosyete hayatı yaşamaktan ziyade okumayı ve sanat eserleri koleksiyonu yapmayı severdi. Büyükelçinin naaşı yarın uçakla Türkiye’ye nakledilecektir.”³⁸²Cumhuriyet gazetesi Baydur’un vefatı hakkında şu haberi vermiştir :“Hüseyin Ragıp Baydur Dün Sabah Vefat Etti...Londra Büyük Elçimizin ölümü yurttan olduğu kadar İngiltere de de büyük teessür uyandırdı.”³⁸³

1.46 İşine Aşık Diplomat

Hüseyin Ragıp Bey,Büyükelçilik yaptığı dönemlerdeki anıları yazmamıştır.Eski Büyükelçilerden İsmail B. Olgaçay konuyla ilgili şu ifadeleri yazmıştır : “Hüseyin Ragıp Bey’e anılarınızı niçin yazmadınız diye sorduğumuzda bize “ bana güvenerek beni dost bilerek sırlarını anlatan insanların sırlarını başkalarına aktarmayı doğru bulmuyorum” demiştir.”Hüseyin Ragıp Bey ,anıları yazmadığı sebebiyle zaman zaman eleştirilere uğramıştır.Onu eleştirenlerin haklılık payı elbette vardır.Anıları yazmış olsaydı eğer Büyükelçilik yaptığı dönemlere ait gizli saklı su yüzüne çıkmamış birçok konuyu öğrenebilecektik.

Kayıtlarından öğrendiğimize göre Ragıp Bey , Rusça biliyormuş .Rusçayı bildiğine dair olay tam olarak şöyledir :“Sovyet diplomatlarından ve Atatürk döneminde on bir yıl Ankara’da Büyükelçilik yapan Yakov Surits’in Feridun Cemal Erkin’e anlattığına göre, Hüseyin Ragıp Bey’in ilk Moskova Büyükelçiliği görevinin sona ermesinden sonra adına organize edilen veda yemeğinde Dış İşleri Komiseri Litvinov ,Büyükelçimizi öven bir konuşma yapmış ardından Hüseyin Ragıp Bey ayağa kalkarak Litvinov’a akıcı ,kusursuz ve hayranlık bırakacak ölçüde Rusça cevap vermiştir.Rus yetkililer o ana kadar Hüseyin Ragıp Bey’in Rusça bildiğini hiç kimse fark edememişti.”

³⁸²Akşam ,28 Şubat 1955

³⁸³Cumhuriyet , 28 Şubat 1955

Rusça'nın dışında Fransızca ,Almanca ve biraz da İtalyanca bilirdi. İngilizce'yi ise Londra ve Washington'da görev yaptığı sıralarda öğrendiği bilinmektedir.Hüseyin Ragıp Baydur,Washington Büyükelçiliğinden sonrada bazı Büyükelçilik görevlerinde bulunmuştur.³⁸⁴Evlenmemiştir.Ömrünü devletine ve milletine harcamıştır.Hakkı Süha Gezin, Baydur için “Ülkesini düşünmekten kendisine zaman ayıramadı” demiştir.

Hüseyin Ragıp Bey ,Mustafa Kemal Atatürk'ün takdirini kazanmış Büyükelçilerdendi.Her daim Mustafa Kemal Atatürk'ün emrinde olmuş onun talimatlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir.Çeşitli vesilelerle Atatürk'e olan yürekten bağlılığını göstermiştir.Buna bir örnek verecek olursak ,27 Ekim 1937'de Cumhuriyet Bayramı öncesinde Atatürk'e bir kutlama telgrafi göndermiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şöyledir :“Muhteşem güç ve olağanüstü zekanızla meydana getirdiğiniz Cumhuriyet'in yıldönümü sebebiyle sizlere tebriklerimi sunar sağlık afiyet diler ellerinizden öper sonsuz saygılarımı sunarım.” 1938 yılında Atatürk'ün hastalığı iyice nüksedince Hüseyin Ragıp Bey ,23 Nisan 1938'de Atatürk'e bir telgraf göndermiştir.Telgrafta yer alan ifadeler şöyledir : “Meydana getirdiğiniz Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük adımlarından biri olan 23 Nisan'ın yıldönümü vesilesiyle ellerinizden öper ,sağlık ve afiyet dilerim.”

³⁸⁴1948-1952 yılları arasında ikinci kez Roma Büyükelçiliği , 1952-1955 yılları arasında da Londra Büyükelçiliği yapmıştır .B. N. Şimşir ,”Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri(1920-1950)” , *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* ,Cilt :22, 2006,Sayı: 64-65-66,s.20.

II.BÖLÜM : DP DÖNEMİ WASHİİNGTON BÜYÜKELÇİLERİ

2.1 Feridun Cemal Erkin

Feridun Cemal Erkin ,1899'da İstanbul Bakırköy'de dünyaya gelmiştir.Babası ,Mehmet Cemal Bey ,annesi ise Nesibe Hanımdır .Babasını çok küçük yaşta kaybetmiştir .Feridun Cemal Bey ,anne tarafından Samsunlu'dur.Anne tarafından dedesi Abdullah Behçet Bey'dir.Behçet Bey ,Maliyeti Nezaretinde çalışmış ve Tanzimat döneminin tanınan bilgili, kültürlü ve aydınlarındanı .³⁸⁵Feridun Cemal Bey'in kendinden küçük iki erkek birde kız kardeşi dünyaya gelmiştir.Kız kardeşi Hümeysra ,iki yaşında hayata veda etmiştir.Erkek kardeşlerinden biri olan Adnan , İş Bankasının müdürlüklerinde çalıştıktan sonra ticarete atılmıştır.Diğer erkek kardeşi olan Ulvi Cemal'e adeta babalık yapmıştır.Ulvi Cemal Erkin, MEB'in açtığı bir yarışmayı kazanarak müzik eğitimi için Paris'e gönderilmiştir.Ulvi Cemal Bey,Atatürk döneminin bestekar ve piyano hocalarından birisi olarak çok sayıda besteye imzasını atmıştır.Ulvi Cemal Erkin ,15 Eylül 1972'de vefat etmiştir.

Feridun Cemal Bey'in anılarından öğrendiğimize göre Büyükelçi olma isteği daha çok küçük yaşlarındayken kendisinde oluşmuştur.Ayrıca kendisinin Dışişleri Bakanlığında görev aldığı günün aslında Bakırköy Rüştüye Mektebine kabul edildiği gün başladığını da belirtmiştir.Sekiz yaşındayken keman eğitimi almaya başlamıştır.Tatyos Efendi,Leon Hancıyan Efendi,Pierre Mercenier gibi isimlerden müzik dersleri almıştır.Feridun Cemal Bey ,Galatasaray Lisesi'ne başladıktan sonra 1917 yılında yedek subay olarak askere alınmış savaş sona erdikten sonra eğitimini tamamlamak amacıyla geri dönmüş ve tam bakalorya ile Galatasaray Lisesi'ni bitirmiştir.Mütareke dönemi Türk topraklarının uğradığı işgallere Rum ve Ermenilerin hadsizlikleri ve Türklere yönelik incitici hareketlerine genç Feridun Cemal'de şahit olmuştur.

1922'nin sonunda Nurettin Pınar adlı bir arkadaşıyla Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuşlardır.Erkin ,Hukuk eğitiminin yanı sıra büyük sanat ve kültür merkezlerinde küçük yaşlarında başladığı müzik eğitimini sürdürmüştür.Müzik dışında tiyatroyla da ilgilenmiştir.Fransız tiyatro eserlerini sahnede izlemek onun için büyük bir keyif olmuştur.Paris'te okuduğu sıralarda kardeşi Ulvi Cemal'de onun yanına gelmiş ve onu bir pansiyona yerleştirerek desteğini kardeşinden esirgememiştir.Ayrıca üniversite son

³⁸⁵Feridun Cemal Erkin ,*Dışişlerinde 34 Yıl Anılar –Yorumlar* , Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara , 1980, C.1 , s.5.

sınıftayken Türk gençlerinin oluşturduğu cemiyetin başkanlığına getirilmiştir. Bu cemiyetin üyeleri bir araya gelip aralarında fikir alışverişleri ve münakaşalar yapmaktaydı. 1925 yılında üniversiteyi bitirip Türkiye'ye dönmüştür.

1925'den Ekim 1927'ye kadar Uluslararası Mübadele Komisyonunda Baş Sekreter olarak göreve başlamıştır. Buradaki görevi Türkiye –Yunanistan nüfus mübadelesi gereğince Türkleri ve Rumları yerlerine yerleşmelerini sağlamaktır. Erkin, dönemin Maliye Bakanı Şükrü Saracoğlu aracılığıyla Tevfik Rüştü Aras ile tanışma fırsatı bulmuştur. Feridun Cemal Bey, bu dönemde Dışişleri Bakanlığının bir üyesi olmamasına rağmen Tevfik Rüştü Bey, kendisine bir rapor hazırlama görevi vermiştir.³⁸⁶ Feridun Cemal Bey'in hazırladığı rapor oldukça beğenilmiş ve 1 Şubat 1928'de Dışişleri Bakanlığına Birinci Sekreter olarak kabul edilmiştir. Erkin daha sonra İkinci Katipliğe eşdeğer bir rütbe olan Mümeyyizliğe getirilmiştir. Fakat bu karara Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Numan Menemencioğlu itiraz etmiştir. İtiraz etmesinin sebebi ise Dışişleri Bakanlığında Birinci Sekreter olmamasıydı. Menemencioğlu'nun karşı çıkması bir şeyi değiştirmemiş Feridun Cemal Bey, Şubat 1932'de altıncı sınıf Müsteşarlığa getirilmiştir. Erkin, bu süre içinde Osmanlı'dan kalma borçların yeniden görüşülmesi adına Türkiye adına şartları kaleme almıştır.

1933'ün sonlarında Berlin Büyükelçiliği Müsteşarı olarak atanmıştır. 1935'de Türkiye'ye döndükten sonra Beyrut Başkonsolosluğuna atanmıştır. Erkin'in Beyrut'ta kaldığı dönem, Türkiye'nin Hatay'ı topraklarına katmak için yoğun diplomasi mücadelesi verdiği döneme denk gelmektedir. 1937'nin Mayıs ayında Beyrut'tan ayrılmıştır. Erkin'in anılarından öğrendiğimize göre Lübnan'dan ayrılmak kendisine oldukça zor gelmiştir.³⁸⁷ Türkiye'ye geldikten sonra Berlin Başkonsolosluğu'na atanmıştır. Bu görevi 24 Temmuz 1938'den 31 Temmuz 1939'a kadar sürdürmüştür. Feridun Cemal Bey, 1941'de Cidde görevi istemişse de bu kabul edilmemiştir. 1942'de üçüncü sınıfa terfi etmiş ve Şükrü Saracoğlu'nun Başbakanlığa getirilmesinden sonra Birinci Genel Sekreter Yardımcılığına getirilmiştir. 15 Ekim 1945'de birinci sınıfa terfi etti ve aynı zamanda Genel Sekreterliğe getirilmiştir.

Feridun Cemal Bey, Türkiye'nin Irak ile yapacağı bir antlaşmayı imzalaması için görevlendirilmiştir. İmza yetkisi verilen bir diğer isim ise Hasan Saka'ydı.³⁸⁸ 1946'da çıkarılan bir karar ile 19 Temmuz 1947'ye kadar Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olarak görevini sürdürmüştür. Feridun Cemal Bey'e 1947'de Ürdün ile Türkiye arasındaki dostluk

³⁸⁶George S.Harris, *Atatürk's Diplomats & Their Brief Biographies*, s.188.

³⁸⁷Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar –Yorumlar*, C-1, s.112.

³⁸⁸CCA, Başbakanlık Muameleat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı -3, No : 3895, 12/03/1946

antlaşmasını imzalama yetkisi verilmiştir. Görevlendirilen diğer isim ise dönemin Dışışleri Bakanı Hasan Saka'ydı. ³⁸⁹1947'den 1948'e kadar Roma Büyükelçiliğini yerine getirmiştir. 1948'de de Washington Büyükelçiliğine atanmıştır.

Feridun Cemal Bey'in Washington Büyükelçiliğine atandığına dair karar şöyledir: "Roma Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'in Vaşington Büyükelçiliğine tayini ; Dışışleri Bakanlığının 4/6/1948 tarihli 208 sayılı yazısı üzerine ,Bakanlar Kurulunun 5/6/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır. ³⁹⁰

2.2 Washington'da İlk Temaslar

Feridun Cemal Bey ,10 Ağustos 1948'de New York'a gelmiştir.Burada Daha sonra Washington'a geçmiştir.Washington'a vardığında kendisini burada kalabalık bir grup karşılamıştır.Karşılayanlar arasında Katipler ,Askeri Ataşeler ,Dışışleri Protokol Şefi ,Türk Şubesi Müdürü ,o dönemde Başkatip olan Melih Esenbel ,Ataşe Yardımcıları ,Basın ,Maliye ve Ticaret Müşavirleri vardı. Feridun Cemal Bey, Washington Büyükelçiliği görevine başladıktan sonra ilk ilgilendiği konulardan biri Brüksel Paktı meselesi olmuştur.Türk Dışışleri Bakanlığı ,Türkiye'nin bu pakta katılması için Washington Büyükelçiliğine talimat vermişti.Aslında bu konu Erkin selefi Hüseyin Ragıp Bey'in döneminden kalma bir konuydu. Fakat Baydur'un Büyükelçiliği döneminde bu konu gerçekleşmemiştir.

Feridun Cemal Bey , ilk olarak 17 Ağustos 1948'de ABD Dışışleri Bakanı Marshall ile görüşmüştür.Erkin , Dışışleri Bakanı Marshall için “ oldukça etki uyandırıcı” demiştir.Bu görüşmedeki kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla Marshall ,Erkin'in Washington Büyükelçisi olmasından oldukça memnun kalmıştır.Erkin ,Marshall'a Amerika'nın Türkiye'ye yapmış oldukları yardımlardan dolayı oldukça memnun kaldıklarını da ifade etmiştir.Erkin ,20 Ağustos 1948'de güven mektubunu ve kendinden önceki Büyükelçi olan Hüseyin Ragıp Baydur'un görevinin sona erdiğini belirten belgeyi sunmuştur. ³⁹¹Erkin,göreve ilk başladığında Amerikan yönetimindeki üst düzey bürokratlarla görüşmüş ve Türk-Amerikan ilişkilerini sağlam bir zemin üzerinde geliştirmek için büyük çaba sarf etmiştir.Erkin, ilk resmi ziyaretlerini gerçekleştirdiği günlerde mevkidaşı Fransız Büyükelçi Henri Bonnet ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir.

³⁸⁹CCA , Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Karar Sayısı-3 ,No : 5168 , 07/01/1947

³⁹⁰CCA, Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,Karar Sayısı -3 ,No:7558, 05/06/1948

³⁹¹Feridun Cemal Erkin ,*Dışışlerinde 34 Yıl Vaşington Büyükelçiliği* ,C-2 ,s.6-7.

Feridun Bey'in Büyükelçi olduğu yıl içinde New York Başpiskoposu Athenagoras Erkin'in ziyaretine gelmiştir .Feridun Bey Başpiskoposun kendisine yaptığı ziyareti Ankara'ya şöyle tellemiştir :“Amerika Ortodoks Kiliseleri Başpapazı Athenagoras New York'tan randevu alarak ziyaretime geldi. Refakatinde Vaşington'da vekili bulunan Türkiyeli Rumlardan Papas Daniels de vardı.Konuşmalarımız benim tarafımdan ,Başpapazın anavatan diye andığı Türkiye'ye bağlılığının sayısız tezahürlerinden dolayı takdir ve teşekkürlerimizi ,ve kendisi tarafından da daima memleket hizmetinde olduğunu teyit eden sadakat ifadeleri üzerinde cereyan etti.Kendisine politikamızın son seneler zarfındaki inkişafı hakkında izahlarda bulundum. Çok alakalandı ve bu izahların ,Türkiye'yi Amerikalılara anlatma sahasındaki gayretlerine yeni bir hız vereceğini söyledi.Harp esnasında ateşe lüzumsuz yere atılmamak suretiyle Müttefiklere ettiğimiz büyük hizmetleri övdü ve bunu Amerikalılara muvaffakiyetle anlattığını açıkladı.Cumhurbaşkanımıza derin ihtiramlarının arzını ve memleket davasında sadık bir nefer telakki edilmesi ricasında bulunduğunun ilavesini de ayrıca rica etti. Amerika'da herhangi bir hizmet için emre amade olduğunu tekrar tekrar teyit ederek ayrıldı. Saygılarımla arz ederim.”³⁹²

2.3 Büyükelçilikte 29 Ekim Kutlaması

Erkin ,29 Ekim 1948'de Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle bir resepsiyon vermiştir. Resepsiyona yaklaşık 2000 kişi davet edilmiştir.Resepsiyon için yaklaşık 4000 dolar harcanmıştır.Bu resepsiyon Erkin'in Washington'da Büyükelçi iken verdiği ilk resepsiyondur. Bu sayede birçok insanla konuşup tanışma fırsatı bulmuştur.Erkin ,Bakanlığa bir teklifte bulunmuştur.³⁹³

ABD Başkanı Truman da 29 Ekim vesilesiyle bir yazı yayınlamıştır.Gazetede çıkan yazısı şöyledir :“ Türk milletinin Atatürk liderliğindeki yılmaz mücadelesine Amerikalılar olarak hayranlık doluyduk.Kısa yirmi yılda gerçekleştirilen derin sosyal ve kültürel reformları büyük bir ilgiyle izledik. Türk ulusunun demokratik kurumları geliştirmeye çalışması ,insan haklarını ve özgürlükleri daha fazla koruma kararlılığı biz Amerikalılar için mutluluk kaynağıdır.Türkiye'nin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü Amerika Birleşik Devletlerinin özgürlük sevdalısı halkları için büyük bir önem taşımaktadır.Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaç ve ilkelerine uygun olarak 12 Mart 1947'de Kongre'ye Yunanistan ve

³⁹²CCA, T.C Vaşington Büyük Elçiliği,1018/348,01/09/1948

³⁹³Feridun Cemal Erkin ,*Dışişlerinde 34 Yıl Vaşington Büyükelçiliği* ,C-2 ,s.33-34.

Türkiye'ye yardım yapılmasını önerdim.Savaş sonrasındaki bu sıkıntılı dönemde Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin adil ve kalıcı bir barış yoluyla tüm uluslar için ,güvenliğin tesisi için ortak bir idealden esinlenerek güçlendirildiği ve pekiştirildiği için derinden minnettarım.³⁹⁴

2.4 Filipin Cumhuriyeti İle Dostluk Antlaşması

Feridun Cemal Bey ,1949'da çıkarılan bir karar ile Filipin Cumhuriyeti ile bir antlaşmayı Türkiye adına imzalamak üzere kendisine yetki verilmiştir.Erkin'in bu görevi için çıkarılan karar şöyledir:“Filipin Cumhuriyeti Hükümeti ile bir dostluk antlaşması akdi için müzakerelerde bulunmak ve yapılacak anlaşmayı imzalamak üzere Vaşington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'e yetki verilmesi ; Dışişleri Bakanlığının 21/3/1949 tarihli ve 35661/106 sayılı üzerine , Bakanlar Kurulunun 24/3/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.”³⁹⁵ Ulus gazetesinde Erkin'in antlaşmayı imzaladığına dair şöyle bir haber çıkmıştır :“ Türkiye-Filipin Dostluk Andlaşması Dün İmzalandı...Muahedeyi memleketimiz namına Vaşington Büyükelçimiz Feridun Cemal Erkin imzaladı.Türkiye ile Filipin Cumhuriyetleri bugün Vaşington'da bir dostluk muahedesi imzalamışlardır.Taraflardan biri bir sene evvelinden feshini ihbar etmedikçe muahede yürürlükte kalacaktır.Muahedenin imza töreni Türkiye Büyükelçiliğinde yapılmıştır.Muahedeyi Türkiye Cumhuriyeti namına Türkiye Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin ,Filipin Cumhuriyeti namına Filipin Büyükelçisi Joaquin Elilzalde imzalamışlardır.Anlaşma metni tasdik edilmek üzere Ankara ve Manilla'ya gönderilecektir.Muahedenin tasdikli suretleri bilahare Vaşington'daki Filipin Büyükelçiliğinde teati edilecektir.”³⁹⁶

2.5 Kore Savaşı ve Türkiye

Kore ,Doğu Asya'da bulunan bir yarımada ülkesidir.Tarih boyunca Japonya ,Rusya ve Çin'in ortak çıkarlarının olduğu bir ülke olmuştur. Jeopolitik konumu sebebiyle savaş alanı haline gelmiş bir ülkedir. Şöyle ki Pasifik Okyanusu üzerinden Asya içlerine ilerleme olanağı tanımaktadır.Rusya ve Mançurya'daki ana yollar Kore'de birleşir .Birleştiği bu noktadan Kuzey ve Orta Asya'nın merkezlerine demiryolları uzanmaktadır. Kore gibi yarımada devleti

³⁹⁴New York Times ,29 October 1948

³⁹⁵CCA ,T.C Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü ,25/03/1949

³⁹⁶Ulus ,14 Haziran 1949

olan ülkelerde anakara kıyıları oldukça önemlidir.Tabiri caizse can alıcı kısımdır. Bundan dolayı kıyı bölgelerinin büyük devletleri tarafından korunmalıdır.Ya da buralarda küçük bağımsız devletler kurulmalıdır.Kore , tüm bu sebeplerden dolayı tarih boyunca Japonya'nın gözüne kestirdiği ülke olmuştur.³⁹⁷Kore meselesi ,Postdam ,Kahire ve Yalta Konferanslarında ele alınmıştır. Japonların Kore'den çıkarılması görevi SSCB ve ABD'ye verilmiştir. ABD'nin sunduğu teklif ile 38.enlemin güneyi ABD'ye ,kuzeyi SSCB tarafından işgal edilmiştir. İşgal Ağustos-Eylül 1945'de başlamıştır.Çin ,ABD , SSCB ve İngiltere tarafından Kore'de demokratik bir yönetimin kurulması için Aralık 1945'de Karma Komisyonun kurulması kararlaştırılmış fakat anlaşmaya varılamamıştır.³⁹⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya Batı ve Doğu Blokları olmak üzere iki kutup'a bölünmüştür.Batı Bloğunun başını çeken ABD, SSCB'ye yayılmacılığına karşı önlemler almıştır.ABD , Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile SSCB'nin Yunanistan ,Ortadoğu ve Boğazlar üzerinden Doğu Akdeniz'e inmesine engel olması bu husustaki ilk önlemlerdir. ABD'nin çevreleme siyasetini takip etmesi gerekiyordu.17 Mart 1948'de Lüksemburg, İngiltere ,Fransa ,Hollanda ve Belçika arasında “Brüksel Antlaşması” imzalandı.Bu devletlerin bir araya gelerek oluşturduğu siyasetin en güçlü zinciri ise ABD öncülüğündeki NATO olmuştur.³⁹⁹

NATO'nun kuruluşu , İkinci Dünya Savaşında tarafsız kalan ve savaşa girmeyen Türkiye'de geniş yankı yapmıştır.Türkiye'nin NATO'ya katılım isteği sanıldığıının aksine DP döneminde değil CHP döneminde başlamıştır.Türkiye ,NATO'ya ısrarla katılmak istemişse de ilk zamanlarda bu isteği kabul görmemiştir.Türk Hükümetinin NATO'ya katılma isteği sadece siyasi nedenlere dayandırmak doğru değildir.NATO'ya katılmak bir nevi Türkiye'nin uluslararası sahada siyasi,sosyal ve ekonomik anlamda saygınlığını artıracaktı.

5 Mayıs 1949'da Brüksel Antlaşmasının bir ileri safhası olan Avrupa Güvenlik Konseyi kurulmuştur.Türkiye ,bu oluşuma da dahil edilmemiştir.Dahil edilmemesi Türkiye'nin Batılılaşma sürecinde yalnız bırakıldığı düşünmesine sebep olmuştur.Fakat 8 Ağustos 1949'da Türkiye ,Yunanistan ve İzlanda Avrupa Konseyi'ne davet edilmiştir. Bu davetten oldukça memnun kalınmıştır.Türkiye ,böylesi kritik bir dönemde stratejik güvenliğini sağlayacak her önlemi almıştır.Fakat Türkiye'nin NATO'ya katılma girişimi uzunca bir

³⁹⁷Adnan Üzmez ,*İkinci Dünya Savaşından Sonra Gelişen Olaylar Işığında Kore Savaşı ve Türkiye*”,T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul , 2006,s.42-43.

³⁹⁸Ahmet Emin Yaman ,”Kore Savaşının Türk Kamuoyuna Yansıması “, *Atatürk Yolu Dergisi*,Cilt :10, 2006, Sayı:37,s.232.

³⁹⁹Adnan Üzmez , a.g.t,s.36.

zaman cevapsız kalmıştır.Türkiye ,her ne kadar reddedilse de NATO'ya katılmak için resmi başvuru yapmaktan vazgeçmemiştir.11 Mayıs 1950'de NATO'ya üyelik için ilk başvuru yapılmıştır.DP iktidarı ,NATO'ya katılabilmek için bir Türk Tugayını Kore'ye gönderme kararı almıştır.Türk askerlerinin Kore'de gösterdiği başarı ABD'nin 1951 yılı itibariyle NATO'ya katılım isteğine olumlu bakmasını sağlamıştır.

2.6 Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesinde Erkin'in Rolü

Türkiye ,İkinci Dünya Savaşından sonra SSCB tehdidine karşı Batı'nın safına geçmiştir. Türkiye'nin Kore Savaşına asker gönderme kararı zor bir karardır.Bu süreçte Washington Büyükelçimiz Erkin , çok önemli rol oynamıştır.DP iktidarının önde gelen isimleri konuyu bir görev için İstanbul'a gelmiş olan Erkin ile görüşmüşlerdir.Celal Bayar ,Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Cemal Erkin bir araya gelerek Kore'ye asker gönderme konusunu görüşmüşlerdir.Toplantı sonunda Kore'ye asker gönderme kararı alınmıştır. Fakat bu kararın Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması gerekmektedir.Celal Bayar ,Kore'ye asker gönderme kararını basına açıklarken Feridun Bey'i yanında hazır bulundurmıştır.25 Temmuz 1950'de çıkan karara göre Türk askeri Kore'ye savaşmaya gidecekti.⁴⁰⁰

Feridun Bey ,Kore Savaşı sonrasında hükümetten aldığı direktifler doğrultusunda Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi hususunda çabalarını iyice arttırmıştır.Katıldığı tüm toplantılarda Türkiye'nin bu isteğini dile getirmekteydi. Amerikan üst düzey yetkilileriyle sık sık görüşüp adeta psikolojik baskı kuracak kadar baskınlığını hissettirmiştir.Türkiye, NATO'ya girmek için neden bu kadar ısrar etmiştir ?O yıllarda SSCB gerçekten çok güçlüydü.ABD ile eş konumdaydı.Bu gücü sayesinde Türkiye'yi de ele geçirebilirdi. Türkiye bundan dolayı NATO'nun safına geçmek istiyordu.Fakat İngiltere Türkiye'nin pakta alınmasına karşı çıkmaktaydı.Çünkü Türkiye pakta alınırsa NATO Kafkasya'ya kadar uzanacaktı ve bu durum SSCB'yi harekete geçirebilirdi.İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya katılmasına yönelik aleyhte tutumundan ABD ve Türkiye'nin baskıları sonucu vazgeçmiştir.⁴⁰¹Feridun Bey'in yoğun girişimleri sonucunu vermiş ve Türkiye 18 Şubat

⁴⁰⁰Mithat Olkun , *Diplomat ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin* ,T.C Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ana Bilim Dalı ,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul , 2016,s.68.

⁴⁰¹Mithat Olkun , a.g.t ,s.69.

1952’de NATO’ya üye olmuştur.Türkiye,diğer taraftan 20-25 Şubat 1952’de Kuzey Atlantik Konseyinin yaptığı Lizbon toplantısına tam üye sıfatıyla katılmıştır.⁴⁰²

Feridun Cemal Bey Kore’de Türk askerinin gösterdiği kahramanlıklarının filme alınması Amerikan sinemalarında gösterilmesi hususunda büyük çabası olmuştur.Erkin ,bu girişimlerini 1 Şubat 1951’de Ankara’ya şu cümlelerle tellemiştir:”Koredeki kıtamızın Amerikalıları derin heyecana sevkeden kahramanlık hamasetleri yalnız gazetelere aksetmekte; sinemalarda kısa haberler arasında yer bulmamaktadır.Kıtamızın harp hareketını göz ile takip eder gibi canlı surette gösterecek ve millet olarak uyandırdığımız hayranlığa yeni mesnetler katacak olan bu imkanın sağlanması sayesinde büyük bir ziyan önlenmiş olacağı mütaalasındayım.Öğrendiğimize göre Kore hareketı bir sivil iki askeri sinema muhabiri tarafından takip edilmektedir.Yukarıdaki durumu gerek Hariciye gerek Milli Müdafaa Nezareti nezdinde tebarüz ettirecek kıtamız hareketının da filme alınmasının ve sinemalarda gösterilmesinin teminine delalet edilmesini rica ettim.Bu işin ayrıca Tokyo’da görevli bulunan subaylarımız tarafından da mahallinde takip edilmesinin sağlanmasını saygılarımla tensiplerine arzederim.”⁴⁰³

2.7 Dominik Cumhuriyeti İle Antlaşma

Feridun Cemal Bey Washington Büyükelçisi olduğu dönemde dostluk antlaşması imzaladığı ülkelerden biri Dominik Cumhuriyeti olmuştur.Antlaşma 1951’de imzalanmıştır.Erkin’in Dominik Cumhuriyeti ile imzaladığı Dostluk Antlaşması teklifi ile ilgili Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün yazdığı belgede şunlar yazılıdır :“Vaşington’daki Dominik Cumhuriyeti Büyük Elçisi bir süre önce Vaşington Büyük Elçimizle arasında geçen konuşma esnasında iki memleket arasında bir dostluk anlaşması imzalanması hususunda karşılıklı fikir teatisinde bulunmuş ve bu münasebetle Türkiye-Filipinler dostluk antlaşmasının metnini rica etmiştir. Daha sonra ülkesine yaptığı seyahatten dönen Dominik Cumhuriyeti Büyük Elçisi tekrar Vaşington Büyük Elçimize başvurarak Türkiye ile bir dostluk anlaşması imzasından büyük bir haz duyacak olan Hükümetinin kendisine bu hususta müzakere etme yetkisinin verildiğini ifade etmiş ayrıca Filipin Anlaşmasının esas alınarak müzakerelere başlanılmasından sevinç duyacağını ilave etmiştir.Kendileriyle henüz siyasi temasa başladığımız Latin Amerika ülkeleri ile münasebetlerimizi derinleştirmek adına

⁴⁰²Hüner Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası*, Kaynak Yayınları,2013,İstanbul,s.44.

⁴⁰³CCA, T.C Dışişleri Bakanlığı Şifre Müdürlüğü ,Vaşington Büyük Elçiliğinden ,Numara : 36 ,01/02/1951

değerli bir mana taşıyacak böyle bir anlaşma imzasının Bakanlığımca başarılı görüldüğü Vaşington Büyük Elçimizin Dominik Büyük Elçisi ile müzakerelere başlaması için onay beklenildiğini Bakanlar Kuruluna saygılarımla rica ederim.”⁴⁰⁴

2.8 Kolombiya İle Dostluk Antlaşması

Feridun Cemal Bey ,Washington Büyükelçiliğinin son yılında bir Latin Amerika ülkesi olan Kolombiya ile Dostluk Antlaşması imzalamıştır.DP iktidarının Dışişleri Bakanı olan Fuat Köprülü Kolombiya ile dostluk antlaşmasının yapılabilmesi için Başvekilliğe şu önergeyi sunmuştur :“Vaşington Büyük Elçiliğimizden alınan yazıda,Güney Amerika Devletleri ile ilişkilerimizi daha geliştirmek maksadıyla ,önceden verilen talimata uygun olarak Vaşington Büyük Elçimiz bu defa Kolombiya ile Dostluk Antlaşması yapmak için Kolombiya’nın Vaşington Büyük Elçisi ile görüşüp fikrini sormuş ,Kolombiya Büyük Elçisi de iki ülke arasında yapılacak bir Dostluk Antlaşması müzakere ve imzası için hükümetinden selahiyet aldığını ifade etmiş ,antlaşmanın yapıldığı takdirde Filipin ve Dominik Cumhuriyetleri ile evvelce Vaşington’da imza edilmiş bulunan Dostluk Antlaşmasının esas olarak alınacağı bildirilmiştir.Bakanlığımız Latin Amerika memleketleri ile olan siyasi ilişkilerimizin gelişimi bakımından Kolombiya ile zikredilen esaslar dahilinde bir Dostluk Antlaşmasının imzalanmasını başarılı bir gelişme olarak addetmektedir.Ülkemiz ile Kolombiya arasında bir Dostluk Antlaşmasının imzalanması için Vaşington Büyük Elçimiz Feridun Cemal Erkin’e müzakere ve imza selahiyeti verilmesi hususunda gerekli Bakanlar Kurulunun gerekli müsaadelerini derin saygılarımla rica ederim.”⁴⁰⁵

1955’de çıkarılan bir kararname ile Erkin’e antlaşmayı imzalama yetkisi verilmiştir. Kararnamede yer alan açıklama şöyledir :“Kolombiya ile yapılacak Dostluk Antlaşmasının imzası için Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin’e müzakere ve imza salahiyeti verilmesi ;Hariciye Vekaletinin 26/1/1955 tarihli ve 2381/35 sayılı yazısı üzerine İcra Vekilleri Heyetince 7/2/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.”⁴⁰⁶Feridun Bey’in Washington’da göreve başladığı günden beri uğraştığı önemli bir konu vardı.Kolombiya Üniversitesine bağlı bir Türk Kurumu Merkezi kurdurtmaktı.Nitekim bunu başarmıştır.Üniversite ile yapılan anlaşmaya göre Türk Hükümeti bu kuruma her yıl 15.000 dolar ayıracaktır.Ayrıca her yıl bir

⁴⁰⁴CCA, Dışişleri Bakanlığı Müdürlüğü , Sayı : 96699,Özel Sayı : 140 , Evrak No : Vaşington Ş.Tel : 119, 10/04/1951

⁴⁰⁵CCA,T.C Hariciye Vekaleti Birinci Daire Umum Müdürlüğü ,Şube : 3 ,U.No : 2381,Lef : 35 ,26/01/1955

⁴⁰⁶CCA,T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,D.No : 107-2 ,4/4370 ,31/1/1955

profesör ders vermek üzere buraya gelecektir.Kurumun açıldığı ilk yıldan itibaren bazı Amerikalı öğrenciler kayıt yaptırmıştır.⁴⁰⁷

2.9 Export –İmport Bank’tan Kredi Talebimiz

Erkin ,1955’de çıkarılan bir kararname ile Türkiye adına Export –İmport Bank ile bir antlaşma imzalamıştır.Bu antlaşma 20.000.000 dolarlık bir Amerikan yardımıydı. Bu görevlendirme için çıkarılan kararname şöyledir:“1954-1955 Amerika mali yılında memleketimize yardım olarak ayrılan 70 milyon dolar tahsisattan kredi şeklinde verilecek 20 milyon dolar hakkında Amerika Hükümeti namına Export-İmport Bank ile yapılacak kredi anlaşmasının imzası hususunda Vaşington Büyükelçisi Erkin’e salahiyyet verilmesi;Hariciye Vekaletinin 11/3/1955 ve 6380/84 sayılı yazısı üzerine,İcra Vekilleri Heyetince 23/3/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.”⁴⁰⁸

2.10 Atom Barışı Antlaşması

Feridun Cemal Bey ,Washington Büyükelçiliğinin son yılında ABD ile Atom Barışı Antlaşmasını imzalamıştır.İmza törenine ABD Başkanı Eisenhower’da katılmış ve antlaşma her iki ülkenin temsilcilerinin de katılımıyla Beyaz Saray’da imzalanmıştır.Bu antlaşma ,altı kilograma kadar zenginleştirilmiş uranyumun kiralınmasına ilişkin bir antlaşmadır.Başkan Eisenhower ,antlaşmayı tarihi bir olay olarak nitelendirmiş ve bu antlaşmanın ABD ve Türkiye arasında uzun ve karlı bir ortaklığın ilk adımı olmasını temenni ettiğini ifade etmiştir. Atom Enerjisi Yasası aslında 1954’de Amerikan Kongresinde kabul edilmişti.İmzalanması 1955’de gerçekleşmiştir.⁴⁰⁹

Diplomasinin en yetkin isimlerinden biri olan Feridun Cemal Bey,Washington Büyükelçiliğinden sonra da diplomaside uzun yıllar görev almıştır.Washington Büyükelçiliğinden sonra sırasıyla Madrid,Paris,Londra Büyükelçiliği yapmıştır.Cumhuriyet Senatosu Üyeliği ,26.27.28 Hükümetlerde Dışişleri Bakanlığı yapmıştır.Ulvi Cemal Erkin’in ağabeyidir.

⁴⁰⁷Feridun Cemal Erkin , *Dışişlerinde 34 Yıl Vaşington Büyükelçiliği* ,C-2 ,s.298.

⁴⁰⁸CCA , T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı -4 , No : 4645 , 23/05/1955

⁴⁰⁹New York Times , 4 May 1955

Erkin ,Türk diplomasisine adeta damgasını vurmuş tabiri caizse ekol yaratmayı başarmış etkili bir simadır.Erkin'in bir başka önemli özelliği de Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah'la tanışmasıdır. Bu tanışma sıradan bir tanışma değildir. Abdullah ,Erkin'e çok önemli bir konu anlatmıştır.Abdullah'ın anlattıklarına göre babası Şerif Hüseyin Hicaz Kralı olmuşsa da Vahhabilerle ters düşmüş ve tahtından edilmiş.Daha sonra hastalanmış , çok ızdırap çekmiş. İzmir marşını ne zaman dinlese çektiği azabın biraz olsun azaldığını oğlu Abdullah'a söylemiş.Osmanlı'ya kılıç çekmekle çok büyük ihanet ettiğini açıkça dile getirmiş. Erkin , bu hikayeden çok etkilenmiştir.⁴¹⁰

2.11 Ali Haydar Görk

1904'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir .Annesi Fatma Merzuka Hanım , babası ise Mehmet Ali Bey'dir.Ali Haydar Bey , 1926'da Robert Kolejinden 1929'da da Paris Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olmuştur.7 Nisan 1929'da Dışişleri Bakanlığında çalışma hayatına başlamış ve üçüncü daire'nin ikinci şubesine üçüncü katip olarak görevlendirilmiştir.27 Mayıs 1930'da Moskova Konsolosluğuna Kançılara olarak görevlendirilmiştir. Temmuz 1937'de Roma'ya gönderilmiştir.Roma'da ikinci katiplik ve başkatiplik yapmıştır.Ali Haydar Bey ,1939'da Roma'dayken Birinci Sekreterliğe yükselmiştir. Roma'daki görevini 1940'a kadar sürdürmüştür.Bu görevinin ardından Birinci Sekreter sıfatıyla Tokyo'ya görevlendirilmiştir .Ocak 1943'den 14 Kasım 1946'ya kadar bu görevi üstlenmiştir.1 Ocak 1949'da Varşova'da Müsteşar olmuştur.Daha sonra Uluslararası Ekonomik İşler Departmanında Genel Müdürlük yapmıştır.Ali Haydar Bey ,üstlendiği bu görevi ile Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni düzene uyum sağlayabilmesi yapılan modernizasyon planının mimarlarından birisi olmuştur.

Ali Haydar Bey , Uluslararası İktisadi İşler Dairesi Müdürü iken 14 Eylül 1950'de alınan bir karar ile Avrupalılararası İktisadi İşbirliği Teşkilatı ve Amerika İktisadi İşbirliği İdaresi ile olan ilişkilerimizi planlı ve koordineli bir şekilde idare etmek üzere görevlendirilmiştir.⁴¹¹25 Şubat 1953'de alınan bir karar ile Haydar Bey'e Ankara'da Japonlarla Ticaret Antlaşmasını imzalama yetkisi verilmiştir.⁴¹²Görk ,17 Eylül 1953'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını imzalamak üzere Cenevre'ye giden heyetin başkanlığını yapmıştır.Bu görevi

⁴¹⁰B.N.Şimşir ,*Bizim Diplomatlar* , s.556.

⁴¹¹CCA, Dışişleri Bakanlığı Müdürlüğü , Ev.Genel Sayı : 78896 , Ev.Özel Sayısı : 191 , Amerika C4/51, 14/09/1950

⁴¹²CCA, T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,Karar Sayısı : 4 /297 ,25/02/1953

esnasında kendisi Dışişleri Bakanlığında Umumi Katip Muavini Orta Elçisiydi.⁴¹³1953’de çıkarılan kararname ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ve Milletlerarası Para Fonu Guvernörler Meclisi’nin Washington’da yaptığı senelik toplantılarına Maliye Bakanı Hasan Polatkan başkanlığındaki heyette delege olarak yer almıştır.Kendisine günlük 120 lira verilmesi kararı alınmıştır.⁴¹⁴14 Haziran 1954’de çıkarılan bir kararname ile Büyükelçiliğe terfi ettirilmiştir.⁴¹⁵Haydar Bey’in Washington Büyükelçiliğine atanacağına dair Amerikan basınında haberler çıkmıştı.Times gazetesi Haydar Bey’in Büyükelçi olarak atanacağını haberini şöyle vermişti :“Türk Hükümeti ,Büyükelçi Erkin’i geri çağırma kararı aldı. Onun yerine 51 yaşındaki ekonomi uzmanı Haydar Bey’in Büyükelçi olarak atama kararı almıştır. Sayın Görk, Dışişleri Bakanlığında üst düzey bir ekonomik görev üstlenmeden önce Türk Heyeti ile birlikte ABD’de görev yaptı.Geçen yıla kadar Türkiye’nin Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Ödemeler Birliği ile ilişkilerini yürütmekten sorumluydu.”⁴¹⁶

2.12 Görk’ün Washington Büyükelçiliği

Ali Haydar Bey ,1955’de çıkan bir kararname ile Washington’a Büyükelçi olarak atanmıştır.Görk’ün Washington Büyükelçiliğine atandığına dair çıkan kararname şöyledir:“Riyaseticumhur Umumi Katibi Haydar Görk’ün,Vaşington Büyükelçiliğine,Vaşington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin’in ,Madrid Büyükelçiliğine ve Tokyo Büyükelçisi İzzet Aksalur’un Tahran Büyükelçiliğine tayinleri ;Hariciye Vekaletinin 11/5/1955 tarihli ve 12343 sayılı yazısı üzerine İcra Vekilleri Heyetince 14/5/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.”⁴¹⁷ Haydar Bey’in Washington Büyükelçiliğine atanacağına dair Amerikan basınında haberler çıkmıştı.Times gazetesi Haydar Bey’in Büyükelçi olarak atanacağını haberini şöyle vermiştir:“Türk Hükümeti ,Büyükelçi Erkin’i geri çağırma kararı aldı.Onun yerine 51 yaşındaki ekonomi uzmanı Haydar Bey’in Büyükelçi olarak atama kararı almıştır.Sayın Görk, Dışişleri Bakanlığında üst düzey bir ekonomik görev üstlenmeden önce Türk Heyeti ile birlikte ABD’de görev yaptı.Geçen yıla kadar Türkiye’nin Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Ödemeler Birliği ile ilişkilerini yürütmekten sorumluydu.”

Amerika ile olan ilişkilerimiz özellikle Demokrat Parti döneminde yoğunlaşmış ve bu dönemde Amerika’dan çok defa kredi talebinde bulunulmuştur.Talep ettiğimiz kredileri

⁴¹³CCA, T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,Karar Sayısı :4/1475 ,10/09/1953

⁴¹⁴CCA, T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,Karar Sayısı : 2036 ,15/11/1953

⁴¹⁵CCA,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı : 4/3023 ,14/06/1954

⁴¹⁶New York Times , 27 April 1955

⁴¹⁷CCA ,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı -4 , No : 5086 , 14/05/1955

Türkiye adına genelde Büyükelçiler imzalamışlardır.Haydar Bey'e 20 Şubat 1956'da çıkarılan bir kararname ile Türkiye'nin Amerikan Bankası olan Export-İmport Bankası ile yapacağı anlaşmayı imzalama yetkisi verilmiştir.1955-1956 Amerikan mali yılında Türkiye'ye yaklaşık 70.000.000 milyon dolar yardım yapılmasına karar verilmiş fakat bu para 25.000.000 dolar olacak şekilde taksitlere bölünmüştür. ⁴¹⁸

Görk, Washington Büyükelçiliği sırasında ABD'den talep ettiğimiz buğday vs. maddelerin teminine dair antlaşmayı 7 Nisan 1956'da çıkarılan bir kararname ile Türkiye adına imzalamıştır. ⁴¹⁹

Ali Haydar Bey ,Washington Büyükelçisi iken 24 Kasım 1956'da çıkarılan bir kararname ile kendisine Milletlerarası Finansman Kurumunun Ana Antlaşmasını Türkiye adına imzalama yetkisi verilmiştir.24 Kasım 1956 tarihli kararnamede şunlar denilmekteydi :” 6850 sayılı kanunla iştirakimiz hususunda Hükümete selahiyet verilmiş bulunan Milletlerarası Finansman Kurumunun Ana Anlaşmasının hükümetimiz namına imzalanması için Vaşington Büyük Elçisi Haydar Görk'e ve 476.000 dolar iştirak hissesinin ödenmesi ve lüzumlu diğer muamelelerin yapılması için Maliye Vekaletine selahiyet verilmesi;mezkur Vekaletin 5/11/1956 tarihli ve 56810-2/44082 sayılı yazısı üzerine İcra Vekilleri Heyetince 24/11/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır. ⁴²⁰

2.13 Suat Hayri Ürgüplü

Suat Hayri Ürgüplü , Birinci Dünya Savaşına katılma fetvasını veren Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin ikinci oğlu olarak 1903'de Şam'da dünyaya gelmiştir. Ürgüplü'nün soyu , III.Ahmed döneminin Sadrazamı olan Nevşehirli Damat İbrahim'e dayanmaktadır. ⁴²¹ Münip Hayri Ürgüplü'nün ağabeyidir.İlk eğitimini tamamladıktan sonra bir İngiliz okuluna verilmiş fakat bu okulun kapatılması sonucu Galatasaray Lisesinde okumaya başlamıştır. ⁴²²Liseyi bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlamıştır. Okurken bir yandan da para kazanmak amacıyla çalışmıştır.İlk olarak bir telefon şirketinde ambar katipliği yapmıştır.Daha sonra Sanayi ve Madenler Bankasının açtığı sınavı kazanarak katipliğe başlamıştır.Banka'da çalıştığı sırada diğer taraftan da Tanin gazetesinde tercümanlık

⁴¹⁸CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi ,Karar Sayısı -4 , No :6770 , 20/02/1956

⁴¹⁹CCA, T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,Karar Sayısı : -4 , No :7056 , 07/04/1956

⁴²⁰CCA, T.C Başvekalet Muamelat Umum Müdürlüğü ,Karar Sayısı :4/8357 ,24/11/1956

⁴²¹Sema Dülger, *Dünden Bugüne Devletin Zirvesindekiler*,Neden Kitap ,İstanbul ,2011,s.140.

⁴²²Oktay Ekşi , *BEYEFENDİ Suat Hayri Ürgüplü'nün Anıları* , MD Basım Yayıncılık ,İstanbul ,2020,s.19.

yapmıştır.Spor Alemi ve Türkiye Spor Mecmuası dergilerinde muhabirlik yapıp yazılar yazmıştır.⁴²³

Üniversiteyi bitirdikten sonra Birinci Ticaret Mahkemesinde hakimliğe başlamıştır.Ürgüplü,mahkemeye hakim olarak atanmasında dil bilmesinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Hakimlik görevi üç yıl sürmüştür. Sonra İstanbul İstinaf Mahkemesine tayin edilmiştir.Burada da üç sene görev yapmıştır.İsmet İnönü'nün yardımıyla CHP'ye üye olmuş ve Kayseri'den milletvekili seçilmiştir.1939-1943 yılları arasında Kayseri milletvekilliği yapmıştır. 1942'de CHP İstanbul İl Başkanlığına getirilmiş ve bu görevi bir yıl sürdürmüştür. Şükrü Saraçoğlu Hükümetinde Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapmıştır.Bakanlığı sırasında adının bir yolsuzluk davasına karışması nedeniyle görevinden istifa etmiştir.Ürgüplü ,örnek bir davranış sergileyerek Yüce Divan'da yargılanmak istemiştir.Ürgüplü ile birlikte Yüce Divan'a gönderilen 22-23 kişi bu davadan yargılanmış ve berat etmişlerdir.Yargılama sonucunda Ürgüplü ve beraberindekilere yöneltilen suçlamaların asılsız olduğu görülmüştür.⁴²⁴Hiç şüphe yok ki,Ürgüplü'nün kendi rızasıyla Yüce Divan'da yargılanmak istemesi erdemli bir davranıştır.

Yolsuzluk davasından aklanmış Ürgüplü'nün DP'ye sempati ile yaklaştığı bilinmektedir. Ürgüplü,1946 seçimlerinin şaibeli olduğunu dile getirmektedir.DP'nin ileri gelenleri kendisine DP üyeliği teklifinde bulunmuş Ürgüplü de bu teklifi kabul ederek DP üyesi olmuştur.1950 Genel Seçimlerinde Kayseri'den bağımsız aday olarak girmiş ve milletvekilliğine seçilmiştir.Ürgüplü,bu dönemde Avrupa İstişari Meclisi'nde Türkiye heyetinin başkanlığını da yapmıştır.⁴²⁵1952'de Bonn Büyükelçiliğine atanmış bu görevi 1955'e kadar sürdürmüştür.1955'den 1957'ye kadar Londra Büyükelçiliği görevinde bulunmuştur.Ürgüplü'nün Londra Büyükelçiliğine atandığına dair çıkan kararname şöyledir : “Bonn Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'nün Londra Büyükelçiliğine ve Moskova Büyükelçisi Seyfullah Esin'in Bonn Büyükelçiliğine tayinleri ; Hariciye Vekaletinin 12/9/1955 tarihli ve 26340/309 sayılı üzerine ,İcra Vekilleri Heyetince 15/9/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.”⁴²⁶

⁴²³Oktay Ekşi ,a.g.e ,s.33-34.

⁴²⁴Oktay Ekşi ,a.g.e ,s.72.

⁴²⁵Hakkı Devrim ,*Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973* ,4.Cilt , Kaynak Kitaplar ,1974 ,s.1400.

⁴²⁶CCA ,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı -4 , No : 6020 , 15/09/1955

2.14 Ürgüplü'nün Washington Büyükelçiliği

Suat Hayri Bey'in 1957'de Washington Büyükelçiliğine atanması ile ilgili çıkan kararname şöyledir:“Vaşington Büyükelçisi Haydar Görk'ün Madrid Büyükelçiliğine ,Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'nün Vaşington Büyükelçiliğine ve Hariciye Vekaleti Umumi Katibi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi'nin Londra Büyükelçiliğine tayinleri ; mezkur vekaletin 15/3/1957 tarihli 7300-159 sayılı yazısı üzerine ,İcra Vekilleri Heyetince 25/3/1957 tarihinde kararlaştırılmıştır.Reisicumhur Celal Bayar.”⁴²⁷Washington'a Büyükelçi olarak tayin edilen Amerika ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklamaktadır :“Amerika ,insanın gözünü kamaştıran bir ülke .Fakat burada her türlü sefalet de var. Binaları çok yüksek ve çok fazla sayıda gökdelenler var.Mağazaları diğer Avrupa ülkelerine nazaran oldukça büyük . Bütün bunlara karşılık hırsızlık , pislik her yerde var.”⁴²⁸

Washington Büyükelçimiz Ürgüplü ,1959'da alınan bir karar ile Amerikan Care Cemiyeti ile yapılacak anlaşmanın imzası için görevlendirilmiştir. CARE cemiyeti , Amerikan yardım kuruluşudur. Ürgüplü Washington Büyükelçisi iken kendisine 24 Şubat 1959'da çıkarılan bir karar ile CARE Cemiyetinin Türkiye ile yapacağı antlaşmayı imzalama yetkisi verilmiştir. Antlaşmayı yapacak heyetin Amerika'ya gidebilme durumu olmadığından Washington'da imzalanmıştır. Bu antlaşmayı aslında Kızılay Başkanı Rıza Çerçel'in imzalaması gerekiyordu. Fakat Amerika'ya gidemediğinden bu yetki Ürgüplü'ye verilmiştir.”⁴²⁹

Ürgüplü ,1959'da Türkiye'nin EXİMBANK ile yapacağı bir antlaşmayı imzalamak üzere görevlendirilmiştir.Amerika Birleşik Devletleri ile Hükümetimiz arasında imzalanan Zirai Mahsul Fazlalıkları Anlaşmasına karşılık gelen Türk Liralarının kullanılmasına dair ikinci maddenin Ç fıkrası uyarısınca EXİMBANK tarafından iktisadi gelişmemizi teşvik ve çeşitli projelerimizi finanse etmek üzere verilecek 17.000.000 milyon dolara denk gelen 153.428.400 liralık paranın için adı geçen banka ile imzalanacak anlaşmanın Türk Hükümeti tarafından imzalanması görevi Vaşington Büyükelçimiz Suat Hayri Ürgüplü'ye sDışişleri Bakanlığının 11/6/1959 tarihli ve 310.159-ME. 2/171 sayılı yazısı üzerine,Bakanlar Kurulu tarafından 27/6/1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.”⁴³⁰

Suat Hayri Bey ,Washington Büyükelçiliğini yürüttüğü sıralarda kendisine bir başka önemli görev daha verilmiştir.1960'da Türkiye'nin Amerika ile yapacağı bir antlaşmayı

⁴²⁷CCA , T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı -4 , No : 8845 , 25/03/1957

⁴²⁸Oktay Ekşi ,a.g.e ,s.222-223.

⁴²⁹CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı - 4 , No : 11361 , 24/2/1959

⁴³⁰CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı - 4 , No : 11811 , 27/06/1959

imzalaması için kendisine yetki verilmiştir.Bu anlaşma Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı kredi ve hibe yardımıyla ilgili anlaşmadır.Amerika Birleşik Devletleri tarafından Hükümetimize yapılması kabul olunan hibe ve kredi yardımından Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumuna ait Garp Linyitleri ile Seyit Ömer mıntıkası ,Zonguldak Kömür Havzası, Orman Umum Müdürlüğü ,ve Etibank Umum Müdürlüğünün Ergani Bakır tesislerinin kalkınma projelerinin finansmanına tahsis edilmek üzere Export –Import Bankasıyla 7280 sayılı kanuna istinaden imzalanacak 12.231.000 dolarlık mukavelenin imzalanması hususunda Vaşington Büyükelçimiz Suat Hayri Ürgüplü'ye salahiyet verilmesi Dışişleri Bakanlığının 29/1/1960 tarihli ve 310.086-ME-2-16 sayılı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 06/02/1960 tarihinde oy birliği ile kararlaştırılmıştır.”⁴³¹

Ürgüplü ,26 Aralık 1981'de İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.Ölüm haberi Times gazetesinde şu haberle yer bulmuştur :“Türk devlet televizyonunun bildirdiğine göre eski Başbakan Suat Hayri Ürgüplü bugün hayatını kaybetti. Sayın Ürgüplü ,1965'de koalisyon kabinesinin başında yedi ay Başbakanlık yaptı. Ayrıca Tekel Bakanı olarak da görev yaptı. 1950'lerde Washington ve Londra'da birçok önemli diplomatik görevde bulundu.”⁴³²

2.15 Melih Rauf Esenbel

1915'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir.Dedesı Bayındırlık Nazırı Mahmud Celaledin Paşa'dır.Babası İstanbul vilayeti mektupçuluğu görevinde bulunmuş olan Şemseddin Ziya Bey'dir.1933'de Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur.1936'da İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir .Emine Esenbel , eşi Melih Esenbel'in Hukuk okumasının en önemli sebebini bu alanda iş imkanının fazla oluşuna bağlamıştır.Onun aslında felsefe alanında kariyer fikri olduğunu da dile getirmiştir.⁴³³Üniversiteyi bitirdiği yıl Dışişleri Bakanlığının açmış olduğu bir sınavı kazanarak Bakanlıkta göreve başlamıştır. 1937'de askerlik hizmeti için görevinden ayrılmıştır.1938'de askerden döndükten sonra Dışişleri Bakanlığındaki görevine tekrar başlamıştır.1939'da Ticaret Müdürlüğünde Üçüncü Katip olarak daimi statü almıştır.

⁴³¹CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı - 4 ,No : 12688 ,06/02/1960

⁴³² New York Times ,27 December 1981

⁴³³Osman Öndeş ,*BİN RENK BİN ÖMÜR* Sefire Emine Esenbel'in Anıları ,Remzi Kitabevi ,İstanbul ,2004, s.47-48.

Esenbel,30 Mart 1939'da çıkarılan bir kararname ile Paris Başkonsolosluğu'na Kançılar olarak atanmıştır.⁴³⁴1940'da Paris Büyükelçiliğinde Üçüncü Katip oldu .1941'de de İkinci Katipliğe yükselmiştir. Bu süre zarfında kendisi de Fransa'ya atanan Namık Kemal Yolga ile arası açılmıştır.1943'de Türkiye'ye döndü ve Protokol Dairesinde İkinci Katip olarak göreve başladı .1944'de Şube Müdürlüğünde Birinci Katip olarak görevde bulundu.

1945'de Washington Orta Elçiliğinde Baş Katip olarak faaliyetlerde bulundu.1948'de Washington Elçiliğinde Birinci Sekreterliğe terfi etmiştir.1950'de Washington Büyükelçiliği'nde Müsteşar olarak görevde bulunmuştur.1952'de Maliye Bakanlığı'nın İktisadi İşler Müdürlüğünde Genel Müdürlük yapmıştır.Ekim 1952'de BM Genel Kuruluna delege olarak katılmış ve Eylül 1953'de New York'ta gerçekleşen BM oturumuna da delege olarak katılmış ve Türkiye'yi temsil etmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra 1954-1957 yılları arasında İktisadi İşler Müdür Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Esenbel , Uluslararası Ekonomik İşler Dairesi Genel Müdürü iken 19 Haziran 1954'de çıkarılan bir karar ile Genel Katip İktisadi İşler Muavinliğine tayin edilmiştir.⁴³⁵

Esenbel, 1956'da çıkarılan bir kararname ile Amerikan Stok Fazlası Kanunu çerçevesinde Türkiye'nin Amerika'dan talep ettiği çeşitli maddeleri alması için yapılması planlanan antlaşmayı imzalaması için görevlendirilmiştir.⁴³⁶Melih Esenbel, 1956'da Birleşmiş Milletler Teknik Yardım İdaresi ile Teknik Yardım Konusundaki Anlaşmayı imzalamak için görevlendirilmiştir. Esenbel'in bu görevi yerine getirmesi için çıkarılan karar şöyledir:“ Birleşmiş Milletler Teknik Yardım İdaresi tarafından hazırlanmış olan Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas teşekkülleri ile Türkiye Hükümeti arasında teknik yardım sağlanmasına müteallik muaddel esas anlaşmayı Hükümetimiz adına imzalaması hususunda Hariciye Vekaleti Katibi Umumi 1'inci Muavini Melih Esenbel'e salahiyyet verilmesi ;mezkur vekaletin 14/11/1956 tarihli ve 72711/641 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 24/11/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.Reisicumhur Celal Bayar.”⁴³⁷1957-1960 yılları arasında da Dışişleri Bakanlığının Genel Sekreterliğini yapmıştır.1957'de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri iken Kuzey Atlantik Konseyi Daimi Temsilciliğine atanmıştır.Esenbel'in Daimi Temsilciliğe atandığına dair NATO'nun arşivinde de belge bulunmaktadır.⁴³⁸Melih Bey ,Dışişleri Bakanlığında Birinci Muavin iken 21 Mart 1957'de Büyükelçi unvanıyla Genel

⁴³⁴CCA, Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti Zat ve Tahakkuk D.Şefliği ,Kararname No : 14751 ,30/03/1939

⁴³⁵CCA, T.C Hariciye Vekaleti , Karar : 26998 , 19/06/1954

⁴³⁶CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı-4 , No : 6906,13/03/1956

⁴³⁷CCA,T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı-4 , No : 8353, 24/11/1956

⁴³⁸North Atlantic Treaty Organization, Nato Sans Classification RDC : 1/57 , 02/01/1957 .Bu belge Fransızca olarak yazılmıştır.

Katiplığe tayin edilmiştir.⁴³⁹1958’de Genel Katiplikte 1.Dereceye yükseltilmiştir.⁴⁴⁰1960’da Washington’a Büyükelçi olarak atanmıştır.

2.16 Washington Büyükelçiliği

Melih Esenbel ,Ürgüplü’den boşalan Washington Büyükelçiliğine 1960’da atanmıştır. Esenbel’in Washington’a atandığına dair çıkarılan kararname şöyledir :“Katibiumumi Melih Esenbel’in Vaşington Büyükelçiliğine merkezde Adnan Kural’ın Atina Büyükelçiliğine, Basın-Yayın ve Turizm Vekaleti New-York Haberler Bürosu Nuri Eren’in I.Sınıf Ortaelçi ünvanı ile Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Daimi Misyonu Daimi Temsilci Yardımcılığına ,Üçüncü Daire Reisi Necmettin Tuncel’in Sofya Elçiliğine tayinleri...”⁴⁴¹ Esenbel’in Washington Büyükelçiliğine atandığına dair 16 Mart 1960’da Cumhuriyet gazetesinde şöyle bir haber çıkmıştır :“Yeni Washington Büyük Elçimiz Vazifesine Gitti... Washington Büyük Elçiliğine tayin edilen Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, yeni görevine başlamak üzere dün saat 15.45 ‘te İstanbul’dan Amerika’ya müteveccihen ayrılmıştır. Melih Esenbel’den boşalan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterlik görevine ise bilindiği gibi Birleşmiş Milletler daimi delegemiz Selim Sarper getirilmiş ve birkaç gün önce yurda dönerek yeni genel sekreterlik vazifesine başlamıştır.”⁴⁴²

Melih Esenbel’in Washington Büyükelçiliğine başladığı yıl Türkiye’de ciddi anlamda siyasi kriz yaşanmaktaydı.DP-CHP çekişmesi son raddeye gelmişti.TSK,yönetime el koymaya hazırlanıyordu.Türkiye’deki gelişmeler Washington’da da yakından takip edilmekteydi. Times gazetesinin 30 Nisan 1960’da çıkan bir haberde şöyle denilmekteydi : “ Türk Sorunları ... Türk ihtilafının özü , siyasi ve kişisel rekabettir. Amaç ise Kore’deki Başkan Syngman Rhee’yi ve Türkiye’deki Başbakan Adnan Menderes’i geride bırakmaktır. Aslına bakılırsa İnönü ve Bayar arasındaki çekişme Atatürk’ün 1938’deki ölümüne kadar uzanıyor. Ekim 1957’deki seçimlerden beri siyasi kriz her gün artıyor.Halk Partisi bu seçimin sonuçlarını kabul etmedi. En büyük tehlike bu çekişmenin siyasi alandan çıkıp şiddet alanına taşınmasıdır.Ankara ,İstanbul ve İzmir’de kanlı protestolar oldu.Kemal Atatürk’ten önce Türkiye’nin demokratik yöntemleri yoktu.”⁴⁴³

⁴³⁹CCA, T.C Hariciye Vekaleti İdare ve Zat İşleri Daire Umum Müdürlüğü ,Şube : Sicil , U.No : 7717,H.No : 175, Lef:3 ,21/03/1957

⁴⁴⁰ CCA,Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti ,100004/Sicil ,11/09/1958

⁴⁴¹CCA, T.C Başvekalet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi , Karar Sayısı-4 , No : 12691,06/02/1960

⁴⁴²Cumhuriyet , 16 Mart 1960

⁴⁴³New York Times ,23 April 1960

Amerikan basını 1960'ın özellikle Nisan Mayıs aylarında Türkiye'deki gelişmeleri sıkça haber etmekteydi.Amerikan basınında çıkan bir habere göre Washington yönetiminin Türkiye'deki siyasi çekişmelere karışmak gibi niyeti yoktu.⁴⁴⁴1960'da Türkiye'de görev yapan Amerikan Büyükelçisi F.Warren'ın Ankara'da Menderes'le görüştüğü iddiaları gündeme gelmiş bu haber Times gazetesi tarafından yalanlanmıştır.⁴⁴⁵

1960 ihtilali devlet mekanizmasının işleyişine büyük ölçüde etki etmiş ve dış temsilciliklerdeki birçok diplomatik temsilci aynı yıl içinde Türkiye'ye çağırılmıştır.Melih Esenbel'de 2 Ağustos 1960'da çıkarılan bir karar ile Türkiye'ye gelmesi istenilen Büyüklelçilerden olmuştur.”⁴⁴⁶

Melih Esenbel ,1960'da Washington Büyükelçiliğine atanmışsa da bu görevi aynı yıl içinde sona ermiştir.27 Mayıs İhtilali onun diplomasideki kariyerini olumsuz etkilemiş ve o yıl Türkiye'ye dönmüştür.Esenbel,2 Ağustos 1960'da çıkarılan bir karar ile Türkiye'ye çağırılmıştır.⁴⁴⁷1963-1966 yılları arasında Tokyo Büyükelçiliği yapmıştır.1967-1974 yılları arasında ikinci kez Washington Büyükelçiliğine tayin edilmiştir.1974-1975 arasındaki dönemde Sadi Irmak Hükümetinde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.1975'den 1979'a kadar üçüncü kez Washington Büyükelçiliği görevinde bulunmuştur.1979'da emekli olmuştur.Eşi Emine Esenbel'dir.İki çocuk sahibiydi.27 Temmuz 1995'de vefat etmiştir. Cenazesi Yahya Efendi Tekkesi Aile Kabristanlığındadır.Kendisine ait kitapları şunlardır : “Ayağa Kalkan Adam / Kıbrıs , Türkiye'nin Batı İle İttifaka Yönelişi .”

Bakanlar Kurulunun 9 Ekim 1995'de aldığı karar gereğince Esenbel'in naaşı Beşiktaş'taki Şeyh Yahya Efendi Dergahındaki mezarlığa gömülmüştür.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴New York Times ,3 May 1960

⁴⁴⁵New York Times ,5 May 1960

⁴⁴⁶CCA, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ,Kararname : 46 ,02/08/1960

⁴⁴⁷CCA,Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı , Karar No : 46 ,02/08/1960

⁴⁴⁸CCA, T.C Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü , Bakanlar Kurulu Kararı , 95/7373 , Dosya No: 178-24 , 09/10/1995

SONUÇ

Elçi ülkesini dışarıda temsil eden en etkili devlet adamıdır. Osmanlı Devletinin ABD ile ABD'nin de Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde elçilerin oldukça önemli rolleri olmuştur. 1881'den 1901'e kadar Osmanlı'da görev yapan Amerikan elçilerinin statüsü Ortaelçi'dir. Bu tarihler aralığında dokuz Amerikan Ortaelçisi Dersaadet'te görev yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk Amerika Büyükelçisi Eduard Blak Bey ,1867'de görevine başlamıştır. ABD'nin ilk Osmanlı Büyükelçisi John G.A. Leishman ,1901'de göreve başlamıştır. Osmanlı-Amerikan ilişkilerine damgasını vuran Türk Büyükelçilerden biri de Ahmet Rüstem Bey'dir. Rüstem Bey , ülkesini karalama kampanyalarına karşı dimdik durmuş bunun sonucunda Washington'da istenmeyen adam ilan edilmiştir. ABD ile olan ilişkiler 1917'de kesilmiştir. ABD ile olan ilişkilerimizi 1927'ye kadar Amiral Bristol idare etmiştir.

Yeni Türk Devleti kurulduktan sonra bazı devletlerle daha kolay diplomatik ilişki kurulurken bazıları ile daha zor ilişki kurulmuştur. Zorlukla diplomatik ilişki kurulan ülkelerden biri ABD'dir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD ile savaşmamıştır. Dolayısıyla herhangi bir ABD-Osmanlı Devleti hesaplaşması yaşanmamıştır. ABD, Lozan müzakerelerine müşahedeci devlet sıfatıyla katılmış fakat antlaşmaya imza atmamıştır. Fakat Lozan Antlaşmasından bağımsız olarak 6 Ağustos 1923'de Türkiye ile antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanması Amerika'daki bazı çevrelerde büyük tepki ile karşılanmıştır. Çünkü Lozan'da Ermenilerin taleplerine karşı Türk tarafının tavrı net olmuş ve onların istekleri kesin bir dille reddedilmiştir. Bu durum Amerika'da yaşayan Ermeni lobilerini ve onlara güçlü bazı Amerikalı Ermeni sempaticianlarını ciddi anlamda kızdırmıştır.

Şubat 1927'de Türkiye ile ABD arasında Modüs Vivendi antlaşması imzalanarak diplomatik ilişkiler başlamışsa da Amerika'daki bazı çevrelerde "Türkiye'ye Büyükelçi göndermek onlardan Büyükelçi kabul etmek Amerikan halklarına büyük hakarettir" gibi akıl almaz sözler söyleyerek Ahmet Muhtar Bey'in Washington'a ,J.Grew'ün de Ankara'ya gitmesine engel olmaya çalışmışlardır. Bilhassa James Watson Gerard ,Henry Morgenthau ve William King Amerika'da Ahmet Muhtar Bey ve Türkiye hakkında yapılan kara propagandaların başı olmuşlardır. Amerika'da Türkiye karşıtları olduğu kadar Türkiye taraftarı kişilerde olmuştur. İki taraf arasındaki mücadele bir müddet sürmüş Türkiye karşıtları kendilerine çok fazla taraftar bulamamışlardır.

Ahmet Muhtar Bey Hariciye'nin en tecrübeli kişilerinden biri olmasına rağmen Washington Büyükelçiliği ilk zamanlarda çok zor geçmiştir.Nitekim ilk yıllarında ABD'deki Türkiye karşıtlığı ciddi anlamda sürmüştür.Fakat kendisi her türlü yıldırmalara rağmen canla başla görevini yerine getirmiştir.Muhtar Bey'den sonra Washington'a Büyükelçi olarak tayin edilen Mehmet Münir Bey döneminde Türk-ABD ilişkileri genel anlamda olumlu geçmiştir. Bunda hiç şüphesiz Münir Bey'in olumlu girişimleri etkili olmuştur.Örneğin Washington'daki Türk Büyükelçiliğinde Amerikalılara Türk filmleri izlettirmiş ,New York Dünya Fuarına katılmamızı sağlayarak genç Türk Devletinin tüm dünyada tanınmasını sağlamıştır.Münir Bey ayrıca Amerikalıların en sevdiği Türk Büyükelçisi olmuştur.Soğuk Savaşın sembolü olan olaylardan biri de Münir Bey'in cenazesinin Missouri Zırhlısı ile Türkiye'ye getirilmesi olmuştur.Ayrıca Türkiye ile ABD arasındaki yakınlaşmanın önemli bir dönüm noktası olmuştur.Bu tarihten sonra Türk Amerikan ilişkilerinde belirgin anlamda gelişim başlamıştır.

Münir Bey'in vefatından sonra Orhan Halit Bey bir süreliğine Washington Büyükelçiliğine maslahatgüzar olarak bakmıştır.Maslahatgüzarlığı sırasında Birleşmiş Milletler Bildirisini imzalamıştır.Bu bildiri oldukça önemlidir.Çünkü bu bildiri Birleşmiş Milletler Teşkilatının temelidir.Türkiye daha sonra bu teşkilata katılmıştır.Orhan Halit Bey,Mart 1945'e Washington Büyükelçiliğine vekaleten bakmış daha sonra bayrağı Hüseyin Ragıp Bey'e devretmiştir. Ragıp Bey'in Büyükelçiliği döneminde de Türkiye'nin Washington yönetimi ile olan ilişkileri olumlu anlamda gelişim göstermiştir.Çünkü bu dönemde Türkiye Birleşmiş Milletler Teşkilatına katılmış ,Bretton Woods Antlaşmasını imzalamıştır.Bu antlaşmaların altında Hüseyin Ragıp Bey'in imzası vardır.Türkiye Birleşmiş Milletler Teşkilatına katılmakla uluslararası sahada kendine yer edinmiş siyasi yalnızlıktan kurtulmuştur.Bretton Woods Antlaşmasını imzalamakla ise dünya ekonomi sisteminde kendine yer edinmiştir.

Hüseyin Ragıp Bey'den bayrağı Feridun Cemal Bey devralmıştır.Feridun Bey'in Washington Büyükelçiliğinde Türk-Amerikan ilişkileri oldukça hareketli geçmiştir.Bu dönemin en önemli olayı hiç şüphesiz Kore Savaşıdır.Feridun Bey, Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme meselesinde kendisine verilen görevleri ustalıkla yerine getirmiştir.Savaştan sonra Türk askerinin Kore'deki kahramanlıklarını anlatan filmlerin Amerika'da sinemalarda yayımlanmasını sağlamıştır.Feridun Bey'in Washington Büyükelçiliği döneminde üstlendiği rollerin oldukça önemli olduğunu hatırlatmamız oldukça yerinde olacaktır.

Feridun Bey'den sonra Ali Haydar Bey Washington Büyükelçiliğine getirilmiştir.Haydar Bey'in Büyükelçiliği döneminde Türkiye ile Amerika arasında bazı antlaşmalar

imzalanmıştır.Haydar Bey'den sonra Suat Hayri Ürgüplü Washington Büyükelçiliğine atanmıştır.Ürgüplü de tıpkı Haydar Bey gibi Türkiye adına Amerika ile bazı kredi antlaşmaları imzalanmıştır.Haydar Bey'den Washington Büyükelçiliğine Melih Esenbel atanmıştır.Esenbel'in Büyükelçiliğı çok kısa sürmüştür.Çünkü o yıl Türkiye'de ihtilal yaşanmış bundan dolayı dış temsilciliklerdeki bütün temsilciler ülkeye çağrılmıştır.Esenbel de ülkeye çağrılan Büyükelçilerden biri olmuştur.

EKLER :

Foto 1 : James Watson Gerard (1867-1951)

Foto 2 : Henry Morgenthau (1856-1946)

Foto 3 : William H.King (1863-1949)

Foto 4 : Vahan Kardaşyan (1882-1934)

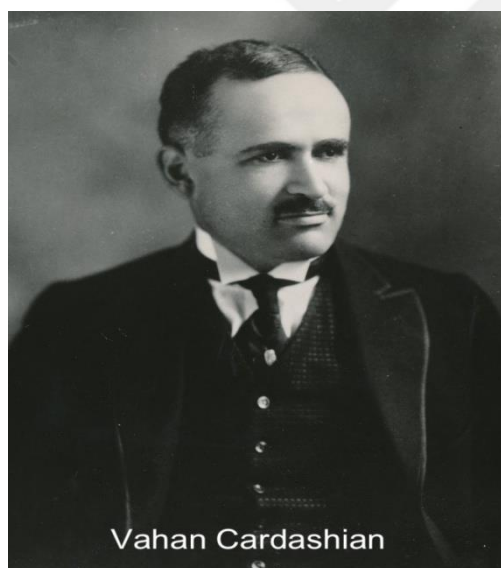

Foto 5 : William D.Upshaw (1866-1952)

1927-1960 ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN CUMHURBAŞKANLARI

Foto 6 : Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938)

Foto 7 : İsmet İnönü (1938-1950)

Foto 8 : Celal Bayar (1950-1960)

1927-1960 ARASINDA ABD BAŞKANLARI

Foto 9 : Calvin Coolidge (1923-1929)

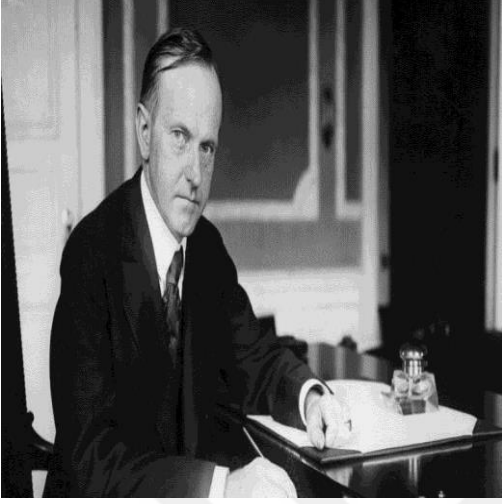

Foto 10 : Herbert Hoover (1929-1933)

Foto 11 : Franklin D.Roosevelt (1933-1945)

Foto 12 : Harry S.Truman (1945-1953)

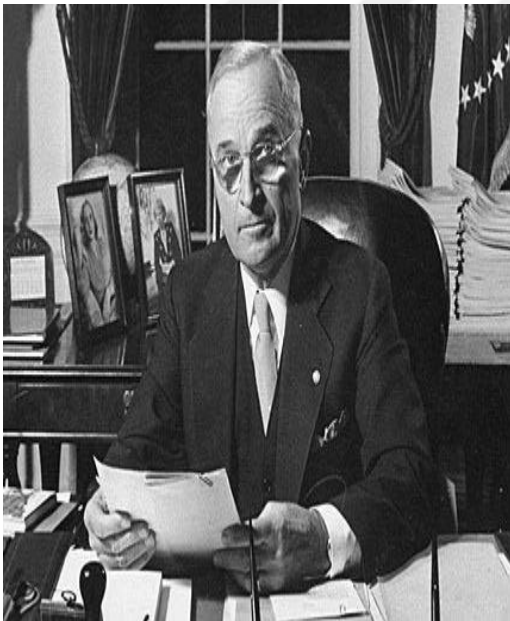

Foto 13 : Dwight D.Eisenhower (1953-1961)

1927 - 1960 ARASINDA WASHINGTON'DA GÖREV YAPAN TÜRK BÜYÜKELÇİLERİ

Not : Washington'da Görev Yapan Büyükelçilerinin Fotoğrafları Washington Türk Büyükelçiliği Arşivin'den Alınmıştır.

Foto 14 : Ahmet Muhtar Mollaoğlu (1927-1934)

Foto 15 : Mehmet Münir Ertegün (1934-1944)

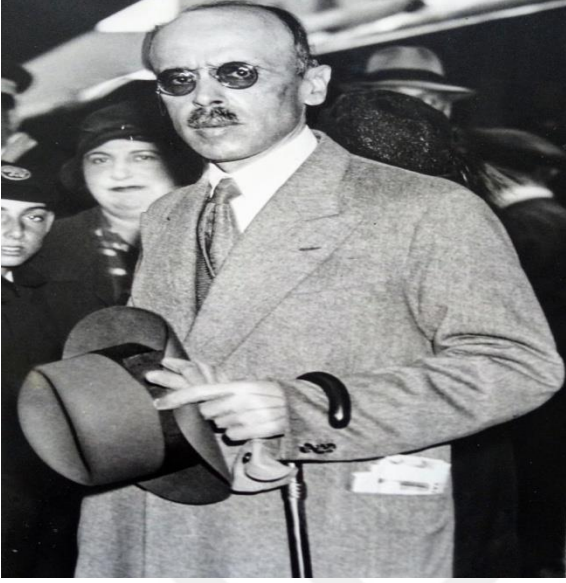

Foto 16 : Orhan Halit Erol (1944-1945)

Foto 17 : Hüseyin Ragıp Baydur (1945-1948)

Foto 18: Feridun Cemal Erkin (1955-1957)

Foto 19 : Ali Haydar Görk (1955-1957)

Foto 20 : Suat Hayri rgpl (1957-1960)

Foto 21 : Melih Rauf Esenbel (1960-1960)

1927-1960 ARASINDA TÜRKİYE'DE GÖREV YAPAN AMERİKALI BÜYÜKELÇİLER

Foto 22 : Joseph C. Grew (1927-1932)

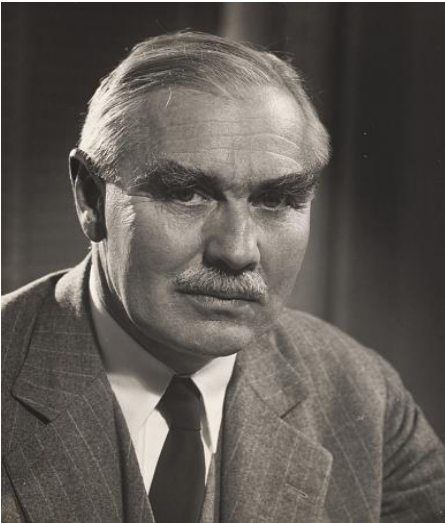

Foto 23 : Charles H.Sherill (1932-1933)

Foto 24 : Robert P.Skinner (1933-1936)

Foto 25 : John Van Antwerp MacMurray (1936-1941)

Foto 26 : Laurence A. Steinhardt (1941-1945)

Foto 27 : Edwin C.Wilson (1945-1948)

Foto 28 : George Wadsworth (1948-1952)

Foto 29 : George McGhee (1952-1953)

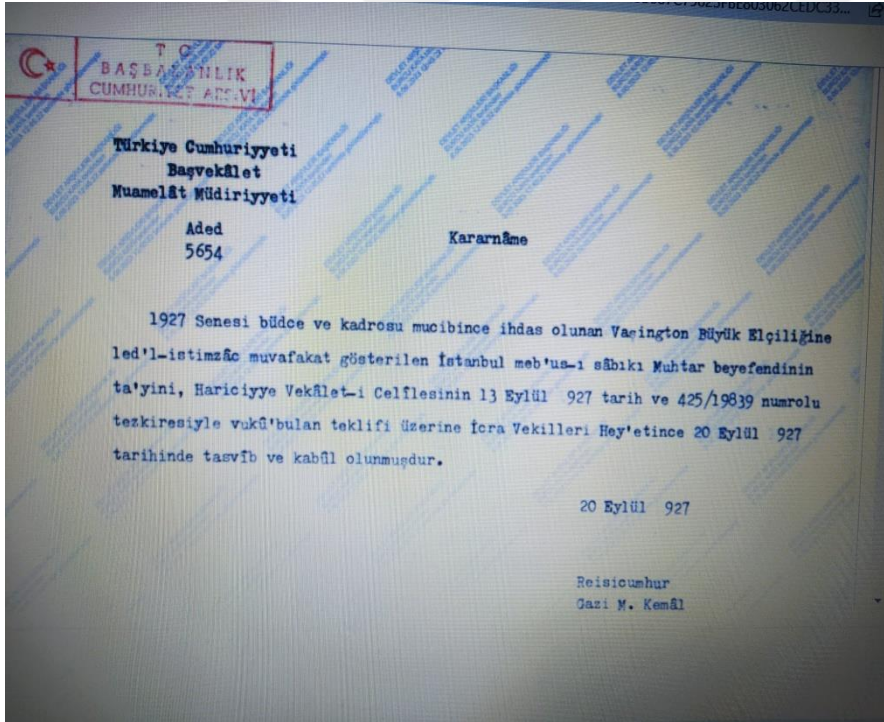
Foto 30 : Avra M. Warren (1953-1956) (Ortada oturan)

Foto 31 : Fletcher Warren (1956-1960)

Foto 32 : Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği'ne Atandığına Dair Kararname

KAYNAKLAR

ARŞİVLER

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Dışişleri Bakanlığı Arşivi

SÜRELİ YAYINLAR

I.Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Ulus

Tan

Tanin

Vakit

Vatan

Yarın

Evening Star

New York Times

New York Herald Times

II.Dergiler

Life Dergisi

KİTAPLAR

Amerika Tarihinin Ana Hatları,ABD Dışişleri Bakanlığı, İstanbul,1951.

Armaoğlu ,Fahir ,Türk –Amerikan İlişkileri (1919-1997) ,İstanbul, 2019.

Armaoğlu ,Fahir, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri,Ankara,1991.

Armaoğlu,Fahir,20.Yüzyıl Siyasi Tarihi,İstanbul, 2020.

Armaoğlu ,Fahir,Türk Dış Politikası Tarihi,İstanbul,2018.

Arı ,Tayyar,Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika,Bursa, 2015.

- Aras ,Tevfik Rüştü,Görüşlerim, İstanbul, 1968.
- Akşin ,Sina, Kısa 20.Yüzyıl Tarihi, İstanbul, 2018.
- Aksoy,İlhan –Güler ,Yavuz, Türk –Amerikan İlişkilerinin Politik ve Ekonomik Boyutu, Ankara, 2010.
- Akar ,Nejat, 1939 Newyork Dünya Fuarında Türkiye,Ankara, 2005.
- Atabay ,Mithat, Çanakkale’nin Evlatları ,Kimler Geldi Kimler Geçti,Çanakkale, 2019.
- Atabay, Mithat, Türk Dış Politikası, İstanbul, 2014.
- Ayışığı,Metin,Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri, Ankara,2004
- Bulut ,Semih,Atatürk Dönemi Türkiye-Amerika İlişkileri (1923-1938),Ankara, 2020.
- Bostanoğlu ,Burcu ,Türkiye –ABD İlişkilerinin Politikası , Ankara, 1999.
- Boratav ,Korkut,Türkiye’nin İktisat Tarihi,Ankara, 2005.
- Bisbee ,Eleanor ,The New Turks Pioneers Of The Republic 1920-1950, Philadelphia, 1951.
- Behramoğlu ,Namık,Demokrat Parti Dönemi Türk –Amerikan İlişkileri,İstanbul, 1973.
- Cox, Samuel, Diversions Of a Diplomat in Turkey,New York,1887.
- Çakmak ,Aydın ,Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi : Hariciye Nezareti, İstanbul, 2020.
- Devrim ,Hakkı, Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973 ,Cilt 3, 1974, İstanbul.
- Dülger,Sema,Dünden Bugüne Devletin Zirvesindekiler,İstanbul, 2011.
- Evans ,Laurence Türkiye’nin Paylaşılması 1914-1924, İstanbul, 1972.
- Erhan ,Çağrı, Türk –Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,Ankara, 2015.
- Erkin ,Feridun Cemal, Dış İşlerinde 34 yıl -Vaşington Büyükelçiliği,Ankara, 1980.
- Ekşi,Oktay, Beyefendi ; Suat Hayri Ürgüplü’nün Anıları,İstanbul, 2020.
- Fendoğlu ,Hasan Tahsin, Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri,İstanbul, 2002.
- Geçikli ,Recep Murat, Menderes Hükümetleri Dönemi (1950-1960) Türk-Amerikan İlişkileri,İstanbul, 2016.
- Grew,Joseph ,Atatürk ve İnönü,İstanbul,1966.
- Gürün ,Kamuran,Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939’dan Günümüze Kadar) ,Ankara, 1983.
- Gönlübol ,Mehmet,- Sar, Cem,Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938),İstanbul, 1973.
- Gönlübol ,Mehmet,Turkish Participation In The United Nations,Ankara, 1965.
- Harris ,George S,Atatürk’s Diplomat’s ,Their Brief Biographies,İstanbul, 2010.
- Hutchins ,Grace ,The Truth About The Liberty League, New York, 1936.

Hale ,William,Türk Dış Politikası 1774-2000,İstanbul, 2003.

Hon.James Watson Gerard ,Prof .Edward M.Earle ,Rev.Albert.W.Staub –
Prof.A.D.F.Hamlin –Dr.James L.Barton –Henry W.Jessup , Lausanne Treaty Should The
United States Ratify It?, New York, 1924

Howard ,Harry N., Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi(1913-1923),Ankara, 2018.

Kasalak ,Kadir, Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi, Ankara,1991.

Kasaba ,Reşat, Türkiye Tarihi 1839-2010,İstanbul, 2006.

Karpat ,Kemal, Kısa Türkiye Tarihi,İstanbul, 2012.

Koçak ,Cemil ,Türkiye'de Milli Şef Dönemi,Ankara, 1986.

Kissinger ,Henry, Diplomasi,İstanbul, 2000.

King ,William H,Kemalist Pretensions Conditions in The Near East Speech of
Hon.William H.King of Utah In The Senate Of The United States, Washington, 1923.

King ,William H,Turkish Atrocities in Asia Minor Speech of Hon.William H.King of Utah
In The Senate Of The United States,Washington, 1922.

Kuneralp ,Sinan, Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber,
Lütem ,İlhan, Amerika'yı Tanıyalım,İstanbul, 1966.

Milli Şefin Söylev ,Demeç ve Mesajları,İstanbul, 1945.

Morgenthau, Henry, Ambassador Morgenthau Story, New York, 1918.

Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973),Ankara,1977.

Oran ,Baskın ,Türk Dış Politikası ; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular ,Belgeler,
Yorumlar,Cilt 1 , İstanbul, 2009.

Orkunt ,Sezai, Türkiye-ABD Askeri İlişkileri,İstanbul, 1978.

Öndeş , Osman, Sefire Emine Esenbel'in Anıları,İstanbul,2004.

Oğuz Uzuner ,Şebnem, Amerikan Basının Gözünden Milli Mücadele,İstanbul, 2022.

Porter ,David, Constantinople and Its Environs In A Series of Letters,New York, 1835.

Polando ,Johnnie, Wings Over Istanbul,Portsmouth, 2000.

Robinson ,Richard D, The First Turkish Republic A Case Study in National,Cambridge-
Massachusetts, 1963.

R.Trask ,Roger, The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-
1939, Minneapolis, 1971.

Ürekli, Fatma, Belgelerle 1889/1894 Afetlerinde Osmanlı-Amerikan Yardımlaşmaları,
İstanbul, 2007.

Stone ,Norman, Türkiye Kısa Bir Tarih,İstanbul, 2011.

Sander ,Oral, Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1960),Ankara, 2016.

Sander ,Oral, Siyasi Tarih (1918-1994),Ankara, 2020.

Sander ,Sander, Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara, 2020.

Sünnetçioğlu,Kemal,1939 Nevyork Dünya Sergisi, İstanbul, 1944.

Su, Mükerrerem.K. –Kamil Su , Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İstanbul, 1973.

Soysal ,İsmail, Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları,Ankara, 1963.

Steiner ,Zara, The Lights That Failed,New York, 2005.

Şafak,Nurda, Osmanlı-Amerikan İlişkileri, İstanbul, 2003.

Şimşir ,Bilal Niyazi, Bizim Diplomatlarımız, Ankara, 1996.

Şimşir ,Bilal Niyazi, Atatürk Dönemi İncelemeler,Ankara, 2006.

Targonski, Rosalie,Ana Hatları İle Devlet Yapısı, Washington,2000.

Tunçkanat ,Haydar, İkili Antlaşmaların İç Yüzü,Ankara,1975.

Tocqueville,Alexis De ,Çev.Taner Timur,Amerika'da Demokrasi ,İstanbul, 1962 .

Tuncer ,Hüner,Menderes'in Dış Politikası, İstanbul, 2013.

Tuncer ,Hüner,Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası,İstanbul, 2021.

Toker ,Metin, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları,Ankara,1991.

Timur ,Taner, Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946),Ankara,2013.

Türkkaya ,Ataöv ,Amerika Nato ve Türkiye, Ankara, 1968.

Tezel ,Yahya Sezai, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi,Ankara,1982.

Yaylalılar,Dinç ,Amerika,İstanbul, 2020.

Zürcher , Eric Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,İstanbul, 2000.

Makaleler

Köprülü,Orhan F,“Tarihte Türk –Amerikan Münasebetleri” ,Belleten,Cilt: 51,1987,Sayı: 200, SS.927-948

Şimşir,Bilal,“Türk –Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği(1920-1927) , Belleten ,Cilt : 41, Sayı : 962 ,1977, SS.277-356

Özyurt Ulutaş,Selcen, -Yavuzcan,Gaye,”Amerika’da Gönüllü Bir Osmanlı Elçisi General Lew Wallace”,Bilig,2022,Sayı: 100, SS.211-245

Beyoğlu,Süleyman, ”Milli Mücadelenin Az Bilinen Bir Siması :Ahmed Rüstem Bey (Alfred Bilinski 1862-1935),Tarih Dergisi ,Cilt : 0 ,2007,Sayı: 45,SS.319-335.

Ürekli,Fatma,”Felaketlerin Gölgesinde Osmanlı-Amerika Yardımlaşmaları”,Yedikta Dergisi,2011,SS.50-57.

Erhan,Çağrı,“1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşmasının Gizli Maddesi ve Sonuçları, Belleten, Cilt : 62, 1998, Sayı :234,SS.457-466.

Ortaylı,İlber,”Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler”, Amme İdaresi Dergisi,Cilt : 14, 1981, Sayı :3,SS.87-96.

Şimşir ,Bilal N,”Cumhuriyet’in İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950)”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt : 22,2006,Sayı : 64-65-66, SS.15-90.

Kantarıcı ,Şenol,”Osmanlı’da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadelenin Önemli Siması: Ahmet Rüstem Bey “,Atatürk Yolu Dergisi, Cilt : 11,2008, Sayı: 42,SS.247-286.

Alver ,Köksal,“Türk Sosyolojisinde Amerikan Sosyolojisi Etkileri”,Sosyoloji Dergisi, 2004,Sayı 12, SS.213-221.

Erhan ,Çağrı, ”The American Perpeption of The Turks ; An Historical Record ”,The Turkish Yearbook Of İnternational Relations ,2000,Cilt: 31, Sayı: 31,SS.77-97.

Akgün ,Birol,”The Turkish Diaspora In The United States And Its Role In Promoting Turkish-American Relations”,The Turkish Yearbook Of İnternational Relations ,2000, Sayı: 31,SS.99-117.

Kuneralp ,Sinan,“Ottoman Diplomacy and the Controversy over the İnterpretation of Article 4 of The Turco-American Treaty of 1830”,The Turkish Yearbook Of İnternational Relations, 2000,Sayı: 31,SS.7-20.

Lippe ,John M.Van Der ,“The Other Lausanne Treaty of Lausanne : The American Public and Offical Debate on Turkish-American Relations“,The Turkish Yearbook Of İnternational Relations,1993,Sayı: 23,SS.31-63.

Turgay,A.Üner”Ottoman-American Trade During The 19.Century”,Osmanlı Araştırmaları, 1982 ,Cilt : 03 ,Sayı: 03 ,SS.189-246.

Yanardağ,Ayşe,“Birinci Dünya Savaşı’nın Başlangıcında Türk-Amerikan İlişkilerinin Basına Yansıması”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,2016,Cilt: 15,Sayı:59,SS.237-261.

Kayapınar ,Selda,“1830 Osmanlı –ABD Ticaret Antlaşması Öncesi Amerika’nın Diplomasi Girişimleri”Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,2017 ,Sayı: 51,SS.39-56.

Fulin ,Neslihan,”Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman İsyanı (1795-1802)”,Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi ,2020 ,Cilt:2,Sayı: 1, SS.159-177.

Oğuz,Ebru Emine,”Osmanlı’dan Cumhuriyete Bilinmeyen Bir Kişilik Ahmet Rüstem Bey (1862-1935)”,Oğuz- Türkmen Araştırmaları Dergisi ,Cilt:4, 2020,Sayı: 2,SS.128-168.

Özgiray,Ahmet,”Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938),”Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ,1999,C- 15 ,Sayı: 43,SS.53-73.

Meray,Seha L,”Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1956,Cilt :11, Sayı: 03,SS.79-117.

Oba , Ali Engin,”Yeni Belgeler Işığında Cumhuriyetin İlk Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri (1929-1932)”,DOI:10.51824/978-975-17-4794-5.03,SS.69-97.

Armaoğlu,Fahir,“Türkiye’de Amerikan Okulları Krizi”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 1997,Cilt:8,Sayı -37 ,SS.1-29.

Bulut,Sedef,”Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları :1. ve 2. Menderes Hükümetlerinin(1950-1954)Nato Üyeliği ve Balkan Politikası”,Atatürk Yolu Dergisi,2008,Cilt: 11,Sayı:41, SS.35-61.

Çakır,M.Faruk,“Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1957-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk-Amerikan İlişkileri”,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,Cilt: 59,2004,Sayı: 01,SS.59-88.

Akbaş,Zafer, –Çelik,Hüsrev,Ahmet –Duman ,Melih,“İkinci Yüzyılında İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk-Amerikan İlişkileri”,Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,Cilt:13, 2019,Sayı: 19,SS.2226-2258.

Kuzgun ,Meral,“Amerikan Basınında Demokrat Parti , Başbakan Adnan Menderes ve Türk –Amerikan İlişkileri Üzerine Bazı Notlar (1950-1955)”,Akademik Bakış Dergisi,Cilt:14, 2020,Sayı: 27,SS.309-330.

Güler,Yavuz,”II.Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri(1945-1950)”,Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,Cilt 5 ,2004,Sayı 2 ,SS.209-224.

Gülbüz ,M.Vedat,“Türk Amerikan İlişkilerinde İttifak Sürecinin Başlaması”,İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, 2010, Sayı: 19, SS.139-170.

Atağenç,İhsan Ömer,Toprak,Nuri Gökhan,”Türk-Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri”,Akademik Bakış Dergisi ,Cilt:12,2019,Sayı: 24,SS.91-117.

Akın,Veysi,”Amerika’da İlk Türk Lobisi:Türk Teavün Cemiyeti(Turkish Welfare Association),”Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ,Cilt: 20 ,2004,Sayı :59 ,SS.453-521.

Gönlübol,Mehmet,Ülman,Haluk,“Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965”,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi ,Cilt: 21, 1966 ,Sayı: 01 ,SS.143-182.

Kasalak ,Kadir,“Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı-ABD İlişkileri”,Atatürk Yolu Dergisi ,Cilt: 14, 2014, Sayı: 55, SS.109-123.

Arslan,Gülbüz,“Diplomatik İlişkilerin Kesilmesinden Stratejik Ortaklığa Giden Süreçte Türk-Amerikan İlişkileri (1917-1945)”,Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,2018,SS.1-50.

Köse,İsmail,“Amerikan Arşiv Belgelerinde Türk–Amerikan İlişkilerinin Başlaması”,1830 Tarihli Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşması” ,Türk Dünyası Araştırmaları ,Cilt : 97,2011, Sayı: 193, SS. 145-187.

Aydın ,Mehmed Korkud,”Milli Korunma Kanunun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,Cilt : 29,2019 ,Sayı :1, SS.413-428.

Sarıçoban,Gülay,”Türkiye’de 1945-1950 Döneminde Dış Politika”,Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,Cilt : 0, 2020 ,Sayı : 26,SS.805-822.

Armaoğlu,Fahir,”Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika”,Belleten,Cilt :55, 1991, Sayı : 213,SS. 483-528.

Karaca,Taha Niyazi,”Dostluktan Çatışmaya :Osmanlı Dönemi Türk-İngiliz İlişkileri“,Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi ,Cilt : 1,2020, Sayı :1 ,SS. 11-32.

Karacagil,Ökkeş Kürşat,”Amerika’da Tek Kişilik Lobi :Vahan Cardashian(1883-1934 One-Man Lobby in America :Vahan Cardashian(1883-1934), Akademik Bakış ,Cilt : 8, 2015,Sayı: 16,SS.95-120.

Esen,Bahadır–Demirkıran,Özlem-Çiçek,Eda ,”II.Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı :Batı Bloğuna Geçiş”,Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ,2011,S-14,SS.17-38.

Yaman,Ahmet Emin,”Kore Savaşının Türk Kamuoyuna Yansıması “,Atatürk Yolu Dergisi, 2006,C-10,S-37,SS.231-245.

Öksüz,Hikmet -Köse ,İsmail, ”Türkiye’nin Amerikalı Dostları Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”,Akademik Bakış,2016, C-10 ,SS.1-31.

Bilgin ,Mustafa Sıtkı, ”Lozan Konferansında Ermeni Meselesi :İtilaf Devletlerinin Diplomatik Manevraları ve Türkiye’nin Karşı Siyaseti “,Belleten ,2005,C: 69 ,SS.267-284.

Yiğit,Ali Ata,”Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948),Türk Dünyası Araştırmaları, 2019,C- 123, S-243,SS.391-414.

Uyanıker ,Ferdı, ”Cumhuriyet Devri Diplomat Naaşlarının Nakillerinde Savaş Gemilerinin Kullanılması Örnekleri :Sovyet Rusya Büyükelçisi Vasıf Çınar ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Minür Ertegün’ün Naaşlarının Türkiye’ye Getirilmesi”,History Studies,2020,S-3,C-12, SS.927-960.

Çakan,İşıl“Türkiye Büyük Millet Meclisinin Uluslar Arası Parlamentolar Birliğine Katılımı ve İstanbul Parlamentolar Konferansı(1934)”,Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi”,2004,Cilt:0, S-10,SS.39-66.

Güner,Zekai,”Milli Mücadelede Türk Kamuoyunu Oluşturan Basın “,Erdem ,1998 ,S-31,C-11,SS. 89-104.

Özkan,Kenan,”Amerikan Basını ve Türkiye’de Görev Yapan Amerikalı Diplomatların Gözüyle Yeni Türkiye’nin Oluşumunda Atatürk’ün Rolü”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2021, S,C -69,SS.396-429.

Gürtunca ,Evrin Şencan,“Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ABD’de Bıraktığı İz :1939 New York Dünya Fuarı ve Türk Stantları”,Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,2020,C :8, S-24,SS.113-138.

Sümer,Gültekin,”Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”,Uluslararası İlişkiler Dergisi ,2008 ,S-19,C-5,SS.119-144.

Tüter ,Mustafa, ”Türk-Amerikan İlişkilerinin Kökenleri“,Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,2015, S-2 ,C-34,SS.153-176.

Soysal,İsmail,”Türk –Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”,Belleten ,1977 ,S-162,C-XLI,SS.257-276.

Enginsoy,Cemal,”Amerika Birleşik Devletleri Kaynaklarına Göre Atatürk”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1989, S-16,C-6,SS.75-92.

Tür,Özlem,“Türkiye ve Filistin–1908-1948:Milliyetçilik,Ulusal Çıkar ve Batılılaşma”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi ,2007,C-62,S-01,SS.223-251.

Sönmez Sınmaz,Cahide,“Yarının Dünyasında Türkiye:1939 New York Dünya Sergisi”,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2015, C: 15, Sayı: 31, SS.289-332.

Kızılcı,Serkan -Kavuran,Tamer,”İkinci Dünya Savaşında Japonya Karşısı ABD Propaganda Posterlerinin Korku Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi“AnadoluAkademi Sosyal Bilimler Dergisi”,2019,Sayı : Is : Ek Sayı,Cilt : 1,SS.63-78.

Boran,Tunç,”Demokrat Parti’nin Atatürk Sevgisi (1954) Belgesel Filmi”,Tarih&Gelecek Dergisi, Cilt : 7 ,2021, Sayı : 1, SS. 98-118.

Çağlak ,Aykut,”Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Genel Müdürleri(1920-1931)”, Atatürk Yolu Dergisi, 2022,Sayı-71,SS.85-104.

Ünal,Yenal,“A Study On Turkish Diplomats Officiated In The Early Republican Period”,Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi,Cilt : 20,2020,Sayı : 41,SS.649-663.

Gönlübol,Mehmet,”Kamuoyu ve Dış Politika”,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi”,Cilt: 23, 1968, Sayı : 04,SS.87-110.

Gönlübol,Mehmet,-Kürkçüoğlu,Ömer,”Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,Cilt : 1 , 1985,Sayı :2,SS.454-471.

Cüneyt Akalın ,”Missouri’nin Tarihsel Ziyaretinin Anlamı “,”Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Cilt:0, 2003, Sayı: 3,SS.1-13.

Bildiri

Beyoğlu ,Süleyman “Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi “,”*Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, C-1, Üsküdar,23-25 Mayıs 2003.

Tezler

Alptekin Molla , *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk –Amerikan İlişkilerinin Analizi*, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul,2008

Adnan Üzmez , *İkinci Dünya Savaşından Sonra Gelişen Olaylar Işığında Kore Savaşı ve Türkiye*”,T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul , 2006

Seyfi Yıldırım , *Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler(1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği* ,Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ankara, 2005

Mehmet Lütfi Arslan , *Amerika Birleşik Devletlerinin İktisadi Büyümesinde Devletin Rolü(1790-1860)* ,T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul ,2011

Mithat Olkun , *Diplomat ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin* ,T.C Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ana Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul , 2016

Patrick C.Patton , *STANDING AT THERMOPYLAE :A HISTORY OF THE AMERICAN LIBERTY LEAGUE* ,Temple Universty ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Philadelphia, 2015

Ahmet Aras, *Amerikan Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Ankara,2007

Bilgen Yetkin , *Milli Türk Fırkasının Sesi İfham Gazetesinin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920)*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı ,Konya, 2010

Hakan Demirtürk ,*Tarihsel Süreçte Türk –Latin Amerika İlişkileri ve Türkiye’nin Latin Amerika Açılımı Politikası*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Ankara, 2020

Sırrı Emrah Üçer , *Mütareke Döneminde Osmanlı Kamuoyunda Amerikan İmgesi ve Tesiri (Eylül 1918-Mayıs 1919)* ,T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul ,2008

Ensar Yılmaz, *DP’nin İktidara Geliş Süreci(1945-1950)*, T.C Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi , Sakarya , 2008

Perihan Ünlü Soylu , *Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü(1945-1950)*, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi ,Ankara ,2015

Ayşegül Çatakçı , *Atatürk Döneminde Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*,Karadeniz Teknik Üniversitesi,Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Trabzon,2018

İsmail Türk , *Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1920-1938)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Malatya , 2006

Adam McConnel , *Dean Acheson And The Turkish-American Alliance* ,Sabancı Universty, Yayınlanmamış Doktora Tezi , İstanbul,2014

Adem Karabulut , *Türkiye Cumhuriyeti’nin Birleşmiş Milletlere Giriş Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları*, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi :

Medeni Durumu :

Lise :

Lisans :

Yüksek Lisans:

